

SONG & MUSIC IN ISLAM

سرود و موسیقا

چند بابہ تیکے ہونہ رینی
لہ بہ رو شیانہ قورمان و سونہ ندا

چاپی دووهم

عسکری

[illegible]

سرود و موسیقا و
چهند بابتهٔ تیک هونهری
له‌بر روٚسنای قورٚان و سوندهت دا

سروود و موسیقا و چهند بابہ تیکی ہونہری لہبر روئتسناپی قورٹان و سونہت دا

- وینہ گرتن و وینہ کیٹشان و پیکرتاشین.
- نواندن (النمیل).
- وهرزش و یاری.
- شای و هه پهرین و چه پله یدان و فیکه کیٹشان.
- پیکه نین و نوکتہ و گالتہ و قسہی خوش.

عہلی باپیر

چاپس دووہم

سرود و موسیقا و چند بابہ تیکی ہونہری
لہبر روشنایی قورٹان و سونہت دا

نوســـــــــــــــــہر : عہلی بابیر
بلاوکردنہوی : نوسینگہی تفسیر بو بلاوکردنہوی و راگہ یاندن / ھولیر
خـــــــــــــــــت : نہوزاد کوئی
نہخشہ سازی ناوہوی : عزالدین محمد عمر
بـــــــــــــــــہرگ : امین مخلص
نورہ و سالی چاپ : دووم ۱۴۳۶-۲۰۱۵
تـــــــــــــــــیراژ : ۱۵۰۰ دانہ

لہ برپوہہ برایہ تی گشتی کتبخانہ گشتیہ کان ژمارہی
سپیاردنہی (۲۷۱) سالی ۲۰۱۴ پیڈراوہ

مافی لہ چاپدانہوی پاریزراوہ

نوسینگہی تفسیر

بو بلاوکردنہوی راگہ یاندن

ھولیر - شہقامی دادگا - ژیر ٹوٹیلی شیرین پلاص

Mob: +964 750 460 51 22

Tel: +964 750 818 08 66

www.tafseer-pub.com

tafseeroffice@yahoo.com

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله محمد و آله و
بندہ در سہ خطابہ ۱ ۲ ۳ ماعتہ متا مخلص و
نہو ہینگی کہ غنیمت کہ قبول کرد بقدر حاجت و
بلا و گزندہ و کتبہ کاملہ خدا بہ حکم حق تعالی سہ
نجاتی مہی و کاربانہ وہ
وہ عکسہ لہوان عکسہ ہر دیکہ حاجت حاجت و
بلا و گزندہ و کتبہ کاملہ کتبہ کاملہ بندہ ہنہ

۴
خطابہ
۱۱ بجائے ۱۲ بجائے
۱۹/۵/۲۰۰۵
ہم و لہ
۲۰

نيوهەروك

- پيشەكى چاپى دووهم..... ۱۴
- پيشەكى..... ۱۶
- چەند پروونکردنەوہىەكى پيتويست..... ۱۹
- رپى خوشکردن..... ۲۵
- بەشى يەكەم..... ۲۷
- پيناسەى ھونەر و چوار راستى گرنگ..... ۲۷
- ۱- پيناسەى ھونەر:..... ۲۸
- يەك: لە پرووى زمانەوانىيەوہ:..... ۲۸
- دو: لە پرووى زاراوہى يەوہ:..... ۲۹
- ۲- ھونەرى ھەر كۆمەلگايەك ھەلقولاي واقىعى فيكرى و كلتورىي و شارستانىيەتى:..... ۳۲
- ۳- زۆرۈك لە مسولمانانى ئەم پۆژگارە لەبوارى ھونەردا دووچارى تىپەپاندن و بەزايەدان بوونە:..... ۳۳
- ۴- ئىسلام مامەلەيەكى واقىعيانەى لە گەل مرؤف دا كەردوہ و پەچاوى ھەر كام لە: جەستەو پرووح و عەقل و وىژدانى كەردوہ:..... ۳۵
- ۵- قورئان و سوننەت لە ھەموو بوارەكانى ژياندا گرنگيان بە جوانى داوہ:..... ۴۰
- بەشى دووهم..... ۴۵
- چەند بنچىنەيەكى شەرعىي بۆ ھەئس و كەوت كەردن لە گەل ھونەردا..... ۴۵
- ۱- بناغە لە شتاندا پەوايى يە (الأصل في الأشياء الإباحة):..... ۴۶
- ۲- بناغە لە خواپەرستىيەكاندا رپى ليگيرانەو بناغە لە ھەئسو كەوتەكاندا دەستكراوہى يە (الأصل في العبادات التحظر والأصل في المعاملات العقول):..... ۴۷
- ۳- ھەرچى پاك و چاك (طيبات) ھەمووى حەلالە:..... ۵۰
- ۴- بناغە لە ھەئس و كەوتەكاندا بەدواى حىكمەت و ھۆكاردا گەرانە، بەلام بناغە لە خوا پەرستىيەكاندا پابەندىي و گەردن، كەچىيە:..... ۵۳
- ۵- بە ھەر ھام دانان (التحریم) پەكى لە ھەر دەقيكى شەرعىي راستو راشكاو

کەوتووە:..... ۵۵

۶- ئەو شتەنە، کە خەڵکی لە کاتی دابەزینی شەریعەتدا بە گشتیی گێڕۆدەیان بوون، ناگوجێ حوکمە کەیان روون و ناشکرا نەبێ (ما تعم به البلوی فی عهد التنزیل لا یصح تصور خفاء حکم الشرع فیه) :..... ۵۷

۷- پێی گوناھگرتن (سنة الذریعة) نابێ بکریتە پاساوی شتی پەوا لە خەڵک قەدەغە کردن و هەرشتیەک لە روژگاری دابەزینی شەریعەتدا پەوا بووبێ، هەر پەوا یە:..... ۵۹

۸- فەرمو دە ی بیهیز (الحديث الضعیف) حوکمی شەریعی لە سەر بنیات نای:..... ۶۱

۹- ئەو دەقاندی هەوالدان بە شتیکی ئایندەیان تێدا یە، خۆیان بە تەنیا نابە بە لگە ی حوکمیکی شەریعی (لا تدل النصوص المخیره عن أمر مستقبل یفتردها علی حکم شرعی): ۶۳

۱۰- بیروبوچوونی هاوێلان -خوایان راژی بی- بە گشتیی لە هی خەڵکی دیکە لە پێشتەر، بە لایم هیچ بیرو رایە ک لە بەر پایل و شکۆی خاوەنە کە ی نابیتە بە لگە ی شەریعی:..... ۶۶

۱۱- قسەو بیرو رای زانیان بە بە لگە ناهێنرێتەو، بە لکو بە لگە ی لە سەر دە هێنرێتەو (أقوال العلماء وراؤهم یستدل بها ولا یستدل بها) :..... ۶۶

۱۲- نامرا زە کان حوکمی نامناجە کانیا ن هە یە (للو سائل حکم المقاصد):..... ۶۷

بەشی سییەم..... ۶۹

گۆزان یی و س..... روود و

مۆسیقا..... ۶۹

باسی یە کەم: روونکردنەو ی چەمک و واتای چەند وشە یە ک:..... ۷۰

۱- لهُو :..... ۷۰

۲- لَغُو :..... ۷۴

۳- غَنَّاو..... ۷۷

۴- مَعَاذُف..... ۷۹

۵- مَزَامِیَـر:..... ۸۱

۶- مَوَسِیْقَی:..... ۸۳

باسی دوویم: نامیرە موسیقاییە کان و جۆرە کانیا ن :..... ۸۴

یە کەم: پێداکی شراو هە کان (ذوات الضرب):..... ۸۴

- دوہم : ژیدارہ کان (ذوات الاوتار) ۸۵
- سیبہم : فوردارہ کان (ذوات اللّخخ) ۸۵
- باسی سیبہم : زانایان لہبارہی گۆرائی و موسیقاوہ راجیایان ہدیہ
یہ کدہنگیی (اجماع) ہدیہون لہسہر قہدہغہ کرانیان، قسہیہ کی بی بناغہیہ : ۸۷
- باسی چوارہم : ہەرچہندہ بناغہی ہہئس و کہوت لہ گہئ بابہتہ خیلافیہ کاندہ
تہبایی و کراوہیی یہ، بہلام ہندیک لہ زانایان لہبارہی گۆرائی و موسیقاوہ
بہہزی دہمارگیری و کاردانہوہوہ گیرۆدہی زیدہوہی و بہزایہدان
ہوونہ : ۹۵
- باسی پینجہم : زانایانی پینشین لہبارہی گۆرائی و موسیقاوہ ہلوپستیان
نہرمتر ہوہ لہوانہی پاشین ۱۰۱
- ۱- ہاوہلان (الأصحاب) : ۱۰۱
- ۲- شوینکەوتوان (التابعین) : ۱۰۲
- ۳- قازیہ کان (القضاة) : ۱۰۳
- ۴- فہرمودہ ناسان (المحدثین) : ۱۰۳
- ۵- قورٹان خوینان (القرّاء) : ۱۰۴
- باسی شہشہم : ہیچ زانایک بہرہہایی و بی مدرج و ہند، گۆرائی و موسیقای
بہرہوا دانہناوہ : ۱۰۸
- باسی حہوتہم : بہلگہکانی بہقہدہغہ دانہرائی گۆرائی و موسیقا بہ
گشتیی و بہرہرچہدانہویان^(۱) : ۱۱۰
- جۆری یہ کہمی بہلگہکانیان : چند ئایہتیکی قورٹان : ۱۱۱
- جۆری دوہمی بہلگہکانی بہ قہدہغہ دانہرائی گۆرائی و موسیقا :
چہند دہقیککی سونہت : ۱۲۱
- پوختہی قسان : ۱۳۳
- جۆری سیبہمی بہلگہکانی بہقہدہغہدانہرائی گۆرائی و
موسیقا : یہ کدہنگیی زانایان : ۱۵۸
- جۆری چوارہمی بہلگہکانی بہقہدہغہدانہرائی گۆرائی و موسیقا : گۆرائی و
موسیقا عادہتی خراپہ کارانہو خو ویچواندنی وانیش قہدہغہیہ : ۱۶۰
- جۆری پینجہمی بہلگہکانی بہقہدہغہدانہرائی گۆرائی و موسیقا :

- رینگرتن لە گوناھو خراپە (سَدُّ الذَّرِيعَةِ) :..... ١٦٣
- جۆزی شەشەمی بەلگەکانی بەقەدەغەدانەرائی گۆزانیی و موسیقا :
- گۆزانیی و موسیقا بۆ تێکدانى خەلک لە شەراب خراپترن : ... ١٦٥
- جۆزی حەوتەمی بەلگەکانی بەقەدەغەدانەرائی گۆزانیی و موسیقا :
- دەنگی گۆزانیی و موسیقا مایەى سەرگەرمبوون و بەکەیف
- هاتنى مرۆڤە :..... ١٦٧
- باسی هەشتەم : چەند بەلگەیدەک لەسەر لە بنەرەتەو و پەوابوونی گۆزانیی
- و موسیقا :..... ١٦٩
- یەك : چەند نایەتیکی قورئان :..... ١٧٠
- دوو : چەند فەرموودەیەکی پیغەمبەر ﷺ :..... ١٧٣
- سی : چەند شوێنەوارێک لە ھاوێڵەو لەسەر لە بنەرەتەو و پەوابوونی
- گۆزانیی و نامێرە دەنگییەکان :..... ١٨٦
- چارار : نامانجەکانی شەریعەت :..... ١٩٠
- یەك : گوێ بیست بوونی پیاوان و ئافەرەتان بۆ دەنگی یەكەدی
- شتیکی پەوایە : بە بەلگەى ئەو کە :..... ١٩٤
- سى : بابای گۆزانیی بیژو موسیقارو ئەوێش کە گوێیان لێدەگرێ، بەو
- پەفەرەیان دادگەریی لەدەست نادەن :..... ١٩٦
- چارار : لەم پۆژگاوەدا موسیقا بۆ زۆر ئامانجی گەرنج بەکاردا،
- بەتایبەت لە بواری تەندروستی و لە بواری ئابوورییدا^٥ :..... ١٩٧
- پینج : هیچ بەلگەیدەک لەسەر ئەوەنیە، کە ئافەرەتانی دەف لێدەری پۆژگاری
- پیغەمبەر ﷺ کچی گچکەى نابالغ بووبن :..... ١٩٨
- شەش : هیچ بەلگەیدەک لەسەر ئەوە نیە، کە دەف لێدان تایبەتە بە
- ئافەرەتانەو و پیاوی دەف لێدەر خۆی بە ئافەرەتان شوپەاندو :..... ١٩٩
- حەوت : شیعەر کەرەسەى خاوی گۆزانیی و سروودە، بەپێی نێوڕۆکەکەى
- حوکمی دەگۆرێ :..... ٢٠١
- پوختەى قسان لەبارەى حوکمی گۆزانیی و سروود و موسیقاو :..... ٢٠٣
- بەشى چوارەم :..... ٢٠٧
- وینەگرتن و وینەکێشان و پەیکەرتاشییـ
- (التصوير والرسم والنحت) :..... ٢٠٧

- باسی یه کهم: ررونکردنه وی چه مک و واتای: تصویر، رسم، تحت: ۲۰۹
- ۱- تصویری: ۲۰۹
- ۲- رسم: ۲۰۹
- ۳- نجات: ۲۱۰
- باسی دووهم: چند ده قئیکی قورئان و سوننهت لهبار وی وینه کیشان و پدیکه رتاشینه وه: ۲۱۳
- یه کهم: چند نایه تئیکی قورئان: ۲۱۳
- دووهم: چند ده قئیکی سوننهت: ۲۱۵
- باسی سییه م: نه نجامگیری: حوکی وینه کیشان و پدیکه رتاشین و به کاره یئانی وینه و پدیکه ر: ۲۲۲
- باسی چواره م: وینه ی فؤتوگرافی و سینه مایی و کاریکاتیری: ۲۳۸
- یه کهم: وینه ی سینه مایی و فیدیوی: ۲۳۸
- دووهم: وینه ی فؤتوگرافی: ۲۳۸
- سییه م: وینه ی کاریکاتیری: ۲۴۲
- باسی پینجه م: وینه ی ئافره ت: ۲۴۴
- پوخته ی مه به ست: ۲۵۰
- بهشی پینجه م: ۲۵۲
- نواندن (التمثیل)^۰ ۲۵۲
- باسی یه کهم: پیناسه ی نواندن (التمثیل): ۲۵۳
- ۱- پیناسه ی نواندن له پرووی زمانه وانیه وه: ۲۵۳
- ۲- پیناسه ی نواندن له پرووی زار او ده ییه وه: ۲۵۴
- باسی دووهم: حوکی نواندن (التمثیل): ۲۵۶
- پوخته ی مه به ست: ۲۶۵
- بهشی شه شه م: ۲۶۶
- وه رزش و یاری: ۲۶۶
- باسی یه کهم: پیناسه و جزه کانی وهرزش و یاری: ۲۶۸
- یه ک: پیناسه ی وهرزش و یاری: ۲۶۸

- دوۋەم: جۈرەكانى وەرزش و يارىى: ۲۶۹
- باسى دوۋەم: ھۈكمى وەرزش و يارىى بەگشتىي: ۲۷۰
- باسى سىيىھەم: ھۈكمى جۈرەكانى وەرزش و يارىى: ۲۷۵
- بەشى ھەوتەم: ۲۹۰
- شايسى و ھەلپەرىن و چەپلە لىئەدان و فيكە
كىشان: ۲۹۰
- باسى يەكەم: شايسى و ھەلپەرىن: ۲۹۲
- ۱- پىئاسەى شايسى و ھەلپەرىن: ۲۹۲
- ۲- ھۈكمى شايسى و ھەلپەرىن: ۲۹۲
- باسى دوۋەم: چەپلە لىئەدان و فيكە كىشان: ۲۹۶
- ۱- پىئاسەى چەپلە لىئەدان و فيكە كىشان: ۲۹۶
- ۲- ھۈكمى چەپلە لىئەدان و فيكە كىشان: ۲۹۷
- بەشى ھەشتەم: ۳۰۰
- نۈكتە و گالتە و قسەى خۇش و پىكەنىن^۰: ۳۰۰
- باسى يەكەم: پىكەنىن لە قورئان و سۈننەتدا: ۳۰۲
- باسى دوۋەم: گالتە و قسەى خۇش و پىكەنىن لە ژيانى پىغەمبەر ﷺ و ھاسەر و
ھاۋەلايىدا: ۳۰۳
- باسى سىيىھەم: ھۈكمى نۈكتە و قسەى خۇش و پىكەنىن و ئەو سىنوراندەى
نابى بىزىنرىن:: ۳۱۱
- ۱- نابى درۆكردن بىكرىتە ھۈكارى پىكەنىنى خەلك: ۳۱۲
- ۲- نابى گالتە بە خەلك كردن و بە سۈك سەيركردنىانى تىدەبى: ... ۳۱۲
- ۳- نابى بىيىتە مايە ترساندى ھىچ كەس: ۳۱۳
- ۴- پىيۈستە لەكاتى گۇجاولدا بى و، بى جى نەبى: ۳۱۳
- ۵- نابى لە ئەندازەى سىروشتىي و ماقولۇ بچىتە دەرى: ۳۱۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿... قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ
وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...؟!﴾ (الأعراف)

((إن الله جميل يحب الجمال)) متفق عليه.

پيىتتەتتە بى

بە ھەموو ئەوانەي دەستپيشخەر، يان
ھاندەرى بووژاندنەو ھو ھەشەپپىدانى
ھونەرىي رەسەنن لەنيو ميللەتە
مسولمانەكەياندا.

پيشەكى چاپى دووھەم

الحمد لله الجليل الجميل، والصلاة والسلام على محمد الهادي بإذن ربه إلى سواء السبيل، وآله الملتزمين بمنهاجه المبين وهدية المتين.

خوينەرى بەرپر!

ھونەر بابەتيكى گەرنەگ و کارىگەرە لە ژيانى کۆمەلگا، وەك تايغيكى دوودەميش وايە بۆ ھەردووک بارى خيەر و شەر. ديارە ھەردووک ھالەت زیندە پلايى (افراط) کردن و بەکارھێنانى ھونەر بەبارى شەر و خراپەو بە لاپرێ دا بردنى کۆمەلگا بە تايبەت چيني گەنج و لاو، وە کەمتەرخەمى (تفريط) کردن و پشتگوێ خستنى ھونەر و بەھرە لێ وەرنەگرتنى بۆ گەشەپێدان و بەرەوپيێش بردنى لایەنى چاکو خيەر و بەھا بەرز و پەسندەکان لە کۆمەلگادا، ھەلەن و پيويستيان بە چارەسەر ھەيە.

منیش ئەم بەرھەمەم بە نيةتى ئەو نووسپووە، کە کۆمەلگایە کەمان ھەرمەکانم لەو دوو ھالەتەى تێپەڕاندن و بەزايەدان لە بواری مامەتەکردن لە گەڵ ھونەردا، ھەلبۆرێ و ھەرچى زیاتر ھالەتى ھاوسەنگی (توازن) بەخۆوە بگرت، ییگومانیش دۆزینەوێ راستەشەقام (الصراط المستقیم) و نیشانە پێکان لە ھەموو

بوارەكاندا، بە تايىبەتى بواری ھونەر، كە ھەست و سۆز (عاطفە) رۆلى گەورەى تىدا دەگىرپت، ناسان نىە.

شايانى باسېشە نەم كىتېبە لە چاپى دووھەمېشىدا وەك خۆى ھىلازەتەوھو ھېچ جۆرە دەستكارىيەكى نەكراو، ھەلبەتە ناگادارىشم كە ھەندىك كەس قسەو باسيان لەسەر نەم بەرھەمەم ھەبوو، بەللام شتىكى وام تىدا بەدى نەكردن شايانى باس بىت و، زياتر قەناعت ھىنان و پرياردانى پىش بىرلىكردنەوھو خويندەنەوھىم تىدا يىنى، تاكو خويندەنەوھو ھەلسەنگاندنى بابەتيانە.

بۆيە لەم چاپەشدا نەم كىتېبە كت و مت وەك خۆى ھىلازەتەوھو ھىوادارشەم بەردەوام تامانچ و نىشانەكانى خۆى پىپىكى.

نوسەر

۴/ ربيع الأول/ ۱۴۳۵ھ

۲۵/ كانونى دووھى/ ۲۰۱۴م

ھولتەر

پیشەکی

الحمد لله ذي الجلال والجمال المتسمي بكل الأسماء الحسنی والمتّصف بجميع صفات الكمال، والصلاة والسلام والبركات على أحسن الناس خلقاً وأزكاهم نفساً وآله المهتدين بهداه إلى يوم المآل.

خوێنەری بەرپۆز!

خوای بەخشەر (تبارک وتعالی) پشتیوان بێ، ئەم زنجیرە باسەدا، کە سەرەتا بەچەند ئالغەدیکە ئە هەفته نامەی (کۆمەڵ) دا و، پاشان ئە دوو توی کتیبیکدا بلاودەکرێتمو، هەموو دەدەین ئە بابەتیکی گرنگی ئەم پۆژگەرمان بکۆڵینەو و تیشکی قورئان و سوننەتی بچەینە سەر، چونکە ئەنێو مسوڵماناندا بەگشتیی و ئەنێو تەوژمی ئیسلامییدا بەتایبەت، مەشت و مەپێکی زۆری لەسەر دەکرێ.

ئەمۆش بریتیه ئە (هونەر) و، ئەو مەسەلە هونەرییانەش، کە بەپێویستمان زانی بیاغەینە جوغزی ئەو لێکۆڵینەو مانەو، کە بریتین ئە:

- ١- گۆرانیی و سروود و مۆسیقا.
- ٢- وێنەگرتن و وێنە کێشان و پەیکەر تاشین.
- ٣- نواندن (التمشیل).
- ٤- وەرزش و یاریی.
- ٥- شاییی و هەڵپەرپەڕین و چەپەلە لێدان و فیکە کێشان.

۶- نوکتەو گائتمو قەسەى خۆش و پێکەنین.

سەرچاوەى ئەم نووسینەشم وێرای بێکردنەو و پامانى خۆم لە قورئان و سوننەت، ژمارەیهکی زۆر لە کتیب و بەرھەم و لیکۆلینەوێ زانا و شارەزایانی ئیسلامە لە گۆژ و هاوچەرخدا، کە ئەمانە گرنگترینیان:

۱- رسالة في الغناء الملهي: أمباح هو أم محظور؟! . نووسینی: ابن حزم الأندلسي.

۲- المحلى بالآثار في شرح المجلى بالإختصار، مسألة: ۵۵۳. نووسینی: ابن حزم الأندلسي.

۳- إحياء علوم الدين: كتاب آداب السماع. نووسینی: أبو حامد الغزالي.

۴- إيضاح الدلالات في سماع الآلات. نووسینی: عبد الغني النابلسي.

۵- إبطال دعوى الإجماع في تحريم مطلق السماع. نووسینی: محمد بن علي الشوكاني.

۶- نظام الحكومة النبوية، المسمى: التراتيب الإدارية. نووسینی: محمد عبدالحی الكتّاني.

۷- الموسيقى والغناء في ميزان الإسلام. نووسینی: عبدالله بن يوسف الجديع.

۸- فقه الغناء والموسيقى في ضوء القرآن والسنة. نووسینی: د. يوسف القرضاوي.

۹- الإسلام والفن. نووسینی: د. يوسف القرضاوي.

۱۰- الشريعة الإسلامية والفنون. نووسینی: أحمد مصطفى علي القضاة.

۱۱- الإسلام والفنون الجميلة. نووسینی: د. محمد عمارة.

۱۲- الغناء والمعازف في الإعلام المعاصر وحكمهما في الإسلام. نووسینی: د. محمد عبدالرحمن المرعشلي.

لە سەرەتاشموه به پێویستی دەزانم به هەموو لایەکی رابگهیەنم کە:

هەرچەندە ئەوەندە بۆم لێوە پێم کراوە هەولمداوە، کە ئەوەی لەم زنجیرە باسەدا لەبارەی ئەو بابەتە هونەرییانەوە، کە ناماژەمان پێکردن، دەپێچەمەروو، ئەوە بێ کە راست و هەق، یان لانی، کەم راست بێ، وە کە عادی خۆم و یستوو مە بێ، جگە لە گوشاری بەلگە نەقلی و عەقڵیەکان، هیچ جۆرە گوشارێکی دیکەم لەسەر نەبێ، چی لە گەڵ دەقەکانی قورتان و سوننهت و پرووخی شەریعەدا دیتەو، هەر ئەوە بلێم.

بەلام پێگومان نە ئەم بەرەمەو، نە هیچ بەرەمیکی دیکەشم بەهەق و راستی رەها (مطلق) نازانم، پێ بەدڵیش حەز دەکەم هەرکەسێک سەرئێو رەخنەیکە لەسەر هەر مەسەلەیەک هەبوو، بەخستە پرووی بەرەمەندم بکات.

هیوادارێشم هەموو لایە کمان بتوانین لە هیچ پرووێکمە بەقەناعت هینانی پیش بێکردنەو و یست و پامانەو، قسەنەکەین و هەلۆیست و ەرنەگرین، هەرکات هەق و راستیشمان، کەوتە بەرچاو گوێ، هەرچەندە دژر پێچەوانەی قەناعت و بێروا پێشووەکانیشمان بێ، بێ سێ و دوو و هەری بگرین.

سبحانک اللهم و بحمدک أشهد ألا إله إلا أنت أستغفرک و أتوب إلیک.

٢٨ صفر ١٤٢٩ ک

٦ مارس ٢٠٠٨ ز

هەولێر

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

Alibapir

Alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

چەند روونكر دنەو ەيەكى پيويست^v

يەكەم: وەك ئە سەرەتاو كۆتايى ئەم كىتەبەدا گوتومە: مەن ئەم توپۇئىنەو ەيەمدا لەبارەي ئەو بابەتە ھونەرىيائەو، كە ناويان ھىئىراو، ھەلەمداو چ پايەك راست، يان راسترەو بەلگەكان زياتر پشتگىرىي دەكەن، ھەللى بۇيرىم، تا پاددەيەكى باشىش لەوبارەو ەو خۆم مەندو وكردو، بەلام يىگومان ئە بابەت و مەسەلە خىلافيى و مشت و مپراويىيەكاندا، ھىچكەس ناتوائى بلئ: بۇ دواچار كۆتايى نوختەم لەسەر پىتداناو ەو دەرەت و بواري قسەو باسى دىكە نەماو!

بۇيە مەنىش زۆرم پىئ ناسايىيە لەبارەي ئەم كىتەبەم و بابەتەكانىيەو، قسەو باسى جىاواز بكرئ و پەخەم ئاراستە بكرئ، بەلام ھىوادارم:

۱- ھەركەسىك قسە ئە ھەر بابەت و مەسەلەيەك دەكات لەمەر ئەوانەي، كە ئەم كىتەبەدا ھاتوون، سەرەتا باش باش لىككۆلئىنەو ەكەي مەن بھوئىئىتەو ەو لىيى تىبگات و، ھەمىشەش ئاگادارى ئەو دوازە بىنەماو بىنچىنە شەرعىيائە بىئ، كە ئە بەشى دوو ەمى ئەم كىتەبەدا ھاتو ەو، چونكە زۆرىيەي زۆرى باسو بابەتەكانى دىكەي ئەم كىتەبە، وەك دىوارىك وان، كە لەسەر بىناغەي ئەو بىنەمايائە ھەلچىراو ە.

۲- مەن، كە دەلئىم بابەت و مەسەلە خىلافيىيەكان، قسەو باسى جۇراو جۇريان لەبارەو ەو كراون و دەرئىن، ئەو بىئانگانىم، كە زۆر كىتەب و سەرچاو ھەن، قسەو باسى زۆرو جۇراو جۇرى جىاواز، ئە ھەندىك ئەو بىرورپايائەي بىنەدىان تىدائە، بەلام گرنگ ئەو ەيە بزانرى، كە ئەو قسەو باسانەش، ھەر بىرورپان و، ھىچيان

ناتوانن وەك خودى ئىسلام، يان بەھيژو بېھيژ، يان راستو راسترى ئىو بېرو
رايەكاندا، تەنيا بەلگە دەور دەپىنى، ئەك ھېچ ئىعتىبارىكى دىكە، كەواتە:
داواكارم ھىوادارم ئەھەر كەسىك، كە شتىك لەبارەى ئەم كىتەبە مەو
دەنوسى، وەك ھەلەسەنگاندن و پەخنە لىگرتن، با تەنيا بەو ەندە واز نەھيىنى،
كە ئەم قەسو بېروپا جىاوازە پىز بكات، بەلگە، با ھەلەلەت وەلامى ئەم
بەلگەنە بەتەو، كە مەن پەشتەگىرىي رايەكانم پىكردوون، ئەگەرنا قەسو باسى
جىاواز ھىتان و پىز كەردىيان، ھېچ دادىكى نادات و، نازايەتتىشى تىدانىيە، مەن
پىش وەخت گوتومەو دەلەيم: لەويارەو قەسو باس زۆرن!

شاينى باسىشە قەسو بېروپاى زانايان، ناگوفى و راست نىيە وەك خودى
ئىسلام مامەلەى لەگەل بىرە، ئەگەرنا، ئىسلامان زۆر دەبنو، ھېچ
زانايەكىش ھەقى ھىتۆى لە بەرانبەر خەلگى دىكەدا پىنەدراو، وەك پىشتر
گوتە، يەكلايەكەرەو ھىتۆان مەسەلە مەشت و مەپرايى يەكان، جگە لە بەلگە،
شتىكى دىكە نىيە.

۳- ھەمىشە دەستەلگەرتنى مەژف ئەم بېروپا قەناعەتەنەى، كە ماو ەيەك
تەبەننى كەردوون، شتىكى زەھمەتە، بەلام پىويستە ھەمو لايەكمان بوپىرى
ئەو ەمان ھەبە، كە دەمارگىرىي پىسى گۆپىن و لا بردنى ئەم قەناعەت و
بېروپا ەمان لى نەگىرە، كە بە بەلگە بۆمان ساغ دەپىتەو ھەلەن، ديارە
ھەمىشەش دەستبەردارى فىكرو ھەلەلەستى ھەلەى خۆبوون، باجو مەسەرفى
يەكجار كەمترە لە بەردەوام بوون لەسەرى!

ھەرچۆنكىش بى، گەنگ ئەو ەيە باپىي مەسولمان و رىيا پىتەو، مەسەلەو
بابەتە خىلافيەكەن لە سەنورى خۆيان نەباتە دەرو، نەيانكاتە بىيانو و پاساوى
تۆمەتبار كەردنى خەلگە بوغزاندىيان و... ھتە، بەلگە پىويستە ھەمو لايەكمان
و پىپاى مافى نازادىي بېروپا دەرىپىن بەخۆدان، ناگادارى فەپزى پاراستنى
برايتەى و يەكپىزىي ئىوانىشمان بىن، ئەبەر جىاوازيى بېروپا لەمەپ چەند بابەت و
مەسەلەيەكى مەشت و مەپ ھەلگەر، مافەكانى برايتەى بەرانبەر بە يەكدى، زايە

نەکرێن.

دووهم: وهك له چەند شوێنێكی ئەم كۆتیبەدا بە چەند بۆنەیهكەوه باسم كردووه: مەرج نیە هەمیشە پارێزگاریی و دینداریی لە سەختگیری و توندیی دابی، بەلگە نەرم و نیانیی و كراوهیی و ئاسانکاریی و سەماحەتدا بشكێتەوه، وهك ئەم فەرماشتە ی پێغەمبەری خوا ﷺ دەیگمێنێ:

((مَا بِالْ رِجَالِ بَلَّغَهُمْ عَنِّي أَمْرٌ تَرَخَصْتُ فِيهِ فِكْرُهُ وَتَنْزَهُوا عَنْهُ! فَوَاللَّهِ لَأَنَا أَعْلَمُهُم بِاللَّهِ وَأَشَدَّهُمْ لَهْ خَشْيَةً)) رواه البخاري برقم: ۶۱۰۱، ومسلم برقم: ۲۳۵۶ عن عائشة رضي الله عنها.

واتە: ئەوه بۆچی پیاوانێك شتێکیان ئەمنەوه پێگیشتووه، كە مۆلەتم تێدا وەرگرتووه، پێیان ناخۆش بووه، خۆیانمان لێ پاراستووه؟ دە بەخوا من لە هەموویان بەخوا زاناترەم، لە هەمووشیان چاكترى لێ دەترسم!

سێیەم: ییگومان لەم پۆزگارەماندا زۆریەى بوارو بابەتەكانی هونەر، لەلایەن، كەسانێكی لارو بێ بەندوبارەوه، بۆ بلاو كردنەوه و پەرەپێدانى خراپە نیستىغلال كراون، بەتایبەت هونەری گۆرانیی و موسیقاو نواندن، بەلام ییگومان چارەسەری ئەو حالەتە خراپ و نەویستراوه بەوه ناكێ، كە ئێمە بەشیۆیهكی گۆرێوانەو لەسەر بناغەى كاردانەوه، هەستیارى (حساسیة) بەرانبەر بە هونەر و هونەرمەندان بەگشتی پەیدا بكەین، و لەبەر هونەری خراپ بەكارهێنراو هونەرمەندانی لادەرو تێكدەر، سەنگەر بەرانبەر بە هونەر و هونەرمەندان بەگشتی بگڕین!

بەلگە پێویستە لەسەر بناغەى شەریعەت و لە بازەنى فراوانییدا، هەولبەدین هونەری پەسەن ببوژیتیتەوه و هونەرمەندانی راست و ڕێك و پاك و چاك، لە هەموو بوارو مەیدانهكاندا بكەینه بەدیلى ئەوهی، كە بەلامانەوه خراپ و زیانبەخشە، دیارە شەریعەتى خواى كاربەجێش، هەر حەرەمێكی زیانبەخشى قەدەغە كردبێ، چوار دەوری خەلك بە قەدەغەكراوهكان بتهنى و وازیان لیبێنێ، یان بە بیانوو و پاساوى پارێزگاریی لێكردنیان لە گوناھو خراپە، بازە شتە

رہا یہ کانیان لئی تنگ بکاتہوہو ہلائیان لئی ہرپام بکات!

چارہم: سو پاس و ستایش بؤ خوا، بندہ لہبر سہرقا لیم بہ کاری نیسلامیہوہ،
مہگر چون، دہنا نامہ پڑتہ سہر گوئگرتن لہ گورانی و موسیقاو
تہماشا کردنی فیلم و شاتو گہریہ کان... ہند، بہ لام بایی تہوہندہش لہ
قورٹان و سونہت و دین و ژین تیگہیش تووم، کہ ناگوئی خہلکی ہموو، و ہک
بہندہو ہاووینام، ژیان بہر نہ سہرو ہمیشہ بہو جوڑہ بیگوزہ رینن!

بہ لئی، نایین و ہرنامہی تیرو تہواو گشتگیری خوی کاریہ جی - عزّوجلّ -
بؤ تیگرپئی خہلکی ہاتوہ، بہ ہموو چین و تویشو جوڑو ناستہ کانیانہوہو،
ہرکہ سیٹک وا لہ نیسلام حالی بوئی، کہ تہنیا ہرنامہ و ریبازی کومہ لئیکی
تاییہتی خاوند سہلیقمو مہشہ پیکی دیاری کراوہ، پیویستہ چاو بہ جوڑی
تیگہیش تہ کیدا بگیڑتہوہو، ہرنامہ بہزہی فراوانی خوا لہ خہلک تہسک
نہ کاتہوہ، و ہک تہو ہاوہ لہی، کہ گوتی: ((اللّٰہم ارحمہنی و مُحمداً و لا ترحم
مَعَنَا أَحَدًا))، واتہ: خواہ بہزہیبت بہمن و بہ موحمہد دابی، بہ لام لہ گہلّ
نیمہدا بہزہیبت بہ کہسی دیکہدا نہیہت!

پیغہ مہریش پیی فہرمو: ((لَقَدْ حَجَرْتُ وَاسِعًا))، واتہ: بہراستی شتیکی
فراوانت تہسک کردہوہ!

پیویستہ ہزانئی، کہ رہچاو کردنی ناسانی و کراوہی و باری شانی خہلک
قورس نہ کردن و دین لئی و زہ حمت نہ خستیان، شتیکی ریشہی و زہقہ لہ
نایین و ہرنامہی خوا، بؤ وینہ خوا - عزّوجلّ - فہرمویہتی:

﴿...يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...﴾ (البقرة ۱۸۵)

واتہ: خوا ناسانی بؤتان دہوئی و سہغلہتی لیتان ناوی۔

ہمروہا پیغہ مہبری خوا فہرمویہتی: ((بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا
تُعَسِّرُوا)) متفق علیہ، واتہ: خہلکی دلخوش بکەن و مہیان سلہ میئنہوہ،
دینداریان بؤ ناسان بکەن و پییان و زہ حمت مہخەن۔

دیاره پێغه مبه‌ری پێشه‌واشان ﷺ هه‌میشه ئێی ناسانی گرتوه، وه‌ک دایکمان عانیشه - خوا ئێی پازی بێ - له‌باره‌یه‌وه گێژاویته‌وه: ((ما خیر

رسول الله ﷺ بین امرین قطّ الاّ اخذّ ایسرهما ما لم یکن إثمًا...))، واته‌: هه‌رگیز پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌نیوان دوو شتاندای سهرپشک نه‌کراوه، مه‌گه‌ر ناسانه‌که‌یانی هه‌لبژاردوه، مادام گونا‌ه نه‌بووبی..

پینجهم: نامانجی سه‌ره‌که‌یم له‌م کتێبه‌ نه‌وه‌یه، که له‌سه‌ر بناغه‌ی شه‌ریعه‌ت و له‌به‌ر روشنایی قورئان و سوننەتدا^(۱) چوارچێوه‌یه‌کی فراوان دیاری بکه‌م بۆ هه‌موو نه‌وانه‌ی، که ده‌یانهمۆی هونەری په‌سه‌نی پابه‌ند به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه، له‌نیو کۆمه‌له‌گا که‌یاندا گه‌شه‌ پێ‌ده‌ن، تا‌کو مسو‌لمانان ناچار نه‌بن، یان بۆ تێرکردنی لایه‌نی هونەرییان، په‌نا نه‌به‌نه به‌ر هونەری بێ‌به‌ندوباری خه‌لکیکی لاده‌ر، یان خۆیان گه‌ژده‌ی ده‌ردی دورخراوبی و وشکه‌طه‌بیعه‌تی بکه‌ن و، پاشان بۆ پاساو دانهمۆی نه‌و حا‌له‌ته‌ نه‌خۆش و نه‌گونجاوه‌یان، به‌ بیانووی ته‌قوا و دینداریه‌وه، سه‌نگه‌ر له‌ سه‌رحه‌م جۆرو بابەته‌کانی هونەرو تێک‌ری‌ی هونەرمه‌ندان بگرن!

چونکه‌ بێ‌گومان هیچ کام له‌:

ته‌سلیم بوونی واقعی‌کی هه‌له‌و لارومل بۆ که‌چکردنی و، خۆ ئێشاردنه‌وه‌و

(۱) مه‌به‌ستم له‌ (شه‌ریعه‌ت) ۱ (قورئان و سوننەت) هه‌ر یه‌ک شته‌ که (ئێسلام)ه، بۆیه‌ش من هه‌ول‌ده‌ده‌م، که ته‌نیا به‌ پشت به‌ستن به‌ قورئان و سوننەت قسه‌ له‌سه‌ر هه‌ر بابەتی‌ک بکه‌م، چ عه‌قیده‌ بێ، چ عیبادەت، چ ته‌زکیه، چ هونەر، چ هوکوم و سیاسەت...هتد، چونکه‌ بێ‌گومان (ئێسلام) له‌ قورئان و سوننەتدا کورت هه‌لا‌توه، غه‌یری وه‌سی خ‌وای به‌رحه‌سته‌ له‌ کتێب و سوننەتدا، هه‌رچی له‌ لایه‌ن زانایان و پێشه‌وا یانه‌وه‌ گوتراوه، به‌ هاوه‌لان (أصحاب)یشه‌وه - خوا لێیان پازی بێ- هه‌مووی به‌ تێگه‌یشتنی نه‌وان له‌باره‌ی ئێسلامه‌وه داده‌نێ، جا هی هه‌ر که‌سی‌ک بێ، به‌تایبه‌ت له‌ بواری هه‌لس و که‌وته‌کاندا، که بۆشایی (فراغ) زۆر به‌جێهێلا‌وه، مۆرکی نه‌و کات و شوێن و ژینگه‌و کۆمه‌لگایه‌ی پێوه‌ ده‌بن، که خاوه‌نه‌کی تێیدا ژیاوه، بۆیه‌ زۆر ناساییه، که بۆ کات و شوێن و ژینگه‌و کۆمه‌لگایه‌کی دیکه‌ نه‌شی!

لێراکردنی، شایستەیی ئینسانی مسوڵمان نین و هەق و راست نەوێه، کە واقع
پاکسازی و چاکسازی بکە، لە بەرانبەر هەموو شتە خراپ و بەکەڵک
نەهاتوو زیانبەخشەکاندا. شتی باش و بەکەڵک و سوود پیشکەش بکەین و،
تەنیا بە خەڵک نەئێین: وامەکەن و وامەکەن! بەلکو پیشیان بلێین: ئاوا بکەن و
ئاوا بکەن!

لە کۆتاییشدا هیوادارم:

کە ئەم لێکۆڵینەوێه، وەك خۆم مەبەستم بوو و پام گەیاند، ئاوا لێم وەرگیرۆ و
خوێنەرانێ لە هەردوو دەردی تیپەراندن و بەزایەدان پارێزراو بن، لە ئەنجامی
لێتێتەگەیشتم، یان لە یەك پەراندنی قسەکاندا، شتێکم بەزاروو هەڵنەبەستن، کە
نەمگوتوو و بە مەبەست بوو.

رى خۇشكردن

خويىنەرى سەنگىن !

ئەم كىتەبە سەرچەم لە ھەشت بەشان پىكھاتوۋە:

بەشى يەكەم: پىناسەى ھونەرو چوار راستى گىرنگ تەرخان كراۋە، بۇ روونكردنەۋەى چەمكە واتاى وشەى ھونەرو، خستەنەۋەى چەند راستىيەك لەبارەى ھونەروەۋە، سەرەنجام ئەم بەشى يەكەمە شىۋەى دەروازەيەكى ھەيە بۇچوۋنە نىۋە بەش و باسەكانى داھاتوۋ.

بەشى دوۋەمىش: (چەند بنچىنەيەكى شەرىعى بۇ ھەتسەكەۋەتكردن لەگەل ھونەردا)، كەسەرچەم دوازە بنەماۋ بنچىنەى گەۋرەۋ گىرنگى شەرىعى تىدا خراۋنەۋەۋ، بۇ چۈنەيتى مامەلەكردن لەگەل ھونەردا، بەتايىبەتى و تىكپىۋى بابەتەكانى بوارى ھەتسەكەۋەتكاندا بەگشتى، بەلئ ئەم بەشى دوۋەمە، دەۋرى بناغە دەيىنئ بۇ يىنئى تىكپىۋى بابەت و باسەكانى داھاتوۋ:

بەشى سىيەمىش: (گۇرانيى و سرودو مۇسقىقا)، كەسەرچەم لە نۇ باسى سەرەكى پىكەئ و، زۆرتىن پانتايى ئەم كىتەبەى بەركەۋتوۋە، تەرخان كراۋە بۇ توۋىنەۋە لەبارەى گۇرانيى و سرودو مۇسقىقاۋە، يان گۇرانيى و نامىرە دەنگىيەكان، چونكە وشەى گۇرانيى (غناء) سرودىش دەگرىتەۋە، وشەى (مۇسقىقا)ش چەمكەكەى تىكپىۋى نامىرە دەنگىيەكان دەگرىتەۋە، ۋەك لە باسى يەكەمدا روونمان كىرەتەۋە.

بەشى چوارەمىش: (ۋىنەگرتن و ۋىنە كىشان و پەيكەرتاشىن) تەرخان كراۋە، بۇ لىكۆلنەۋە لەبارەى ۋىنە (صورة) ۋە بەگشتى، جا چ بەدەست كىشراۋى، چ بە

نامیر گیرایی، چ وەستاو بێ، چ جوولاو، چ بێ سیبەر بێ، چ سیبەردارو... هتد.
 بەشی پێنجەمیش (تواندن) بۆ لێتۆژێنەوهی بابەتی تواندن (تمثیل) تەرخان
 کراوە و پوونکراوەتەوه، کە چ کاتیکی پەواوە مەرجەکانی چینی؟!
 لە بەشی شەشەمیشدا هەردوو بابەتی (وەرز و یاری) وێکرا قەسەیان لەبارەوه
 کراوە، هەم بە گشتیی و تێکراییی، هەم بەتایبەتیش لەبارە جۆرە
 سەرەکییەکانیانەوه قەسەوباس کراوە، پاک و پیسو پەواو ناپەوايان وەك دان و
 کالەیهك هەلاوێژاون.

لە بەشی حەوتەمیشدا، هەتا پادەیهکی باش قەسە لەبارە: (شایی و هەلپەڕین و
 چەپەلەلێدان و فیکە کێشان) هەو کراوە و پوونکراوەتەوه، کە نەمانیش وەك هەر
 هەلس و کەوتیکی دیکە، دەقی قورئان و سوننەت پێ لێنەگرتوو لە بنەڕەدا پەوا
 (مباح) ن، نەگەر لە سۆنگە بۆ نامانجی خراپ بەکارهێنراوە تێک نەدرێن.
 لە کۆتاییدا بەشی هەشتەمیش تەرخانکراوە بۆ توێژێنەوه لەبارە (نوکتە و
 گائەو قەسە خۆش و پێکەنین) هەو، لەبەر روشنائیی چەند دەقیکی قورئان و
 سوننەتدا وەك سەرچەم بابەتەکانی دیکە، قەسە لەسەر نەم بابەتە گەڕنگەش کراوە و
 وێرایی خستەپەڕووی لە بنەڕەتەوه، پەواوونێ هەر کام لە نوکتە و گائەو سوعبەت
 کردن و قەسە خۆش گیرانەوه و پێکەنین، چەند نەدەبوو سنووریکیش خراوەپەڕو، کە
 بۆ نەو جۆرە هەلس و کەوتانە چوارچێتووە پەرژینێک پێک دێن، نابێ بێهەزترین،
 نەگەر بویستری پەواوەتیان لە دەست نەدەن و بەناپەوا دانەنێن .

لە ئێوە کێشەکان بەهێشەکان ئەمەکان

www.alibapir.com

English - عربي - کوردی

عەل بابیر/Alibapir

Alibapir/عەل بابیر

Alibapir

Google Play

App Store

www.alibapir.com

English - عربي - کوردی

Alibapir/عەل بابیر

Alibapir/عەل بابیر

Alibapir

Google Play

App Store

www.alibapir.com

English - عربي - کوردی

Alibapir/عەل بابیر

Alibapir/عەل بابیر

به‌ش‌ی یه‌که‌م

پیناسه‌ی هون‌ه‌رو چوار راستی گ‌ر‌گ

۱- پێناسەی هونەر:

بۆ ئەوەی چەمک و واتای وشەی هونەر (فَنّ) مان بۆ پوون بیتەوه، پێویستە گۆی بۆ پەسپۆڕو شارەزایانی ئەو بواره بگڕین:

یەك: لەرووی زمانەوانییەوه:

ناشکرایە، کە وشەی (هونەر) تەرجەمەی وشەی (فَنّ) ی عەرەبییە، جا شارەزایانی زمانی عەرەبی لەبارەی وشەی ناوبراووه گوتویانە:

(فَنّ فلان: كثر تَفَنُّه في الأمور، وَفَنّ الرجل: اتَعَبَهُ وَمَطَّلَهُ. وَفَنّ فلان فلاناً في البيع: غَبَنَهُ. وَفَنّ الشيء: زَيَّنَهُ، وَفَنّ الشيء: جَعَلَهُ فنوناً وأنواعاً، وَفَنّ الكلام أو الرأي: ثَقَلَبَ فيه ولم يَثْبُتْ، وَتَفَنَّنَ الشيء: تَنَوَّعَتْ فُنُونُهُ، وَتَفَنَّنَ في الأمر: مَهَرَ فيه، وَتَفَنَّنَ في السَّيْرِ: اِضْطَرَبَ وَتَمَايَل) المعجم الوسيط، ص ۷۰۳.

وهك ده‌بینین وشەی (فَنّ) بەهەردوو جوړی (لازیم و مُتَعَدِّي) هاتوه، سەرجه‌م مانایەکانیشی ئەمانەن، بەپێی ئەو ریز بەندییە سەرەوه:

- ۱- ورده‌کاری کرد له کاروباردا.
- ۲- غەیری خۆی ماندوو کردو خاflاند.
- ۳- فێلی کرد، یان لەکڕین و فرۆشتندا زیانی گمیاندا.
- ۴- پازاندییەوه.
- ۵- جوړاو جوړی کرد.
- ۶- تێیدا پارا بوو.
- ۷- جوړاو جوړ بوو.
- ۸- تێیدا کارامەو دەست‌پەرەنگین بوو.
- ۹- له رۆیشتندا بەناڕێکی رۆیی و بەملاولادا لار بوو.

واش پێ دەچی، که له مانای زاراوهیی (المعنى الاصطلاحي) وشەى (فَنّ)دا، مانای ژماره (۸) وەرگیرایی، که بریتیه له تهغامدانی کاریک به کارامهیی و دهسپهنگینی، وهك دواوی پروون دهییتوه.

دوو : لهرووی زاراوهیی یهوه:

پسپۆرانی باری هونەر گه‌لێک پێناسهی جوړاو جوړیان هێتاون، که ئیمه ته‌نیا سییان لێ به‌ئومونه دێنینه‌وه:

۱- (الفن: هو التطبيق العملي للنظريات العلمية بالوسائل التي تُحَقِّقُهَا وَيُكْتَسَبُ بالدراسة والممارسة، والفن هو جملة القواعد الخاصة بحرفة أو صناعة، وهو جملة الوسائل التي يستعملها الإنسان لإثارة المشاعر والعواطف وبخاصة عاطفة الجمال كالتصوير والموسيقى والشعر، وهو مهارة يحكمها الذوق والمواهب.. والفنان: هو صاحب الموهبة الفنية كالشاعر والكاتب والموسيقي والمصور والممثل.. المعجم الوسيط، ص ۷۰۳.

واته: هونەر: بریتیه له پراکتیزه‌کردنی کردهیی به‌دۆزه زانستییه‌کان به‌و نامپازانهی، که دهیانپێتنه دی و به‌هۆی لیکۆلێنه‌وه و پاهاتنه‌وه و ده‌ده‌ستدا، هه‌روا هونەر بریتیه له بنچینه تایبه‌تییه‌کانی پیشه‌یه‌ک، یان پیشه‌سازییه‌ک، وه‌بریتیه له‌سه‌رجه‌م نه‌و نامپازانهی، که مرۆف بۆ وروژاندنی هه‌ست و نه‌ست و سۆزه‌کان به‌کاریان دێتی.

به‌تایبه‌ت سۆزی جوانیی، وه‌ك وێنه‌گرتن و موسیقاو شیعرو وه‌ هونەر کارامه‌یی‌یه‌که، که سه‌لیقه‌و به‌هره‌کان پۆلی تێدا ده‌گیرن... هونهرمه‌ندیش بریتیه له‌ خاوه‌نی به‌هره‌یه‌کی هونهریی، وه‌ك شاعیر و نووسه‌رو موسیقاو وێنه‌گرو نوێنه‌ر...

۲- (محمد قطب)یش له‌باره‌ی پێناسه‌ی هونهره‌وه‌ گوتویه‌تی:

(الفن في أشكاله المختلفة هو محاولة البشر لتصوير الأيقاع الذي يتلقونه في حسّهم من حقائق الوجود، في صورة جميلة موحية مؤثرة، والفنان شخص موهوب ذو حساسية خاصّة تستطيع أن تلتقط الأيقاعات الخفية اللطيفة التي لاتدركها

الأجهزة الأخرى في الناس العاديين، و ذو قدرة تعبيرية خاصة تستطيع أن تحول هذه الإقاعات التي يتلقاها حسه مكبرة مضخمة الى لون من الأداء الجميل يثير في النفس الأنفعال ويحرك فيها حاسة الجمال) منهج الفن الاسلامي، ص ١١.

واته: هونەر بەشیو» جوړاو جوړه کانییموه بریتیه له ههولډانی مرۆڅه کان پو وینا کړدنی نمو ناوازو سه دایانهی، که به ههسته کانیان له راستییە کانیانی بوونه وه وەریان ده گرن، له ویننه یه کی جوانیی مانا به خشی کاریگه ردا.

هونەر مەند بابایه کی به هره مەندی خاوهن ههستیارییه کی تاییه ته، که ده توانی نمو ناوازه کپو پهنانانه وه ریکری، که ههسته کانی خه لکی دیکه ی ناسایی، توانی ده رک کردنیان نیه، ههروا خاوهنی توانیه کی ده برپینی تاییه ته، که ده توانی نمو ناوازانده به رههستی ده کمون، به گه وه کراوی بگۆری پو رهنگیک له تعبییری جوان، که سۆزو هه لچوون وهسته وه ری جوانی له ده وروندا ده جووینتی.

٣- ههروه ها (محمد قطب) له شوینیکی دیکه دا له باره ی هونەر وه هه به کورتی گوتویه تی: (والفن صورة من الحياة) جاهلیة القرن العشرين، ص ١٦٧.

واته: هونەر ویننه یه که له ژیان.

چۆنیه تی به رهه م هاتنی هونەریش - هه ر کام له جوړو شیوه کانی هونەر- و قۆناغه کانی هاتنه دی به کورتی به مجۆریه: وهک (محمد قطب) گوتویه تی:

(١- الأنفعال النفسي بالتجربة الجديدة.

٢- إستبطان هذا الأنفعال في داخل النفس حتى يمتزج بأعماقها ويُعطِيتها من لونه ويأخذ من ألوانها.

٣- إرتداد التجربة الى الخارج في صورة إفراز أو تعبير.) منهج الفن الاسلامي، ص ٦.

واتە:

(۱- کارتێکرانی دەروونی بەهۆی ئەزمونی تازەوہ.

۲- لەنێو دەرو دەرووندا شارەدەوێ ئەو کارتێکرانە، تاکو لەگەڵ ناخی دا ئاویتە دەبێ و لەرەنگی خۆی بەدەروون دەبەخشی، ئە رەنگەکانی ویش وەرەگرت.

۳- گەرانی ئەو ئەزمونە بۆ دەروەوێ دەروون ئە شێوەی دەردانی، یان دەربڕینی کدا.

ئەجە ئیستا لەبەر تیشکی ئەو، کە راپەر دەتوانن بەم شێوەیە پێناسە (هونەری ئیسلامی) بکەین و بڵێن:

(الفن الاسلامي هو: الذي يرسم صورة الوجود من زاوية التصور الإسلامي هذا الوجود، وهو التعبير الجميل عن الكون والحياة والإنسان من خلال تصور الإسلام للكون والحياة والإنسان)، منهج الفن الإسلامي، ص ۶.

واتە: هونەری ئیسلامی ئەو هونەرە، کە ئە گۆشە نیگێی تێوانینی ئیسلامییە لەبارە بوونە، بوون وێنا دەکات، وەبریتیە ئە دەربڕینی جوان لەبارە بوونەو ژيان و نینسانە، ئە میانە تێوانینی ئیسلام بۆ بوونەو ژيان و مرۆف.

دەتوانن بڵێن:

(هو التعبير عن تصور الإسلام للوجود وذلك ضمن قواعد الاسلام الخاصة ليؤدّي هذا شرعياً ويثير انفعالاً معيناً يتفق مع تصور الاسلام للكون والحياة والإنسان). الشريعة الاسلامية والفنون، ص ۳۱، أحمد مصطفى علي القضاة.

واتە: بریتیە لەدەربڕین لەبارە تێوانینی ئیسلام بۆ بوون، ئەویش ئە جوغزی بنچینە تاییەتیەکانی ئیسلامدا، تاکو ئامانجی شەریعی پێیتەدی و کارتێکرانیکی تاییەتی بوروژینی، کە لەگەڵ تێوانینی ئیسلام بۆ بوونەو ژيان و نینساندا بگۆجی.

۲ - ھونەرى ھەر كۆمەلگايەك ھەلقوللۇق واقىيە فىكىرىي ۋ كىلتورىيى ۋ شارستانىيەتى:

بەللى خوتەنەرى بەپىز!

ھونەرى ھەر گەلر كۆمەلگايەك ۋەك ئاۋىنەيەك وايە، كە ئىپوەرۆك ۋ كەسىپتەيەكەي پىشان دەدات، پىشېنانىش جوانيان گوتو: (گۆزە چى تىدائى ھەر ئەۋەي لى دەپرى).

ئىنجا ئەم پاستىيەي گوتمان بىنچىنەيەكى گشتىيەم، ھىچ شىتېكى لى ھەلئەۋىرراۋە، گەر سەرنجى ھەركام لەجۆر بەشەكانى ھونەر بەدى، ھەر بە ئەنجامە دەگەي، بۇ ئىۋنە: ،ئەگەر سەرنجى شىعرو ئەدەب بەدىن دەيىن، بۇ وىنە: شىعرو ئەدەبىي غەربى پىش ھاتنى ئىسلام - كە بەچاخى نەفامىي (العصر الجاهلي) ناسراۋە - زۆر جىاۋازە لەۋ شىعرو ئەدەبەي، كە پاش ھاتنى ئىسلام لەنىو كۆمەلگا غەربىيەكاندا بەرھەم ھاتو، ھى سەردەمى نەفامىي بەزۆرى باسى شەپ شۆر مەيخواردنەۋە پاۋ ۋ پووت ۋ خۇ ھەلگىشان ۋ ئەۋ جۆرە بابەتانەيە، بەلام شىعرو ئەدەبىي پۇژگارى ئىسلامەتىي، باسى ئىمان ۋ ئىسلام ۋ جەنگ ۋ جىھاد ۋ خواپەرستىي ۋ بانگەشە بۇ پەۋشت بەرزىي ۋ چاكەكارىي ۋ... ھتە ئىۋنەيەكى دىكە:

بابەتى پەيگەر تاشىي (الأنح)، كە لەنىو زۆرىي ھەرە زۆرى گەلانى دىسادا باۋ بوۋە شىۋىنەۋارەكانيان بەلگەۋ شايەدن لەۋبارەۋە، بەتايىبەت ئىغرىقى ۋ پۇمانىيەكان، كە لە مۇزەخانەكاندا سەدان پەيگەرى جۆراۋ جۆريان بەيادگار لى جىماۋە، بەلام لەسۇنگەي ئەۋەۋە، كە مەسەلەي وىنەكىشان بەگشتىي ۋ، پەيگەر تاشىي بەتايىبەت، بەدېرئايى مېژۋىي بەشەر دەروازەيەكى گەرەي بىپەرستى ۋ ھاۋىەشدانان (الوثنية والشرک) بوۋە، دەيىن، كە لە كۆمەلگا ئىسلامىيەكاندا، مەگەر بەدەگەن، ئەگەرنا دىاردەي پەيگەر تاشىي بەرچاۋ

ناكەمىيە، ھۈنەرمەندانى مەسۇلمان لەۋبارەۋە رۇويان بەرەۋ ھۈنەرى بىناسازىي ۋەرچەخاندەۋە، نەخش و نىگارى زۇريان لەبۋارى بىناسازىي و دروستكردىي گۈمبەزو منارەۋ زەخرەفەي دەرۋدىۋاردا بەرھەم ھېناۋە.

كەۋاتە: لەسەر ھۈنەرمەندانى مەسۇلمان لەھەمۇر بۋارو مەيدانەكانى ھۈنەردا پىئويست، كەرەچاۋى تاييەتمەندىتى ئىسلامىي ھۈنەرەكەيان بىكەنۇ، ھەر بەرھەمىكى ھۈنەريان پىشكەشكرد، ھەۋلبدەن مۆرك (طابع)ى رەسەنايەتىي ئىسلامىي پىئوھىي و خزمەتى ئەۋ نامانجە بەرزانە بىكات، كە شەرىعەتى ئىسلامىي دەيەۋى لەژيان و گۈزەرانى مۇڭدا بىانھېئىتتەدى، بۇ نمۇنە:

بابايەكى ئىسلامىي، كە پارچە شىعەرىك، يان پەخشانىك دەنۋوسى، يان گۇرانىي و سرۋودىك دەلى، يان چەرك و رۇمانىك دەنۋوسى، يان شانۇگەربىيەك ساز دەكات... ھتە، پىئويستە بەۋردىي و لىزانانە رەچاۋى سنۋورو ئەدەب و نامانجە شەرىعەكان بىكاتو، بەگورتى:

رۇۋحىكى ئىسلامىيانە بەبەر بەرھەمە ھۈنەربىيەكەيدا بىكات، ئىدى ئەۋ كاتە، ئەگەر پىئويستى نەكرد، باھىچ ئايەت و فەرمۇدەشى تىدا باس نەكات و لەگەل ئاۋىتەنەكات، زىانى پىناگات!

۳- زۇرىك لە مەسۇلمانانى ئەم رۇڭگارە لەبۋارى ھۈنەردا دوۋچارى تىپەراندن و بەزايەدان بوۋنە:

دىاردەي تىپەراندن و بەزايەدان (افراط و تفریط) لەزۇر بۋاردا، دىاردەيەكى لەمىيۇنەي مېژۋى بەشەرە، شايانى باسېشە، كە ھالەتى تىپەراندن و بەزايەدان بەزۇرى ئەۋ مەسەلانەدا رۇۋ دەدات، كە پەيۋەستى بەدل و دەرۋون لايەنى عاتىقەۋ سۇزەۋە، جا لەسۇنگەي ئەۋەۋە، كە ھۈنەرىش بەھەمۇر جۇرۇ شىۋەكانىيەۋە

بەپەلە یەكەم، پەمبوەستە بەدڵ و دەروون و عاتیفەو، بۆیە كێلگەیه‌كی بەپێژی تێدا
روان و گەشەکردنی تۆوی ئەو دیاردەیه‌یه.

ئەجە وەك دواتریش - بۆ نموونه - لەكاتی توێژینه‌وه‌مانەو» لەبارە ی گۆرانیی و
مۆسیقاو دەخەینه‌ روو، زۆرێك ئە هەلئۆیستی هەلەو نەگوێجای مشت و مەركەران،
لەبارە ی گۆرانیی و موسیقاو، زاده‌و بەرھەمی ئەو ھالەتی زێدەپۆیی و كورت
ھێتانه‌ بوو.

ئێستاش ئەم پۆژگارە‌ماندا، مسوڵمانان بەگشتی لەبارە ی بابەتە
ھونەرییە‌كانەو بوونەتە دوو دەستە ی دژ بەیەك: دەستە یەکیان بەكوڵك و پێستەو
بابەتە ھونەرییە‌كانی قبوڵە، بێ پرەچا و كوردنی سنووڕو ئەدەب و ئامانجە
شەرعییە‌كان و ئە شەرازە چۆتە دەری، دەستە یەکیشیان بەپێچەوانە‌و
لەكاردانە‌و ی ئەو تێپەراندن و زێدەپۆیی و سنووڕ بەزاندنە‌دا،
دووچار ی، كەمتەرخەمی و كورتھێنان و بەزایەدان بوو، ھەستیار ی (حساسیە)
بەرانبەر تێكڕای بابەتە ھونەرییە‌كان و سەرچەم ھەنەرمەندان پەیداكردو، بەبێ
لێك ھەلا واردنی چاك و خراپ و پاك و پیس!

ئیدی سەرەنجام ھەندێك ئە مسوڵمانان، ئەژێر کاریگەری ھونەرمەندان ی
ناپا بەندو بێ بەندوبارو بێ سەرو بەردا، تووشی زۆر جۆرە ھەلەو پەلەو خلیسكان
بوون، ئەك ھەر پەسەنایەتی نیسلا می، بگر» ھەیانە ھەر كەسییەتی ئاسایی
مسوڵمانانە ی خۆشیی لەدەستداو، لەبەرانبەریشیاندا، ھەندێكی دیکە خۆیان و
دەورو بەریان گێژدە ی ھالەتیکی وشکی و داخراوی و نەگوێجایی كردو، ئەگەر
ئەوانە ی پێشێ ژیان بەس لەشایی و بەزم و ھەلپەریندا دەبینن، ئەوانی دیکەش
بەپێچەوانە‌و ژیان تەنیا لەخەمبار ی و ماتەم و شیندا كورت ھەلئێن!

بەلام بێگومان تێپەراندن و بەزایەدان، ھەردووکیان ھەلەو خراپ و ھاوسەنگی
(توازن) دین و ژین تێك دەدەن، تاك و خێزان و كۆمەلگاش تووشی ئاكامی خراپ
دەكەن، ھەربۆیەش خۆی كار بەجێ ئەزۆر جێیاندا فەرمانی بە مسوڵمانان كردو،

که راسته ڕێ بگرن و خۆیان له هەردوو حاله‌تی زنده‌پۆیی و به‌زایه‌دان دوور بگرن،
وه‌ك فەرموو—ه‌تی: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ۱۱۲ هود.

واته: ده‌جا وه‌ك فەرمانت پێکراوه‌ ڕێک و راستبه‌، خۆت و نه‌وانه‌ش، که
له‌گه‌ڵدا گه‌راونه‌وه - لێی خوا- وه‌ سنوور شکێنی مه‌که‌ن، پێگومان نه‌و، به‌وه‌ی
ده‌یکه‌ن شاره‌زایه‌.

هه‌روه‌ها له‌سه‌ر زمانی مسوڵمانان فەرموویه‌تی:

﴿أَمْدِنَا آلْصَّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ الفاتحه.

واته: - ئه‌ی خواجه‌!- ڕێی راستمان پێشان بده‌و له‌سه‌ری به‌رده‌وامان بکه‌.
ناشکراشه‌، که‌ هاوسه‌نگیی و خه‌تی نیوه‌راست گرتن و به‌ملاو لادا لانه‌دان،
بناغه‌ی دینداریی و دنیا داریی یه‌کی شایسته‌ی ئیسلام و مسوڵمانانه‌و، هیچ
شتیکیش هێنده‌ی هاوسه‌نگیی (توازن)، جوانیی و په‌وه‌نقی به‌رنامه‌ی تێرو ته‌واویی
خوا ناخاته‌ روو، هه‌میشه‌ش هه‌ڵس و که‌وت و په‌فتاری بنیاتنراو له‌سه‌ر بیرکردنه‌وه‌ی
په‌رگێر (مُتَطَرِّف)انه‌، ته‌مه‌نی کورت و ناکامیشی به‌خێر ده‌بێ، ته‌نیا شتی هه‌ق و
راست له‌گه‌ڵ شه‌ریعه‌ت و فیه‌ره‌دا، گونجاو ده‌توانی به‌رده‌وام بێ.

ع - ئیسلام مامه‌له‌یه‌کی واقیعییه‌یه‌ی له‌گه‌ڵ مرۆڤ دا
کردوه‌و په‌چاوی هه‌ر کام له‌: جه‌سته‌و رووح و
عه‌قل و وێژدانی کردوه‌:

به‌ئێ خۆته‌ری به‌رێژ!

ئیسلامیی به‌رجه‌سته له‌قورئان و سوننه‌دا به‌شێوه‌یه‌کی واقیعیانه‌، ته‌ماشیی
مرۆڤی کردوه‌و مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵدا کردوه‌و، له‌یه‌ك کاتدا سه‌رجه‌م پێکهاته‌کانی

لہبر چاو گرتوہو، ہیچ لایہ نیکی لی فہراموش نہ کردوہو، ہیچ لایہ نیکیشی
لہسر جیسابی لایہ نہ کانی دیکھی لی گہورہ نہ کردوہو، بہ لکو خوی لہ واقعہدا
چونہ، بہوشیوہیہ ہہ لسو کہوتی لہ گہل کردوہو۔

ننجا دیارہ وک چون جہستہ پیویستی بہ خوراک و جوئلہ و ہرزش ہدیہو پییان
گہشہ دہکاتو، روح بہ خواہرستی و یادی خوا نارام دہ گریو و ئوخڑنی بو دیو،
عہقل و ہوش بہ برکردنہوہو پامان بہرہو پیش دہچی و بہ ہیژ دہبی، لایہنی
عاتیفہ و یو دانیش بہ ہوی ہونہرہ جورا و جورہ کانہو تیر دہبی و گہشہ دہکات۔

نیستاش با سہرغی چند نایہ تیکی قورنان و فہرمودہیہ کی پیغہ مہری خوا
ﷺ بدہین، تا کو بزمان دہریکہوی چون دواہین شایین و بہرنامہی خوا، ہہمو
لایہنو پینکھاتہ کانی مرؤی بینہو و پہچاو کردوون:

۱- ﴿يَبْنَیْ ءَادَمَ خُذُوْا زِيْنَتَکُمْ عِنْدَکُلِّ مَسْجِدٍ وَکُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا

يُحِبُّ الْمُسْرِفِیْنَ ﴿۲۱﴾ (الأعراف)۔ واتہ: نہی و ہچی نادہم لہلای ہہمو

مزگوتیک خوتان ہرا زیننہوہ، بخون و بخونہو، بہلام زیدہ پڑی مہکن، ییگومان
نہو - خوا - زیدہ پڑی، کہرانی خوش ناوی۔

۲- ﴿الَّذِیْنَ ءَامَنُوْا وَتَطْمِیْنُ قُلُوْبُهُمْ بِذِکْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِکْرِ اللّٰهِ تَطْمِیْنُ الْقُلُوْبُ ﴿۲۸﴾

(الرعد)۔ واتہ: نہوانہی ہروایان ہیٹاوہو دلہ کانیان ہمیادی خوا نارام دہگرن،
ناگادارین! ہمیادی خوا دلان نارام دہگرن و دادہ مرکین۔

۳- ﴿اِنَّ فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاٰخِلَافِ الْاٰیْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰیٰتٍ لِّاُولِی

الْاَلْبَاسِ ﴿۱۱﴾ الَّذِیْنَ یَذْکُرُوْنَ اللّٰهَ فِیْکَمَا وَقَعُوْا عَلٰی جُنُوْبِهِمْ وَیَسْفَکُوْنَ
فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ... ﴿۱۱﴾ (ال عمران)۔

واتە: بەراستی ئە دروستكرانى ئاسمانەكان و زەوى و جيگۆركەى شەو و رۆژاندا، بەلگەو نيشانە هەن بۆ خاوەن عەقلان - لەسەر پەرەردگارىتى خوا - ئەوانەى، كە بەپێوە بەدانيشتنەووە لەسەر تەنیشتهكانيان يادى خوا دەكەن و بێر لەدروستكرانى ئاسمانەكان و زەوى دەكەنەو...

٤- ﴿وَالَّذِينَ خَلَقْنَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءًا وَمَنْفَعًا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرْجَوْنَ وَحِينَ تَسْرَحْنَ ﴿٦﴾﴾ (النحل)

واتە: - خوا - ئاژەلێ خولئاندووە، كە مایەى پۆشاكى گەرم و چەندان سوود و بەرژەوێندىم و لێبەشى دەخۆن. هەروەها جوانیى تێدايە بۆتان لەدەمى ئیواراندا، كە دەهێننەووە بەمیانیان، كە دەبێن بۆ ئەوەرگا.

و ئە دەبێن خۆى كاربەجێ لە نایەتەكانى (٦،٥) ی (النحل) دا وێپرای سەرغجراکێشمان بۆ سوود و كەلەكە زۆرو جۆراو جۆرەكانى ئاژەل، سەرغجیشمان رادەكێشێ بۆ مەسەلەى جوانیى (جمال)، بەتایبەت لە دیمەنى بردنە ئەوەرگا و هێنانەوێ لە بەمیانیان و ئیواراندا، ئنجا جێى سەرغجیشە، كە خۆى زانا لە پ نایەتەكەدا، هێنانەوێ ئیوارانى پێش بردنى بەمیانیان خستو! پەنگە چىكەتەكەیشى ئەوێ، كە دیمەنى هێنانەوێ ئیوارانى ئاژەل، بەتێرو پێسى و گوان پێ لە شیرى، جوانترە لە دیمەنى بردنى بەمیانیان بۆ ئەوەرگا بە برسێتى!

پێغەمبەرى خواش صلى الله عليه وسلم لە بۆنەيەكدا، كە بریتىيە ئەوێ سێ كەس لە هاوێلانێ، پاش پرسىاركردن لەبارەى خوا پەرستىيى پێغەمبەرەووە پێپاریاندا بوو كە: يەكیان هەميشە بەرۆژوو بێت و نەبیسىنیتەووە، يەكيشيان هەردەم شەوانە شەو نوێژ بكات و نەنوێ، يەكيشيان هەرگیز ژن نەهێت، فەرمووى: (أما والله إنى لأخشاكم لله وأتقاكم له لكنى أصوم أفطر وأصلي وأرقد وأتزوج النساء، فمن رغب عن سنتي فليس مني) رواه مسلم عن أنس.

واته: (پیغمبر ﷺ) سلمانو ته بده ردائی کردبونه برا، جا سلمان سهردائی ته بده ردائی کردو هاوسره کهی (أُم الدرداء) به شیویه که بینی، که دهستی به خویدا نه هی نابوو، نهویش پیی گوت: نهوه بؤچی ویی؟ -واته بؤچی خؤت بؤ میرده کهت نه رازاندو تهوه؟- نهویش گوتی: ته بده ردائی برات گوی ناداته دنیا (واته له بهر خواهرستی نیایه رژیته سهر ژن و مال)!

ئىنجا ئەبۇدەرداء هاتمەو خواردنى بۆ سەلمان ساز کردو پێى گوت: بخۆ، چونکە من بەرژووم!

ئەمۆش گوتى: هەتا نەخۆى، ناخۆم، ئىدى ئەمۆش لەگەڵى خوارد. کاتێکیش شەو داها تەبۇدەرداء هەلسا نوێۆ بکات، سەلمانیش پێى گوت: جارێ بنوو، ئەمۆش خەوتەو.

پاشان دووبارە هەلسیەو بچۆ شەو نوێۆ بکات، بەلام ديسان پێى گوت: بچەو. ئىنجا کاتێک کۆتایی شوگار نزیک بۆو سەلمان پێى گوت: ئیستا هەلسە، ئەو بۆو پێکەو شەو نوێۆيان کرد.

ئىنجا سەلمان پێى گوت: یێگومان پەرەردگارت مافی لەسەرتە، یێگومان نەفسیشت مافی لەسەرتە، هاوسەریشت مافی لەسەرتە، جا هەر خاوەن مافە مافی خۆى بەدەیه.

پاشان (تەبۇدەرداء) چووە لێى پێغەمبەر ﷺ و ئەوێ بۆ گێڕایەو، پێغەمبەریش فەرمووی: سەلمان پاستى کردو.

کۆتایی ئەم باسەش بەم ئایەتە بەپێزەى خواى کاربەجێ (عزّ وجلّ) دێنێ، کە وەسفی بەندە چاک و پەسەندەکانى خۆى پێ دەکات: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ (الفرقان ۶۷).

واتە: ئەوانى کاتێک، کە دەبەخشن، زیادەپۆی ناکەن و پزەدیش ناکەن، ئەو نیتوانەدا میانجییانەن.

دیارە میانجیى بوون و هێلى نیتو پاست گرتیش ئەهەمرو شتیکداو، ئەهەمرو بواریکدا، خەسلەتێکی پێشەیی مرۆفی مسوئمانە.

٥- قورئان و سوننهت له ههموو بوارهکانی ژياندا گرنگییان به جوانیی داوه:

وهك له پیناسهی هونهردا گوتمان:

گرنگیی دان به جوانیی شتهکانو، سهرنج لیدانو چیژ لیوه رگرتنی و بهرجهسته کردنی و تمعبیر لیکردنی، پیکهیتنه ری بنه رتهی هونهره.

جا، نه گهر لهوباره وه سهرنجی کتیبی خواو سوننهتی پیغه مبهری پیشه و امان ﷺ بدهین، ده بینن، که زۆر به پروویی و گرنگیی و بایه خدان به جوانییان تیدا دره وشایه وه، بۆ نمونه با سهرنجی ئهم نایه تانه بدهین:

١- ﴿إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِرَبِّهِ الْكَوَاكِبِ﴾ (الصافات).

واته: به راستی ئیمه ناسمانی نیزیکیان به جوانیی تهستیره کان رازاندوته وه.

٢- ﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّظِيرِ﴾ (الحجر).

واته: بینگومان له ناسمانی دا قهلاو بورجماندا ناوون و بۆ سهرنجده ران رازاندو و مانه ته وه.

دیاره مهبهستیش له قهلاو بورجهکانی ناسمانی، تهستیره و کههکه شانه کانن.

٣- ﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ

خَضِرًا يُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّهْمَانُ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَبِّهِ أَنْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الأنعام).

واته: - خوا- ئهو که سیه، که له ناسمانیۆ ناوی ناردوته خوارۆ، چه قهدهری

پوهه کی ههموو شتیکیان پی ده رهیناوه، لهو چه قهدهیه ش، پوهه کیکی

سوزمان دهرهيناوه، كه دانهويله پيكموه پيز بووي پي دهردينين، لهكفي هيشوي دارخورما، چهند هيشوويكي شوپ سووه وه هن و، چهندان باغي تريو زهيترون وهنار، كه هميه پيك دهچن وهشيانه پيك ناچن، دهجا سهرنجي بهرو ميوه كهي بدهن لهو كاته دا، كه دهری دهكات و لهكاتي پيگه يشتنيد! پيگومان له نائمه تاندا نيشانه هن بؤ كه ساتيك پروا بيتن.

٤- ﴿وَالْأَنْعَمَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرْجَوْنَ وَحِينَ تَسْرَحْنَ ﴿٦﴾ وَالْحَبَلُ وَالْأَبْعَالُ وَالْحَمِيرُ لِيَرْكَبُوهَا وَزِينَةٌ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ الْحَلْ﴾

واته: - خوا- ناژه لي بؤ دروست كردون، كه پوشاكي گهرم و سودي زوري تيدايه بؤتان و لييشي دهخون. ديمه نيكي جوانيشي تيدايه بؤتان، لهكاتي بهرو مال گيرانه وي نيواران و بهرو لهو پرگا بردن بمانياندا.... نه سپو نيسترو كه ره كاني بؤتان رام كرده ١ تاكو سواريان بن و ببيتته مايه جوانيش، وه شتي وا دروست دهكات - له مودوا- كه نيستا نايزان و سدرتان ليی دهرناچي. (كه دياره مدهست پي سياره و فرژكه و شه مهنده فورو... هتده).

٥- ﴿وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَكُمْ لَكُمْ مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَكُمْ فِي شُكْرِهِ ﴿١٤﴾ الْحَلْ﴾

واته: - خوا- نهو كه سديه، كه دهريني بؤتان رام كرده، تاكو گزشتي تهرو تازه لي ليخون و خشيكي لي بيينه دهری و بيوشن، ههروا كه شتيه كاني تيدا دهيني، كه لهكاتي رويشتندا شقي دهكهن، - دهريني دروست كرده وه- ، تاكو له بهخششي خوا داوا بكهن و بهلكو سواسگوزاري بكهن.

پىغەمبەرى خواش ﷺ لەوبارەو، فەرمايشتى زۆرو جۇراو جۆرى ھەن، بۆ
نەونە باسەرنجى ئەم چەند فەرموودەيە بەدەين:

۱- (عن ابن مسعود أن رسول الله ﷺ قال: لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال
ذرة من كبر، فقال رجل: ان الرجل يحب أن يكون ثوبه حسناً ونَعْلُهُ حسناً؟ قال:
ان الله جميلٌ يحبُّ الجمال، الكبرُ بَطْرُ الْحَقِّ وَ غَمَطُ النَّاسِ) رواه مسلم.

واتە: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی: ھەرکەسنىڭ قورسايى گەردىڭ خۆ
بەزلگىرى لەلدئا ھەي، ناچىتە بەھەشت، پياويڭ گوتى: يىگومان پياو
ھەزدەكات پۇشاكى چاك بىو پىلاوى باش يىت؟ فەرمووی: خوا جوانەو جوانىي
خۆشەو، خۆبەزلگىرى بىرتىيە لە رەدکردنەو ھى ھەق و بەكەم سەيرکردنى
خەئەك.

۲- (ما أذن الله لشيءٍ ما أذن لنبى حسن الصوت يتغنّى بالقرآن يهر به) متفق
عليه عن أبي هريرة.

واتە: خوا ھىچ شىيىكى بەئەندازەي ئەو ھەز لى نەبوو ھەيىستى، وەك
ئەو، كە پىغەمبەرىكى دەنگخۆش بەدەنگى خۆش و بلند قورئان بھويىتى.

۳- (حَسَنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ، فَاِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يَزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا) أخرجه الدارمي
والحاکم والبيهقي وهو حسن.

واتە: بەدەنگى خۆشتان قورئان جوان بکەن، چونکە دەنگى خۆش، جوانىي
قورئان زياد دەكات.

۴- (قال رسول الله ﷺ لأبي موسى الأشعري: لو رأيتني وأنا أستمعُ لقراءةك
البارحة، لقد أوتيت مِزماراً من مزامير آل داود!)
فقال أبو موسى: لو علمت ذلك لحبَرْتُه لك تحبيراً متفق عليه.

واتە: پىغەمبەرى خوا ﷺ بە ئەبو موسىي ئەشەرىي فەرمو: ئەگەر
دەتبىنىم دوتىنى شەو گويم بۆ قورئان خويندەكەت گرتبىو، يىگومان تۆ

ئاوازيك له ئاوازه كانى بنه مالهى داوودت پى به خشراوه! نه بو موساش گوتى:
، نه گهر تهوهم ده زانى، دهنگى خۆم بۆ خۆشتر ده كردى.

٥- (إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا وَإِنَّ مِنَ الشَّعْرِ حِكْمًا) رواه أحمد وأبو داود عن ابن عباس.
واته: بێگومان قسه كردنى وا ههيه وهك جادوو يه، شيعرى واش ههيه
هيكمه ته.

٦- (كان رسول الله ﷺ يتفَاعَلُ ولا يتطَيَّرُ وَيُعْجِبُهُ الْأَسْمُ الْحَسَنُ) رواه أحمد عن ابن عباس.

واته: پێغه مبهرى خوا ﷺ گه شيبينى ده كرد ، به لام ره شيبينى نه ده كرد، ناوى
جوانيشى هه زلئ بوو.

٧- (ان الله يحب أن يرى أثر نعمته على عبده) رواه الترمذى.

واته: بێگومان خوا پى خۆشه شوينه وارى چاكهى خۆى به سه ر به نده كه يه وه
ببينئ.

واته: هه ركات ده و ته مه ندى كردو نازو نيعمه تى پيدا، لى به هره مه ندي بى و
پيه وه ديار بى.

٨- (عن انس بن مالك: ما شَمَمْتُ عَنْراً قطُّ ولا مِسْكَاً ولا شَيْئاً طَيِّباً مِنْ رِيحِ
رسول الله ﷺ) رواه أحمد ومسلم.

واته: نه نه سى كورى ماليك ده ئى: هه رگيز عه نه ريك و ميسكيك و هيج
شتيكم بۆن نه كردوه، له بۆنى پێغه مبهرى خوا ﷺ خۆشتر بوو بى.

٩- (عن عائشة قالت: أَمَرَ رسول الله ﷺ بِنَاءِ الْمَسَاجِدِ فِي الدُّورِ وَأَنْ تُطَيَّبَ
وَتُنَظَّفَ) رواه أبو داود وأحمد وابن ماجه وابن خزيمة.

واته: پێغه مبهرى خوا ﷺ فه رمانى كردوه به دروست كردنى مزگه وتان له
گه ره كه كاندا، كه بۆغۆش بكريئ و پاك رابگيريئ.

١٠- (عشر من الفطرة: قَصُّ الشاربِ وإِعفاءُ اللّحية والسّواك واستنشاق الماءِ و قَصُّ الأظفار وغَسْلُ الأرجامِ وتَنْفُؤُ الإِبْطِ وحَلَقُ العانةِ وانتقاص الماء) قال زكريا قال مصعب: ونَسِيتُ العاشرةَ إلا أن تكون المَضْمَضَةُ. رواه مسلم.

واته: ده شت فطرهت دهیاخوای: سیمێل کورتکردنهوهو پریش هیشتنهوهو سیواک کردنو ناو لهلوت وهردانو نینۆککردنو گرتیچووشۆردنو بن هەنگل کردنو تووکه بهر تاشینو تارهت بهناو گرتن، زه کهریا گوتویهتی موصعب گوتویهتی: دهیه مینیا م له بیرچۆتهوه، مه گهر ناو له گهروو وهردانو غه پخه پێکردنی بێ.

لهم دهقانهی قورئان و سوننه تیشهوه، زۆر بهروونی، گرنگیی و نه مهیتدانی ئیسلام به جوانیی و چاکیی له هه موو شتی کداو له سهرجه م به وارو لای نه کانی ژیا ن و گوزه راندا ده رده کهو ی، هه لبه ته به رنامه و نایینی کیش له لای نه خوا وه نی رابیی و، به کامل و ته و او پێناسه کرابیی، جگه له مه دی لێ چا وه روان ناکر ی. لێ ره شدا کۆتایی به م به شی یه که مه دینین و ده چینه سه ر به شی دو وه م.

دۆکۆمێنتێکی مۆڵەتی هەڵبژێر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

هەڵبژێرێکێکی مۆڵەتی هەڵبژێر

www.alibapir.net

www.alibapir.net

www.alibapir.net

هەڵبژێرێکێکی مۆڵەتی هەڵبژێر

Alibapir

به‌شی دووهم

چەند بنچینه‌یه‌کی شەرعیی بۆ هەڵس وکەوت کردن لەگەڵ هونەردا

خوينەرى بەرپز!

دواى ئەوھى لە بەشى يەكەمى ئەم زنجىرە باسەدا، تيشكمان خستە سەر چەمەك و واتاى وشەى (ھونەر) و تېروانىنى شەرىعت بۆ ھونەر بەگشتى، خوا يارىي لەم بەشى دووھەدا، چەند بنەماو بنچىنەيەكى شەرىعى دەخەينە ڤوو، كە پيويستە لەسەر بناغەيان ھەئس و كەوت لەگەل بابەتى ھونەر و ھەر بابەتيكى دىكەى ھاوشۆشيدا بکەين، بۆ ئەوھى گيرۆدەى ھەئەو خلیسكان نەبەن، بەتايبەت ھەردوو ھالەتى ھەئەو كوشندەى: تېپەراندن و بەزايەدان (الإفراط والتفريط)، ئەو بنچىنانەش ئەمانەى خوارەو، كە وێراى خستەڤوويان، سەر و كورە پێناسەشيان دەكەين:

١- بناغە لە شتاندا ڤەوايى يە (الأصل في الأشياء الإباحة):

مەبەست لەم بنچىنەيە ئەوھى، كە ھەموو ئەو شتانەى لەزەوى و ئاساندا ھەن، بۆ مۆڤ ڤەوايە بەكارايان يېتى و بەھريان لى وەرگىرئ، مەگەر شتێك بە دەقيكى قورئان و سوننەتى ڤوون و ڤاشكاو قەدەغە كرابى و، ئەو بنچىنە گشتيە ھەلا و ڤېررابى، جاديارە ئەم ئەسلە شەرىعيەش، كە زانايان لەسەرى يەك دەنگن لە كۆمەلێك ئايەتى قورئانيان وەرگرتو، بۆ نمونە:

١- ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا...﴾ (البقرة ٢٩٠)

واتە: -خوا- ئەو كەسەيە، كە ھەرچى لە زەویدا يە بەتيكرا بۆتانی دروستكردو...

٢- ﴿الَّذِينَ تَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ

ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً...﴾ (لقمان ٢٠)

واته: ئایا نه تازانیوه، که خوا هه رچی له ئاسمانه کان و له زه ویدایه بۆی مه سهر کردوون، نیعمه ته ئاشکرا و په نهانه کانی خۆی به سه رتاند ا رشتوه!

٣- ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ (المکک)

واته: -خوا- ئه و که سه یه، که زه و ی بۆ ده سته مۆ کردوون، ده جا به قه دپاله کانی دا بڕێن و له بۆیوه که ی - واته ه ی خوا- بھۆن و بۆیێ ویش گه رانه وه تان مسۆگه ره.

٢- بناغه له خوا په رستییه کاند ا رێ لیگیرانه و
بناغه له هه لسوکه وته کاند ا ده ستر او ه ی ی یه
(الاصل في العبادات الحظر والاصل في المعاملات العقو)

یاسا کانی شه ریعه تی نیسلام به گشتیی دوو به شن:

أ- خوا په رستییه کان (العبادات).

ب- هه لسوکه وته کان (المعاملات).

مه به ستیش له خوا په رستییه کان (العبادات) هه موو ئه و شتانه، که په یوه ندییان به نیوانی به نه ده و خوای په وه ردگاره وه هه یه، مه به ستیش له هه لسوکه وته کان (المعاملات- العادات) هه موو ئه و مامه لانه یه، که مرۆژه کان په فتاریان پی ده که نو، له په یوه ندییه کانی نیو خۆیاندا ره چاویان ده که ن.

جا زانایانی نیسلام له سه ر ئه وه رێکه وه تون، که بناغه له خوا په رستییه کاند ا، رێ لیگیران (حظره)، مه گه ر ئه وه ی شه ریعه ت رێی پێدا بێ، بناغه له هه لسوکه وته کاند ا، رێ پێدران (عقوه)، مه گه ر شتی که شه ریعه ت رێی لیگرتبێ و قه ده غه ی کردبێ.

زانایان لهویارهوه ئهم بنچینه شهرعییهیانداواوه: (الأصل في العبادات الحظر الآ ما ورد عن الشارع تشريعهُ، والأصل في العادات الإباحة الآ ماورد عن الشارع تحريمهُ) ^(١)، واته: بناغه له خواپهرستییهکاندا قهدهغهکرانه، جگه لهوی شهرعدانهردایناوه، بناغه له ههئس وکموتهکاندا پئی پیدرانه، جگه لهوی شهرعدانهرد قهدهغهی کردوه.

(ابن تیمیة) لهویارهوه وهك عادهتی خۆی، پرووتر قسهی کردوهو گوتویهتی ^(٢): ﴿تَصَرُّفَاتُ الْعِبَادِ مِنَ الْأَقْوَالِ وَالْأَفْعَالِ نَوْعَانِ: عِبَادَاتٌ يَصْلُحُ بِهَا دِينُهُمْ، وَعَادَاتٌ يَحْتَاجُونَ إِلَيْهَا فِي دِينِهِمْ، فَبِاسْتِقْرَاءِ أَصُولِ الشَّرِيعَةِ نَعْلَمُ أَنَّ الْعِبَادَاتِ الَّتِي أَوْجِبَهَا اللَّهُ تَعَالَى أَوْ أَحَبَّهَا لَا يَثْبُتُ الْأَمْرُ بِهَا إِلَّا بِالْشَّرْعِ، وَأَمَّا الْعَادَاتُ فَهِيَ مَا اعْتَادَهُ النَّاسُ فِي دِينِهِمْ مِمَّا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ وَالْأَصْلُ فِيهِ عَدَمُ الْحَظَرِ، فَلَا يُحْظَرُ إِلَّا مَا حَظَرَهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى...﴾

ان الأصل في العبادات التوقيف، فلا يُشْرَعُ منها إلا ما شرعه الله، والآ دخلنا في معنى قوله تعالى: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ...﴾ ^(٣) (الشورى)، والعبادات الأصل فيها العفو فلا يُحْظَرُ منها إلا ما حرّمه الله، والآ دخلنا في معنى قوله: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنَ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا...؟﴾ ^(٤) (يونس).

واته: جموجۆلی بهندان له قسهو کردهوهکان دوو جۆرن: چهند خواپهرستییهک، که دینداریانی پئی چاک دهبی و، چهند ههئس وکموتهک، که بۆ دیندارییان پئیویستیانه.

(١) پروانه: (أصول الفقه المهمة) عبدالرحمن ناصر السعدي، ١٠٦، ١٠٧.

(٢) پروانه: (القواعد النورانية الفقهية) ص ١١٢.

جا بەچار پێداگیرانی گشتیی بنچینهکانی شەریعت دەزانین، کە ئەو خوا پەرستیانی، کە خوا پێویستی کردوون، یان پەسندی کردوون لەپێی شەرعەو نەبێ دانانێن، بەلام عەدەت و هەتس و کۆتەکان ئەو شتێکن، کە خەتکی بە حوکمی پێویستی ژبانی دنیایان پێیانەوێ رەها توون و بناغە تێیاندا قەدەغە نەکرانە، بۆیە ئەو بواریدا، جگە ئەوێ خوا سەحانە و تەعالی قەدەغە کردووە پێی لێناگیرێ....

بەلێ بناغە لە خوا پەرستیەکاندا وەستێرانەو، جگە ئەوێ خوا دایناوە نابێ بکری، ئەگەرنا دەکەوینە بەر حوکمی فەرموودەي خوا: (یان نایا چەند هاوێشێکیان هەن، کە بەرنامەیەکیان بۆ داناون، کە خوا مۆتەتی نەداوە؟!، بەلام عەدەت و هەتس و کۆتەکان بناغە تێیاندا دەستکراوەییەو، جگە ئەوێ خوا قەدەغەي کردووە قەدەغە نیە، ئەگەرنا دەکەوینە بەر حوکمی فەرموودەي خوا: (بلی: ئەو بۆتووە دەبینن، کە خوا بۆی ناردوونە خوار، کەچی ئێوە - بەکەیفی خۆتان- حەرپام و حەلاڵتان تێدا داناوە!).

شایانی باسیشە، کە بۆ سەلماندنی راستیی ئەوە، کە: ئەسڵی عەدەت و هەتس و کۆتەکاندا رەوایی و پێ پێدرانە، وێرایی نەجامگیرییە، کە ئەو چاوپێداگیران (اسقراء)ی گشتیی شەریعت دەکری، بەلگەي دیکەش زۆرن، بۆ نمونە:

١- ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ...﴾ (١٣) (الجماعه).

واتە: هەرچی لە ئاسمانەکان و لەزەویدا، تێکڕایی لەلایەن خۆیەو بۆتان مەیسەر کردووە.

٢- ﴿...وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ...﴾ (١١٦) (الأنعام).

واتە: بێگومان -خوا- هەرچی لێتانی قەدەغە کردووە، بە پوونی بۆی باس کردوون....

٣- (ما أحلّ الله في كتابه فهو حلال وما حرمّ فهو حرامّ وما سكت عنه فهو عفو، فاقبلوا من الله عافيته فإن الله لم يكن لينسى شيئاً...) رواه الحاكم عن أبي الدرداء وصحّحه ووافقه الذهبي ورواه البزار والطبراني وإسناده حسن ورجاله موثقون كما قال الهيثمي.

واته: نهوهی خوا له کتیبی خزیدا حد لالی کردبې حد لالو، نهوهی قه دهغهی کردبې قه دهغیه، نهوهی لیی پیته نگ بووبی نهوه ره وایه، ده جا ره وایی خوا وهریگرن، چونکه خوا ناگونیی هیچ شتیکی له بیر بجی...

۳۔ ہرجی پاک و چاک (طیبانہ) ہہمووی حلالہ:

نەمیش، کە راستەوخۆ لە چەندان نایەتی قورئان وەرگیراوە، یەکی دیکمە لە بنچینە گەورە و گەرنەکانی شەریعت و ھەموو ئەو شتەکانی، کە دەکەوێتە جووژنی (طیبات) ھوێرە و ھەڵاڵ و پەوانو، ھیچ کەس بەھیچ بیانو و پاساوێکەوە بۆی نە لە خەڵکیان قەدەغە بکات.

وشعی (طیب) یش یانی: چیژ لیوه رگهراو (مُسْتَلَد)، هه رچهنده به مانای پاک (طاهر) یشدا، (الشوکانی) لهو باره وه گوتویهتی^(۱):

((وقد صرَّح ابن عبدالسلام في (دلائل الأحكام) أن المراد بالطيِّبات في الآية (المستلذات)). واته: (ابن عبدالسلام) له كتيب (دلائل الأحكام) دا رايگمياندوه، كه مذهبست له (طيِّبات) له نايهته كه دا، شته چيژ ليوره رگيراهه كانن. تنجا (المجراني) يش ناوا پيئناسه ي وشه ي (لذَّة) ي كردوه ^(٧)؛

(إدراك الملائم من حيث أنه ملائم، كقطع الحلاوة عند حاسة الذوق والنور عند البصر).

(١) (نيل الأوطان)، ج ٨، ص ٣٢.

(٢) پروانه: (التعريفات) ص ٢٤٥ .

واته: بریتیه له گونجانی شتیکی لهخودی خۆیدا لهگهڵ سروشتدا، وهک تامی شیرینایهتی بۆ ههستهوه ری چیتۆتن و رۆشنایی بۆ ههستهوه ری دیتن.

کهواته: ههموو ئهو شتانهی، که مرۆڤ چیتۆ که لکیان لیهوه دهگری، ههلال و پهوان له: بیستراوهکان و بینراوهکان و تامکراوهکان و بۆنکراوهکان و پۆشراوهکان و... هتد (المسموعات والمنظورات والمذوقات والمشمومات والملبوسات...).

ئنجنا، نهگهز که سیکیش باسی شهراپ و قومار و زینا و گۆشتی بهرازو... هتد بکات، پێی دهگوتری:

یهکهم: ههراکام لهو شتانه به دهقیکی شهرعیی روون و بێ چهند و چون، حوکمه کهیان دیاریکراوه، که قهدهغه.

دوهم: لهراستیدا هیچ کام لهوانه ناچنه خانهی (طیبات) هوه، چونکه پیسو زیانبهخشن، بهلکو ههموویان لهخانهی (خبائث) دانو، حوکمی ههراپامکردن (تحريم) دهیانگریتهوه، وهک خوا فرمویهتی: ﴿...وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ

وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ...﴾ (الأعراف)

ئهمهش چهند نایهتیکی خوی پهروهردگار، وهک بهلگهی راست و دروستیی ئهم بنچینه شهرعیه:

۱- ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ...﴾ (المائدة)

واته: لیت دهپرسن: چییان بۆ ههلاکراوه؟ بلێ: شته چاک و پاک و خۆشهکاتان بۆ ههلال کراوه....

۲- ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...؟﴾ ﴿١٢﴾

الأعراف ﴿١٢﴾

واتە: بێ: کێ ئەو جوانییەیی خوا بۆ بەندەکانی ڕەخساندووێتیو، بژیۆه
خۆشو و چاکەکانی قەدەغە کردووە؟!.

۳- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ

اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (المائدة ٨٧)

واتە: ئەمى ئەوانەى بڕواتان هێناو! ئەوشته خۆشو و چاکانەى خوا بۆى حەلال
کردوون، قەدەغەیان مەکەن، سنوور شکێنى مەکەن، بێگومان خوا سنوور
بەزێنانى خۆشناو.

۴- ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي

التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ
الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ...﴾ (الأعراف ٧٧)

واتە: ئەوانەى شوێن ئەو ڕەوانە کراو پێغەمبەرە نەخوێندەوارە کەوتوون، کە
لەتەوڕات و ئینجیلی لێى خوێاندا - نیشانەکانى- بەنووسراویى دەبینن،
فەرمانیان بەهەرچی چاکەیه پێدەکات و هەموو خراپەیهکیان لێ قەدەغە
دەکات، هەرچی خۆشو و چاکە، بۆیان حەلال دەکاتو، هەرچی پیسو و
زیانبەخشە، لێیان قەدەغە دەکات...

۶ - بناغە لە ھەلّس و کەوتەکاندا بەدوای حیکمەت و ھۆکاردا گەرانە، بەلام بناغە لە خوا پەرستییەکاندا پابەندیی و گەردن، کەچیە:

ئەمیش یەکی دیکمە لەو بنچینە شەرعییانە، کە رەچاگردنیان زۆر پێویستە
بۆ بەھەتەدا نەچوون لە بواری ھەلّس و کەوتەکاندا.

شایانی باسیشە، کە (الشاطبی) لە (الموافقات)^(۱) کەیدا ئەم بنچینەییە لە ژێر
ناوونیشانى: (الأصل في العبادات التّعبّد، والأصل في المعاملات والعادات الإلتفات
الى المعاني والمقاصد) دا ھیناوە بەتگەى زۆریشى لەسەر ھیناوە کورتەى
قسەکانیشى ئەوەیە، کە: «ئەگەر سەرئەجى تێکڕایى دەقەکانى شەریعەت بەدەین،
دەگەینە ئەو ئەنجامە، کە بناغە لە خواپەرستییەکاندا ملکەچکردن بۆ خوا
بەگەرە گرتنى و پروتتکردنى و خۆ بۆ یەکلەکردنەوێتە، بناغە لە
ھەلّس و کەوتەکاندا ھینانەدى بەرژەوئەندییەکان (تحقیق المصالح)ە، کە لە
دوورخستنەوێ زیانەکان و ھینانەدى قازانجەکان (دفع المضار وجلب المنافع) دا
بەرچەستە دەبێ.

بەلام پێویستە بزائى، کە نابێ هیچ کەس ئەو ئەم بنچینە بەقامیئە، کە
خواپەرستییەکان لە حیکمەت و بەرھەمى زانراو خائىن! بەتکو یاساکانى
شەریعەت ھەموویان پێن لەحیکمەت و سودو بەرھەمى دنیایی و دواپۆژى، بەلام
ئەوەندە ھەمە خوا پەرستییەکان، مەگەر بەگشتی، «ئەگەرنا، مەرج نیە
حیکمەت و ھۆکارى وردەکارییەکانیان بزائى، بۆ ئێوە: ژمارەى پکاتەکانى
نوێژەکانو، کاتەکانیانو، خوا پەرستییەکان (مناسك)ى حەج و عومرە، بەدیل

بوونی تەیهەموم بە گۆل بۆ دەستنیوێو خوشۆردن و، گێڕانەوهی پۆژوو لەلایەن نافەرەتی زەییستان و حەیزدارەوه و نەگێڕانەوهی نوێژوو....هتد.

دیاره بەزانیی ئەو راستییەش، کە بناغە ئە هەئس وکەوتەکاندا بەدوای حیکمەتدا گەڕانە، ئەحیکمەتی زۆر یاساو بپاری بوازی سیاسەتی شەرعیی تێدەگەین، بۆ نمونە: پێگەری پێغەمبەر ﷺ ئە بپینی دەستی دز لەکاتی جەنگدا، وەك (أبو داود) گێڕاویەتەوه، چونکە زۆر نزیکە پالێداتە لێی دوزمن.

پاگرتنی عومەری کورپی خەتتاب -خوا لێی پازی بێ- بۆ پشکی دێرپاگیراوان (سهم مؤلفة القلوب) و پاساو هێنانەوهی بە پستی (إِنَّ اللَّهَ أَعَزُّ الْإِسْلَامَ وَأَعْنَى عَنْكَ)^(١)، واتە: خوا ئیسلامیی بەهێتو زۆر کردووە و ئەنێوهی بێنیاز کردوین.

کەواتە: پاساوی پێدانیان نەماوە و، پاگرتنی عومەر -خوا لێی پازی بێ- بۆ سزای دەستبپینی دز لە سائی برسێتی (عام الجماعة)دا..^(٢)، چونکە مادام نەتوانی خەتک تێر بکە، نابێ لەسەرئەوهی، کە لەبرسان کردوویانە سزاشیان بدە!

بەئێ، مادام نامانجی شەریعت هێنانەدی بەرژەوهەندییەکانی خەتکی پێت و، بناغەش لەیاساکانی بوازی هەئس وکەوتەکاندا بەدوای حیکمەتدا گەڕان بێ، کەواتە هەرکاتێک بەهۆی جێبەجێکردنی یاسیەکی شەرعیی بوازی هەئس وکەوتەکانەوه، لەجیاتی خێرو بەرژەوهەندیی، خراپەو زیان بەرۆکی خەتکی دەگرت، پێویستە جێبەجێکردنی ئەو یاسا شەرعییە لەوکات و شوێن و هەل و مەرجەدا، چاوی پێدا بگێردرێتەوه.

(١) پروانە: (السياسة الشرعية في ضوء نصوص الشريعة ومقاصدها)، د. يوسف القرضاوي، ص ١٧٦.

(٢) سەرچاوەی پیشوو، ص ٢٠٢-٢٠٧.

۵ - بەحمرا م دانان (التحریم) پەکی لەسەر دەقیکی شەریعی راست و راشکاو کەوتووە:

بەلێ، بەبێ هەبوونی دەقیکی شەریعی راست و ڕوون لە قورئان و سونەتدا، دروست نیه حوکمی قەدەغەیی بەسەر شتیکیدا بدرێ، ئەمەش چەند ئایەت و فەرمووەیهێک لەو بارەوه:

۱- ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يَفْلَحُونَ﴾ (النحل)

واتە: هەر لەخۆتانموه بەقسە ی درۆی زمانتان مەلێن! ئەمە حەڵالەو ئەمە حەرامە، سەرەنجام درۆ بەناوی خواوە هەڵبەستن! چونکە بەراستی نەوانە ی درۆ بەناوی خواوە هەڵدەبەستن، سەرفراز نابن.

۲- ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أُذُنٌ لَكُمْ أَمَرَ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ﴾ (يونس)

واتە: بلێ: ئەو بوژیوه دەبینن، کە خوا بوژی ناردوونە خواری، کە چی ئێوه هەر لەخۆوه حەرام و حەڵالتان تێدا داناو! بلێ: جانا یا خوا مۆلەتی نەوی پێداون، یاخود درۆ بەناوی خواوە هەڵدەبەستن؟!

۳- ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...؟!﴾ (الأعراف)

واتە: بلێ: کێ ئەو جوانییە ی خوا بو بەندەکانی ڕەخساندوو یەتیو، بژیوه خۆشو چاکەکانی قەدەغە کردووە؟!!

۴- (ان الله فرض فرائض فلا تضيعوها، وحدّ حدوداً فلا تعتدوها، وحرّم أشياء فلا تنتهكوها، وسكت عن أشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تبحثوا عنها) أخرجه الدارقطني والطبراني في الكبير والخطيب في (الفتاوى والمتفقين) والبيهقي في السنن وأبو نعيم في الغلية عن أبي ثعلبة الغشني وحسنه النووي في (الأربعين).

واتە: بێگومان خوا چەند شتیکی پێویست کردون، دەجا ئێوەش مەیانچوینن، چەند سنووریکیشی کێشان، مەیانبەزینن، چەند شتیکی قەدەغەکردوون، مەیان شکینن، لە هەندیک شتیش لەپرووی بەزەیی پێدا هاتنەوتانەوه، نەك لەپرووی لەبەر چوونەوه پێدەنگ بووه، ئێوەش هەڵیان مەکوژن!

ئەجا لە سۆنگەی ئەوهوه، کە قەدەغەکراوه‌کان، کەم و سنوورداری، خوای کاربەجێ ئەوانی دیاریی و سەرژمێر کردوه، تاکو غەیری ئەوانی دیاری کران و باسکران، هەموو شتەکانی دیکە بەرەوایی بێنەوه، وەك خوا (عزّ وجل) فەرموویەتی:

﴿وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ﴾ (الأنعام ١٤٣)

واتە: ئەوه بۆچی و چی پێی لێگرتوون لەوه بۆن، کە ناوی خوای لەسەر هێنراوه، خۆ - خوا - هەرچی لێتانی قەدەغە کردوه بۆی پوون کردوونەوه؟! بێگومان زۆریشن ئەوانی بەئارەزووی خۆیان و بەبێ زانیاری، خەڵکی گومرا دەکەن، بەلام مسۆگەر پەرورەدگارت خۆی زانتر  بە سنوورشکینان! کەواتە:

بێ، جگە لەو شانە کتییی خواو سوننەتی پێغەمبەری پێشەوا ﷺ بەپوون و پاشکاوێی قەدەغەیان کردوون، هەموو شتێک بەحەڵال و پەوا دادەنریو، هێچکەس

بۆي نيه ھەر لەخۆرەو» بەبىئ بەلگەي شەرىئى شتېك ئە خەلگى بەنارى خواو
ئايىنەكەيمو» قەدەغە بىكات ، بەلگە ئەو عادەت و پېشەي كافرو ھاپەش بۆ خوا
دانەرەكان بوو، كە خواي كارىبەجى لەسەر ئەو پەرەتارەيان، سەرگۆنەو سەرزەنشتى
زۆر توندى كر دوون، وەك ئەتايەتەكاندا دەبىنرى.

۶- ئەو شتانەي، كە خەلگى لەكاتى دابەزىنى شەرىئەتدا
بەگشتىي گىرۆدەيان بوون، ناگونجى حوكمەكەيان
روون و ئاشكرا نەبى (ما نعى به البلىء في عهد النزيل لا
يصح لصور خفاء حكم الشرع فيه):

مەبەست لەم بنچىنە شەرىئەيەش ئەو، كە ھەر شتېك، يان ھەتس و كەوتىك
ئە رۆژگارى پىغەمبەردا ﷺ كە شەرىئەتدانراو، لەنىو خەلگى دا بەگشتىي
ھەبووى، بۆ ئمۇنە: گۆرانىي گوتن و دەفو تەپل و شەشال لىدان و شايى كردن و يارى
كردن و قسەي خۆش گىپرانەو، ئەو ھېچ ماقوول نېە پىويسىتىيان بە حوكم و
پرپارىكى تايبەت بووى - وەك قەدەغە كردن - كەچى شەرىئەت پرپارى لەبارەو
بۆ نەدابن.

كەواتە: ھەركام لەو جۆرە شتانە، شەرىئەت پرپارو حوكمىكى تايبەتى
لەبارەيەو نەبوو، ماناي وايە لەسەر ھالەتى ئەسلىي خۆي، كە پەوا (مُباح)
بوونە، ماوہتەو، چونكە وەك پىشتەر گۆرمان پەوايى (إباحة) حوكمى ئەسلىي
شتانە، ھەتتا دەقىكى شەرىئى لەو ھالەتە ئەسلىيەو دەيانگوازىتەو، بۆ يەكەك ئە
چوار حوكمەكانى دىكە، د

كە برىتەن ئە:

پىويسىت بوون، پەسند بوون، قەدەغە بوون، ناپەسند بوون (الوجوب، التذنب،
الحُرمة، الكراهة).

شایانی باسیشه، که شەرعزنان ئەم بنچینە شەرعییەیان کردۆتە بەلگەی نێسپاتی، یان زاکردن (ترجیح)ی چەند مەسەلەیهکی شەرعیی، بۆ نمونە^(۱):

۱- چاوپۆشی کردن لە پیسییهکی، کەم.

۲- زەکات پێویست نەبوون لە وڵاخە بەرزە (حَیْل)دا.

۳- دانەنانی گوتنی: ئەو پێم دیی و ئەو وەرگرت (الإيجاب والقبول)، وەک پێی یەیهکی دروستبوونی کرپن و فرۆشتن.

۴- پاکیی تۆو ناشقاو (المنی والمذي).

۵- دەستنیوژ نەشکان بە دەست ویکەوتنی ئافرەت.

۶- پۆژوو نەشکان بە قووتدانی بەلغەم.

۷- پەوایی مەسح لەسەر خوفی دراو.

بەلگەو هەنەفییەکان یەکیەک لە بنچینە شەرعییەکانیان ئەمەیه:

(رَدُّ خَيْرِ الْوَاحِدِ وَإِنْ صَحَّ ظَاهِرًا إِذَا رَوَى فِي مَسْأَلَةٍ تَعُمُّ فِيهَا الْبَلْوَى حُكْمًا لَا يَرَوِيهِ غَيْرُهُ، لِأَنَّ عَمُومَ الْبَلْوَى مُوجِبٌ لِشَبُوحِ الْعِلْمِ بِحُكْمِ الشَّرْعِ لِمَسْئَلَةِ الْحَاجَةِ).

واتە: پەتکردنەوهی هەوایی تاک، نەگەر بە پەرۆتەتیش راستیی، مادام لەبارەی مەسەلەیهکەوه، کە خەڵکی بە گشتیی گێڕۆدەینی حوکمێک بگێڕێتەوه، کە جگە لەوی، کەسی دیکە نەبێت پێتەوه، لەسۆنگەی ئەوێ، کە گێڕۆدەبوونی گشتیی مایە زانیاری هەبوونە بە حوکمی شەرعیی بەهۆی پێویستی پێبوونەوه.

(۱) پڕواتە: (الموسيقى والغناء في ميزان الاسلام)، عبدالله بن يوسف الجديع، ص ۳۸-۳۹.

۷- رپی گوناھگرتن (سَد الْفَرِیْمَة) نابێ بکریته پاساوی شتی
رەوا لە خەڵک قەدەغەکردن و ھەرشتیک لە رۆژگاری
دابەزینی شەریعەتدا رەوا بووبێ، ھەر رەوايە:

مەبەست لەم بنچینە شەریعیەش ئەوەیە، کە هیچ کەس بۆی نیە بەبیانوی
رپی خراپەو گوناھ لەخەڵک گرتنەوێ و دڵسۆزیی و پەرۆش نواندنەو بۆیان، شتیکیان
لێ قەدەغە بکات، کە لە رۆژگاری پێغەمبەری خوادا ﷺ باو و رەوا بوو،
چونکە رەفتاری ناشرەعیی بەھۆی نیەتی چاکوێ، نابێتە شەریعی و ھەر ھەڵەییەو
بێگومان قەدەغەکردنی شتی ھەڵاڵ و رەواش پێچەوانەیی دەقی تايەتی خوايە، کە
فەرموویەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحْزَنُوا طَبِئَتْ مَّا أَحَلَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا
تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (المائدة ۸۷).

هیچ گومانیشی تێدانێ، کە ھەركاتێك رپی شەریعی و رەوا لە خەڵکی گیرا،
بۆ تێرکردنی غەریزەو ئارەزووەکانیان، مەگەر بەدەگمەن، تەگەرنا رپی ناشرەعیی
دەگرنەبەر، واقعیی ئیستای مسوڵمانانیش بەگشتیی، چاکترین بەلگەو شایەدە
لەوبارەو، بەتایبەت لەبۆاری ھەڵس و کەوت لەگەڵ ئافەرەتدا، کەبەداخەوێ لەسەر
بناغەیی بنچینەیی (سَدِّ الذَّرَائِع) لەنیو زۆریی کۆمەلگاکانی مسوڵماناندا، ئافەرەتان
لە زۆریی مافە شەریعیەکانیان پێبەش کراون، وەك: فێربوونی زانست، کارکردن،
چالاکییە کۆمەلایەتی و ساسییەکان.... تەنانەت لە ھەندیک شوێنان، کار
بەجێیەك گەشتوێ، کە ئافەرەتان رپی سەیارە لیخوڕین، و، بگرە بەشدارییکردنی
ھەڵبۆاردنەکان (انتخابات)یشیان، تەنانەت وەك دەنگدەر (ناخب)یش پێ نادەن!
بەلکو ھەندیک لە شەرعزانانی لە دین و ژین بێتاگا، دەنگی ئافەرەتیشیان بە
عمووەتداناوێ رپی قسەکردنیشیان لیگرتوون!!

ئێستاش با بۆ زیاتر دەرخستنی ھەڵەیی ئەم جۆرە بیرکردنەوێ، دوو نمونە لە
ھەڵوێستی ھاوێلانێ پێغەمبەری -خوا لییان پازی بێ- بێنینەو:

يه کمه: (عن سالم بن عبدالله بن عمر ان عبدالله بن عمر قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَا تَمْنَعُوا نِسَاءَكُمْ الْمَسَاجِدَ إِذَا اسْتَأْذَنْتُكُمْ إِلَيْهَا" قَالَ: فَقَالَ بِلَالُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَاللَّهِ لَنَمْنَعَهُنَّ، قَالَ: فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ فَسَبَّهُ سَبًّا سَيِّئًا، مَا سَمِعْتُهُ سَبَّهُ مِثْلَهُ قَطُّ، وَقَالَ: أَخْبِرْكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَقُولُ: وَاللَّهِ لَنَمْنَعَهُنَّ) رواه مسلم (وفي رواية أخرى من طريق مجاهد عن ابن عمر: قال بلال بن عبدالله: لَا نَمْنَعُهُنَّ يَخْرُجْنَ فَيَتَّخِذْنَ دَعْلًا).

واته: سالمي کورې عه بدوللای کورې عومهر گپړاوپه توه، که عه بدوللای کورې عومهر گوتوويه تی: گویم له پیغهمبه ری خوا ﷺ بسو ده یفه رموو: "هرکات ژنه کانتانداوپی مؤله تیان لیټان کرد بو چوونه مزگهوتان، پټیان لی مه گرن" ده لی: بیلالی کورې عه بدوللاش گوتی: به خوا پټیان لی ده گرین! ده لی عه بدوللاش پووی تی کردو جنیویکی خرابی پیدا، که هرگیز نه مبیستبوو جنیوی ویی پی بلن، گوتی: من له پیغهمبه ری خواوه ﷺ هه والت پی ده ده م و توش ده لی: به خوا پټیگریان لی ده کمین!

له ریوایه تیکی دیکه دا هاتره، که بیلالی کورې عه بدوللا گوتوويه تی: پټیان نادهین بچنه ده ری (بو مزگهوت) و بیکه نه پاساوی خراپه کاری. دوهم: (عن عائشة أنها قالت: لَوِ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَا أَخَذْتُ النِّسَاءَ بَعْدَهُ لَمَنْعَهُنَّ الْمَسَاجِدَ كَمَا مَنَعَتْ نِسَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ) رواه مالك والبخاري ومسلم وأبو داود.

واته: عائشه -خوا لی پازی بی- گوتوويه تی: ،نه گهر پیغهمبه ری ﷺ نه وهی دیبایه، که نافرتهان دوی وی پیدایان کردوه (له هه لئس وکوتی خراپ) نه وه وک چو نافرتهانی بهی نیسپرائیل له مزگهوتان قه ده غه کران، نه ویش نافرتهانی له چوونه مزگهوتان قه ده غه ده کرد.

جا هه رچهنده نه مه پاو بو چوونی دایکی پروارداران (عائشه) بووه، به لام هیچ کام له هاوه لان -خوا لیان پازی بی- په فتاریان پی نه کردوه، نافرتهانیان له

مزگموت قہدہ غہ نہ کردوہ، بہیانونو و پاساوی دور خستہ نوہیان لہ ہلہو
گونہو خراپہ!

کہواتہ دروستو رہوا نیہ، کہ بہیچ پاساویک شتی حدلالو رہوا لہ خہلکی
قہدہ غہ بکریو، ہمرشتیک پیغہ مہری خوا ﷺ بہرہ وینی دانابی، پیویستہ وک
خوی بہیلزیتہو بہیانونوی (سد الذریعہ) لہ خہلکی قہدہ غہ نہ کری، بہلام
ہولبدری چوارچتوہو چونیہ تیہ کی شہرعی بیو دابتری.

۸- فرمودہ بیہیز (الحديث الضيف) حوکمی شہرعی لہسر بنیات ناری:

نہمیش یہ کی دیکہیہ لمو بنچینہ شہرعیانہی، کہ زاناو پیشہوایانی نیسلام
لہسریان ریککوتوونو، رہچاو کردنیشی زور سر نیٹشی لابہلا لہ کول مسولمانان
دہکاتہو، کہ بہووی بہناو فرمودہی ہلہبستراو (موضوع) و فرمودہی
بیہیزوہ بزیان دروست بوون.

(ابن تیمیہ) لہبارہی نهم بنچینہیہو گوتویہتی^(۱):

(لَمْ يَقُلْ أَحَدٌ مِنَ الْأَئِمَّةِ أَنَّهُ يَحُوزُ أَنْ يُجْعَلَ الشَّيْءُ وَاجِباً أَوْ مُسْتَحَبّاً بِحَدِيثٍ
ضَعِيفٍ وَمَنْ قَالَ هَذَا فَقَدْ خَالَفَ الْأَجْمَاعَ).

واتہ: ہیچ کام لہ پیشہوایان نہیانگوتوہ، کہ دروستہ لہسر بناغہی
فرمودہیہ کی بیہیز شتیئک بہپیویست، یان پەسند دابتری، ہمرکسیٹک تہوہ بلن،
پیچہواندی کورا (اجماع) ی کردوہ.

ننجا دیارہ کہ شتی رہوا (مباح) بہقہدہ غہ (حرام)، یان ناہسند (مکروہ)
دانان لہسر بناغہی فرمودہی بیہیز، تہوہ خراپتریشہ.

(۱) پروانہ: (قاعدة جلیلة في الترسّل والوسيلة)، ص. ۱۶۲

پهغه مبهري خواش ﷺ لهبار هوه، كه نابج، جگه لهشتی راست و ههق بهناوی ویهوه بگوتری، فرمویهتی: (يا أَيُّهَا النَّاسُ! إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الْحَدِيثِ عَنِّي، مَنْ قَالَ عَلِيٌّ فَلَا يَقُولَنَّ إِلَّا حَقًّا أَوْ صِدْقًا، فَمَنْ قَالَ عَلِيٌّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ) رواه أحمد وابن ماجه وغيرهما عن أبي قتادة وهو صحيح.

واته: ئەمێ خەڵكینه! خۆتان دوور بگرن له زۆر قسه كردن بهناوی منهوه، ههركه سیكیش قسهی بهناوی منهوه كرد، با، جگه له ههق و راستی چیدی نهئێ، چونكه ههركه سیك قسهیهك بهناوی منهوه بكات، كه نه مگوتبێ، با شوینی خۆی له ناگر - ی دۆزهخ - دا ساز بكات.

ئنجای یهگومان ههركه سیكیش لهسهڕ بناغهی قسهیهکی پالندراو (منسوب) بۆلێی پهغه مبهري خوا ﷺ شتيك به قهدهغه دا بنێ، خۆی دووچارى دوو گوناھى زل كردوه، كه بریتين له:

یهك: درۆ ههلبهستن بهناوی پهغه مبهروه ﷺ.

دوو: قهدهغه كردنی شتيك، كه خواو پهغه مبهره كهی قهدهغهيان نه كردوه، كه دياره نه مهش پيشه ی كافران، وهك خوا (عزّ وجل) لهبارياندهوه فرمویهتی:

﴿...وَحَرِّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ أَفَرَأَوْ عَلَى اللَّهِ...﴾ (الأنعام)

پاڤیاردنی مهكتهی ماموستا عهلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

QR Code

عمل بابیر/Alibapir

عمل بابیر/Alibapir

QR Code

پاڤیاردنی مهكتهی ماموستا عهلی بابیر

۹- ئەو دەقانى ھەۋالدىن بە شتتىكى ئايندىيان تىدايە،
خۇيان بەتەنيا نابنە بەلگەي ھوكمىكى شەرىعى (لائىل
النصوص المخبرة عن أمر مستقبل بمرادها على حكم شرعي):

ئەمىش بىنچىنەيەكى دىكەي شەرىعى گىرگەو، لىي يىئاگابوونى دەپتە مايەي
بەھەلەداچوون لە تىگەيشتنى ئەو دەقە شەرىعيانەدا، كە باسى پوداۋو
كارەساتەكانى ئايندە دەكەن.

ئىنجا بۇيەش ئەو جۆرە دەقانى، ناگوئى سەرىخۇ بەتەنيا بىرئىنە بەلگەي
ھوكمىكى شەرىعى، چونكە:

- ۱- دەگوئى ئەو دەقە ھەۋالدىن بى بەگۇپانكارىيەك، كە ئەو پۇژگارەدا دىتەدى.
- ۲- دەگوئى ھەۋالدىن بى بە پەيداۋوونى نىشانەيەك، كە بەلگەي پاستىي
پىغەمبەرى خۋايە ﷺ ئەو پۇژگارەدا.
- ۳- دەگوئى ھەۋالدىن بى بە پەيداۋوونى دىخۇشكەر (بشارة) يك، ۋەك زىاتر
بلاۋبوونەۋەي نىسلام.

۴- دەگوئى ئەو ھەۋالدىن، كە ترساندن و وريا كىردنەۋەيەك بى، ۋەك: نەمانى
زانبارىي نەقلىي و، زۇربوونى نەفامىي و تەشەنە كىردنى كوشت و كوشتار....
بۇ نىمۇنە:

ھەۋالدىن پىغەمبەرى خۋا ﷺ بەۋە، كە لە كۇتايى تەمەنى دىئادا، كوشتارو
زىنا زۇر دەبى، ھەرچەندە لىي دەفامىتەۋە، كە كوشتارو زىنا خراپىن، بەلام ئىمە
تەنيا بەھۇي ئەو دەقەۋە، كە ئەو ھەۋالەي تىدايە ھوكمى كوشتارو زىنا نازائىن،
بەلگە بەھۇي دەقەكانى دىكەۋە، كە بە صىغەي تايبەت بە پاگەياندىنى ھوكمە
شەرىعيەكانەۋ ھاتوون، ئەو ھوكمەمان بۇ دەردەكەۋى.

ئىستاش با بۇ روونبونەھەي مەبەست، دوو وىتە يىتەنەھە:

يەك: پىغەمبەرى خوا ﷺ ڧەرموويەتى: (والذي نفسي بيده ليوشكن أن ينزل فيكم ابن مريم حكماً مقسطاً فيكسر الصليب ويقتل الخنزير ويضع الجزية ويفيض المال حتى لا يقبله أحد) متفق عليه عن أبي هريرة.

واتە: سويتىد بەھ كەسەي گىامى بەدەستە، نىزىكە كوپى مەريەم لەنىوانتاندە
يىتە خواری ھوكمپرايىكى دادگەر دەبى، خاچ دەشكىتئى و بەراز دەكوژئى و
سەرانە لادەبات، مال و سامان ھىندە زۆر دەبى، كەس نەبى ھەري بگرى.

جا ديارە، ئەگەر ئەو بنچىنەيەي گوتمان پەچاوى نەكەين، دەبى بەھوكمى ئەم
ڧەرموودەيە بلىين:

مادام عيسا -عليه السلام- لەكاتى ھاتنە خوارەھەيدا لە ئاسمان ئەو كارانە
دەكات، ديارە ئەويش ھوكمپرايىكى دادگەرەو شتى پەوا نەبى نايكات، كەواتە:
پىويستە ئىمەش دەست بگەين بەھو كارانەي وى!

بەلام لەپراستيدا وانى، ئەھەي ڧەرموودەكە دەيگىيەنئى، ھەر ئەھەيە، كە
عيسا -عليه السلام- لەكاتى ھاتنە خوارەھەيدا ئەو كارانە دەكات و ئەو
پۆزگارەشدا بۆي پەوان، بەلام ئەھە ناگەيەنئى، كە بۆ ئىمەش لەپۆزگارى
خۆماندا دروست و پەوابن، ھىچ زانايەكەش وائەگوتە، ئەويش بەھۆي ئەو
بنچىنە شەرعىيەھە، كە گوتمان.

دوو: (عن عدي بن حاتم قال: بينا أنا عند النبي ﷺ إذ أتاه رجل فشكا اليه
الفاقة، ثم أتاه آخر فشكا اليه قطع السبيل، فقال: يا عدي! هل رأيت الحيرة؟
قلت: لم أرها وقد أنبت عنها، قال: "فإن طالت بك حياة لترين الظعينة
ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة، لا تخاف أحداً إلا الله"، قلت فيما بيني
وبين نفسي: فأين دُعار طيء الذين قد سعروا البلاد!... قال عدي: فرأيت
الظعينة ترحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة، لا تخاف إلا الله) رواه البخاري.

واته:

عهدی کورێ حاته می طائی ده لێ: له کاتی کدا، که له خزمهت پیغه مبهه بووم، پیاویکی هاته لاو سکالیتی نه داریی له لاکرد، دواپی، یهکی دیکه هاته لێ و سکالیتی پیگری له لاکرد، فرمووی: نهی عهدی! نایا (حیره) ت دیوه؟ گوتم: نه مدیوه، بهلام له باره یهوه هه وائم پیتراوه، فرمووی: "نه گهر ته مهنت درێژه بکیشی، ئافرهتی پیتوار ده بین، که له حیره وه دێ، ههتا طوافی، که عبه ده کات، جگه له خوا له هیچ کهس شتیکی دیکه ناترسی"، منیش له دلتی خۆمدا گوتم: ته دی جهرده و پیگره کانی طهیی له کوین، که ولاتیان ناگرداوه!... عهدی ده لێ: که چی دواپی ئافرهتم بین، له حیره وه سوار ده بوو، ههتا ده هاته مه کهو طوافی، که عبه دی ده کرد، جگه له خوا، له هیچ کهس ترسی نه بوو.

دیاره هه ندیک له زانیان ته م فرمایشته یان کردۆته به لگهی نه وه، که ئافرهت، نه گهر پێ هیمن (أمین) بوو، دروسته به ته نیاش سه فهری دوور بکات، به لام له بهر نه وه نا، که فرمووده که باسی سه فهری ئافرهتی ته نیا ده کات، به لکو له بهر نه وه، که به گوێره ی تیگه یشتنی ئامانجه کانی شریعه ت (فقه مقاصد الشریعه) هۆکار (علّة) ی قه ده غه بوونی سه فهری دوور بۆ ئافرهتی ته نیا، هه بوونی نازارو نار هه تییه له و پتیه داو، هه رکات ته و مه ترسییه نه ما، هوکه که ده گهر پتیه و بۆ حاله تی ناسایی خۆی، که ره وایی (إباحه) یه!

که واته: فرمایشته که هوکه یکی لێ وهر نه گیر، که ته نیا له ودا باسکرا پی.

Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

English

Alibapir

Alibapir

Alibapir

١٠- بىروبۆچوونى هاوهلان - خوا لىيان رازى بى - بەگشتى
لەهى خەلکى دىکە لەپىشتەرە، بەلام ھىچ بىروراپەك
لەبەر پاىەو شکۆى خاوەنەکەى نابىتە بەلگەى
شەرعى:

مەبەستىش لەم بنچىنەى ئەو، بەلام مادام خواى کاربەجى پايگىياندە، کە ئە
هاوەلانى بەرپىزى پىغەمبەرى خوا ﷺ رازىيە، وەك فەرموويەتى:

﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ...﴾ (التوبة)

کەواتە: بەگشتى تىگەشتەو پابەندى ئەوان، لەهى ئەوانەى دواى خۆيان
چاکترە، بەلام ئەو مەسەلەندا، کە تىياندا، کەوتوونە را جىايى يەو، ياخود
لەهەندىکيانەو شتىک گىزارووە ئەو، راپەکی پىچەوانەو دژىشى ھەر لىو نەقل
کراوە، ئەو ھەرچەندە واپەسندە، ئەگەر بکرى و بگوىيە لە بازەو جوغزى قەسەى
وان دەرئەچىن، بەلام بىگومان پىويست نە، چونکە، جگە ئە قورئان و سوننەت،
ھىچ شتىکى دىکە بۆ مسولمانان بەنايىندا نائى، پابەندکەر (مُلْزِم) يەش نە
بۆيان و لەسەريان پىويست نە لىي لاندەن.

١١- قەسەو بىروراپە زانايان بە بەلگە ناھىيىتەو، بەلکو
بەلگەى لەسەر دەھىيىتەو (أقوال العلماء وراؤھى یسنەل
لھا و لا یسنەل بھا):

ئەمىش يەکی دىکەى ئەو بنچىنە شەرعىيانەى، کە زانايان لەسەريان رىک
کەوتوونە مەبەستىش لەم بنچىنەى ئەو، کە ھىچکەس بۆى نە بۆچوون و

ئىجتىھادى ھېچ زاناو پېشموايەك لەبارەى مەسەلەيەكمۇ، وەك بەلگەيەكى شەرىعى تەماشى بىكەت، چونكە ئايىن (كە لىرەدا مەبەست ئىسلامە) لەقورئان و سوننەتدا كورت ھەلاتوۋە غەيرى ئەوان، قسەو بۆچونى ھەركەسىك بى، تەنبا بە تىگەيشتەن دەربارەى ئايىن (فہم عن الدين) دادەنرى، نەك خودى ئايىن و بۆ ئىسپاتى راستبۇونىشى پەكى لەسەر ئەوۋەكمۇتوۋەك بەلگەى بۆ بەيتىرەتەو لە قورئان و سوننەت!

ئىنجا بۆ ھەتس و كەوت كۆرۈن لەگەل بەرھەم و كەلەپۇرى زاناو پېشەواياندا، وپراى ئەو راستىيەى كوترا، پىتۇستە دوو مەسەلەى دىكەش پەچاۋ بىرئىن: يەك: ھەر قسەيەك پالدىرايە لىي ھەر زانايەك، دەبى دۇنيابىن، كە بەراستى ئەو قسەيەى كوتوۋە لىشى پەشىمان نەبۇتەو، وەك چۆن (شافعى) -خۇا لىي خۇش بى- پاش چوونى بۆ مىسر ھەندىك لە بۆچونەكانى خۇى كۆرى! دوو: پىتۇستە دۇنيابىن لەبارەى ئەو صىغەو تەعبىرەو، كە قسەكەى پى كوتوۋە، چونكە زۆر جارەن بەھاندەرى دەمارگېرى (تەعصّب) بۆ راۋ ئىجتىھادىك، قسەى زانايەك كۆرپاۋە دەستكارىي كراۋە، وەك لە باسەكانى داھاتوۋدا ئامازە بە چەند نەمۇنەيەك دەكەين لەبارەو.

۱۲- ئامرازەكان ھوكمى ئامانجەكانىان ھەيە (للوسائل حكم المقاصد):

مەبەست لەم بىنچىنەيەش ئەوۋەيە، كە:
 أ- ھەر ئامانجىكى پىتۇست، پەكى لەسەر ئامراز (وسيلة) يەك كەوت و بەبى وى نەھاتەدى. ئەوۋە ئەو ئامرازەش، نەگەر لەخودى خۇيشىدا پەوا (مباح) بى، پىتۇست دەبى، چونكە بىنچىنەيەكى دىكەى شەرىعى دەلى: (مَالَا يَتَمُّ الْوَجِبُ إِلَّا بِهٖ فَهُوَ وَاجِبٌ).

واتە: ھەرشتىك فەرزىك پىتۇستى پىتۇ بو، ئەوۋە پىتۇستە.

ب- ھەر ئامرازىك بىرئىتە ھۆكارى پەيدا كۆرۈنى شتىكى قەدەغە، ئەوۋە ھەرچەندە

لە خودى خۇشىدا (رەۋا) بى، لەو ھالەتەدا ھەرام دەبىۋ بىنچىنەيەكى
شەرىئەت ھەيە دەئى: (الوسيلة الى الحرم مُحَرَّمَةٌ).

ۋاتە: ئامراۋىك بىكرىتتە ھۆكارى پەيدا كىردى شتى قەدەغە، قەدەغەيە.

خۇيىنەرى بەرپىز!

ئىستاش دۋاي ئەۋەى لەم بەشى دوۋەمەۋ لە بەشى پىشۋوشدا، تا راددەيەك
تېشكىمان خستە سەر ھونەر بەگشتىۋ، ئەۋ بىنچىنە شەرىئەتتە مان خستەپرو،
كەبۇ مامەلە كىردن لەگەل ھونەرۋ بابەتە ھاۋشپەكانىدا پىرستمان، تاكو لەھەلەۋ
پەلەۋى تېپەراندنۋ بەزايەدان (إفراط وتفریط) پارىزراۋ بىن، خوا پىشتىۋان بى دەچىنە
سەر بەشەكانى دىكەى ئەم زىچىرە باسەۋ، خستە پروۋى ھەلۋىستى شەرىئەت
لەبارەى چەند بابەتلىكى ھونەرىيەۋەكە، كەم و زۆر پەيۋەستى بەژيانۋ گوزەرانى
تاكىۋ خىزانىۋ كۆمەلەيە تىمانەۋە، لەئىۋ مسولمانانىشدا جىگىتى باسۋ
خواسۋ مەشتۋمىرى گەرمۋ گورنۋ، ھەلۋىستى بەزايەدەر (مُفْرَط) انەۋ سەلبىيەنى
ھەندىك لە مسولمانانىش، لە بەرانبەر ھونەرداۋ لە كاردانەۋەى ھونەرۋ
ھونەرمەندانى ئالەبارۋ بى بەندۋباردا، كەرەسەيەكى پروپاگەندەى ناھەزانەى بەپىزى
خستۋتە بەردەست ناھەزانى ئىسلامۋ ئىسلامىيەكانەۋە، بۇ شىۋاندن ئاۋبانگۋ
سومەيانۋ لەبەرچاۋى خەللكۋ بىززاندىيانۋ بالاۋ كىردەۋەى چەندان پروپاگەندەى
ژەھراۋى ۋەك:

■ ئىسلامۋ ئىسلامىيەكان دژى جوانىۋ خۇشىۋ شادىيىن!

■ ئىسلامىيەكان دژى ھونەرۋ ھونەرمەندانن!

■ لە سىيەى ئىسلامۋ ئىسلامىيەكاندا پى لە گەشتۋگەرۋانۋ سەيران دەگىرى!

■ ئەگەر ئىسلام ھۆكۈم بىكات، كۆمەلگا دەپىتتە تازىمۋ ماتەم!

بەلام پىشىنان گوتەنى: "مەيدانى درۆيە كورە".

ئىستاش تۆۋ بەشى سىيەم

بەشى سىيەم^v

گۆرانىيى

ۋ

ســـــــرود

ۋ

مۆسىقا

خوتنہری بہرِیز!

تہم ہدشی سیپہ مہ، کہ زۆرتین پانتایی تہم زنجیرہ باسہ دادہ گری، لہ ہشت
باسان پیک دی، کہ بہرِیز پیاندا دہچینہ خواری:

**باسی یہکہم: روونکردنہوہی چہمک و واتای چہند
وشہیہک:**

لہو، لغو، غناء، مغازف، مزامیر، موسیقی.

دیارہ تہم وشانہ ہہمرویان عہرہ بیینو لہ دہقہ شہرعییہ کاندہ بہ کارہاتون،
بۆیہ پیویستہ بۆ زانینی چہمک و واتایان، بگہرِینہوہ بۆ شارہ زایانی زمانی
عہرہ بی:

۱- لہو :

۱- (راغب الأصفہانی) لہویارہوہ گوئیوہ تی:

(اللہو: مَا يَشْغُلُ الْإِنْسَانَ عَمَّا يَعْنِيهِ وَيُهْمُّهُ، يُقَالُ: لَهَوْتُ بِكَذَا وَلَهَيْتُ
عَنْ كَذَا: اشْتَغَلْتُ عَنْهُ بِلَهْوٍ، قَالَ تَعَالَى: ﴿إِنَّمَا لِلْحَيَاةِ الدُّنْيَا لَهْوٌ
وَلَهْوٌ...﴾ ﴿٦٦﴾ محمد ﴿﴾، ﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَهْوٌ...﴾ ﴿٦٦﴾
العنکبوت ﴿﴾، وَيُعْبَرُ عَنْ كُلِّ مَا بِهِ اسْتِمْتَاعٌ بِاللَّهْوِ، قَالَ تَعَالَى: ﴿لَوْ أَرَدْنَا أَنْ
نَتَّخِذَ لَهْوًا...﴾ ﴿١٧﴾ الأنبياء ﴿﴾، وَمَنْ قَالَ: أَرَادَ بِاللَّهْوِ: الْمَرَاةَ وَالْوَلَدَ، فَتَخْصِيصٌ
لِبَعْضِ مَا هُوَ مِنْ زِينَةِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا الَّتِي جَعَلَ لَهَا وَلَعِبًا، وَيُقَالُ: أَلْهَاهُ كَذَا، أَي:
شَغَلَهُ عَمَّا هُوَ أَهْمٌ إِلَيْهِ، قَالَ تَعَالَى: ﴿أَلْهَكُمُ الْكَاثِرُ﴾ ﴿١﴾ الْكَاثِرُ ﴿﴾. ^(۱)

واتە: (لەھوو) ھەرشتیکە، کە مەرۆف سەرقال و بیتاگا بکات لەوێ، کە جێی مەبەستییەتی و بەلایمەوێ گرنگە، دەگوێرێ: (ھوت بکذا وھیت عن کذا) واتە: بەھۆی خافلانیکم» پێیەوێ سەرگەرم بووم، خۆی بەرز فەرموویەتی: بێگومان ژیانی دنیا بەس یاریی و سەرگەرمییە، وە فەرموویەتی: ئەم ژیاڵە دنیایی یە، جگە لە خافلان و یاریی، شتێکی دیكە نیە.

بە ھەموو ئەو شتانە، کە مایە پابواردن و سەرگەرمیی دەگوێرێ: (لەھوو)، خۆی بەرز فەرموویەتی: ئەگەر ویستبامان لەھویێک بۆخۆمان پەیدا بکەین... وە ئەوانە گوتوویانە: مەبەستی ئە (لەھوو) ژن و منداڵە، ئەو ھەتساو بە تاییبەتکردنی چەمک و واتای گشتیی جوانیی ژیانی دنیا، کە بە (لەھوو و یاریی) دانراو، دەگوێرێ: (ألهاء عن کذا) واتە: سەرقالی کردو لەشتیک بیتاگایکرد، کە بەلایمەوێ گرنگتر بوو، خۆی بەرز فەرموویەتی: خۆ ھەتکێشان بەزۆری مال و سامان (یان خزمان) ئێوێ بیتاگا کرد.

ب- (ابن فارس) ییش گوتوویەتی:

(كُلُّ شَيْءٍ شَغَلَكَ عَنْ شَيْءٍ فَقَدْ أَلْهَاكَ)^(۱)، واتە: ھەرشتیک بووێ ھۆی بیتاگابوونت لە شتێکی دیكە، ئەو بۆت بۆتە لەھوو.

ج- (الجوهري) ییش گوتوویەتی:^(۲)

(الْهَوُ: اللَّعِبُ)، واتە: لەھوو یاریی و گەمەییە.

د- (الخليل بن أحمد) ییش گوتوویەتی:^(۳)

(الْهَوُ: مَا شَغَلَكَ مِنْ هَوٍ وَطَرَبٍ) واتە: لەھوو ھەرشتیکە، کە سەرگەرمت بکات لە نەرەزوو و گۆرانیی و ئاواز.

(۱) (معجم مقاييس اللغة)، ج ۵، ص ۲۱۳.

(۲) (القاموس المحیط)، ج ۶، ص ۲۴۸۷.

(۳) (البارع) لأبي علي القالي، ص ۱۱۳.

دياره له کږي هم پيتناسانه وه دهرباره ي (لَهُو) بۆمان دهرده کوي، که بريتيه له ههرجوره خافلان و سرگررميه که له شتي گرنگو جيديي بيتاگات بکات و دوورت بخاتمه، جا جاري وايه وشي (لَهُو) بۆ خودي خافلان و سرگررميه که به کار دي و، جاري واش هيه بۆ نهو شته ي، که ده بيته مايه ي خافلان که، جا چ ناميرنک بي وهک دهنو ته پل و شمخال، چ جوړه ياري و کات به سر برديک بيت. تنجا به سر نجانني هم چند فرمايشته ش، زياتر چه مک و اتاي (لَهُو) مان بۆ روون ده بيته وه:

۱- (عن عائشة رضي الله عنها أَنَّهَا زَفَّتْ امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ: يَا عَائِشَةُ مَا كَانَ مَعَكُمْ لَهْوٌ؟ فَإِنَّ الْأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ) رواه البخاري والحاكم والبيهقي.

واته: عائشه -خو لي پازي بي- ژنيکي بۆ پياوړيکي نه نصاري به بروک برد، پينغه مبري خواش ﷺ فرموي: نه ي عائشه نه وه له هروتان بي نه بوو؟ خو نه نصاريه کان، که ييان به له هو دي.

مبه ستيش له (لَهُو) ليرده، گوراني و دهف ليدانه، وهک له سياقي فرموده که دا دياره و، زانايانش له سري په کده نگو و نهو فرموده يه ي دوايش به لگيه له سري.

۲- (فصل ما بين الحلال والحرام، الذُّفُّ والصَّوْتُ فِي النُّكاحِ) أخرجه أحمد وابن ماجه والطبراني والحاكم وغيرهم وهو حسن.

واته: لميه که جيا که ره وي حلال و حرام له نیکاحدا، دهف ليدان و دهنگي گوراني يه.

۳- (كل شيء يلهو به ابن آدم فهو باطل إلا ثلاثاً، رميه عن قوسيه وتأديبه فرسه وملاعبته أهله، فأنهن من الحق) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه والدارمي وهو حسن.

واتە: هەرچی ئادەمیزاد پێمەوه دەخافلێ پووچە، جگە لە سە شتان: تیرهاویشتنی بە تیرو کەوانەکەیی، مەشق کردنی بەئەسپەکەیی، یاریی و گەمەکردنی لەگەڵ هاوسەرەکەیی، ئەمانە لە هەقن.

۴- (سُتِفْتُحُ عَلَيْكُمْ أَرْضُونَ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهُو بِأَسْهُمِهِ) رواه مسلم عن عتبة بن عامر.

واتە: ئەمەودوا و لاتانتان دەکرێتە دەستکەوت و خواش هاوکارتان دەبێ، جا بایەکیکتان تەنبەلێ نەکات لە خۆخافلاندا بەتیرەکانیدا.

ئێستاش لەبەر روشنائیی پێناسەیی شارەزایانی زمان بۆ (لُھو) و نەو فەرمایشانەدا، کە رابردن، دەتوانین بەراشکاویی بلیین:

خافلان و سەرگەرمیی (لُھو) پێنج حوکمە شەرعییەکانی بەسەرەدا دەچەسپن، کە بریتین لە: پێویست بوون و پەسندبوون و قەدەغەبوون و نا پەسندبوون و پەوابوون، چونکە: بۆ نمونە:

تیرەندازەیی و مەشق کردن لەسەر نیشانە پێکان (الرَّماية)، لەکاتیگدا، کە جەنگ و جیهاد لەسەر مسوڵمانان پێویست دەبێ، دەبێتە فەرز، بەپێی بنچینەیی: (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) هەرشتیک فەرزیگ پەکی لەسەر کەوت، فەرزه.

هەرەها گۆرانیی گوتن و دەف لێدان لەکاتی زەماوەندو بووک گواستنەوەدا، شتیکی پەسندو چاکە، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ بەلەیهک جیاکەرەوی حەلال و حەرامی داناوە لە بوازی نیکاخدا و، مسوڵمانانیشی بۆ هانداوە وەک ئە فەرموودەکاندا دیارە، ئەمەش فەرموودەییکی دیکەییە لەوبارەو:

(عن عائشة قالت: كان في حَجْرِي جارية من الانصار فَرَوَّجْتُهَا فدخل عليَّ رسول الله ﷺ يوم عُرْسِهَا فلم يَسْمَعْ غِنَاءً ولا هُوءاً، فقال: يا عائشة هل غَنَيْتِمْ عليها، أولا تُغَنِّونَ عليها؟ ان هذا الحَيَّ من الانصار يُحِبُّونَ الغِنَاءَ) رواه ابن جَبَّان و رواه ثقات ورواه ابن ماجه بلفظ قريب منه عن ابن عباس.

واتە: عائىشە دەلى: كچىكى ئەنصارىي لەژىر سەرپەرشتى مندا بو،
بەمپەردما، پىغەمبەرى خواش ﷺ پۆژى گواستەنەوى ھاتەلام ھىچ گۆرانىي و
دەفى نەيىست، فەرموى: ئەى عائىشە! ئەرى گۆرانىيتان بەسەردا گوت، ئەدى
گۆرانىي بەسەردا نالەن؟ پاشان فەرموى: ئەم خەلكەى ئەنصارىيەكان ھەزىيان لە
گۆرانىيە.

بەلام بىگومان ھەركات ئەو خافلانە بىيە مایەى شكاندننى قەدەغەيەك، يان
چواندننى فەرزىك، ئەو ئەوكاتە بەھەرامدادەئە.

ئەگەر ئەو خافلانە سەر بکەشە بۆ چواندننى سوننەتيك، يان کردنى شتيكى
ناپەسند، ئەو ئەوكاتە بەناپەسند (مکروە) دادەئە.

ھەر لێرەشەو بۆمان دەردەکەوى، کە بەرەھايى بەخراب زانىنى (لەو) پاو
بۆچوونىكى ھەلەيەو، ھىچ پەيوەندى بەشەرەو نەبو، ھەلقولوى مېزاج و
(طبع)ە!

لێرەشەو دەزانين، کە وەلامى راست و دروستى ئەو پرسىارە، کە دەلى: ئايا
لەھوو، لەتا تەرازووى چاکەکانتدايە، يان تاتەرازووى خراپەکانت؟! ئەو، کە
بگوتە: بەگوێرەى جۆر و چۆنەتيەکەى و ئەو نياز و مەبەستەى لەپشتیەو، ئەو
شوتەوارو بەرھەمەى لێى پەيدا دەبە، شوتنى خۆى دەگرە!

۲- لغو :

(راغب الأصفهاني) لە پېئناسەى (لغو) گوتويەتى^(۱):

﴿اللغو من الكلام مالا يُعتدُّ به وهو الذي يُوردُ لا عن رويّة، فيجري مجرى
اللغا وهو من صوت العصفير ونحوها من الطيور... وقد يسمّى كل كلام قبيح
لغو، قال تعالى: ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَابًا﴾ (النبا: ۳۵)، وقال: ﴿وَلَا إِذَا

سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ ... ﴿٥٥﴾ الْقَصَصُ ﴿٥٥﴾، وَيَسْتَعْمَلُ اللَّغْوَ فِيمَا لَا يُعْتَدُّ بِهِ،
ومنه: اللَّغْوَ فِي الْإِيمَانِ، أَي مَالَا عَقْدَ عَلَيْهِ... قَالَ تَعَالَى: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ
فِي أَيْمَانِكُمْ...﴾ ﴿البقرة ٢٢٥﴾ ﴿٢٢٥﴾.

واتە: قسەى لەغوو ئەوەیە، کە ئەمییەتی پێنەدری و، ئەوەیە، کە بەبێ تێفکیرن و
بیر لێکردنەوە بەسەر زاردا دێ، بۆیە دەچێتە پیزی (لەغا)وە، کە بریتیە لە جریوەی
پاساری و باڵندەکانی وەک وی... جاری واش هەیە هەموو قسەییەکی خراپ بە
لەغوو ناوەدەبرێ، خۆی بەرز فەرموویەتی: (لەوێدا - واتە بەهەشت - نە لەغوو،
نە درۆی تێدا نابیستن)، وە فەرموویەتی: (هەر کاتیەک گۆی بیستی لەغوو بوون
پشتی تێدەگەن)، وشەى لەغوو بۆ هەرشتيك بەکاردێ، کە بایەخى پێنەدری، وەک
خۆی بەرز فەرموویەتی: (لەسەر لەغوى نیۆ سۆیندە کاتتان خوا سزاتان نادات).
کەواتە:

وشەى (لغو) بەگشتی دوو واتای هەن، یاخود دەتوانین بڵێین: لەغوو دوو جۆرە:
أ- قسەى سادە و سەرزارەکی، کە سوود و کەلکی دنیایی و دواڕۆژی تێدانیە.
ب- قسەى خراپ و ناشیرین، کە بەقەدەغە، یان لانیكەم ناپەسند دادەنرێ.
نموونەى جۆرى یەكەم سۆیندى سەرزارەکییە، کە مەزۆف دلی لەسەر ناچەسپێ،
وەک خوا (عزّ وجل) فەرموویەتی: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ
يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ...﴾ ﴿المائدة ٥٩﴾.

نموونەى جۆرى دووهمیش قسەى قان و گالە گالێ کافرانە، کە خوا مەدحى ئەو
بروادرانە دەکات، کە خۆیانى لێ دوور دەگرن، وەک فەرموویەتی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾﴾، وە فەرموویەتی: ﴿

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ سَلِّمْ عَلَيْكُمْ لَا تَبْنِعُوا الْجَنَاحَيْنِ ﴿١٠٠﴾ الْقَصَصُ ﴿١٠١﴾ وَهَـذَا مَثَلٌ لِّمَنْ كَفَرَ وَكَانَ مُشْرِكًا ﴿١٠٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَـذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾ فَصَلِّ ﴿١٠٤﴾

چونکە وشەى (لغو) لە هەموو ئەم شوێنانەو هاو وێنەکانیاندا، بەمانای قسەى خراب و ناشیرین و بێ جێیە وەك: کوفرو شیرک و جێیوو درۆو دەلەسەو... هتد، بەلگەشمان لەسەر ئەوە دوو شتە:

یەك: دیارە گۆزە چى تێدابی، هەر ئەوەشە لێدەرژى، ئەهلى کوفرو شیرکیش، جگە لە کوفرو قسەى خراب و درۆو ناھەق بەدەگمەن، شتى دیکەیان پێیە.

دوو: خوا مەدحى ئەو بڕوادارانەى کردووە، کە پوو لە لەغوى کافران وەرەگێڕن و بەشدارییان ناکەن تێیدا، جادیارە خواى کاربەجێش تەنیا بەشداریی کردنى شتى خرابى کافرانى لە مسوڵمانان قەدەغە کردووە، ئەگەرنا هاوکاری و بەشداریى شتى باشیان پەسندو بگرە پێویستیشە، وەك فەرموویەتى: ﴿...وَتَعَاوَنُوا

عَلَى الْبِرِّ وَالْتَّقْوَى ...﴾ المائدة ﴿١٠٥﴾

کەواتە: لەغوى مسوڵمانان لەخودى خۆیدا گوناھ نیه، تەنانەت، ئەگەر سوێند بەخوا خواردنیش بێت، بەلام هەركات ئەو (لغو)ە، کە لەخودى خۆیدا پەوايە، بوو بە مایەى گوناھێك، وەك گۆی نەگرتن بۆ دواندەر (خطیب) لەکاتى وتاردانى پڕۆژى جومعهدا، کە بێگومان لەسەر نوێژکەران فەرزه گۆی لە وتارى وتارییۆ بگرن، ئەوە لەو حالەتەدا لەسۆزنگەى ئەوەوە، کە بۆتە مایەى چواندنى فەرژێك بەگوناھ دادەنرێ، هەروەها، ئەگەر سوننەت و خێریکی پێ فەوتا، بە ناپەسند دادەنرێ، ئەگەرنا، مادام نەبێتە مایەى گوناھباری و خێرو چاکە لەدەستچوون، ئەوە لەسەر ئەسلى خۆی، کە پەوايى یە ماوە ئەوە.

۳- غناء:

أ- (المعجم الوسيط) بەم جۆرە پېتناسەي وشەي (غناء) ي کردوه^(۱):

(الغناء: التطريب والترنم بالكلام الموزون وغيره، يكون مصحوباً بالموسيقى وغير مصحوب.

المُغَنِّي: محترف الغناء، يقال: غَنَّى الحَمَامُ: صَوْتُ، وَغَنَّى فُلَانٌ فُلَانًا: مَدَحَهُ وَهَجَاهُ، وَغَنَّى بِالْمَرْأَةِ: تَغَزَّلَ بِهَا، وَالْأُغْنِيَّةُ، الجَمْعُ: أَغَانٍ، وَأَغَانِي...)

واته: (غناء) بریتیه لەئاواز خویندن و دەنگ لاراندنەو بەقسەیکە کێشدار، یان ھی دیکە، لەگەڵ مۆسیقادا و بەبێ مۆسیقاش.

(مُغَنِّي): گۆرانیی بیژ، گۆرانیی گوتنی کردوه بەپیشە. دەگوتری: کۆترەکه گۆرانیی گوت، واتە: دەنگی لیهاات (گە گمی هات)، وشەي (غَنَّى) ھەم بۆ مەدح و ھەم بۆ ھەجوو و ھەم بۆ موغازەلەي ئافەرەتیش بەکار دێ، وشەي (أغنية)، کە بەمانای گۆرانیی دێ بە (أغان) و بە (أغاني)یش کۆ دەکرێتەو.

ب- (الخطابي)یش لەوبارەو گوتویەتی^(۲):

(كَلَّ من رفع صوته بشيءٍ وَاوَالِي به مَرَّةً بعد أُخْرَى فصوته عند العرب غناء، وأكثره فيما شاق من صوتٍ أَوْشَجَا من نغمةٍ وَلَحْنٍ، ولذلك قيل: غَنَّتِ الحَمَامَةُ وَتَغَنَّى الطائرُ، قال: الجنون: ألا قاتل الله الحَمَامَةَ غَدَوَةً على الغُصْنِ ماذا هَيَّجَتْ حين غَنَّتِ).

واتە: ھەركەسیك دەنگی بەشتیك بەرز بکاتەو و بیلازینتەو جار لەدوای جار، ئەو دەنگەکەي لەلای عەرەبان گۆرانیی (غناء) پێ دەگوتری، بەزۆریش بۆ ئەو دەنگ و ئاوازانە، کە خۆش و دلێزۆینن، بۆیەش گوتراو: کۆترەکه گۆرانیی گوت و بێئەدەکه گۆرانیی گوت، مەجنوونیش گوتویەتی:

(۱) بیروانە: ص ۶۶۴-۶۶۵.

(۲) بیروانە: (غریب الحدیث)، ج ۱ ص ۶۵۶.

ئەری خوا ئەو کۆترە بکوژی، کە بەیانی یەکە لەسەر چل گۆرانیی گوت چ
هەست و نەستیکی وروژاند!

ج- (ابن سیدە) ش لەباسی جۆرەکانی گۆرانیی دا گوتوویەتی^(١):

(وهو أنواعٌ بِحَسَبِ أثرِهِ في السَّامِعِ:

فَمِنْهُ ما يُبْكِي وَيُرَقُّ...)

ومنه ما يُطْرِبُ...

ومنه ما يُشَوِّقُ وترتاحُ له النفسُ...

ومنه ما يَسْرُ وَيُفْرِحُ ويحثُّ على الكَرَمِ...

ومنه ما يُشَجِّعُ...)

واتە: گۆرانیی بەگوێرەیی ئەو شوێنەوارەیی، کە لەبیسەردا پەیدیی دەکات
چەند جۆریکە:

هەیهەتی مرۆف دەگریهەتی و دلی نەرم دەکات...

هەیهەتی، کە، کەیف و شادیی پەیدا دەکات...

هەیهەتی، کە مرۆف هاندەدات و نەفس پیی ناسوودە دەبی...

هەیهەتی، کە مایە دڵخۆشیی و شادیی یەو مرۆف هاندەدات بۆ بەخشین...

هەیهەتی، کە مایە نازارو بوێرکردنی مرۆفە...

ئنجە شایانی باسیشە، کە ژمارەیک لە زانایان بەهۆی ناماژەیی
فەرمايشته‌کانی پێغەمبەری خواوە ﷺ پایان وایە، کە چەمک و واتای (غناء)
هەموو ئەو دەنگ و ئاوازەنەش دەگریته‌وه، کە لە نامێرەکانی گوتن (آلات
الغناء) پەیدا دەبن، هەرکام لە (النووي)^(٢) و (ابن حجر العسقلاني)^(١) و
(الشوکانی)^(٢) و (عبدالله بن يوسف الجديع)^(٣) نەم پرایەیان هێناوه.

(١) پروانە: (المخصص)، ج ٤، ص ٩.

(٢) (شرح صحيح مسلم)، ج ٦، ص ١٨٣.

كەواتە : (غناء)، كەلە زىمانى كوردیدا (گوتن)، يان (گۆرانىي) پى دەللىن،
 برىتيە لە دەنگ بەرز كرنەو ھە لاراندنەو ھە بشيەرو غەيرى شىعريش
 بەجۆرىك، كە بىتتە مايەى جوولاندنى ھەستو سۆزى جۆراو جۆر لە مرۆڭدا،
 ھەك: كەيفو شادىي، دلتەنگىي، بەزەيى و پەرزەش، ھەماسەت و ئازايەتى...
 ھەروەھا چەمەك و واتاي (غناء)، سەرچەم دەنگو ئاوازە خۆش و بەجۆشەكانى
 دىكەش دەگريتتەو، چ ھى پەرنە بن، چ ھى ئامپىرە مۇسقىيى يەكان.
 شاينى باسپشە كە لە كىتبە شەرعىيەكاندا وشەى (سَماع)يش، كە بەماناى
 (غناء)ە، زۆر ھاتو^(۴).

ع- معازف:

أ- (المعجم الوسيط) لہ بارہی ریشەو بنكى وشەى (مَعارف) ھەو گوتوويەتى^(۵):
 (عَزَفَتْ نَفْسُهُ عَنِ الشَّيْءِ عَزُوفًا: انصرفت عنه وزهدت فيه، يقال: هو عَزُوفٌ
 عن اللّٰهُ: لايشتهيہ، وَعَزَفَ فُلَانٌ عَزْفًا وَعَزِيفًا: لَعِبَ بِالْمَعْزُوفِ وَغَنَّى، يقال:
 عَزَفَ عَلَى الْعُودِ وَعَزَفَ الشَّيْءُ: صَوَّتَ... يقال: عَزَفَتِ الرِّيحُ... وَالْمَعْزُوفُ: آلَةُ
 الطَّرَبِ كَالْعُودِ وَالطَّنْبُورِ، جمعہ: مَعارف، والمِعْرِفَةُ: المِعْرِفُ، والمِعْزُوفَةُ: قطعة
 موسيقية) .

ب- (الجوهري)يش گوتوويەتى^(۶):
 (والمعارف: الملاهي، والمعارف: اللّٰعِبُ بها والمُغَنِّي).

(۱) (فتح الباري)، ج ۲، ص ۴۴۲.

(۲) (نيل الأوطار)، ج ۸، ص ۲۶۱.

(۳) (الموسيقى والغناء في ميزان الإسلام)، ص ۲۴.

(۴) بىروانە: (المعجم الوسيط)، وشەى (السَماع)، ص ۴۴۹.

(۵) ص ۵۹۸-۵۹۹.

(۶) (مختار الصحاح)، ج ۴، ص ۱۴۰۳.

(ابن فارس) یش گوتویه تی^(۱) :
 واشتق من هذا: العَزَفُ في اللَّعِبِ والمَلاهي.

کهواته:

(مَعَاذِ)، که کۆی (مِعْرَفَة و مِعْرَفَ)، ریشه کهی (عَزَفَ) یه، که دوو واتای همن:
 أ- (صَوْت) دهنگی لیتهینا، که دیاره مه بهست له دهنگ لیتهینراوه که نامیره
 دهنگیه کانه.

ب- (انصرف عنه) وازی لیتهینا، وه که ده گوتری: (عَزَفَ عن الدنيا) وازی له دنیا
 هینا.

وه (مِعْرَفَ) و (مِعْرَفَة)، که کۆیه کهیان (مَعَاذِ) ه، به ههر نامیریک ده گوترین،
 که دهنگی لیتهین و له کاتی گوتن (غناء) دا به کاری، وه که: ده فو ته پل و شمشال و
 بلویر و پیاو... هتد، بۆیه ده لیتهین: (مَعَاذِ) یانی: نامیره کانی موسیقاو
 گۆزانی به گشتیی.

دیاره و پرای ده لاله تی زمان، که باسمان کرد له سهر نهوه، که وشه (مَعَاذِ)
 سه رجهم نامیره کانی گۆزانی و به زم (آلات الغناء والطرب) ده گریته وه،
 له نیویشیاندا (ده ف)، نهو فهرموده یه پیغه مبه ریش ﷺ به لگمیه له سهر
 نهوه، که تییدا فهرمودیه تی (سَمِعْتُ عَزْفًا بِغَرَابِلٍ وَمَزَامِيرٍ)، واته: گوئیستی
 لیدان ده فو زورنا بووم، نهو فهرموده یه ش، که دوایی به ته وایی ده یهین
 هه رکام له: (ابن اسحاق وابن حبان والحاكم والبيهقي والبخاري في التاريخ والفاکهي
 في "أخبار مكة" و أبو نعیم في "دلائل النبوة") دا هیتاویانه.

کهواته:

(ده ف) به (مِعْرَفَة) داده نریو، ده ف لیدان (عَزَفَ) ی بۆ به کاردی.

(۱) (معجم مقایس اللغة)، ج ۴، ص ۳۰۶.

ه - مزامیر:

(المعجم الوسيط) له باره‌ی واتاو پیشه‌ی (مزامیر) هه‌و گوتویهتی^(۱):

(زَمَرَ يَزْمِرُ زَمْرًا وَزَمْرَانًا: صَوَّتَ بِالْمَزْمَارِ، أَوْ غَنَّى فِي الْقَصَبِ، يُقَالُ: زَمَرَ بِالْمَزْمَارِ وَفِيهِ... وَزَمَرَ الشَّيْءُ: قَلَّ، يُقَالُ: زَمَرَ صُوفُهُ أَوْ شَعْرُهُ أَوْ رِيشُهُ، وَزَمَرَ فُلَانٌ: قَلَّتْ مَرْوَتُهُ.... وَزَمَرَ: حَسَنَ، يُقَالُ: زَمَرَ فُلَانٌ فَهُوَ زَمِيرٌ وَزَمِيرٌ... وَزَمَرَ بِالْمَزْمَارِ: نَفَخَ فِيهِ مُطَرِبًا... وَالزَّامِرُ: النَّافِعُ بِالْمَزْمَارِ أَوْ الْقَصَبِ... وَالزَّمَارُ: الزَّامِرُ وَالزَّمَارَةُ: مَوْثُ الزَّمَارِ وَالزَّمَارَةُ: آلَةُ الزَّمْرِ.

والمزمار: آلة من الخشب أو معدن تنتهي قصبتها ببوق صغير، جمعه مزامير، ومزامير داود: ما كان يترنم به من الأناشيد والأدعية).

كمواته:

(مزامیر) کۆی (مزمار) ه، که به کوردی (زورپنا) یه‌و به (شمشال) یش ده‌گوتری و پیشه‌که‌یشی (ز م ر) یه، که سێ واتایان ده‌گه‌یه‌نی:

زَمَرَ: صَوَّتَ، دهنگی لیه‌یتنا، یان دهنگی لیتهات .

زَمِرَ: قَلَّ، کهم بوو.

زَمِرَ: حَسَنَ، چاک بوو، جوان بوو.

ئنجا (زامِر، زَمَار، زَمَارَةُ) ش هه‌رسیکیان به‌مانای زورپنا لی‌ده‌رنو (زَمَارَةُ) به‌مانای (شمشال) و زورپنا شدا.

نیستاش بۆ ئه‌وه‌ی چه‌مکه‌و واتای (مزامیر، مِزمار) مان باشت بۆ روشن بیته‌وه، با سه‌رنجی چه‌ند فه‌رمایشتیکی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بده‌ین:

أ- پیشتەر ئه‌و فه‌رموده‌یه‌مان ه‌یتنا، که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به (أبو موسى الاشعري) فه‌رموه: (لقد أوتيت مِزماراً من مزامير آل داود) متفق عليه.

كە ديار ۋ مەبەستى پىتغەمبەر ﷺ لىزەدا لە وشەي (مزمار) دەنگو ئاوازي خۆشە.

ب- (عن عائشة قالت: دخل عليّ رسول الله ﷺ وعندي جاريتان تُغَنِّيَانِ بِغِنَاءٍ بُعَاثٍ، فاضطجع على الفراش وحول وجهه ودخل أبو بكر فانتهرني وقال: مِزْمَارَةٌ "وفي لفظ: مِزْمَار" الشيطان عند النبي ﷺ فأقبل عليه رسول الله فقال: دَعَهُمَا، فلما غَفَلَ غَمَزَتْهُمَا فَخَرَجَتَا) متفق عليه.

واتە: عائشە (خو لىي پازى بى) دەلى: پىتغەمبەرى خوا ﷺ لىم ۋە ژور كەوت و منيش دوو كچم لەلابوون گۆرانىي پۆزى (بُعَاث)يان دەگوت، ئەوئش لەسەر جىگا پاكشاو پروى ۋەرگىپا، ئەبەبە كرىش لەوكاتەدا ھاتە ژورو تىي خورپم و گوتى: چۆن دەبى لەلای پىتغەمبەر ﷺ (مزمارة) "ۋە لە بىزەيەكى دىكەدا ھاتە (مزمار) "ى شەيطان ھەبى؟! پىتغەمبەرى خواش پروى تىكردو فەرموى: وازيان لىيئە! پاشان كاتىك پىتغەمبەر ناگىي ئەو بەرا، ئامازەم بۆ كردنو چوونە دەرى.

ئاشكراشە، كە مەبەستى (أبو بكر) -خو لىي پازى بى- لە (مزمار الشيطان) دەنگى گۆرانىي دوو ئافرەتە گۆرانىي بىزەكە بوو، كەواتە: وشەي (مزمار) بۆ ھەر دەنگىكى خۆش بەكاردى، چ ھى ئامىزىكى ۋەك دەفو زورپا بى، چ ھى مەوژ.

ج- (عن نافع مولى ابن عمر أن ابن عمر رضي الله عنهما سَمِعَ صَوْتَ زَمَّارَةٍ رَاعٍ فَوَضَعَ أَصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ...) رواه احمد وأبو داود وابن حبان والطبراني وغيرهم.

واتە: نافع دەلى: عەبدوللای كورى عومەر -خو لىيان پازى بى- گوتى لە شمشالى شوانىك بوو، ھەردوو پەنجەي خستە گوتىەكانىيەو...

كەواتە: وشەي (زَمَّارَة) واتای شمشالى شوانىش دەگەيەنى.

پوختەي مەبەستى ۋەرگىراو لەم فەرمایشتانەش ئەوئە، كە:

وشەي (مزمەر)، كە كۆيەكەي (مزامىر)ە، ھەم بۇ دەنگى خۇش بەگشتىي بەكاردى، جا چ ھى مرؤف بى، چ ھى ئامىر، چ بۇ زىكرو قورئان خويئندى بى، چ بۇ گۇرانيى و بەزم، چ بۇ كارى خىرو پەسند بەكارىين، چ بۇ ھى خراپ و ئاپەسند، ھەم ئاويشە بۇ ھەر ئامىرىك، كە دەنگى خۇشى لى بى، وەك: دەف و شمشال و زورنا.

۱- موسيقى:

(المعجم الوسيط) بەم شىۋەيە پىئاسەي مۇسقىا دەكات^(۱):

(الموسيقى: "تذكر وتؤنث" لفظ يوناني يُطْلَقُ عَلَى فنون العزفِ على آلات الطَّرَب، وعلم الموسيقى: علم يُبْحَث فيه عن اصول النغم من حيث تأليف أو تتنافر، وأحوال الأزمنة المتخللة بينها ليُعلم كيف يؤلف اللحن... والموسيقار من حِرَفَتِه الموسيقى).

واتە: وشەي (موسيقى)، كە لەزمانى ەەرەبى دا بە (مُذَكِّر) و (مؤنث) يشدا، وشەيەكى يۇنانىيەو بۇ ھونەرى بەكارھىتئانى ئامىرەكانى بەزم و گوتن بەكاردى، زانىارى مۇسقىا زانىارىيەكە تىيدا لە بنچىنەكانى ئاواز دەكۆلرئىتەو، لەرووى پىكەو گونجان و نەگونجانى ئاوازو دەنگەكانەو، ئەو بۇشايى يانەي، كە دەبى بەكونە نىوان ئاوازەكانەو، تاكو بزائى ەواو دەنگەكە چۆن رېك بھرى... مۇسقىقارش بابايەكە، كە پىشەكەي مۇسقىايە. شايانى باسىشە، وشەي (موسيقى)، كە لەبەندەرەتدا يۇنانىيە، لەھەردووك وشەي (موسى) و (قى) پىكھاتەو، كە يەكەميان بەماناي خورپە ھىنەر (المُلْهُمَة) دئو، (قى) ش وشەيەكە، كە ماناي وشەي يەكەم دەگشتىئى و فراوان دەكات، تاكو ەموو جۆرەكانى ھونەر بگريتەو^(۲).

(۱) ص ۸۹۱.

۲- پروانە: (الشريعة الاسلامية والفنون)، ص ۱۸۱.

كەۋاتە: وشەى مۇسقىا ناۋىكى گشتىيە، كە ھونەرى بەكارھىنانى سەرجم نامىرەكانى گوتن (آلات الغناء) دەگىتەۋە، زانىارى مۇسقىاش ئەو زانىارى يەيە، كەلەو بابەتە دەكۆلپتەۋە.

ۋاتە: ۋەك چۆن وشەكانى (معاظف و مزامير و ملاهي)، ھەم گۆزانيى ۋ دەنگى خوشى مۇۋف ۋ، ھەم سەرجم نامىرە، دەنگىيەكان دەگىنەۋە، وشەى مۇسقىاش بەھەمان شىۋەو بگر، چاكتىش.

باسى دوۋەم: ئامىرە مۇسقىايەكان ۋ جۆرەكانيان :

خويتەرى سەنگىن!

لەم پۇژگارەدا، ئامىرە مۇسقىايەكان ژمارەيان يەكجار زۆرەو، بەھۆى بەرەو پىشچوۋنى تەكنەلۇژياشەۋە، بەردەوام لەزۇر بوندان، بۆيە زۆر زەھمەتە ناۋى ھەمرويان بەيتىرى، بەتايبەتیش، كە ناۋو چۆنيەتتەكانيان لەنىو زۆرىەى گەلو كۆمەلگايەكاندا جياۋازن.

بەلام ئامىرە مۇسقىيەكان بەگشتىى سى جۆرن:

يەكەم : پىداكىشراۋەكان (ذوات الضرب):

كە مەبەست پىيان ھەموو ئەو ئامىرانەن، كە بەھۆى پىداكىشراۋە دەنگيان لىدئ، جا چ پەنجەو دەستيان لىبدرئ، چ دار، چ ھەرشتىكى دىكە.

دىارە ئەم جۆرە ئامىرانەش زۆر شىۋەيان ھەن، ۋەك:

۱- دەف چ بى زەنگولە، چ زەنگولدار.

۲- تەپل .

۳- دمبك .

۴- دەھۆل .

دوھەم : ژىدارەكان (ذوات الاوتار) .

ئەمانىش ھەمىو ئەو ئامپىرانەن، كە چەند ژىو تەلىككىيان پىئو . بەستراون و بەھۆى لەراندنەھۆى ئەو (ژى) و (تەل) انەھ، چ بەھۆى پەنجەكانى دەستەھ، چ بەھۆى ھەر ئامپازىكى دىكەھ دەنگياندى.

ئەمانىش ناو و شىۋەى يەكجار زۆريان ھەن، بۇ نمونە:

۱- عوود .

۲- كەمانچە .

۳- ساز .

۴- سەنتور .

۵- گىتار .

۶- تار .

۷- قانون .

سىيەم: فوودارەكان (ذوات النفخ):

ئەمانىش ھەمىو ئەو ئامپىرانەن، كە بەھۆى فوو پىدا كەرنەھ دەنگياندى، ناو و شىۋەى زۆرىشيان ھەن، بۇ نمونە:

۱- شىمال .

۲- زورپنا .

۳- بلوئر .

۴- تووزەلە .

٥- فەلسووت .

دیاره نیتسا لەم پۆژگاره دا هەندێک نامیزی کارەبایی وا دروست کراون، بەهۆی تەزەووی کارەبایی یەموه بە دوگمە کار دەکەن، پۆلی چەندان نامیز لەیەک کاتدا دەگێن، بۆ نمونە:

أ- تۆرگ .

ب- پیانو .

تنجا وەك پێشتریش گوتمان:

هەركام لە وشە (معاذ) و (مزامیر)، سەرچەم نامیزە مۆسیقاییه كان دەگرنەوه، چونكە هەم وشە (عَزَف) و، هەم وشە (زَمَر) بەمانای (صَوْت) دەنگی لیهیتنا، دین، كەواتە: هەرشێك دەنگی خۆشی لی بهیترێ، چ پێداكیشراو بێ، چ ژێدار، چ فوودار، ئەوه بە (معاذ) و (مزامیر) دادەنرێ.

ئەم راستییەشمان بۆیە بەجەخت لەسەرکردنەوه راگیاندا دووپات کردەوه، تاكو بزانی، كە هەر حوكمێك بۆ وشە (معاذ) و (مزامیر) ساغ بێتەوه، ئەوه بەبێ هەلاواردن، سەرچەم نامیزە دەنگیی و مۆسیقاییه كان دەگریتەوه، لە باسەكانی داهاووشدا زۆر پێویستی مان بەم راستییە دەبێ!

دۆکیارێکی مەکتەبی، مەلۇمەتا عەلی، بابێر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي

عەلی بابێر/Alibapir

عەلای

دۆکیارێکی مەکتەبی، مەلۇمەتا عەلی، بابێر

باسى سىيەم: زانايان لەبارەى گۇرانيى و مۇسقىاوه راجاييان ھەيەو يەكدەنگىي (إجماع) ھەبوون لەسەر قەدەغەكرانيان، قەسەيەكى بى بناغەيە:

مەسەلەى گۇرانيى و مۇسقىا، يەكىكە لەو مەسەلەندەى، كە لەنىو شەرعزاناندا
زۆرتىن كىشەو مەشت و مەريان لەسەر كراوہو، ئىستاش بەردەوامە.

كەچى زۆرىك لەلەيەنگرانى پىي بەقەدەغە زانىنى گۇرانيى و مۇسقىا، لە
نەجمى لاسا كەردنەو دەمارگىريەو، لافى ئەو لىدەدەن، كە زانايانى ئىسلام
لەسەر قەدەغەبوونى (گۇرانيى و مۇسقىا)، يان بەلانى كەمەو لەسەر (مۇسقىا)
يەكدەنگەن!

جا ئىمە بۇ بەرپەرچدانەو ئەو قەسەيو سەلماندى ئەو راستىيە، كە مەسەلەى
گۇرانيى و مۇسقىا مەسەلەيەكى خىلافيە، لەنىو بەلگە گەلىكى زۆردا، بەم سىيە
وازىدەن:

بەلگەى يەكەم :

(بدرالدين بن جماعة) لەبارەى ھوكمى گۇرانيەو پەرسىارى لىكراوہ، ئەويش
گوتويەتى^(۱):

(هذه مسألة خلافية تباينت فيها الطرق تبانياً لا يوجد في غيرها... ومُلَخَّص
القول: أن الناس على أربعة أقسام: فرقة استحسنت أي استحبت، وفرقة أباحت،
وفرقة كَرِهَتْ، وفرقة حَرَمَتْ، وكلّ واحدة من هذه الفرق على قسمين: فمنهم من
أطلق القول ومنهم من قيّد بشرط).

(۱) پروانە: (اتحاد السادة المتقين: شرح إحياء علوم الدين)، للزبيدي، ج ۷، ص ۷.

واتە: ئەمە مەسەلەيەكى خىلافيە، كە بەجۆرىك راو بۆچونەكان تىيدا جياوازن، كە ئە ھىچ مەسەلەيەكى دىكەدا وانەبووہ...

كورتەي مەبەستىش لەوبارەوہ ئەوہيە، كە خەلكى بوونەتە چوار بەشەوہ: كۆمەلنىكان پتيان چاك بووہ، واتە پەسنديان كرده، كۆمەلنىكان بەرەوا (مُباح) يان داناوہ، وە كۆمەلنىكان بەناپەسند (مكروہ) يان زانيوہ، كۆمەلنىكيشيان بەقەدەغەيانداناوہ، جاھەركام ئەم چوار كۆمەلەش دوويەشن:

بەشنىكان بەرەهايى قسەيان كردهو، بەشنىكان مەرجداريان كردهو.

كەواتە: لەبارەي گۆزانييەوہ ھەشت را ھەن:

۱- بەپەسند دانانى بەرەهايى.

۲- بەپەسند دانانى بەمەرجەوہ.

۳- بەرەوا دانانى بەرەهايى و بى مەرج.

۴- بەرەوا دانانى بەمەرجەوہ.

۵- بەناپەسند دانانى بەرەهايى.

۶- بەناپەسند دانانى بەمەرجەوہ.

۷- بەقەدەغە دانانى بەرەهايى.

۸- بەقەدەغە دانانى بەمەرجەوہ.

بەلكو (ابن حجر الھىثمى) يازدە (۱۱) پتي لەوبارەوہ ھيتان، ئە كتيبي (كُفُّ الرِّعَاعِ عَنْ مُحَرَّمَاتِ اللَّهِ وَالسَّمَاعِ) دا بپوانە پەراويزى (الزَّوْجَرُ عَنْ اِقْتِرَافِ الْكِبَائِرِ)، ج ۲، ص ۲۷۷-۲۷۸.

بەلگەی دووهم :

(الشوکانی) کتیبیکی تایبەتی لەویارەو هەیه بە ناوونیشانی: (إبطالُ دعوى الإجماع على تحريم مطلق السَّماع)، واتە: هەلەو شانەندەوێ دەعوای هەبوونی یەکدەنگیی لەسەر قەدەغەبوونی گۆرانیی و موسیقا بە پەهای، کە تێیدا هاتو: (إذا تقرّر هذا تَبَيَّنَ للمنصف العارف بكفية الاستدلال، العالم بصفة المناظرة والجدال، أن "السَّماع" بآلةٍ ويغيرها من مواطن الخلاف بين أئمة العلم ومن المسائل التي لاينبغي التشديد في النكير على فاعلها، وهذا الغرض هو الذي حملنا على جمع هذه الرسالة، لأن في الناس من يزعم لقلة عرفانه بعلوم الاستدلال وتعطل جوابه عن الدراية بالأقوال، أن تحريم الغنا = بالآلة وغيرها من القطعيات المجمع عليها! وقد علمت أن هذه فرية ما فيها مرية وجهالة بلا حالة، وقصر باع بغير نزاع» لما لا يخفى على عارف ان رمي من ذكرنا (من المبيحين للغناء) من الصحابة والتابعين وتابعيهم وجماعة من أئمة المسلمين بارتكاب محرّم قطعاً: من أشنع الشنع وأبدع وأوحش الجهالات وأفحش الضلالات، قَلَصْنَا الذبُّ عن أعراضهم الشريفة والدفع عن هذا الجانب للمقولة السخيفة^(۱).

واتە: (پاش ئەوێ گوترا، پوون بۆو بە هەرکەسیکی بەویژدانی شارەزا بە چۆنیەتی بەلگە هێنانەوێ زانا بەچۆنیەتی وتوێو شەرەقسە، کە گۆرانیی گوتن چ بە نامێرەوێ چ بەبێ نامێر، ئە بابەتە خێلافییەکانی نێوان پێشەوایانی زانستەو لەو مەسەلانەیە، کە دروست نیە سەختگیری لەگەڵ بەکەرەکیدا بکری، هەر ئەو مەبەستەش بوو، کە پاشای پێوەناین ئەم نامیلکەیە کۆیکەینەو، چونکە هەندیک، کەس بەهۆی، کەم شارەزایی یانەو بەزانیارییەکانی بەلگە هێنانەوێ پێتگایی لە قسەو بھۆرایەکان، پێیان وایە، کە حەرپامیی گۆرانیی گوتن بە نامێر بەبێ نامێریش لەو مەسەلانەیە، کە یەکدەنگیی یان لەسەرە!، بەلام زانیت کە ئەمە درۆیە کە هیچ گومانێ تێدا نیە، نەفامیی یەکی بێ تام و دەستکورتییەکی پوون و

ناشکرایه، چونکه لهلای هیچ شارهزایهک په نهان نیه، که تۆمه تبارکردنی نهواندی، که باسمان کردن (له بهر وادانه رانی گۆرانی) له هاوه لآنو شوئینکه وتوانیان و شوئینکه وتوانی شوئینکه وتوان، بهوه، که قهده غهیه کی بی چه ندو چوونیان شکاندوه، ناقلاترین شتو خراپتریندا هینراوو نامۆترین نه فامیی و دزیوترین گومراییه، جامه به ستمان بهرگریی کردن له سومعهو شۆرتهی بهرزیان و بهر بهرچدانهوهی نمو قسه پووجه بوو).

(ابن حجر الهیثمی) یش هه چهنده پای بهرانه به گۆرانی و موسیقا زۆریش تونده، بهلام لهوباره وه گوتویهتی:

(وَقَعَ لِمَنْ لَا تَحْقِيقُ لَهُ أَنْ أَنْكَرَ سَمَاعِ الْغَنَاءِ مِنْ غَيْرِ تَفْصِيلٍ، وَلَيْسَ كَمَا زَعَمَ، وَهَذَا قَالَ أَبُو طَالِبٍ الْمَكِّي: مَنْ أَنْكَرَ أَنْكَرَ عَلَى سَبْعِينَ صَدِيقًا! (قال ابن حجر) و اراد بالسبعين الكثرة والّا فالصديقون - وهم العلماء - المبيحون له بشرطه - لا ينحصرن. وقال الأمام السهروردي هنا: المنكر إما جاهل بالسنن والآثار أو جامد الطبع لا ذوق له^(۱)).

واته: کهسانیک، که خاوه نی لیکۆلینه وه نین، گوتن (غناء) یان به گشتیی به خراپ داناه، بهلام وه گومانی بردوه وانیه، هه ریۆیهش (أبو طالب المکی) گوتویهتی: هه که سیك گوتن به خراپ دابنئ نمو مانای وایه په خنهی له هه فتا (صیدیق) گرتوه، (ابن حجر) ده ئی: مه بهستی له هه فتا زۆرییه، نه گه رنا صیددیه کان - که زانایانینکن، که به مه ره جو به بهر وایانداناه - سه رۆمیر نا کرین. پێشهوا (سهروردي) لێره دا گوتویهتی: نکۆلییکه له په وایی گوتن، یان پێتگاهیه له سوننهت و شوئینه واره کان، یان نمو هتا وشکو بی سەلیقه یه!

(۱) برواته: (كَفَّ الرُّعَاعَ عَنْ حُرَّمَاتِ اللَّهِ وَالسَّمَاعِ) عَلَى هَامِش (الزَّوْجَر) ج ۲ ص ۲۷۴.

بەلگەى سىيەم :

خاوەنى كىتەبى: (الغناء والمعازف في الإعلام المعاصر) پاش ئەوەى باسى ئەوە دەكات، كە خاوەنى كىتەبى: (الترانيم الأدارية المسمى: نظام الحكومة النبوية) ناوى بىست (۲۰) كىتەبى زانايانى ھىناو، كە نكووليان كردو، ئە قەدەغەبوونى گۆرانىي و مۇسقىا بەگشتىي، دەلى: منيش پاش ليكۆلەينەو، ناوى ئەو زانايانەو كىتەبەكانيانم گەيانەو چلو شەش (۴۶)، كەنەمانەن و بەپىي مێژووى وەفاتيان ريزم كردوون^(۱):

- ۱- الزبير بن بكار الأسدي / ۲۵۶ك، كىتەبى (الموفقيات).
- ۲- الفاكهي، محمد بن اسحاق بن العباس / ۲۷۲ك، كىتەبى (تاريخ مكة).
- ۳- الإمام ابن قتيبة الدينوري، عبدالله بن مسلم / ۲۷۶ك، كىتەبى (الرخصة في السماع).
- ۴- زكريا بن يحيى بن عبدالرحمن الساجي / ۳۰۷ك، كىتەبى (الخلاف).
- ۵- أبوبكر بن المنذر، محمد بن ابراهيم النيسابوري الشافعي / ۳۱۸ك، كىتەبى: (الإشراف على مذهب الأشراف).
- ۶- أبو طالب المكي / ۳۸۶ك، كىتەبى: (قوت القلوب).
- ۷- الطوسي، عبدالله بن علي السراج، أبو نصر / ۳۷۸ك، كىتەبى: (اللمع).
- ۸- محمد الأدفوي الشافعي، أبوبكر / ۳۸۸ك، كىتەبى: (الإقناع في أحكام السماع).
- ۹- عطية بن سعيد بن عبدالله الأندلسي، أبو محمد القفصي / ۴۰۷ك، كىتەبى: (تجويز السماع).
- ۱۰- الامام أبو منصور البغدادي / ۴۲۹ك، كىتەبى: (السماع).

(۱) (الغناء والمعازف في الإعلام المعاصر) ص ۲۷۱ تا ۲۷۵.

- ۱۱- الماوردی، أبو الحسن القاضي / ۴۵۰ ک، کتیبی: (الحاوي الكبير في الفروع).
- ۱۲- المحافظ ابن حزم الأندلسي الظاهري / ۴۵۶ ک، کتیبی: (رسالة في أحكام السماع والغناء).
- ۱۳- الامام القشيري، أبو القاسم / ۴۶۵ ک، کتیبی: (أحكام السماع).
- ۱۴- الامام الغزالي، أبو حامد / ۵۰۵ ک، کتیبی: (آداب الوجد والسماع) له (احياء علوم الدين) دا.
- ۱۵- الامام المحافظ ابن القيسراني، محمد بن طاهر المقدسي / ۵۰۷ ک، کتیبی: (السماع).
- ۱۶- أبو الوفاء ابن عقيل، شيخ الحنابلة / ۵۱۳ ک، کتیبی: (الفصول).
- ۱۷- الغزالي (أبو الفتوح) أخو صاحب الأحياء، ۵۲۰ ک، کتیبی: (بوارق الإلماع في تكفير من يُحرّم مطلق السماع).
- ۱۸- القاضي ابوبكر ابن العربي الماكي / ۵۴۳ ک، کتیبی: (أحكام القرآن).
- ۱۹- ابن السمعاني / ۵۶۲ ک، کتیبی: (ذيل تاريخ بغداد).
- ۲۰- ابن حمدون، محمد بن الحسن البغدادي، أبو المعالي / ۵۶۲ ک، کتیبی: (التذكرة الحمدونية).
- ۲۱- السهروردي، عمر بن محمد / ۶۳۲ ک، کتیبی: (عوارف المعارف).
- ۲۲- محمد بن عمر الحضرمي، جمال الدين / ۶۳۰ ک، کتیبی: (المتعة في السماع).
- ۲۳- عبدالواحد بن علي التميمي المراكشي / ۶۴۷ ک، کتیبی: (المُعْجَب في اخبار المغرب).

۲۴- محمد بن عمر بن محمد السَّبَّتي، المعروف بالدَّرَّاج / ۷۲۱ ك، كَتَيْبَى: (الكفاية والغناء في أحكام الغناء).

۲۵- الامام شمس الدين الذهبي / ۷۴۸ ك، كَتَيْبَى: (الرخصة في الغناء والطرب بشرطه).

۲۶- الامام كمال الدين الادفوي / ۷۴۹ ك، كَتَيْبَى: (الآمتاع بأحكام السماع).
وه له كَتَيْبَه كەى خۇيدا، كە (شوكاني) له باره يەوہ گوتويەتى: (لم يؤلف مثله في بابہ)، بەرہوا دانانى گۆزانيى و مۇسقىا پالداوہتە لىئى ھەركام لە:

۲۷- الشيخ أبو القاسم القشيري.

۲۸- الشيخ تابع الدين الغزاري.

۲۹- الشيخ عز الدين بن عبد السلام، سلطان العلماء.

۳۰- الشيخ تقي الدين ابن دقيق العيد، وه ده لى ئەميان كَتَيْبَىكى ھەيە لەويارەوہ بەناوى: (اقتناص السوانح).

۳۱- الامام الصفدي، خليل بن أَيْبَك، صلاح الدين / ۷۶۴ ك، (رسالة في علم الموسيقى).

۳۲- بدرالدين حسن بن علاء الدين القنوي المصري / ۷۷۶ ك، (بُدُو الشَّعاع في أحكام السَّماع).

۳۳- ابن رجب الحنبلي / ۷۹۵ ك، كَتَيْبَى: (تُرْهَة الأَسْماع في مسألة السَّماع).

۳۴- الكَجْرَاتِي، عبدالرحيم، أبو عيسى القاضي، كَتَيْبَى: (السَّماع).

۳۵- أبو المواهب التونسي / ۸۵۰ ك، (فرح الأَسْماع بِرُخْص السَّماع).

- ٣٦- بحرق الحضرمي، محمد بن محمد بن عمر، علامة اليمن / ٩٣٠ ك، (متعة الاسماع بأحكام السماع).
- ٣٧- ملاّ علي القادري / ١٠١٤ ك، (الأعتناء بالغناء وفي أحكام السماع).
- ٣٨- عبدالقادر بن محمد بن محمد القادري، (إمتاعُ الاسماع لجواز الأستماع).
- ٣٩- محمد بن الخفيري الدمشقي، (الأمّتاع بحكم السّماع).
- ٤٠- شهاب الدين الحديدي، (السّماع).
- ٤١- عبدالغني النابلسي / ١١٤٣ ك، (إيضاح الدلات في سماع الآلات).
- ٤٢- محمد المرعشي المعروف بساجقلي زاده الخفني / ١١٤٥ ك، (رسالة في حكم الغناء والموسيقى).
- ٤٣- العلامة عبدالرحمن بن مصطفى العيّد روسي اليمني المصري / ١١٩٢ ك، (تشنيف الاسماع ببعض أسرار السّماع).
- ٤٤- العلامة الشوكاني / ١٢٥٠ ك، (إبطال دعوى الأجماع في تحريم مُطلق السّماع).
- ٤٥- جعفر بن ادريس الكتّاني / ١٣٢٢ ك، (مواهب الأدب المبرّاة من الجرب في السّماع و الآلات والطّرب).
- ٤٦- ابن خياط الذكاري (من أعيان القرن العشرين)، (إختصار مواهب الأدب في الأغاني و السّماع).
- بدئي هه موو تهم زانا يانه به شيوه يهك له شيوه كان، پشتگيري يان له رهوا
(مباح) بوونی گۆزانی و نامیژه کانی کردوه.

باسى چوارەم: ھەرچەندە بناغەى ھەلّس و كەوت لەگەل
بابەتە خىلافيەكاندا تەبايى و كراوھىي يە، بەلام
ھەندىك لە زانايان لەبارەى گۇرانيى و مۇسقىاۋ
بەھۇى دەمارگىرىي و كاردانەوھو ھىرۇدەى
زىدەرپۇيى و بەزايەدان بوونە:

ھەمىشە دەمارگىرىي (تعصب) و كاردانەوھى عاتىفيانە، سەردە كىشى بۇ
تېپەراندن و بەزايەدان (إفراط وتفریط)، جا شايانى باسە، كە لەبوارى مامەتە كەردن
لەگەل گۇرانيى و مۇسقىاۋدا، ھەندىك لە زانايان گىرۇدەى دەردو ھالەتى ناوبراۋ
بوونە، ئەمەش بۇتە مايەى چەواشەبوون و سەرلېشىپان و، ئەيە كەدى
دور كەوتنەوھى خەلكى مسولمان بەھەردوۋ لادا، سەردە نجام كىشەو مەشت و مەركى
زۇر لە نىۋان ھەردوۋ لای بەقەدەغە دانەرانى گۇرانيى و مۇسقىاۋ بەرپەۋادەرانىاندا
بەرپا بوو.

با بۇ روون بوونەوھى مەبەست، دوو نمونە بېتىنەوھى:

يەك: (إبن القيم) لە كىتەبى (إغاثة اللّٰهفان من مصايد الشيطان^(۱)) دا، كەتپىدا
زۇر سەختگىرەنە ھېرش دەكاتە سەر گۇرانيى و مۇسقىاۋ، جا بۇسەر خەستەنى
پايەكى خۇى، قەسەكى (ابن الصّلاح الشّهرزورى) لە (فتاوى) كەيدا بەبەلگە
دېتتەوھى، كە يەكەل لەبارەى گۇرانيى يەك لىتى پەرسىو، كە دەف و شىمالى
لەگەل دايە، ئەویش گوتوۋىەتى: (...والأجماع على تحريم ذلك).

واتە: يەك دەنگىي ھەيە لەسەر قەدەغەبوونى ئەو.

جا كەسەك، كە تەنبا كىتەبە كەى (إبن قيم الجوزية) بىخوتتەوھى، ۋادەزانى، كە
(ابن الصّلاح) ھەرچى جۇرى گۇرانيى يە، بە قەدەغەى دەزانى!

بہ لآم ، نگہر تہ ماشای دہقی فہ تویاہ کی (ابن الصلاح) بکہین، جیاوازی زور دہ بینین لہ نیوان قسہ کہی (ابن الصلاح) و نہو قسہیدہا، کہ (ابن القیم) پالی دہ داتہ لای! چونکہ نہو پرسیارہی ناراستہی (ابن الصلاح) کراوہو، نہویش نہو وہ لآمہی داوہ تموہ، کہ (ابن القیم) لیپہوہ نہ قلّ کردوہ، بہم شیوہیہ:

(غناءُ أمرٍ دلق بحضور نساءٍ أجنبيّات تُخالطُ الرجال مع رقصٍ وتصفيقٍ وتصويب الرؤس نحو النساء والأمرد) (فتاویٰ ابن الصلاح الشہرزوری) ج ۲ ص ۵۰۰ برقم: ۴۸۸.

واتہ: (گوزانی گوتنی گہنجیکی بی موی لوسکہ، بہ نامادہ بوونی نافرہ تانی بیگانہی تیکلّ بہ پیوان لہ گہلّ شایی و چہ پلہو سدرلہ قانندن بہرہو نافرہ تہ کانو گہنجہ بی مووہ کہ).

ناشکراشہ، کہ نہم پرسیارہ وہ لآمہ کہی لہ لای ہہ موو زانایان ہہر نہوہیہ، کہ (ابن الصلاح) گوتوویہ تی، بہ لآم بیگومان نہوہی (ابن قیم) ہیناویہ تی لہ شیوہی پرسیار کردنہ کہ، لہ گہلّ نہوہی ناراستہی (ابن الصلاح) کراوہ، جیاوازیان زور زورہو، ہیچ گومانیشی تیدانیہ، کہ زانای پیہ بہرز (ابن قیم) بہ پالندہری دہ مارگیری و سواری تہ سپی عاتیفہ و سوزیون - لہم مہسہ لہیدہا - تووشی نہو ہہ لویستہ ہہ لہیہی بووہو، نہو مہسہ لہیہی بہو جڑہ شیواندوہو دہستکاری کردوہ^(۱).

دو: (الغزالي أبو الفتوح، أحمد بن محمد بن محمد، مجد الدين)، کہ برای (أبو حامد الغزالي) یہ لہ کاردانہوہی نہو سہ ختگیری و وشکی و بہزایہ دان (تفریط) ہی، کہ سانی و ہک (ابن القیم) دا، نہویش خوی دوو چاری تیپہ پرانندن (إفراط) کردوہو، کتیبیکی لہ بہرہر چدانہوہی نہو جڑہ کہ سانہا نووسیوہ بہ ناوونیشانی: (بوارق الألعاف في تكفير من يُحرّم مطلق السماع)، واتہ: ہہ موو

(۱) پرواتہ: (الغناء والمعازف في الأعلام المعاصر) ص ۲۴۴.

ئەوانەي، كە بەگشتىي گۆرانىي و مۇسقىا بە ھەرام دەزانن بە كافرى داناون، كە بىنگومان ئەم ھەلۋىستەش سەرچاۋەكەي گزىيى (تشنج) و دەمارگىرىيەو، كاردانەۋەي ھەلۋىستى لايەنى بەرانبەرە، وادىارە ئەم ياسا فىزىيائىيە (بۇ ھەموو كارتىك كارەانەۋەيك ھەيە، كە ئە ئەندازەدا بار تەقايەتى و ئە ئاراستەدا پىنچەۋانەيەتى)، ئە ژيانى بەشەرىشدا ھەر راستە.

بەلام بىنگومان ئەو دەمارگىرىي و گزىيىيە ئە بوارى ھەلۋىس و كەموت ئەگەل مەسەلە خىلافيەكاندا، شتىكى ھەلۋى بى جىيەو پىشەماۋ زانايانى پۇچۇو ۋ مەمانە پىكرەۋى ئىسلام، ئەسەر ئەۋە پىكەموتون، كە ئەو بابەت و مەسەلەنەي راجىيائى و مشت و مېرپان تىدائىمەو، دەقەكانى قورئان و سوننەت بە شىۋەيەكى و ئەبارەيائەۋە نەدواۋن، كە بوارى قسە تىكردىيان نەبى، دروست نىيە ھىچ كەس بەو ھۆيەۋە، پەخنە لەۋى دىكە بگىۋى و نكوۋىيى لى بكات، بەلكو دەبى سىنگ فراۋانائەو تەبايائە، پىنكەۋە ھەلۋىس و كەموت بگەن و ھىچ كامىيان لايەنى بەرانبەر، بەھۆى راجىيائىيەكەۋە تۆمەتبار نەكات.

ئىستاش با ئەۋبارەۋە قسەو بىروراي ھەندىك ئە زانايان بىيىست:

۱- أبو حامد الغزالي :

لە باسى: (فەرمان بەچاكەو پىنگرتن ئە خراپە) ئە كىتبىي (احياء علوم الدين) دا ئەبارەي يەكىك لەپىيەكانى (الحسبة) ۋە، كە بەماناى (فەرمان بەچاكەو نەھى ئە خراپە) دى، گوتتويەتى^(۱): (أن يكون المنكر المحْتَسَبُ فيه منكرًا معلومًا بغير اجتهد، فكلّ ما هو محلّ الاجْتِهَاد فلا حسبة فيه، فليس للحنفى أن

يُنْكِرَ عَلَى الشَّافِعِيِّ أَكْلَهُ الضَّبَّعَ وَمَتْرُوكَ التَّسْمِيَةِ، وَلَا لِلشَّافِعِيِّ أَنْ يُنْكِرَ عَلَى
الْحَنْفِيِّ نِكَاحَهُ بَغِيرَ وَلِيِّ وَشَرِبَهُ النَّبِيذَ الَّذِي لَيْسَ بِمُسْكِرٍ وَجُلُوسَهَا فِي دَارٍ أَخَذَهَا
بِشَفْعَةِ الْجَوَارِ وَنَحْوِ ذَلِكَ....)

واتە: دەبێ ئەو خراپەبەدە، کە فەرمان بەچاکەو پێگرتن لە خراپەبەدە تێدا ئەنجام
دەدرێ، خراپەبەدەکی ناشکراو زانراوی بەبێ ئیجتیهاد، چونکە ھەرشتێک جێگای
کۆشش کردن بێ، فەرمان بە چاکەو پێگرتن لە خراپەبەدە تێدا نیە، بۆ نموونە:

بابای ھەنەفی مەزھەب، بۆی نیە پەخنە لە شافعی مەزھەبێک بگرێ، بەھۆی
خواردنی (کەمتیار) و سەرپاویک، کە (بسم الله)ی لەسەر نەکراوە، ھەرۆھا بۆ
بابایەکی شافعی مەزھەب نیە، کە پەخنە لە ھەنەفی یەک بگرێ بەھۆی ژن
مارەکردنی بەبێ سەرپەرشتیارو، خواردنەوی خۆشاویک، کە سەرخۆشکەر نیە،
نیشتەجێبوونی لە خانوویە کداکە بەھۆی (شفعة الجوار) ھەو چنگی، کەوتووە.

(شفعة الجوار) یش بریتێ ھەو، کە دراوسی بەھوکی دراوسی یەتیە، مافی
زیاتر ئە ھەلکی دیکە بۆ کرپنی خانووی دراوسی یەکی، ھەركات ویستی
بیفرۆش^(۱).

۲- النوي:

ئەمیش لەوبارەو گوتوویەتی:

(أَمَّا الْمُخْتَلَفُ فِيهِ فَلَا إِنْكَارَ فِيهِ، لِأَنَّ عَلَى أَحَدِ الْمَذْهَبِينَ: كُلُّ مُجْتَهِدٍ مُصِيبٌ،
وَهَذَا هُوَ الْمُخْتَارُ عِنْدَ كَثِيرٍ مِنَ الْمُحَقِّقِينَ أَوْ أَكْثَرِهِمْ، وَعَلَى الْمَذْهَبِ الْآخَرِ: الْمَصِيبُ
وَاحِدٌ وَالْمُخْطِئُ غَيْرُ مُتَعَيِّنٍ لَنَا وَالْأَثْمُ مَرْفُوعٌ عَنْهُ)^(۲).

واتە: بەلام ئەو، کە راجیایی تێدا، ئەو پەخنە تێدا نیە، چونکە بەپێی
یەکی ئە دوو رایەکان ھەموو کۆششکەرێک پێکاویەتی ئەمەش ھەلبژێرراوی

(۱) المعجم الوسيط، ص ۴۸۷.

(۲) شرح صحيح مسلم، ج ۲ ص ۳۲.

زۆریك، یان زۆریەى لیكۆلەرەوانە، بەپێی رایەكەى دیکە، هەق پێكەر
یەکیكە، بەلام بەهەڵەداچوو بۆ ئیمە دیار نیەو گوناھباریش نیە.

۳- ابن رجب الحنبلي :

ئەمیش هەرلەمبارەو گوتوویەتى: (والمنكر الذي يجب إنكاره: ما كان مُجمَعاً
عليه فأما المختلف فيه، فمن أصحابنا من قال: لا يجب إنكاره على مَنْ فعله
مجتهداً فيه أو مقلداً لمجتهد تقليداً سائغاً، واستثنى القاضي في (الأحكام
السلطانية) ما ضَعُفَ فيه الخلاف وكان ذريعة الى عَظُور متفق عليه كَنكاح
المُتْعَةِ فإنه ذريعة الى الزنى).

واتە: ئەو خراپەیی، کە پەخەنە لیگرتنی و نەهێشتنی پێویستە ئەوەیە، کە
یەكدهنگی لەسەربە، بەلام ئەوەی راجیایی تێدابە، هەندێك لە هاوێلان
گوتوویانە: کەسێك، کە بە کۆششکردنەو کردیبتی، یان بە شوێنكەوتنی
كۆششكەریك، کە شوێنكەوتنی پەوابە، ئەو پێگویی لیگرتنی پێویست نیە،
بەلام قازی لە كتیبی (الأحكام السلطانية) دا ئەوەی هەلاواردە، کە راجیایی
یەکی بیهێژی تێدا یەو هۆکاری ئەنجامدانی گوناھێکی واشە، کە زانیان لەسەری
پێكەوتون، وەك نیکاحی مۆتە، کە بیانو و هۆکاری زینایە.

۴- ابن تیمیة :

ئەمیش لەو ئەمە، کەسێكدا، کە پرسیری لیگرتووە لەبارەى حوکم پێكەو، کە
لەبۆری کپین و فرۆشتن، یان شەریکایەتی دا مەزەبێك، یان رایەکی دیاریکراوی
هەبە، تاپا بۆی هەبە، کە خەلکی بەو مەزەب و رایەى خۆیەو پابەند بکات، ئە
مامەتە کردن بەگوێرەى مەزەبەکانیان قەدەغەیان بکات؟! گوتوویەتى^(۱).

(لَيْسَ لَهُ مَنَعَ النَّاسِ مِنْ مِثْلِ ذَلِكَ وَلَا مِنْ نَظَائِرِهِ مِمَّا يَسُوعُ فِيهِ الْأَجْتِهَادُ
وَلَيْسَ مَعَهُ بِالْمَنَعِ نَصٌّ مِنْ كِتَابٍ وَلَا سُنَّةٍ وَلَا إِجْمَاعٍ... إِنَّ هَذِهِ الْمَسَائِلَ
الْأَجْتِهَادِيَّةَ لَا تَنْكُرُ بِالْيَدِ وَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يُلْزِمَ النَّاسَ بِاتِّبَاعِهِ فِيهَا، وَلَكِنْ يَتَكَلَّمُ

فیهما بالحُجَجِ العلمیة، فمن تَبَيَّنَ له صحة أحد القولین تَبِعَهُ، ومن قَلَّدَ أَهْلَ القول الآخر فلا إنکار علیہ) .

واتە: بۆی نیە خەڵک لە شتی ئاواو لە هاوڕێنەکانیشی قەدەغەبکات، مادام ئیجتیهادی تێدا دروست بێ، هیچ بەلگەیەکى لە قورئان و سوننەت و ئیجماعى بۆ ئەو پێگرتنەى بە دەستەو «نەبێ... ئەو مەسەلە ئیجتیهادییانە ناگوفجێ بە دەست پێشگەریان لێ بکڕێ و هیچ کەشیش بۆی نیە، کە خەڵکی مولزەم بکات بە شوێنکەوتنى تێیاندا، بەلکو دەبێ بە بەلگەى زانستى قسەیان لەبارەو بەکڕێ، هەرکەسێکیش راستى یەکیک لە دوو قسەکانى بۆ دەرکەوت شوێنى دەکەوێ، ئەوەش کە پەڕەویى لە خاوەنى قسەکەى دیکە دەکات، نابێ ڕەخنەى لێ بگیرێ.

۵- الشُّوْكَانِي □

ئەمیش لەبارەى ڕەوانەبوونی نكوولیی كردنەو، لە بابەتە خىلافىيەكاندا گوتوویەتى^(۱): (إِذَا تَقَرَّرَ هَذَا تَبَيَّنَ لِلْمَنْصَفِ الْعَارِفِ بِكَيْفِيَةِ الْأُسْتِدْلَالِ، الْعَالِمِ بِصِفَةِ الْمَنَاطِرَةِ وَالْجِدَالِ أَنَّ السَّمَاعَ بِآلَةٍ وَيَغْيَرُهَا مِنْ مَوَاطِنِ الْخِلَافِ بَيْنَ أُمَّةِ الْعِلْمِ وَمِنْ الْمَسَائِلِ الَّتِي لَا يَنْبَغِي التَّشْدِيدُ فِي النُّكْرِ عَلَى فَاعِلِهَا...).

واتە: ئیستە، کە ئەمە دەرکەوت بۆ بابای بەوڕێدانى شارەزا بە چۆنیەتى بەلگە هێنانەموە، زانا بەشیوازی وتو وێژو شەرە قسە ڕوونبۆو، کە گۆرائى گوتن، چ بە نامێرەو و چ بەبێ نامێر، لە مەسەلە خىلافىيەکانى نێوان پێشەموايانى زانستەو لەو بابەتانەى، کە ناگوفجێ سەختگيرى لە نكوولیی لێکردنى بکەرەكەیدا بکڕێ..

(۱) (إبطال دعوى الإجماع)، ص ۱۸.

باسى پىنچەم: زانايانى پىششىن لەبارەى گۆرانىي و مۇسقاو ھەلۋىستيان نەرمتر بوو ھەلۋەنى پاشىن.

باشتىن و پرونتىن بەلگەش لەبارە ھەلۋە، كە ناوى ژمارەيك لە ھەلۋەلەن و
شويىنكە وتوان قاضى يەكان و قورئان خويىنانى ناودار، لە چەند بېرگەيكەدا
پىزىكەين، كە گۆيان لە گۆرانىي، يان گۆرانىي و نامىرەكانىشى گرتە:

۱- ھەلۋەلەن (الأصحاب) :

(الشوكاني) لە نامىلكەى (إبطال دعوى الإجماع) و كتيبي (تَيْلُ الأوطار)دا،
ناوى ئەم ھەلۋەلەنى ھىتاو، كە گۆيان لە گۆرانىي، يان گۆرانىي و نامىرەكانى
گرتە^(۱):

۱- عمر بن الخطاب.

۲- عثمان بن عفان.

۳- سعد بن أبي وقاص.

۴- عبدالله بن جعفر بن أبي طالب.

۵- عمرو بن العاص.

۶- البراء بن مالك.

۷- أبو مسعود الأنصاري.

۸- أبو عبيدة بن الجراح.

۹- بلال بن رباح.

۱۰- عبدالله بن الأرقم.

(۱) (تيل الأوطار)، ج ۸، ص ۱۰۶، دياره (الشوكاني) لە (ابن النحوي) ھىتاوئەتى، بەلام لە سياقى
قەسەكانىمە ديارە، كە قەناعەتى پىتەتى.

۱۱- أسامة بن زيد.

۱۲- حمزة بن عبدالمطلب.

۱۳- عائشة بنت أبي بكر الصديق.

۱۴- الرُّبِيع بنت المعوذ.

۱۵- عبدالله بن الزَّبير.

۱۶- المغيرة بن شعبة.

خو له هدمو لایه کیان پازی بیو پازیشیان بکات.

۲- شوینکھوتوان (التابعین) :

هدروها (الشوکانی) ناوی ندم زانایانه شی هیئاوه له چینی شویتکھوتوان، که گوئیان له گۆرانیی گرتوه، چ بهنامیتره وه چ بهبی نامیر^(۱) :

۱- سعيد بن المسيَّب.

۲- سالم بن عمر بن الخطاب.

۳- خارجة بن زيد.

۴- شُريح القاضي.

۵- سعيد بن جُبیر.

۶- عامر بن شراحيل الشعبي.

۷- عبدالله بن أبي عتيق.

۸- عطاء بن أبي رباح.

۹- محمد بن شهاب الزَّهري.

۱۰- عمر بن عبدالعزيز.

(۱) هه مان سهرچاوهی پینشو و بهرگ و لاپه ره.

۱۱- سعد بن إبراهيم النحوي.

۲- قازییەکان (القضاة) :

هەروەها ئەمەش ناوی ژمارەیەك له قازییەكانه له زانایانی پیشه، لهو بوارهدا^(۱):

۱- القاضي عبدالعزيز بن عبدالمطلب قاضي المدينة أو مكة.

۲- القاضي شريح بن يوسف الكندي، قاضي المدينة المنورة.

۳- قاضي البصرة، عبدالله بن حسن العنبري.

۴- قاضي بغداد وشيخ الشافعي، المتحدث: الزهري إبراهيم بن سعد.

شایانی باسه خاوهنی (تاریخ بغداد) لهبارهیوه گوتویهتی^(۲):

(وقد روى له البخاري ومسلم والجماعة وقد حَلَفَ ألاَّ يُحَدِّثَ ببغداد إلاَّ بعد الغناء والضرب بالعود)، واته: بوخاری و موسلیم و الجماعة و هوانی دیکهش فهرموودهیان لئ گێڕاونوه و، سویندی خواردبوو، که له بغدادا فهرمایشتان نه گێڕیتتهوه، مهگەر پاش گۆرانیی گوتن و عود لێدان.

۵- القاضي أبو مروان، محمد بن عثمان بن خالد، نزيل مكة المكرمة.

۶- القاضي أبو بكر الباقلائي، رئيس الأشاعرة.

۴- فهرمووده ناسان (المحدثين) :

هەروەها له فهرمایش ناسانیش، ژمارهیەکیان شوڕهتیاان بهوه رویشتهوه، که گۆییان له گۆرانیی و نامپیرهکانی گرتوه^(۳):

۱- الأمام الزهري شيخ الشافعي، إبراهيم بن سعد، که سالی (۱۸۴)ی کۆچی

(۱) (الغناء والمعازف في الأعلام المعاصر)، ص ۲۶۳- ۲۶۶.

(۲) تاریخ بغداد، ج ۶، ص ۸۱.

(۳) (المعازف والغناء في الأعلام المعاصر)، ص ۲۶۶- ۲۶۷.

کۆچی دواپی کردوه، پێشتریش له گەڵ قازییه کاندای ناومان هیناوه.

٢- یوسف بن یعقوب الماجشون، که له ساڵی (١٨٥) ی کۆچی دا وهفاتی کردوه و (الذهبي) له بارهیهوه گوتویهتی^(١): (قال ابن معين كنا نأتي يوسف بن الماجشون يحدثنا وجواریه فی بیت آخر یضربن بالمعزفة، روی له البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه القزوينی) واتە: (ابن معين) گوتویهتی: ئێمه دهچوینه لای یوسفی کورپی ماجشون فەرموودهی بۆ دهگێڕاپنیهوه، که نیه که کانیشی له ژووریکی دیکه دا دهیان لێ ده دا، بوخاری و موسلیم و تیرموذیی و نه سائی و ئیبنو ماجه ی قهزوینی فەرموودهیان لێ گێڕاوه تهمه.

٣- یعقوب بن دینار أو ابن میمون، که ساڵی (٢٢٠) کۆچی دواپی کردوه و (الذهبي) له بارهیهوه گوتویهتی^(٢):

(كان يُعَلِّمُ الغناءَ ويتَّخِذُ القينات، ظاهرٌ أمرُهُ... وله في الكتب الستة، وقُلِّمًا روی، ولم يُضَعَّفْ) واتە: گۆرائی فیتری خه لک ده کردو، که نیه کی گۆرائی بیژی پاده گرتن و حالی ناشکرا بو... وه له شهش کتێبه کانی فەرمووده دا، فەرمووده ی لێ گێڕاپنیهوه و بده گمەن فەرمووده ی گێڕاپنیهوه و، به بییهیز دانه تراوه.

٥- قورئان خوینان (القرآن):

له ئێتو ئەمانیشدا ده توانین لهو بارهوه ناماژه به دوو نمونه ی زهق بکهین:

١- حسن بن أحمد بن محمد بن سليمان العباسي الحويزي، که له ساڵی (٥٧٣) دا کۆچی دواپی کردوه و (الزبيدي) لهو بارهیهوه گوتویهتی^(٣):

(١) (سيرُ الأعلام النبلاء)، ج ٨، ص ٣٧١-٣٧٢.

(٢) سهراوه ی پێشو، ج ٥، ص ٣٧٠.

(٣) (تاج العروس)، ج ١٥، ص ١٢٦.

(كشاً ببغداد وقرأ بها القرآن بالروايات على أبي كرم الشهرزوري وسمع منه ومن أبي القاسم السمرقندي، وكان يعرف الموسيقى، وهو شاعرٌ محدثٌ مقريٌّ سكن واسط الى أن مات بها) واتە: ئە بەغدا پىنگەيشتەو بەھەموو شىۋە خويىندەنەكان قورئانى لەلاي ئەبوو كەرەمى شارەزورىي خويىندەو، فەرەموودەى لەويش و ئەبوولقاسمى سەمەرقەندىيىش يىستەو، مۇسقىي دەزانى و شاعىرو فەرەموودەناس و قورئان پىتخويىن بوو، ھەتا كۆچى دوايى كردو ئە (واسط) نىشتەجى بوو.

۲- الشيخ محمد رفعت، كه له سالى (۱۳۶۹) كۆچى دوايى كردو (الزركلي) لەبارەيەو گوتويەتى^(۱)

(أشهر القراء في العصر الأخير وأعلم قراء مصر بموضع (الوقف) من الآيات.... وكانت له معرفة بألحان الموسيقى) واتە: ناودارتىن قورئان خويىنى ئەم چاخەى دوايى، زانارتىن قورئان خويىنانى ميصىر بە شويىنەكانى وەستان لە ئايەتەكاندا.... شارەزايى بەئاوازەكانى مۇسقىا ھەبوو.. كەواتە:

وەك بينيمان زانايانى پىشېن ئە مەسەلى گۆرانيى و مۇسقىادا كراوەتر بوونو، كەمتر سەختگىريىيان كردو ئەوانەى پاشېن، ئىنجا، ئەگەر يەكێك پېرسى ھۆكارى ئەو جياوازيە چىيە ئە ھەلۆيىستى زانايانى پىشېن و پاشىندا؟! دەتوانېن بلىيىن چوار خەسلەت و ھەلۆيىست ئە زانايانى پاشىندا بوونەتە ھۆكارى ئەو جياوازيە، كە ئەمانەن^(۲):

۱- پەچاوكردنى دوورىنى (إحتياط) لەجياتى ئاسانكارى (التيسير).

۲- فريوخواردن بە فەرەموودەى يىتھىزو بەناو فەرەموودەى ھەلبەستراو.

(۱) (الأعلام)، ج ۷، ص ۹۱.

(۲) (فقه الغناء والموسيقى في ضوء القرآن والسنة)، ص ۱۵۳-۱۵۶.

٣- فشاری واقعی ههلهو لادهرانهی گۆزانیی و مؤسیقا، چ لهلایهن بی بهندوبارانو، چ لهلایهن ههندیك له شوینكهوتوانی سهركهردانی تهصووفهوه.

٤- بهناسانی بهکارهینرانی وشهی قهدهغه (حرام) لهلایهن زانایانی پاشینهوه، بیئوهی بهلگهیهکی پروونو بی چهندوچوون ههبی.

جا با بۆ پروونکردنهوهی ههلویتستی زانایانی پیشین، لهبارهی دوربینی کردیان له بهکارهینانی وشهی قهدهغهدا، سهرنجی دوو قسهی دوو له پیشهویانی بهرجهستهی مسوئلمانان بدهین:

یهکهم: (مالك) - پهجمهتی خوی لئی بی- لهبارهوه گوتویهتی:

(وَلَمْ يَكُنْ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ وَلَا مَنْ مَضَى مِنْ سَلَفِنَا الَّذِينَ يُقْتَدَى بِهِمْ وَمُعَوَّلٌ الْأَسْلَامَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَقُولُوا: هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ! وَلَكِنْ يَقُولُ أَنَا أَكْرَهُ كَذَا وَأَرَى كَذَا...)^(١).

واته: عادهتی خهلكی مسوئلمانو نهوانهی پیشینمان، که دهکرینه سهرمهشقو نههلی ئیسلام پشتیان بی دهبهستن، نهوهنهبوو که بلین: نهمه دهلالهوه نهمه چهرامه! بهلکو یهکیان دهیگوت: من نهوهم بی پهسندنیو پام بهم جوژهیه..

دوهم: (شافعی) - پهجمهتی خوی لیبی- لهبارهوه گوتویهتی:

(أَدْرَكْتُ مَشَائِعَنَا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ يَكْرَهُونَ فِي الْفِتْيَا أَنْ يَقُولُوا: هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ، إِلَّا مَا كَانَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ بَيِّنًا بَلَا تَفْسِيرٍ)^(٢).

(١) ههمان سهراوهی پیشوو و بهرگو لاپهه.

(٢) ههمان سهراوهی پیشوو و بهرگو لاپهه.

واته: نهو مامۇستايانه مان له خاوه نانى زانست، كه بينيومانن، ده مدي پتيان ناخۇش بو، كه له كاتي فتواداندا بلين: نه مه حەلّەو نه مه حەرامه! ، جگه له وهی، كه له كتيبي خوادا - عزّ وجلّ - به بئ تەفسير پوون و ناشكرابي.

كهواته:

هەركات به جیددی چاو بهم چوار خەسلەت و هەلۆیستەدا گيپرایه وه، نهوكاته ده گهینه وه هەمان هەلۆیستی زانایانی پیشینمان، له باره ی گۆرائی و موسیقاوه.

ئنجا گومانیشی تیدا نیه، كه:

یهك: پەچاوكردنی ئاسانکاری، یه كێكه له بنهما گهوره كانی شەریعت، وهك خوا - عزّ وجلّ - فرمویهتی: ﴿...يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ

الْعُسْرَ...﴾ (البقرة ۱۸۵)، واته: خوا ئاسانی بۆتان دهوئ و نایهوی له سەرتان

قورس بکات!

دوو: زانایانی ئیسلام له سەر پشت نه بهستن به فرموده ی بیهیژ له بوا ی حەلّ و حەرامدا، یه كدهنگن، وهك له بهشی دووه مەدا خستمانه پوو.

سێ: وهك پیشتر له بهشی دووه مەدا خستمانه پوو، دروست نیه له كاردانه وهی هەل و لادانی هەندیک كه سدا، شتیکی پەوا (مباح) له خەلكی قەدهغه بكری، به لكو پتویسته هەل و لادانه كه چاره سەر بكری.

چوار: به بئ ده قیكی پوون و راشكاوی قورئان و سوننهت، دروست نیه هەر له خۆوه لیستی حەلّ و حەرام بۆ خەلكی دیاری بكهین، وهك هەر له بهشی دووه مەدا باسمان كرده.

دیاره هەربۆیهش زاناو پیشه وایانمان گوتویهانه:

(وكلُّ خیرٍ فی اتباع مَنْ سلف وکلُّ شرٍّ فی ابتداء مَنْ خَلَف).

واتە: ھەموو بەرژەو ھەندیی و چاکەیک لە شۆتەنکەوتنی پیشان، ھەموو خراپ و زیانیکیش لە داھێنانی پاشیاندا یە.

باسی شەشەم: ھێچ زانیەك بەرەھایی و بی مەرج و بەند، گۆرانی و موسیقای بەرەوا دانەناو:

گەلێك جاران لەیەك خاڵی نەبوون دەبیته مایە گرفت و كێشە گەورە، لێرەشدا لەیەك خاڵی نەبوونی ھەردوولای بەقەدەغە دانەر و بەرەوا دانەری گۆرانی و موسیقا، گرفت و كێشە زلی دروست كردو، چونكە بەقەدەغە دانەرەكان دێنن بەلگە بە گۆرانی و موسیقای خراپ و زیانبەخش دێننەو، لە خاڵێكدا، كە ئەو خاڵی ھاوبەشی نێوان ھەردوولایەو، ھێچ كەس ناڵێ ھەموو جۆرە گۆرانی و موسیقایەك پەوا یە!

بەلكر ئەو زانیانە، كە دەڵێن: (بناغە لە گۆرانی و موسیقادا حەلالبوونە) (الأصل في الغناء والموسيقى الخلية) چوار مەرجیان داناون بۆ بەرەوا زانیی گۆرانی و موسیقا، كە ئەمانەن:

١- دەبی ئەو گۆرانی و سرود و موسیقایە شتی ناشرەعیی تێدا نەبی:

بەلێ، یەكەمین مەرجی پەوا یی گۆرانی و سرود و موسیقا ئەو یە، كە ھێچ شتیکی تێدا نەبی، كە ناشرەعیی بی، چ لە پروی عەقیدەو، چ لە پروی ئەخلاقمەو، چ لە پروی یاساكانەو.

كەواتە: ھەركاتیك گۆرانی و موسیقایەك وشەو تەعبیریکی تێدابوو، كە پێچەوانە ی عەقیدە ی ئیسلامی بوو، بۆ نمونە: بانگەشە بۆ شێرك وەك: دینمان نایینمان ھەر نیشتمان، یان پێچەوانە ی ئەخلاق و ئەدەبی ئیسلامی بوو، بۆ نمونە: بانگەشە بۆ بی بەندوباری و بەرھەڵدایی، یان پێچەوانە یەكێك لە

ھوكم و ياساكانى ئىسلام بو، بۇ نموونە: خەلگ ھاندان بۇ زىنا، يان مەيخۇرىي...
ئەو بەھەر پامدادەنرى...

۲- نابى ئەو گۇرانيى و مۇسقىايە شتىكى قەدەغەي رەگەل بخرى:

جارى وايە خودى گۇرانيى و مۇسقىايەك رەوايە، بەلام شتىكى قەدەغەي لەگەل
ئاۋىتە دەكرى، ەك مەيخۇرىي، يان پىكەو ھەلپەرىنى ژنو پياو (رەشەلەك)، يان
خۇرازاننەو ۋووتكردەو ەي ئافرەتان...

دىارە لەم ھالەتەشدا بەھۇي تىكەلېونى ئەو قەدەغەكراوانەو، كرانى بە
ۋەسىلە بۇ ئەو شتە قەدەغانە، ئەو گۇرانيى و مۇسقىايەش قەدەغە دەبى، بەپىي
بنچىنەي: (للسائل حكم المقاصد) و بنچىنەي: (ما يُتَوَصَّلُ به الى الحرام فهو
حرام) ەك لە بەشى دوو ەمدا باسما كرد.

۳- نابى شىۋەي گوتنى گۇرانيى و لىدانى مۇسقىايەك ھاندەرىي بۇ گوناھو
ۋروۋىتەرىي بەرەو خراپە:

بەلئى جارى واش ھەيە خودى گۇرانيى و مۇسقىايەك ئاشەرىيى نە، بەلام
شىۋەي ئەفجامدانەكەي ۋەلئەس ۋەكوتى باباى گۇرانيى يىۋو مۇسقىار، ھاندان بۇ
خراپە ۋروۋزاندى تىدايە، كەدىارە لەم ھالەتەشدا ھوكمى ئەو گۇرانيى و مۇسقىا
لەرەوايىيەو بەرەو ئاپەسنىدى (الكراهية)و، بگرە جارى وايە قەدەغەبوون
(الحُرْمَةُ) ىش دەچى!

۴- زىدەپۇيى (إسراف) تىدا نەكردن:

يىگومان گۇرانيى و مۇسقىاش ەك ھەر رەوا (مباح) ىكى دىكە، بەھۇي
زىدەپۇيى تىداكرانەو قەدەغە دەبى، ەك خواسى بەرزو مەزن فەرمويەتى:

﴿يَبْنَى آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا

يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ الأعراف.

ھەروەھا پيغەمبەرى خواش ﷺ لەوبارەو ھەرموويەتى:

(وَكُلُّوا وَاشْرَبُوا وَتَصَدَّقُوا وَالْبَسُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ) رواه أحمد والنسائي وابن ماجه والحاكم عن عبدالله بن عمرو بن العاص وحسنه الألباني في صحيح الجامع الصغير وزيادته.

واتە: بخۆن و بخۆنمەو خێر بکەن و بپۆشن، بەبێ زێدەپۆیی و فیزو کەشخە کردن. (ابن المِقْنَع) یش لەوبارەو جوانی گوتەو: (ما رأيت إسرافاً إلاّ وبجانبه حق مضيقٌ).

واتە: هیچ زێدەپۆیی یەکم نەدیو، کە مافێکی ھەوتێنراوی لە پەنا نەبێ! جا دیارە، نەگەر زێدەپۆیی کردن لە خواردن و خواردنمەو دا قەدەغەو خراپ بیت، بێگومان لە بواری خاقلان (ھو) دا، بەتایبەتی گۆرانیی و موسیقا، قەدەغەترو خراپتریشە، چونکە زیاتر، نەگەری خراپو پەلکێشکردنی بەرەو تاوانی تێدا یە^(۱).

باسی ھەوتەم: بەلگەکانی بەقەدەغە دانەرانی گۆرانیی و موسیقا بە گشتیی و بەرپەرچدانەو ھیان^(۲):

خۆینەری سەنگین!

ھەرچەندە ئەوانەى گۆرانیی و موسیقاییان بەگشتیی بەقەدەغە دانائەو، ھەموویان یەك جۆرە ھەلۆیستیان نیو توندو توندترو نەرمیان لەنیو دا ھەبو، وەك

(۱) پروانە: (فقه الغناء والموسيقى في ضوء القرآن والسنة) د. يوسف القرضاوي، ص ۱۸۵-۱۸۸. بە تۆزێك دەستكارییەو

(۲) شایانی باسە كە بۆ نووسینی ئەم باسە بەپەلەى یەكەم سوودم لە كۆتییى (الغناء والموسيقى في میزان الأسلام) ی عبدالله بن يوسف الجديع، وەرگرتووە قسەكردن لەسەر (سند) ی ھەرمایشەكانیش بەزۆری ھەر ھى نەو، بۆیەش لێر بەگشتی ناماژەم پێدا، تاكو پتووست بە ناماژەكردنی بەردەوام بەسەرچاوە نەكات.

پىشتىش باسماق كىرد، ھەلۋىستەكەيان، تا راددەيەكى زۇر، پەيۋەندى بەكاردانمەيەنە ھەيە بۇ گۆرانىيى و مۇسقى خراپ و زىانبەخش، كە ھىچ زانايەك بەرەۋاي دانەناۋن! بەلام بەگشتىيى لەمەدا ھاۋبەشەن، كە گۆرانىيى و مۇسقى بەخراب دەزانن، ئەگەر قەدەغەشيان نەكەن، بەلانى كەمەۋە بە ناپەسندىيان دەزانن.

جا من ئەۋەندەي سەرىجى قىسەي نەييارانى گۆرانىيى و مۇسقىقامداۋە، ھەوت جۆر بەلگەم كەۋتەنە بەرچاۋ، كە بۇ سەلماندىي پاستىي پايەكەيان و پىشتراستكردنەۋەي ھەلۋىستەكەيان پەنایان پىدەدون.

جا ئىمە يەك بەيەك ئەۋ ھەوت جۆرە بەلگە دەخەنەپرو، پاش خستەنەرووشيان، لە مەكەيان دەدەين و ھەلئان دەسەنگىنەين و، سەۋەفجام دەيانپوۋچىنەنەۋە ھەلئانئەۋەشەينەۋە:

جۆرى يەكەمى بەلگەكەيان: چەند ئايەتلىكلى قورئان :

باۋترىنى ئەۋ ئايەتەنەش، كە بەناپەۋە دانەرانى گۆرانىيى و مۇسقى بەگشتىيى بە بەلگەيان دىنەنەۋە، ئەم پىنچەن:

يەكەم: ئايەتى يەكەم: ﴿وَأَسْتَفْزِمَنَّ أَسْتَطَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبَ عَلَيْهِمْ بِحُكْمِكَ وَرَجُلِكَ وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدَهُمْ مَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا...﴾ (الإسراء: ٨٤)

ۋاتە: - ئەي ئىبلىس!- ھەر كەسنىك، كە دەتۋانى بەدەنگى خۇت لەۋان لە خستەي بەرى، دىنەي مەكە و سۋارەۋ پىرۋى خۇتەيان بەسەر ۋەرىكە، لە سامان و مندا لاندە ھاۋبەشيان بەۋ گەتەشيان پى بەدە، ھەرچەندە شەيطان ۋ جگە لە فرىۋدانى، ھىچ گەتەيكى دىكەيان نادائى.

چۈنەتەي بەبەلگە ھىنەنەۋەشيان بۇ ئەم ئايەتە ئەۋەيە، كە گوتۇۋيانە:

بە بەلگەي ئەۋە، كە (جاھەد) لە تەفسىرى: ﴿وَأَسْتَفْزِمَنَّ أَسْتَطَعَتْ مِنْهُمْ

بَصَوْتُكَ ۥ دا گوتوویہ تی^(۱): (بالمزامیر)، کمواتہ: مہ بہ ست لہ دہنگی شہیطان،
دہنگی گورانیی و نامیرہ کانیدہ تی و، دیار ۥ تہ مہ ش قہ دہ غہ بوونیان دہ گہیہ نی!

ہہ لہ سہ نگاندن :

دہ لہ تیبن: بہ لگہ ہیٹانہوہ بہم نایہ تہ لہ سہر قہ دہ غہ بوونی گورانیی و مؤسیقا
ہہ لہیہ، چونکہ:

یہک: لہ پرووی (سند) ہوہ راست نیہ، کہ (مجاہد) تہ فسیری ٹہو وشہیدی بہو شیوہیہ
کردی، نجا، تہ گہر گریمان راستیش پی، ہدر بہ بہ لگہ ناشی، چونکہ:
۱- وہک پیشتہ لہ بہشی دوہہ مڈا گوتمان: بنچینہیہ کی شہرعیہ، کہ: (قسہی
زانایان بہ لگہی لہ سہر دہ ہیٹریٹہوہ بہ بہ لگہ ناہیٹریٹہوہ)، نجا بیٹگومان،
تایبہ تکردنی گشتیی (تخصیص العام) و بہنددارکردنی پڑہا (تقیید المطلق)،
تہنیا بہ دہق (نصّ) تیکی قورٹان، یان سونہت دہ کری، تہک قسہی (مجاہد)،
بگرہ ہی ہاوہ لانیٹش ٹہوہی پیتاکری و، بگرہ زوریک لہ زانایان پایان وایہ، کہ
تہنانت سونہتیش (عام) ی قورٹانی پی (تخصیص) ناکری و، (مطلق) ہکہی پی
(تقیید) ناکری، منیش ہدر ٹہو پایہم پی راست و پہ سندنہ وہک لہ زنجیرہ
دہرسی: (تہ فسیری قورٹانی بہرزو بہ پیٹز) دا پروغم کردوٹہوہ^(۲).

۲- نجا (ابن جریر) ہدر لہ (مجاہد) ہوہ بہ (سند) تیکی نیٹزیک لہوہی پیٹشو
ہیٹاویہ تی، کہ وشہی: (بصوتک) ی بہ (اللعب واللہو)، یان (اللہو والغناء)
تہ فسیر کردوہ.

(۱) پروانہ: (ذمّ الملاہی) ابن أبي الدنيا، رقم ۷۲.

(۱) لہ تہ فسیرو لیکدانہوہی نایہ تی ژمارہ (۱۸۰) ی سووہرہ تی (البقرہ) دا.

۳- هـروهـا (ابن جرير) بهـسـنـهـديکـي بـيـهـيـز له (ابن عباس) هـو هـيـناوـيـهـتـي، که گوتوويهـتـي: (صوتـه: کل داعـ دعي الـي معصية الله) واتـه: دهنـگـي شهـيتـان هـمـر بانگـهـواز کارـيـکه، که بهـرـهـو سـهـرـيـچـي خوا بانگـهـشـه دهـکـات.

۴- ديسان (ابن جرير) بهـسـنـهـديکـي راسـت له (قتادة بن دعامـة الدؤسي) تايـعـيـيـه وه هـيـناوـيـهـتـي، که گوتوويهـتـي: (بصوتـک: اـي بدعائـک).

۵- (ابن جرير الطبري) يش پاش قسمو باسـي زور لهـبارـهـي تهـفسـري نهـم نايـهـتـه وه گوتوويهـتـي: (وأولى الأقوال في ذلك بالصحة أن يقال: إن الله تبارك وتعالى قال لأبليس: واسْتَفْزِزْ مِنْ ذُرِيَةِ آدَمَ مِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَسْتَفْزِهُ بِصَوْتِكَ، وَلَمْ يَخْصُ مِنْ ذَلِكَ صَوْتًا دُونَ صَوْتٍ، فَكُلُّ صَوْتٍ كَانَ دَعَاءً إِلَيْهِ وَالْإِلَهَ طَاعَتُهُ وَخِلَافًا لِلدَّعَاءِ إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ فَهُوَ دَاخِلٌ فِي مَعْنَى صَوْتِهِ الَّذِي قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اسْمُهُ لَهُ: ﴿وَاسْتَفْزِزْ مَنْ أَسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ﴾ ^(۱)).

واتـه: نـيـزيـکـتـريـن قسـه لهـراستـيـيـهـو لهـبارـه وه نهـوـيـه، که بگوتـي: خواي بهـرزو مهـزن به نيـبـليـسي فهـرمـوه: هـر که سيـک، که دهـتـوانـي لهـوهـچـهـي نادهـم بهـدهـنگـت لهـخـشـتـيـان بهـري، لهـخـشـتـيـان بـهـ، نيـدي خوا دهـنگـيکـي تايـبهـتـي ديـاري نهـکرده، بـزيـه هـمـردهـنگـيکـي بانگـهـشـهـبيـ بـولـاي نهـو و بـولـاي کرده وه کهـي وهـرمانـبهـري کردـني و پيـچـهـوانـهـي بانگـهـواز بـولـاي فهـرمانـبهـري خوا بي، نهـوه لهـجوغـزي ماناي نهـو دهـنگـهـي دايـه، که خواي بهـرزو مهـزن پيـي فهـومـوه: (وه هـر که سيـکـت پي لهـخـشـتـه دهـچـي بهـدهـنگـت لهـخـشـتـهـي بهـره).

دو: پيـنگـومان دهـنگ (صوت) ليـرهـدا لهـبر خودـي خوـي زهـمکـراو (مذموم) نيـه، بهـلکـو لهـبر پالـدرانيـهـتـي بـولـاي شـهـيطـان، دهـجا بهـهـمان شيـوه، گـورانيـي و مـوسـيـقاش لهـبر خودـي خوـيان و وه که دهـنگـي خوـش خـراپ و زهـمکـراو نـيـن، بهـلکـو لهـکـاتيـکـدا بهـخـراپ دادهـنـريـن، که بـو مهـبهـسـتيـکـي شـهـيطـانيـي بهـکار بهـيـتـريـن، بهـ بهـلگـهـي نهـوه، که ناگوغـيـن بـلـيـيـن: لهـبر نهـوهـي خوا عـز و جـل بهـنيـبـليـسي

فهرمووه: ههرچی سواره و پیادهت ههیه به سهریان و هریکه (وَأَجْلَبَ عَلَيْهِم بِحِيلِكَ وَرَجْلِكَ)، کهواته: هه موو سواریک و پیڑیه که خرابن!!

س: به سه رنجدانی رواته تی نایه ته کهو سیاقه کیشی به پرونی ده زانری، که مهبهست پیتی نهو هیه، که: نهی ئیبلیس! ههرچی هیئت ههیه و ههرچی چه کی ههته بۆ گومرا کردنی وه چهی ئاده، به کاری بیتنهو هیچ درتیغی مه که.

دووه: نایه تی دووه: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَتَخَذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ هُم مُّعَذَّبُونَ﴾ لقمان.

واته: هه ندیک کهس قسهی له هوو ده کپی، تا کو به بی زانیاری، خه لکی له ری خوا لابات و گالتهی پی بکات، تا نهوانه نازاریکی ریسوا کهریان ههیه. بۆ پروونکردنهوی چۆنیتهی به به لگه هیتانهوی نهم نایه تهش له سهر قه دهغه بوونی گۆرانی و موسیقا، گوتویانه: له هه کام له (ابن مسعود و ابن عمرو ابن عباس) وه هاتوه، که مهبهست له (لهو الحدیث) له نایه ته که دا گۆرانی (غناء) یه، به لگو (ابن مسعود) سویندی له سهر نهو خواردوه و گوتویه تی: (هو والله الغناء) سویند به خوا گۆرانی یه^(۱).

ههروه ها (ابن جریر) له (مجاهد) وه هیناویه تی، که گوتویه تی: (اللَّهُوَ الطُّبْلُ)^(۲)، واته: له هوو لیژدها ته پله.

کهواته: گۆرانی و نامیژه کانی خراب و قه دهغه ن، چونکه خوا هه ره شهی لهو که سانه کردوه، که (لهو الحدیث) ده کپن، که سزایه کی ریسوا کهریان هه بی!

(۱) (السنن الکبری) للبیهقی، ج ۱۰، ص ۲۲۳.

(۲) تفسیر الطبری، ج ۲۸، ص ۱۰۵.

هه لسه نگاندن :

یهک: وهك پيشتير باسمان كرد، قسمو ته فسيري زانايان له هاوه لانو غهيري و انيش، ناگو نجي گشتيي و په ها (عام و مطلق) ي قورنان، تاييهت و بهنددار (تخصيص و تعييد) بكات، (هو الحديث) يش هه رجوره قسه يهك ده گريتموه، كه مرؤقي پي بخافلي، وهك پيشتير له باسي يه كه مي نهم بهشي سييه مه دا چه مك و واتاي وشه ي (هو) مان پوون كرده وه، كه واته: (هو) له خودي خويدا په وايهو، به گويهره ي چونيته ي و نامانجي بؤ به كار هيتنراني حوكمه كه ي ديارى ده كرى.

دوو: تايه ته كه پيويسته هه مروى پي كه وه فام بكرى و پچر پچر نه كرى، دياره هه كه سيكيش (هو الحديث) - كه هه مرو جوړه له هو يك ده گريتموه، چ گورانيي و چ فيلم، چ شانزگريي، چ كتيب و ناميلكو چه و ك و رومان - به كار بيتي بؤ له پي خوا لاداني خه لك و گاته پي كردني ﴿... لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِعَيِّرِ عِلْمٍ وَتَخْذَهَا هُزُوًا...﴾ لقمان ﴿﴾، نه وه پي گومان، نهك هه كار يكي خراب و هه رام، به لكو كوفريشي كرده.

سي: كه واته: وادياره مه بهستي (ابن مسعود) له (هو الحديث) نهو جوړه گورانيي و گاله گال و قسمو باسانه بووه، كه هاويهش بؤ خوا داندهره كان دژايه تي نيسلام و قورنانيان پي كردوون، وهك خوا فرمويده تي: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا سَمْعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ فصلت ﴿﴾، واته: نهوانه ي بي پروان گوتيان: گوي بؤ نهم قورنانه مه گرن و گاله گالي تي دا بكن، به لكو به سهريدا زانين!

پوختهی قسان :

هەركەسێك (هەو الحدیث) بكڕێ ئە گۆرانیی و موسیقاو شیعر و چیرۆك و شانۆگەریی و فیلم، تاكو خەلكی بێ ئە پێی خوا لا بدات و بێكاته مایەى گالته‌كردن بە‌ئایینی خوا، ئەو هوكمه‌كه‌ی دیاره‌، بە‌لام ، ئە‌گەر مە‌به‌ستى ئە‌وه‌نە‌بێ، ئە‌وه‌ ئایە‌ته‌كه‌ هیچ پە‌یوه‌ندیی پێ‌وه‌ نی‌ه.

سَيِّئِهِمْ: ئایە‌تى سَيِّئِهِمْ: ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً...﴾ (الأنفال: ٢٥)

واته‌: نوێ‌وه‌كه‌یان له‌لای مائى خوا، جگه‌ له‌فیکو چه‌پله‌ چیدیكه‌ نه‌بوو....
چۆنیە‌تى به‌ بە‌لگه‌ هێنانە‌وه‌ی ئە‌م ئایە‌ته‌ش له‌سه‌ر قە‌ده‌غه‌بوونی گۆرانیی و موسیقا، له‌لایە‌ن بە‌قه‌ده‌غه‌ دانەرانییه‌وه‌، ئاوايه‌:

دە‌لێن: خوا لی‌زه‌دا به‌ه‌زى فیکو چه‌پله‌ (المکاء والتصدية)وه‌، په‌خە‌ی له‌ کافره‌کان گرتوه‌و سه‌رزه‌نشتى کردوون، جا دیاره‌ ، ئە‌گەر په‌وا بوونایه‌، له‌سه‌رى سه‌رزه‌نشتى نه‌ده‌کردن، ئنجا یی‌گومان گۆرانیی و ئامپه‌ره‌کانى موسیقاش ده‌نگیان له‌ ده‌نگی فیکو چه‌پله‌ کاریگه‌رتريشه‌، بۆیه‌ له‌پێشتە‌رن بۆ په‌خە‌و سه‌رزه‌نشت له‌ فیکو چه‌پله‌!

هە‌ڵسه‌نگاندن :

ئیمە‌ش دە‌لێین:

ئە‌م رسته‌ قورئانییه‌، ناگونجی بکریته‌ بە‌لگە‌ی قە‌ده‌غه‌بوونی فیکو چه‌پله‌ش، چ جیى گۆرانیی و موسیقا، چونکه‌:

په‌خە‌ لی‌گران و سه‌رزه‌نشترانى کافره‌کان به‌ه‌زى خودی فیکو چه‌پله‌وه‌ نه‌بووه‌، بە‌لکو له‌ سۆنگە‌ی ئە‌وه‌وه‌ بووه‌، که‌ کردوویانن به‌نوێ‌زو عیبادە‌ت، وه‌ك له‌ پ‌واله‌تى

ئايەتە كەسە دىيىارە: ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً...﴾، كەواتە: ئەوئى جىي رەخەنەو مايەي سەرزەنشە، فيكىو چەپلە كەرنە نويۇو خوا پەرسىيە، نەك خۇدى فيكىو چەپلە ليدان!

ئىجا ھەندىك، كەسەش فەرمۇدەي: (التصفيق للنساء والتسبيح للرجال) متفق عليه عن أبي هريرة، يان كەدۆتە بەلگەي تايەتبۇنى چەپلە بەئافرەتەنەو، ھەروەھا كۆرانىي و مۇسقىاش، بەلام ئەو پاست نە، چۈنكە:

ئەگەر وابوئە، ھاوئلانى پياو چەپلەيان لى ئەدەدا بۇ ئاگادار كەرنەوئى ئىمام، وەك لە فەرمايشتە كەدا ھاتو: (مالي رأيكم أكثرتم من التصفيق؟ من رآه شيء في صلاته فليُسبِّحْ) متفق عليه، واتە: ئەو بۇچى دىتمەن زۆرتان چەپلەتان ليدەدا؟! ھەركەسىك گەرتىكى ھەبوو لە نويۇە كەيدا، با (سبحان الله) بكات.

جا لەبەر ئەوئى ئىمە لە بەشى ھوتەمدا باسى فيكىو چەپلە دەكەينو، لەوئى زياتر تىشك دەخەينە سەر ئەم مەسەلەيە، لىر» بەم ئەندازەيە لىي دەگەپتەن.

چوارەم: ئايەتى چوارەم: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ

مَرُّوا كَرَامًا ۚ وَالْفُرْقَان ۚ﴾.

واتە: ئەوانەي، كە ئامادەي شتى درۆو گوناھ نابنو، ھەركات بەلای (لغو) شدا رەتبۇون بەرپۇرەو تىپەردەبن.

چۆنەتتى بە بەلگە ھىئانەوئى ئەم ئايەتەش لەسەر مەبەستى ئاوبراۋ بەمۇرەيە:

گوتۇويانە: لە ھەندىك لە پىشېنەو» ھاتو، كە تەفسىرى (الزور) يان بە (الغناء) كەردە، (محمد بن الحنفية) گوتۇويەتتى: (الزور) لىرەدا (الغناء) واللغو، ھەروەھا ئەم تەفسىرە لە (الحسن البصري و مجاهد أبو الجحاف) يش گىرپراۋەتەو، (الكلبي)

لہ تہ فسیری: (لایشهدون الزور) دا گوتویہ تی: (لایحضرون مجالس الباطل) واتہ: نامادہ ی کڑہ کانی باطیل نابن^(۱).

ہہ لہسہ نگاندن :

دہ لئین:

یہک: زانایانی فہرمودہ ناس گوتویانہ: سہ نہ دی سہرجہم تہو قسانہ ی بہناوی تہو زاناو پیٹہ وایانہو ہیتراون، بیٹہیز، یان، کھوتوو (ساقط) ہ^(۲)!

دوو: وشہی (الزور) لہ لایہمن زانایانہو تہ فسیری دیکہ شی بڑ کراون وک: (الشرك، الکذب، المعاصي، أعياد المشركين، اللُّعِب)، کھواتہ:

مادام وشہی (الزور) لہ نایہ تہ کدا بہ گشتی ہاتوہو، ہہموو ماناکانی دہ گریٹہوہ، بڑمان نیہ تایبہ تی بکھین بدیہ کیکیانہوہ، تہ گہر راستہ ہہموو تہو مانایانہ ی ہہبے، کہ من پام وانیہ وک تۆزیک ی دیکہ باسی دہ کھین.

سی: باوترین و دیارترین مانای وشہی (الزور) بریتہ لہ درؤ (کذب)، وک لہم نایہ تانہ دا دہردہ کھوی:

۱- ﴿... فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ (الحج ۳۰)

۲- ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكُ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ

جَاءَ ظُلْمًا وَزُورًا﴾ (الفرقان ۱)

(۱) (إفشاء اللہقان...) ابن القیم، ج ۱، ص ۲۶۰.

(۲) (الغناء والموسیقی فی میزان الاسلام)، ص ۷۷.

۳ - ﴿الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مَنْ نَسَاهُمْ مَا هُمْ أُمَّهَاتُهُمْ إِن أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ... وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا...﴾ (المجادلة)

دیاره بە سەرئەجداى رۆالەتى ئایەتەکان و ئەو سیاقانەى تێیاندا ھاتوون، بە رۆونى دیارە، کە مەبەست ئە وشەى (زور) درۆو پێچەوانەى ھەق و واقعە.

(ابن جریر الطبری) یەش لەپێناسەى وشەى (زور) دا گوتویەتى: (تَحْسِينُ الشَّيْءِ وَوصْفُهُ بِخِلَافِ صِفَتِهِ حَتَّى يُخَيَّلُ إِلَى مَنْ يَسْمَعُهُ أَوْ يَرَاهُ أَنَّهُ خِلَافُ مَا هُوَ بِهِ)¹

واتە: بریتىە لە پازاندنەو وەسفکردنى شتێک بە پێچەوانەى ھەقىقەتە کە یەو، تاكو ئەو کەسەى، کە دەبیستى، یان دەبینى پێى وایە، بە پێچەوانەى ھەقىقەتى خۆیەو یە.

(الفیروز آبادی) لەو بارەو گوتویەتى: (والزور: الكذب لكونه مانلاً عن الحق)².

واتە: (الزور) درۆیە، چونکە لەھەق لایداو.

(أبو بكر بن العربي) یەش لەو بارەو گوتویەتى:

(القول بأنه الكذب هو الصحيح... وأما القول بأنه الغناء فليس ينتهي الى هذا الحد)³.

واتە: ئەو قسەى، کە دەئێ (زور) بە مانای درۆیە، ئەو پاستە... بەلام ئەو قسەى، کە دەئێ بریتىە لە گۆرانى، وانیو ناگاتە ئەو پاددەى.

چوار: ئە چەندان فەرماشتى پاستدا چەسپاو، کە پێغەمبەر ﷺ مۆلەتى داو ھە گۆرانى بگوترێ و دەف لێ بەدرێ و گۆیان لێ بگێرێ، بگرە جارى وابووە، کە

(۱) (تفسير الطبري)، ج ۱۹، ص ۴۹.

(۲) (بصائر ذوي التمييز)، ج ۳، ص ۱۴۷.

(۳) (أحكام القرآن)، ج ۳، ص ۱۴۳۲.

فەرمانیشی پێکردووە وەك دوایی باسی دەكەین، ئنجا بێگومان فەرمايشتى خوا: (لایشهدون الزور)، بەر لە هەموو كەس، هاوێلان (أصحاب) دەگریتهوه و ئەوانیش دیاره، كە لە هەموو كەس پابەندتر بوونه بە قورئانەوه، چا مادام سەلێنرا، كە ئەوان گوێیان لە گۆرانیی و نامپێرهكانی گرتو، كەواتە مەبەست لە (الزور) لە نایەتەكەدا گۆرانیی نیه.

پێنجەم: نایەتی پێنجەم: ﴿وَأَنْتُمْ سَمِيعُونَ﴾ (النجم).

واتە: ئێوه خافلان، یان بێتاگان، یان گۆرانیی دەچرن.

چۆنیەتی بەلگەبوونی ئەم نایەتەش لەسەرئەوه، كە گۆرانیی و نامپێرهكانی قەدەغەن، ئەوهیه، كە (ابن عباس) گوتویهتی بەزاری حیمەیری: (إسمدي لنا: تغني لنا) واتە: گۆرانییمان بۆ بلێ^(١).

ئنجا مادام خوا -سبحانه وتعالی- وەسف و پێناسەی كافران بە وشە (سامدون) كردو، ئەمیش بەمانای گۆرانیی گوتندا، كەواتە: گۆرانیی گوتن سیفەتی كافرانە!

هەڵسەنگاندن :

لە وەلامدا دەئێین:

یەك: ،ئەگەر گریمان (سَمَدَ) بەمانای گۆرانیی گوتن (غنى)ش بێ، دەبێ مەبەست لەو گۆرانییە، گۆرانیی كافران بێت، كە دژایەتی قورئان و ئیسلامی پێ دەكری، وەك لەسیاقی نایەتەكاندا دیاره.

(١) أخرجه ابن أبي الدنيا في (ذم الملاحى) والبيهقى في السنن وأبو عبيد في (فضائل القرآن) و عبد الرزاق في تفسيره، ج٢، ص٢٥٥، وابن جرير، ج٢٧، ص٨٢، وهو صحيح.

دو: لەپىش ئەم نايەتەدا ئەمە ھاتو: ﴿أَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ﴾ ۛ وَتَضْحَكُونَ

وَلَا تَبْكُونَ ۛ وَأَنْتُمْ سَمِدُونَ ﴿۱۱﴾ النجم ۛ، واتە: نایا سەرتان لەم فەرمايشتە

سوورپدەمىنى و، پىدەكەنن و ناگرين و، ئىيۛ خافلاون!

جا ديارە، ئەگەر نايەتى ناوبراو بکرىتتە بەلگەى قەدەغەيى گۆرانىي، دەبىى دوو نايەتى پىشوشى بەلگەى قەدەغەيى سەرسام بوون و پىکەنن بن! ديارە ھىچ کەسپش وای نەگوتو و ناىگوتى و ابگوتى!

کەواتە: ھىچ کام لەو پىنچ نايەتە، کە بە قەدەغەو خراپ دانەرانى گۆرانىي و مۇسقىا بە بەلگەيان ھىتانو و، بۆ ئەو مەبەستە بە بەلگە ناشىن و، سەره نجام دەتوانن بەروون و راشکاويى بلين: ھىچ نايەتک لە قورئاندا نىە بگوتى بکرىتتە بەلگەى قەدەغەبوونى گۆرانىي و مۇسقىا.

کەواتە، کە زانىمان ھالى جوۆرى يەکەمى بەلگەکانى بەقەدەغە دانەرانى گۆرانىي و مۇسقىا چۆنە! با بچىنە سۆراغى جوۆرى دووھەمى بەلگەکانيان:

جوۆرى دووھەمى بەلگەکانى بە قەدەغە دانەرانى گۆرانىي و

مۇسقىا : چەند دەقیكى سوننەت :

جوۆرى دووھەمى بەلگەکانى بە قەدەغەدانەرانى گۆرانىي و مۇسقىا، چەند دەقیكى سوننەتى پىغەمبەرى خان ﷺ .

جا ديارە لەويارەو زۆر شت بە بەلگە ھىتراو تەو، بەلام ئەو دەقاندە، کە بە سوننەتدانراون و بۆ ئەو مەبەستە پشتيان پىبەستراو، تەنيا دوازده (۱۲) يان لە مەحەكى زاناو شارەزايانى فەرمودەناسيى دەرچرون، ئەوانى دیکە، يان ھەر

هەلبەستراو (موضوع) بوون، یان زۆر بێهێزو پێز بوونو، هێ ئەوە نەبوون بە بەلگە بەیترینەوه.

ئێستاش یەک بە یەک سەرئەجی ئەو دوازدە فەرمايشته دەدەین، داخۆ چۆن چۆنی بە بەلگە هێنراونەوهو، پاش هەلسەنگێنرانیش چۆن دەرەدەچن؟!

(١) دەقی یەكەم:

((عن عقبه بن عامر الجهني قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: كل شيء يلهو به ابن آدم فهو باطل الا ثلاثاً: رَمِيَهُ عَنْ قَوْسِهِ وَ تَأْدِيبُهُ فَرَسَهُ وَ مَلَاعِبَتُهُ أَهْلَهُ فَأَتَيْنَ مِنَ الْحَقِّ)) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه والدارمي وهو حديث حسن.

واتە: ... گوێم ئە پیغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر شتێک ئادەمیزاد پێیەوه بخافلێ، بەتالە، بێجگە ئە سێ شتان: تێرەندازیی کردنی بە تێرکەوانەکی و، مەشق کردن بە ئەسپەکی و، یاری و گەمەکردنی لەگەڵ خاوخیزانی، ئەمانە بێگومان هەقن.

(٢) دەقی دووهم:

((كل شيء ليس من ذكر الله، فهو لغوٌ و لَهْوٌ الا أربعة خصال: مَشْيُ الرَّجُلِ بَيْنَ الْغَرَضَيْنِ، وَ تَأْدِيبُهُ فَرَسَهُ وَ مَلَاعِبَتُهُ أَهْلَهُ وَ تَعَلُّمُ السَّبَّاحَةِ)) رواه النسائي والطبراني والبخاري وهو صحيح.

واتە: هەر شتێک ئە یادی خوا نەبێ، ئەوە بێسوودو خافلانە، جگە ئە چوار شتان: هاتن و چوونی پیاو لە نێوان دوو نیشاناندا، مەشق پێکردنی ئەسپەکی، گەمەو یاریکردنی لەگەڵ خیزانی، فێربوونی مەلەوانیی.

چۆنىەتى بە بەلگەھىنانەھەي ئەم دوو فەرمايشتەش، لەسەر قەدەغەبۈونى گۆرانىيى و مۇسقىا بەمچۆرىە:

دەلئىن: ھەردوو فەرمودەكە ئەو ۋ دەگەينەن، كە (لھو) ھەمووى خراپە، جگە لەھەي، كە ھەلاۋىرراۋە، جا ديارە گۆرانىيى و مۇسقىا (غنا ۋ معازف) یش (لھو) نو لە پىزى ئەو شتانەش نېن، كە ھەلاۋىرراۋن، كەواتە زەمكراۋو خراپن، ھەروەھا وشەي (باطل) یش ھەپامىي دەگەينەن.

ھەلسەنگاندن:

ئىمەش لە ۋەلامدا دەلئىن:

يەك: پىشتەر لە پىتناسەي (لھو) دا خستمانە پوو، كە لە خودى خۆيدا پەوا (مباح) يەو بەھۆي ئەو ئامانجەو، كە بۆي بەكاردى ھوكمەكەي ديارى دەكرى، ئەگەر ويستراۋ (مطلوب) بى، ئەويش ويستراۋە، ئەگەر پەتكراۋە (مرفوض) یش بى، ئەويش پەتكراۋەيە.

دو: ئەو سى شتانەي، كە لە فەرمودەكەي (عقبة) دا ھاتوون، كە تىرەندازىي و سوارچاكىي و گەمەو يارىي لەگەل خىزاندا كردن و، لە (لھو) ي (باطل) ھەلاۋىرراۋن، كورت ھەلئىتراۋ (محصور) نېن، بە بەلگەي ئەو، كە لە فەرمودەكەي (جابر) دا شتىكى دىكەي چوارەمىش، كە فېربۈونى مەلەوانىي (تَعْلَمُ السَّبَاحَةَ) يە زياد كراۋە، ئىنجا ۋ ئەگەر سەرنجى ئەو چوار جۆرە (لھو) ھەلاۋىرراۋە بدەين، دەبىنئى خالى ھاۋبەشيان برىتيە لە پەسندو چاك بوونى ئەو ئامانجانەي بۆي بەكارھىتراۋن، كەواتە: ھەر جۆرە (لھو) يىك بۆ ئامانج و مەبەستىكى پەوا چاك بەكاربى، پەوا ۋ شەرعىيە، مەگەر لەبەر خودى خۆي قەدەغەكرابى، ۋەك يارىيكردن بە (زار) ۋەك پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمويەتى: ((مَنْ لَعِبَ بِالنَّارِ دُشِرَ فَكَأَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خَنْزِيرٍ وَ دَمِهِ)) رواه مسلم، واتە: ھەر كە سىك يارىي بە زار (نرد) بكات، ۋەك ئەوە وايە دەستى خۆي لە گوشت و خويىنى بەرازىك ۋەردابى.

سئ: مدرج نیه هدر شتیک (باطل) بو، (حرام) یش بی، چونکه نه له زمان و نه له شهرعیش وانیه:

أ- نهوه تا (ابن فارس) ده لئی^(۱):

(مادة باطل من (بَطَلَ) والأصل فيها الدلالة على ذهاب الشيء وقلة مكثه و بُيُتِه، (وَبَطَلَ الشيءُ): ذهب ضياعاً وخُسراً)، واته: (باطل) بنه ره ته که ی (بَطَلَ) یه، که له ریشه دا مه بهست پیی نه مانی شتیک و زووتیه پیی و که مانه وهیه تی، (بَطَلَ الشيءُ) واته: نه ماو زایه بو و له کیس چوو.

ب- (ابن تیمیه) ش له باره وه گوتویه تی^(۲):

(الباطِلُ ضدُّ الحق، والحق يُرادُّ به الحق الموجود اعتقاده والخبر عنه، ويُرادُّ به الحق المقصود الذي ينبغي أن يُقصد وهو الأمر النافع، فما ليس من هذا فهو باطلٌ ليس بنافع)، واته: (باطل) پیچه وانه ی (حقّ) ه، هه قیش مه بهست پیی برواهیتان و هه وائدان بو هه قیه، که هه یه، جاری واش هه یه مه بهست پیی نمو هه قیه، که ویستراوه و پیویسته بکریته نامانج، نهویش شتی به که لکه، هدر شتیک وانه بی، نهوه باتیلو به که لک نیه.

ههروه ها (الحکیمی) یش له باره ی پیتناسه ی (باطل) وه گوتویه تی^(۳):

(الباطل ما لا قرية الى الله تعالى فيه ولا يصلح التوصل به الى قرية... وليس كلُّ ما يُسمى بالـ(باطل) محرم، فإن اللَّعِبَ بالصَّوْلَجَانِ باطلٌ ولا يكره وكذلك المصارعة... وجُلوسُ الرَّجُلِ المستطيع للجهد والعبادة فارغاً إلا من الفرائض، باطلٌ

(۱) مجموع مقایس اللغة، ج ۱، ص ۲۵۸.

(۲) مجموع الفتاوى، ج ۳۲، ص ۲۲۳.

(۳) (المنهاج في شعب الإيمان)، ج ۳، ص ۱۹-۲۰.

واته: له ئهبر عامير، يان ئهبرو ماليكى ئه شعرييهو. هاتره، كه گوئي له
بيغه مبهريه عليه السلام بووه، هه يفرموو: كه سانيك له ئومهتي من پيدا دهبن، كه زيناو

ئاورىشىم و مەي و مۇسقىقا ھەللاڭ دەكەن (يان زۆر بەكار دىنن)، ۋە كەسانىك لى تەنىشت ئالايەك دادە بەزن، مىڭگەلىكى خۇيانيان بەلادا دىنن، بابايەكى نەدار دىتە لايان، ئەوانىش پىيى دەلىنن: بەيانى بگەرپتو ھامان، ئىدى خوا شەيى بەلایان بۆ دەنپىرئ و لى بەپىنيان دەبات و، ئالايەكەش دەخات، كەسانىكىش، ھەتا پۇژى قىيامەتتى دەگۇرپ بۆ مەپوون و بەراز.

چۆنىەتتى بە بەلگە ھىنانەھى ئىم فەرموودەيەش لىسەر قەدەغەبۇنى گۇرانیي و مۇسقىقا، يان مۇسقىقا بە تەنيا، بەم جۆرەيە:

دەلىنن:

۱- ۋەشەي (يَسْتَحِلُّونَ) يانى ھەللاڭ دەكەن و بە ھەللاڭ دادەنپنن، ديارە بە ھەللاڭ دانانىش بۆ شتى ھەرامە.

۲- بەراورد پىنكردىنى (معازف) لىگەل چەند شتىكدا، كە ھەرام بۇونيان ئاشكرا و پوونە، ۋەك، زىنا و شەپاب، بەلگەي ئەوئەيە، كە يەك ھوكمىيان ھەيە، ئەويش ھەرامە.

۳- ديارىيكردىنى سزا لىسەر ئەو كىردەوانە لى بەرانبەرياندا، بەلگەو نىشانەي قەدەغەبۇنيانە.

شايانى باسپشە، كە زۆرەي بە قەدەغەدانەرانى گۇرانیي و مۇسقىقا ئىم دەقە بە بەھىزترىن بەلگەيان دادەنپنن لىسەر راستىي پايەكەيان، بۆيە ئىمەش بە وردىي و بە نەفەسىكى درىژوۋە ھەللى دەسەنگىنپن:

ھەلسەنگاندن :

لى ۋەلامدا دەلىنن:

يەك: جارى بەر لى ھەموو شتىك پىيويستە بزانرئ، كە ئىم فەرموودەيە (بخاري) بە (مُعلَق) ى ھىتاويەتتى، ھەر بۆيەش (ابن حزم) و ژمارەيەك لى زانايانى فەرموودەناس رەديان كىردۆتەو، ھەرۋەھا ئىم فەرموودەيە، كىشەو مشت و

مپی دیکەشی لەسەر هەن، بۆ نمونە: یەکیک ئە (راوی) یەکانی، (هشام بن عمار) ه، که هەر کام ئە: (أبو حاتم وأحمد ونسائي وذهبى) پەخەیان لێی هەبوو.

دوو: (بخاري) بۆخۆی ئەم دەقەى ئەکردۆتە بەلگەى قەدەغەبوونی مۆسیقاو، بەم ناوونیشانەش هێناویەتی: (باب ما جاء فيمن يستحل الخمر ويسميه بغير اسمه)، (بخاري) ئە (صحيح) هەمى خۆیدا، لەبارەى قەدەغەبوونی گۆزانیی و مۆسیقاو هێچى نەهێناو.

سێ: ئەم دەقە هەواڵ ئە ئاینده دەدات و پێشتریش ئە بەشى دوو هەدا خستمانە پوو، که ئەو دەقەى هەواڵدان ئە داها توویان تێدا یە، بە شیوەیەکی سەرپەخۆ حوکمی ئێستایان لێ وەرناگیرئ.

چوار: ئەو سزایەى، که ئەم دەقەدا دیاریکراو، بۆ چەند کردەو یە، که بە جیا جیا هەر کامێکیان حوکمیکی جیاوازو تایبەتى هەیه، که (زیناو شەراب و ئاوریشم و مۆسیقا)، بەلام ئە فەرموودە کەدا سزا (عقوبة) یە که لە بەرامبەر هەموویاندا و وێکرا دانراو، کەواتە: مەرج نیە تاک تکیان و بە جیا جیا، هەمان سزای، که بۆ هەموویان و وێکرا دانراو، هەیانێ، چونکە شتێکی پوون و ناشکرایە، که مەرج نیە حوکمێک، که هەموو (کل) دەگرێتەو، بەش (جزء) ه پێکھێنەرەکانیشی بگرێتەو!

پێنج: وشەى (يَسْتَحِلُّونَ) سێ واتای هەن:

- ۱- هەڵاککردنى حەرام (استباحة الحرام).
- ۲- بەرپەوا دانانى هەڵال (استباحة الحلال).
- ۳- کردنى کارىكى حەرام بى گۆتدانە قەدەغەکرانى (مواقعة الفعل الحرم دون مبالاة بتحريمه).

۱/ جا هەرچى یە که میانە - واتە بەرپەوا دانانى حەرام - ئەو، ئەگەر بە مۆلەتى شەریعەت، یان بە عوزریکی وەك ئەزانين (جەهل) و تەئویل کردنەو نەبێ، بە کوفر دادەنرئ.

بەلام، ئەگەر بە ئىزنى شەرىئەت بى، ئەو ھىچ ئىشكالى تېدانيە، ۋەك پىغەمبەرى خوا ﷺ ڧەرمويەتى: ((إتقوا الله في النساء فانكم أخذتموهن بأمان الله واستحللتم فروجهن بكلمة الله)) رواه مسلم وغيره، واتە: لەبارەى ژانامو پاریژ لەخوا بکەن، ئیو ۋەك سپاردەيەكى خوايى ۋەرتان گرتوونو، بە وشەى خوا داوئىياتتان بۆخۆتان ھەللاڭ کردوہ.

۲/ بەلام پەوادانانى ھەللاڭ (استباحة الحلال)، ئەو شتىكى ھەقو پەوايەو ئەم دەریپىن (تعبیر) ەش لە سوننەتى پىغەمبەردا ﷺ ھاتوہ، ۋەك ڧەرمويەتى: ((ألا هل عسى رجلٌ يبلُغهُ الحديث عَنِّي وهو مَثْكِي على أريكته، فيقول: يَبْنِنا وبينكم كتاب الله، فما وَجَدنا فيه حلالا اسْتَحْلَلْناه، وما وَجَدنا فيه حراماً حَرَّمْناه، وإنَّ ما حَرَّمَ رَسولُ الله كما حَرَّمَ الله)) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه وأبو داود والدارمي والحاكم وابن جبان وإسناده صحيح.

واتە: وریابن، پەنگە پیاویکی ئانیشك دادەر لەسەر کورسیەکەى ڧەرموودەيەكى منى پىیگات، ئەویش بلى: کتیبى خوامان لە نیواندا دادوہرە، ھەر شتىکمان تېدا بینى ھەللاڭ بوو، بە ھەللاڭى دادەنیڭ، ھەر شتىکیشمان تېدا بینى ھەرام بوو، بە ھەپامى دادەنیڭ! ، بەلام بیگومان ئەوہى، کە پىغەمبەرى خواش قەدەغەى کردوہ، ۋەك ئەو ۋایە، کە خوا قەدەغەى کردوہ.

۳/ دیارە ھەرکەسنىکیش باش سەرنجى ئەم ڧەرموودەيە بدات، دەزانى کە ھىچ کام لە مانای یەكەم و دووہم بۆ وشەى (يَسْتَحِلُّونَ) گونجاو نین، چونکە ۋەك لە پرگەى شەشەمدا باسى دەکەین مانای یەكەمیان واتە: (بە ھەللاڭ دانانى ھەرام) کوفرەو لەگەڭ پستەى (ليكوننَّ مِنْ أُمَّتِي أَقوامٌ) دا دژ دەوہستى، مانای دووہمیش، کە بریتىيە لە (بەرەوا دانانى ھەللاڭ) دیسان گونجاو نیە، چونکە ناگرى ھەلکىكى مسوئلمان، ھەرچەندە لاړى و گوناھبار بن، زىناکردن و مەپخواردنەو بە ھەللاڭ بزائن، کەواتە (بەرەوا دانانى ھەللاڭ) لەگەڭ ئەم سىاقەدا نالوئ، چونکە ئەو چوار شتەى باسکراون، دوانیان، کە زىناو مەپخواردنەون، بۆ ھەموو کەس و لە ھەموو حالاندا ھەر قەدەغەو ھەپامن.

کەواتە: ئەوەی، کە لەو سێ مانایە گۆمان، وشە (يَسْتَحِلُّونَ) هەین، تەنیا هە سێیە میان گونجاو، کە بریتیه له: (کردنی کاریکی حەرام بێ گۆیدانه قەدەغەبوونی)، نەم مانایە وێرای گونجاویی لەگەڵ سیاقی فەرماشته کەدا، هیچ نیشکال و گرفتیکیش دروست ناکات.

کەواتە: خودی وشە (استحلال)، کە لە فەرموودە کەدا بە (يَسْتَحِلُّونَ) هاتو، ئەو ناگەیەنێ، کە شتیکی حەرام حەلال کراو، بە لێکو ئەو پەکی لەسەر بە لگەیەکی دەرەکی، کەوتو.

شەش: رستە: (لِيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ...) بە هیچ جۆرێک پێمان نادات، کە بێین: مەبەست له (يَسْتَحِلُّونَ) حەلالکردنی حەرامە، چونکە مادام پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو جۆرە کەسانە له ریزی ئۆمەتیدا حساب کردو، مانای وایە حەرامی خوایان بە حەلال دانەناو، نەگەرنا بەو پەفتارەیان کافر دەبوونو، له ریزی موسڵمانان دەرەچوون!

حەوت: وێکرا بوون (اقتران)ی چەند شتیک، بە لگە نیه لەسەر وەك یەك بوونیان له هوکما، ئنجا، تەگەر یەکیکیش بێ:

نایا بنیاتنرانی سزا (ترتيب العقوبة) یە کە لەسەر بەکارهێنانی ئەو چوار شتە، نیشانمو بە لگە ئەوە نیه، کە هەموویان پێژە یەکیان له خراپیی هەیه؟!!

دەلێن: با، بەلام تەنیا پێکموە باسکرانیان، ئەو ناگەیەنێ، کە هوکمیان وەك یە کە له هەموو حاڵەندا، تەگەرنا، دەبوا یە ئاوریشم (حریر)یش وەك زیناو شەراب (الزنى والخمر) له نێرو مێی موسڵمانان قەدەغە بوا، له حالێکدا بۆ ئافەرەتان پەوا یەو، له کاتی نەخۆشی و ناچاریشدا، بۆ پیاوانیش پەوا یە!

ئنجا، تەگەر بگوترێ: نایا ئەو پێژە خراپییە (معاذف) چیه؟ دەلێن: ئەوە یە، کە کراو ته وه سیلهی کاریکی حەرام، دیاره هەر شتیکیش بکریته هوکاری حەرام، حەرام دەبێ، وەك بنچینهی شەریعی دەلی: (الوسيلة الى الحرام

مُحَرَّمَة)، بۆ نمونه: تری و خورمایهك، که ده زانی شه پاییان لی دروست ده کری، هر چنده له خودی خزیاندا رهوان، به لام حه پامه به که سیك بفرۆشرین، که دئیای بۆ ناماغیئکی حه پامیان به کار دیتی.

که واته: نمو (مَعَاذ) هی، که لهم فدرمایشته دا له گه ل زینا و مدی و ناویشم (زنا و خمر و حریر) باسکراوه، وهك چۆن حوکمی هدر کام له (زنا و خمر و حریر) مان له خودی فدرموده که وهرنه گرت، به لکرو هی هدر کامیکیانمان له دهره وهی فدرموده که هیئا، پیویسته بۆ نهویش هدر واکمین، چونکه وهك گوتمان: نمو سزایه، که دیاریکراوه، بۆ کۆ (مجموع) ی نمو شتانه ویکرا دیاریکراوه، نهك بۆ تاک تاییان، به لام تیمه له سۆنگه ی نموده، که (مَعَاذ) مان له گه ل (زنا و خمر و حریر) دا بیئی، زانیمان، که نمو کۆمه له خه لکه سزا دراوه (مَعَاذ) یان کردۆته وه سیله گوناوهر خراپه.

ههشت: تنجا له پۆژگاری پیغه مبهردا ﷺ (مَعَاذ) هه بوون و له بۆنه جیا جیاکانیشدا به کاره یتراون، ههروه ها گۆرانی (غناء) یش هدر هه بووه، به لام هیچ به لگه یه کی سه ره خۆ (مستقل) له سه ر حه پام بوونیان نیه، وهك چۆن له سه ر حه پامیی (زنا و خمر) له هه موو حالانداو، له سه ر حه پامیی (حریر) بۆ پیوان، مه گه ره چه ند حاله تیکی هه لایتر او (مستثنی) دا، به لگه ی پوون و راشکا و هه یه.

تنجا به لگه ش له سه ر هه بوونی نامیره ده نگیه کان (مَعَاذ) له پۆژگاری شه رعدانان (زمن التشریع) دا زۆرن، بۆ نمونه:

(۱) ((عن جابر بن عبدالله قال: كان الجوازي إذا نكحوا يَمُرُّونَ بِالْكَبْرِ وَالْمَزَامِيرِ وَ يَتَرَكُونَ النَّبِيَّ ﷺ قَائِمًا عَلَى الْمَنْبَرِ وَيَنْفَضُّونَ إِلَيْهَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ وَإِذَا رَأَوْا بَحْجَرَةً أَوْ هَوَا أَنْفَضُوا إِلَيْهَا... الجمعة)). رواه ابن جرير (۱) وهو صحيح.

واتە: کاتی خۆی عەدەت وابوو، کە ئافەرەتانیان ماره دەکرد، بە تەپلۆ نامیژەکانی گوتنەوه تیپەر دەبوون، پێغەمبەریان ﷺ بە پێوه لەسەر مینبەر چێدەهێشتو بە پەله شویتنی دەکەوتن، ئیدی خوا (جلّ جلاله) ئەمەیی ناردە خوار: (کاتیک بازگانیی و لەهوییان بینی بەرەو لای پرژان...) .

دیاره سەرزەنشترانی شویتنکەوتوانی لەهوش، لەبەر خودی لەهوه کە نەبووه، بە لکۆ لەبەر چێهێشتنیان بووه بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر مینبەر، ئەگەرنا، دەبایە بازگانیی (تجاره)ش هەر خراپ و زەمکراو (مزموم) بێ!

ئنجاشە (کَبَر)، کەبە مانای تەپلە، ئەوه دەگەینە، کە نامیژی دەنگیی لە پۆژگاری پێغەمبەری خوادا تەنیا دەف نەبووه وەك هەندیک دەتین، بە لکۆ تەپلۆ غەیری ویش هەبووه، وەك وشە (مزامیر)یش، کە لە خودی فەرمووده کەدا هاترە دەگەینە.

(۲) ((عن نافع مولى ابن عمر: أن ابن عمر سمع صوتَ زَمَرَةٍ راعٍ...)) رواه أحمد وأبو داود، که دواتر لە ژماره (۷) دا بەتەواوی دەیهێتین. کەواتە: لەو پۆژگارەدا شمشالۆ بڵویریش بەکارهێنراوه.

(۳) لەو دەقەدا، کە بە (حدیث أمّ زرع) ناسراوهو (عائیشة) -خوا لێی پازی بێ- بۆ پێغەمبەری خواي ﷺ گێژاوه تەوه، کە یازدە ژن، میژدەکانیان وەسف دەکەن، لە درێژهی قسە کەیدا دەتێ:

((قالت العاشرة: زوجي مالك، ومالك؟ مالك خيرٌ من ذلك، له إِبِلٌ كثيرات المبارك قليلات المسارح، وإذا سمعت صوت المزهرِ أيقنُ أنَّهنَّ هوالك...)) متفق عليه، واتە: هێ دەیه میان گوتی: میژدی من مالیکە، جا دەزانی مالیک چیه، مالیک لەو باشتره (کە بە خەیاڵتدا دێ) حوشتی زۆری هەن، کە زۆر مۆل دەدرێن و کەم دەردەکرێن، هەر کات دەنگی عەودیان بیست دێتیا دەبن، کە فەوتاون.

(أبو عبید) له (غریب الحدیث) دا گوتوویہ تی^(۱):

((أرادت أن زوجها قد عودَ إليه أنه إذا نزلَ به الضيفانُ أن يتحرَّهم و يسقيهم الشراب و يأتيهم بالمعازف. فإذا سمعتِ الأبلُ ذلك الصوتِ علمتِ أنَّهنَّ منحوَّرات))، واتہ: مہبہستی تہوہیہ، کہ میژدہ کھی حوشتہ کانی وا راہیناوہ، کہ ہر کات میوانی ہاتن حوشتیان بؤ سہرپرئ و شہراپیان بداتی و نامیرہ دہنگیہ کانیان بؤ بہ کاریتی، جا ہر کات حوشتہ کان تہو دہنگیان بیست، دلنیا دہن، کہ سہر دہپرئ۔

(۴) أبو عثمان النُّهَدي، کہ یہ کیکہ لہ زانیانی شوینکھوتوان (تابعین) گوتوویہ تی: ((ما سمعت مِزماراً ولا طُنْبوراً ولا صَنْجاً أحسن من صوت أبي موسى، إن كان ليُصَلِّي بنا فنودُ أنه قرأ البقرةَ من حُسْنِ صَوْتِهِ)) رواه أبو عبید في (فضائل القرآن) وأبو بكر الشافعي في (الفوائد) وأبو نعيم في (الحلیة) وإسنادهُ صحيح.

واتہ: ہیچ شمشال و کہ مانچہو صہنجیکم^(۲) نہ بیستہ، کہ دہنگی لہ ہی تہبو موسا خوشتر بی، وہ کاتیک پیشنوئیژی بؤ دہ کردین، دہنگی ہیئندہ خوش بو، حہ زمان دہ کرد سوپرہ تی بہ قہرہی ہہموو خویندباہ۔

لہم دہقانہ بہ روونی دہ زائری، کہ نامیرہ کانی گوتن (آلات الغناء) لہ رۆژگاری پیغہ مہر ﷺ پیش نیسلامیشدا ہہوونو، خہلکی لہ بؤنہ جیاجیاکاندا بہ کاریان ہیئان، کہ واتہ: تہو مہسہلیہ شتیکی ناشکرا بووہ پەنہان نہبووہ، بہ زارای شہرعزانان (مِمَّا تَعُمُّ به البَلَوُ) بووہ، کہچی ہیچ دہقیکی شہرعی روونی لہو بارہو نہ ہاتوہ، کہ بشی بکریتہ بہلگہی

(۱) ج ۲، ص ۲۹۹-۳۰۰

(۲) صَنْج: نامرازیکی بہزم و شایبہ، کہ لہ مسی زہرد دروست دہکریت و بہ دوو پەنجہ لیدہ دریت، وہک تہل و دہف، دہنگیک دروست دہکات.

قەدەغەبوونی بەکارهێنانی نامپێره دەنگییهکان، وەك لەبارەى زیناو قومارو شەرابو...هتدەو هاتو.

پوختەى قسان :

پوختەى مەبەست لەبارەى ئەم دەقەو، ئەم چەند پرگەیهدا کورت و پوخت دەکەینەو:

- ۱- شتی پەوا (مُباح) حوکمەکەى پەوایی یەو، ئەم حوکمەش چەسپاوو نەگۆرە، هەتا بەلگەیهکی تایبەتی شەرعیی دئی و دەیگوازییتەو بۆ حالەتیکی دیکە.
- ۲- ئەو زەمەى ئاراستەى (مَعَازِف) کراو ئە دەقەکەدا لەبەر خودی خۆیان نەبوو، بەلکو لەبەر ئەو بوو، کە کراونەتە هۆکاری گوناھو خراپە بەدەست کەسانیکی خراپەو، چونکە نامپێرهکان (آلات) بە گشتیی، لەبەر خودی خۆیان نیە، کە زەمو مەدح پووین تیئەکات، بەلکو لەبەر دەنگەکانیانەو، دەنگەکانیشیان لەبەر خودی خۆیان نیە، بەلکو لەبەر ئەو ئامانجەیه، کە بۆی بەکار دەهێنرێن، جا ئەگەر قەدەغەوخراب بوو، ئەو ئەوانیش خراپبو، ئەگەر چاک و پەسندیش بوو، ئەو ئەوانیش بە باش و پەسند وەسف دەکرێن، ئەگەر پەوا (مُباح) ییش بوو، ئەو هەر لەسەر ئەسلی خۆی ماوەتەو.

دەشتوانێن مەسەلەى نامپێره دەنگییهکان بە دەفرەکان (ظروف) ی مەى تێکران بچوین، کە پێغەمبەر ﷺ سەرەتا بەکارهێنانیانى قەدەغە کردو، پاشان مۆلەتیدا، وەك فەرموویەتی: ((وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ الظُّرُوفِ وَأَنَّ الظُّرُوفَ لَا تُحَرِّمُ شَيْئًا وَلَا تُحِلُّهُ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ)) رواه أحمد ومسلم والترمذي وصححه عن سليمان بن بريدة عن أبيه.

واتە: بەکارهێنانی دەفرەکان -ی مەى تێکران- م لێتان قەدەغە کردبوو، جا بێگومان دەفرەکان هیچ شتیك حەرام و حەلال ناکەن، هەموو سەرخۆشکەرێك حەرامە. هیچ گومانیشی تێدا نیە، کە حیکمەتى ئە سەرەتاو قەدەغەکرانی بەکارهێنانی دەفرەکانی شەراب و پاشان پەواکردنەو ئەو بوو، کە ئە سەرەتاو تازە مەى قەدەغەکراو و ویستراو ئەو قاپ و دەرانیان نەکووتە بەرچاو

به کار نه هیئن، که ههتا دویئێ شهرا بیان تیدا خوار دونهوه، تا کو به تمواویی له بیران بچیتمهوه، پاشان، که پیغمه مبهری خوا ﷺ دلتیا بووه، هیچ خوتخوته و خدیالێکی خراپیان بۆ دروست ناکات، رپئی پیداون، که به کاریان پیئنهوه و مهسه له کهی گپراوه تموه سهر حالته ته سهلییه کهی خۆی.

کهواته:

مه بهست لهم فهرموده یه نه وه یه، که کهسانێک له ئۆمهتی پیغمه مبهر ﷺ پیدایا ده بن، که زۆر به گوی پیئنه دانموه، ده کهونه نیتو زه لکاوی گونا هو تاوان، له زیناو مه یخوارد نه وه و پۆشاکێ تاو ریشم به کار هیئان و، سهر گهر مبهون به گۆرانی و مۆسیقا وه، سهره فحام دوو چاری سزاو تۆله ی خوا ده بن، ههر له دنیا دا پیش دوا پرۆژ.

(معارف) یش- که وهک له باسی یه که می ئهم بهشی سییه مه دا گوتمان: سهر جهم نامیره مۆسیقای یه کان ده گریته وه- لمو پوه وه زهم کراوه، که به ده ست کهسانێکی خرا به کارو گونا بهاره وه کرا وه ته وه سیله ی به زم و په زم و خرا به و تاوان، بۆیه لهم فهرموده یه دا، به هیچ پهنگێک ناگوئجێ زه مکرانی (معارف) بگریته به لگهی قه ده غه بونی نامیره دهنگیه کان به په های، به لکو پتویسته بۆ به لگه یه کی ناوا له ده ره وه ی ئهم فهرمایشته دا بگه رپین.

(۴) دهقی چواره م:

(عن عبدالرحمن بن سابط قال: قال رسول الله ﷺ: إن في أمّتي خسفاً ومسخاً وقذفاً، قالوا: يا رسول الله: وهم يشهدون أن لا إله إلا الله؟ فقال: نعم، إذا ظهرت المعازف والخمور ولبس الخمر) أخرجه ابن أبي شيبة وابن أبي الدنيا في (ذم الملاهي) رقم: ۹، وهو حديث حسن.

واته: بیگومان له ئۆمه تدا به زه ویدا رۆچرون و شیوه دیمن گۆران و به رد باران کران، پوو ده دن، گو تیان: ئه ی پیغمه مبهری خوا! جا ئایا ئه وکه سانه ی ئه و شتانه یان به سه ردی شایه دییش ده دن، که جگه له خوا په رستراوی دیکه نین؟

فەرمۇى: بەلەن، ھەر كات نامىرەكانى گوتىن و مەيخۇرىي دەركەوتىن و ئاورىشم پۇشرا.

۵) دەقى پىنچەم:

(عن أبي مالك الأشعري قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: سيكون في أمّتي الخسفُ والسَّخُّ والغُفْ، قال: قلت فيم يارسول الله؟ قال: بالغُفْهم القَيْنَاتِ وشُرْبهم الخمر) أخرجه الطبراني في الكبير وابن عساكر والدولابي في: (الكنى والأسماء) وهو صحيح.

واتە: لەمەودوا لەنىو ئومەتدا بەزەويدا پۇيران و وىنەو دىمەن گۇپان و بەردباران کران پوودەدەن، گوتى: گوتم لەسەرچى ئەى پىنچەمبەرى خوا؟ فەرمۇى: بەھۆى ئەو، کە خو دەدەنە ئافرەتانی گۇرانىي بىژو مەيخواردنەو.

چۆنەتى بە بەلگە ھىنانەو ھەركام لەم دوو فەرموودەيەش لەسەر ئەو، کە گۇرانىي و مۇسۇقا قەدەغەن، بەم شىوئە:

دەلەن: پىنچەمبەرى خوا ﷺ لەم دوو فەرمایشتەدا رايگەياندەو، کە يەكەلە ھۆکارەكانى بەزەويدا پۇيران و مەسوخ کران و بەردباران کرانى، کەسانىك لە ئۆمەتى، برىتە لە: گۇرانىي و مۇسۇقا، جا ديارە گۇرانىي و مۇسۇقا يەك سەرەنجامى ئاوا بۆ خاوەنەكەيان پەلکىش بکەن، ناگوئى خراپ و قەدەغە نەبن.

ھەلەسەنگاندن :

لەو لەمدا دەلەن :

ئەم دوو فەرموودەيەش وەك ئەو پىشوو - فەرموودەى سىيەم - وان و لەلامى بە بەلگە ھىنانەوئەيە ئەو، بۆ ئەمانىش دەش و ئەو بە مەسۇگەرىي لەم دوو فەرموودەيە دەفامرىتەو ھەرئەوئە، کە پىنچەمبەرى خوا ﷺ ئۆمەتەكەى ھۆشيار دەكاتەو، کە وريابن و بە ئارەزوو ويستىي و رابواردندا نەچنە خوارى و زىدەپۇيى نەكەن.

بەلام يىڭومان ھوكمى يەك يەكى ئەو شتانەي، كە باسكراونو كراونە ھۆكارى
ئەو سزا خوايى يە، ئە خودى فەرمايشتەكان وەرناگيئي و، پيويستە لەدەرەوہى
جوغزى ئەواندا بۆي بگەرپين.

كاتيچكىش لەدەرەوہى جوغزى فەرموودەكاندا بۆ ھوكمى ھەركام لە:
(معاذ و شرب الخمر و لبس الحرير واتخاذ القينات) دەگەرپين، دەبينين
ھەركام يىكيان ھوكميكي جياوازو سەربەخۆي ھەيە، ھەك پيشتريش باسماں كردد.
ئىنجا ديارە، كە مەسەلەي (اتخاذ القينات) پيشتريش باس نەكراو، بەلام ھەك لە
دەقى ژمارە (۹) دا ھاتو ھەبووني ئافرەتى گۆزانيي ييژ (قِيَّةٌ مُّغْنِيَةٌ) لە
پۆژگارى پيغەمبەردا ﷺ شتيكى ناسايى بوو.

شايانى باسيشە، كە فەرموودەي چوارەم ئەم دوو راستيەشى لى وەرەدەگيرين:
يەك: ئەو قەسەيەي ھاوەلان، كە ھەك پرسپار ئاراستەي پيغەمبەريان كرددو:
(يارسول الله! ھەم يشھدون أن لا إله إلا الله!؟) بەلگەيەكى ديكەيە لەسەر
ئەو، كە وشەي (يستحلون) لە فەرموودەي سيپەمدا بەماناي ھەلال دانان
نەھاتو، بەلگە مەبەست پيئي: كرددنى شتى قەدەغەو خراپە بەبئ گوي پيدان.
دوو: وشەي ئاشكرا بوو (ظہرت) ئاماژەيە بۆ بلاو بوونەو ھەو تەشەنە كرددنى ئەو
كردەوانە بەجۆريك، كە ببە ديارە، كە ديارە ئەو ھالەتەش لە كۆمەلگايە كدا
دەبئ نوقمى ئارەزوو بازيي و زيئە پۆيي بوويئ و، خواي كاربە جيئش لەمبارەو
ياسايەكى ھەيە، كە بريتيە لە فەوتاندن و لەنيويردنى ئەو جۆرە
كۆمەلگايانەي، كە لە زەلکاوي خۆشگوزەرانبي ھەرام و خراپەو ئاواندا نغريئ
دەبن، ھەك فەرموويەتى: ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا
فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ (الإسراء: ۱۶)، واتە: ھەركات ويستان
ئاو دەانيەك بفرمويين، فەرمان بە خۆشگوزەرانەكانى دەكەين - كە

چاکەکاری و دادگیری بکەنە پیشە - کەچی ئەوان خراپەکاری تێدا دەکەن،
ئیدی بریار -ی خوا- یان لەسەر دیتە جێ و بەتەواویی کاوی دەکەن.

(۶) دەقی شەشەم:

(عن عائشة رضي الله عنها قالت: دخل عليّ ابوبكر وعندي جاريتان من
جواني الانصار تلعبان بدفین ثغنيان بما تقاولت به الانصار يوم بعث، قالت:
وليسنا بمغنيتين! فقال ابوبكر: أمزامير (وفي لفظ: أمزموير) وفي لفظ: أمزمار)
الشيطان في بيت رسول الله؟ (وفي رواية: فنهاه عن ابوبكر وقال: اتفعلون هذا ورسول
الله ﷺ جالس؟! وذلك في يوم عيد (الفطر)، فقال رسول الله ﷺ: يا أبا بكر! إن
لكل قوم عيداً وهذا عيدنا) رواه البخاري ومسلم وابن ماجه والبيهقي وابن حبان وإسحاق
بن راهويه.

واتە: عانی شە -خوا لێی پازی بێ- دەت: ئەبویە کر لێم وەر وەر کەوت لە
حالتێکدا، کە دوو کچ لە کچانی ئەنصار پێم لەلابوون، دوو دەفیان پێ بوون یاریان
پێیان دەکرد، گۆرانییان دەگوت بەو شیعرانەی، کە ئەنصار پێیان لە پۆژی
(بُعث) دا شەرە شیعیان پێکردبوون، گوتی: گۆرانی پێیش نەبوون، جا ئەبویە کر
گوتی: چۆن دەبێ زورنایەکان (وە لەبێژە کدا: بە زورنای، «و لەبێژە کدا: زورنای)
شەیطان لە مالتی پێغەمبەری خوا دا لێ بدری؟! (لە پێواوە تێکدا هاتو: ئەبویە کر
نەپێشتن و گوتی: چۆن نەمە دەکەن لە کاتی کدا پێغەمبەری خواش دانێشتو؟!)
ئەوێش لە پۆژی جەژن -ی پەمەزان- دا بوو، جا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی:
ئەو ئەبویە کر! هەر کۆمەڵێک جەژنێکیان هەیەو ئەمەش جەژنی ئێمە.

چۆنیەتی بەبەلگە هێنانەوێ ئەم دەقەش لەسەر قەدەغەبوونی گۆرانی و
موسیقا بە گشتیی، لە لایەن بە قەدەغەدانە رانیانەو، بەم جۆرە:

دەتین:

۱- ئىنكارىيى كىردى ئەبۇبەكر - خوا لىتى پازى بى- بەلگىيە لەسەر ئەو، كە زانىيەتى گۆرانىي و مۇسقىا ھەرامە، تەگەرنا لەخۇيەو ئەو ھەلۋىستەي نەدەنۋاند.

۲- پالدىنى (مىزمار) بۆلەي شەيطان، ديارە ھەموو شىتلىكى شەيطانىش ھەرخاپە.
۳- دانپىداھىتەنى پىتغەمبەر ﷺ بەقسەكەي ئەبۇبەكردا - خوا لىتى پازى بى- كە گۆرانىي و دەف، شىمالۋ زورپى شەيطانە، ئەوئەدە ھەيە بۆي پوون كىردۆتەو، كە ئەو پۆۋە بەتايىبەت ھەلۋىراو، چونكە پۆۋى جەۋنەو ديارە مۆلەتەش نابى لە شوپىنى خۆي بەلۋاۋەتر بچى!

ھەلسەنگاندن :

ئىمەش ئەوئەلامدا دەئىين:

يەك: ئەگەر راستە (أبوبكر) قەدەغەبوونى گۆرانىي و دەفى لەلا سەلمىتراو بوو، بۆيە ئىنكارىي كىردە، كوا بەلگەي ئەو قەدەغەبوونە سەلمىتراو؟ ئەگەر راست بى ھەي، پىۋىستە ئەو بەلگەيە خۆي بھرىتەپرو، ئەك ئەم فەرمۇدەيە بەبەلگە بھىتەتەو!

بەلام لەراستىدا وانىو ھەلۋىستەكەي ئەبۇبەكر - خوا لىتى پازى بى- ھۆكارىكى دىكەي ھەيە، كە دوايى ئامازەي پىدەكەين.

ئىنجا، ئەگەر يەككىك پىرسى: ئەدى بۆچى (أبوبكر) ئىنكارىي كىردەو گۆرانىي و دەفى بە شىمالۋ زورپى شەيطان دانەو، پىتغەمبەرىش ﷺ پاش ھەلۋاردى پۆۋى جەۋن دانى بۆ پىداھىتەو؟

دەئىين:

پێشتر باسمان کرد، کە گۆرانیی و موسیقا لە بازنە (هۆ) دانو، ئەمیش بەپیتی ئەو ئامانجە، کە بۆی بەکار دێت حوکمەکی دەگۆڕێ، جاری وایە بەسندو، جاری واشە خراپ و قەدەغەو، جاری واش هەمە هەر لەسەر حالەتی ئەسلی خۆی، کە پەروایی (إباحة) یە دەمێنێتەو.

کەواتە: کەمترین پلە (هۆ) ی پێ پێدراو پەروایی (إباحة) یە، (هۆ) ش ئەو پووەو، کە بەگشتیی سوودیکی قیامەتی نیە بەشی شەیطانی پێوەیەو، دەچێتە بازنە بەتال (باطل) دەو، ئەو پووەو، کە کاتێک لەکیس مەرۆف دەدات لێی بەهرەمەند نابێ، دیارە شەیطانی بەکردەوێ چاکێ لەخوا نێزیکخەرەو قەتسەو، خافلان و یاریش دەبنە مایە لەدەستچوونی ئەو کردەو چاکە، وە کە پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس: الصحة والفراغ) رواه البخاري وأحمد والترمذي والدارمي وابن ماجه، واتە: دوو نەعمەت زۆرێک لەخەڵکی تێیاندا زیانبارن: تەندروستی و دەستبەتایی.

جا کاتێک ئەبویە کر ئەو خافلانە یینیو ئەمالی پیغەمبەردا ﷺ کراو، حال و پیتی پیغەمبەری خۆی پێ ئەو بەرزتر بوو، کە ئەو جۆرە شتە لە مالتیدا بکری، بۆیە ئینکاری لێکردو، دیارە بە (هۆ) و (باطل) زانرا نی گۆرانی و موسیقاش بەس بوو بۆ ئەبویە کر، کە پیتی ئاڕەحەت بێ لەمالی پیغەمبەردا ﷺ بکری.

دو: ئنجا، ئەگەر بێت و بەم لێکدانەو پوون و مەنتیقی یە هەلۆیستەکی ئەبویە کر تەفسیر نەکەین و بلێین: ئەبویە کر -خوا لێی پازی بێ- پیتی وابوو، کە گۆرانی و دەف حەرامەو لە مالێ پیغەمبەریشدا دەکری! مانای وایە ئەبویە کر گومانێ ئەوێ بە پیغەمبەر ﷺ بردو، کە لەمالیداو لەبەرچاوی شتی حەرام و خراپ کراو و لێشی بێدەنگ بوو!! کە بێگومان ئەو جۆرە گومانە لە ئەبویە کرێ صیدیق زۆر دوورە!

سۈ: ئىنجا ھەر لەو جۆر ھەلۋىستەي ئەبۇبەكر، لە عومەرىش -خو لىيان پازى
بى- بىنراو، بۇ نمونە:

۱- ((عن أبي هريرة قال: بينما الحبشة يلعبون عند رسول الله ﷺ بحِرابهم اذ دخل عمر بن الخطاب رضي الله عنه فأهوى الى الحَصْبَاءِ يَحْصِبُهُمْ بها، فقال له رسول الله ﷺ: دَعَهُمْ يا عمر)) رواه البخاري ومسلم، واته: لەكاتىكدا ھەبەشى
يەكان لەلای پىغەمبەرى خوا ﷺ بە نىزەكانيان ياربيان دەکرد، عومەرى
كۆرى خەتتاب وەژوور كەوت و داھاتەو ھەنگرت، كە پىياندا بدات،
پىغەمبەرى خوا ﷺ پىتى فەرموو: ئەي عومەر لىيان گەي!

۲- (عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: دخل النبي ﷺ مكة في عُمره القضاء وابن رواحة
بين يديه يقول:

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ
الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ
ضَرْباً يُزِيلُ أَهْلَامَ عَنْ مَقِيلِهِ
وَيُذْهِلُ الْخَيْلَ عَنْ خَلِيلِهِ

فقال عمر: يا ابن رواحة في حرم الله وبين يدي رسول الله تقول هذا الشعر؟!
((فقال النبي ﷺ: خَلَّ عَنْهُ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَكَلَامُهُ أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ
وَقَعِ النَّبْلِ)) رواه النسائي والترمذي وأبو يعلى وابن حبان والبيهقي وقال الترمذي:
حديث حسن صحيح، واته: لەكاتى عومەرى گىپراو ھەدا پىغەمبەر ﷺ چو ھە
مەككەو ھە، ھەبدوللای كۆرى پەوا ھەش لەپىششەو ھە بوو دەيگوت:

ھۆ كافىرینە پىتى بۆ چۆل بگەن، نەمەزكە لەسەر جىبە جىي كەردنى كەتیبى خوا
لىتان دەدەين، لىدانىك سەر لە شوینى خۆی لایەرى، بەھۆیمە دۆست ئاگای
لە دۆست نەمىتى.

عومەرىش گوتى: ئەي كۆرى پەواھە! لە ھەرەمى خواداۋ لەپېش دەستى
پېغەمبەرى خوادا ئەم شىعرە دەلتى؟!

پېغەمبەرىش ﷺ ھەرموۋى: ۋازى لېيىنە، سۆيىد بەۋ كەسەي گيانمى
بەدەستە، شىعرەكانى لە زەبرى تېر لەسەريان كارىگەرتىن.

وہك دەيىنېن عومەرى كۆرى خەتتاب، ھەم يارىكردنى ھەبەشىي يەكان بە
نېزەكانيانو، ھەم گوتنى شىعرى (عبداللہ بن رواحہ) ى لەلاي پېغەمبەر ﷺ
بە ھەلە زانىوہە پەخنى لېگرتون، جا ئايا دەگۇنجى بگوتى: عومەر
ياريكردن بە نېزو شىعر گوتنى پى ھەرام بووہ؟! ديارە نەخېر بەلکو
مەسەلەكە ھەر ئەوہبووہ، كە پىيان وابوہ پىيەو پىزى پېغەمبەر ﷺ لەگەل
ئەو جۆرە شتانەدا ناگۇنجى، بەلام پېغەمبەر بۆي روون كردوونەوہ، كە نەيان
پىكاوہ.

چوار: ۋەسەفەردى ئەبۇبەكرىش -خوالى پازى بى- بۆ گۇرانيى ۋ دەف بە
(مزممار الشيطان)، ھەر لەبەر ئەوہە، كە شەيطان پشكى ھەيە لە خافلان ۋ
سەرگەرمبون (ھو)دا، چونكە، كەمترىن پەلەي (ھو)، دوورخستەوہى مرۆڭە
لەسوودو كەلكى قىامەتى، لەوبارەشەو شتى دىكەي ھاوۋىنە ھەيە، بۆ
نمونە:

۱- ((عن السائب بن يزيد أن امرأةً جاءت إلى رسول الله ﷺ فقال: يا عائشة
أتعرفين هذه؟ قالت: لا يا نبي الله، فقال: هذه قَيْنَةُ بني فلان، تُحِبُّ بَنِي
تُغْنِيكَ؟ قالت: نعم، قال: فأعطاها طَبَقاً فَعَنَّتْهَا، فقال النبي ﷺ: قد نفخ
الشيطان في منخريها)) رواه أحمد والنسائي والطبراني وهو صحيح، واته: نافره تىك
ھاتە لىي پېغەمبەرى خوا ﷺ، ھەرموۋى: ئەي عائىشە ئەمە دەناسى؟!
گوتى: نەخېر ئەي پېغەمبەرى خوا، ھەرموۋى: ئەوہ گۇرانيى بېژەكەي فلانە
تېرەيە، ئايا ھەزەكەي گۇرانيى بۆ بلى؟ گوتى: بەلى، دەلىق ئەمىش -واتە
پېغەمبەر ﷺ - سىنىيەكى وىدا (تاكو لەجياتى دەفو تەپل بەكارى بىنى)

نیدی تہویش گۆرائینی بۆ گوت، پیغہ مہریش ﷺ فہرمووی: شہیطان فروی بہ تفنکہ کانیدا کردوہ۔

ناشکراشہ کہ مہبہستی پیغہ مہر ﷺ لہو تمعبیرہی دواپی (قد نفخ الشیطان فی منخرینہا) نموہیہ، کہ باش تہ فاعولی لہ گہل گۆرائینی بہ کہیدا کردوہ۔

۲- ((عن عائشة قالت: کان رسول اللہ ﷺ جالساً فسمعنا لَقَطاً وصوت صبيان فقام رسول اللہ ﷺ فاذا حَبَشِيَّةٌ تَزْفِنُ والصبيان حولها، فقال: يا عائشة تعالي فانظري فَجِئْتُ فَوَضَعْتُ لَحْيِي عَلَى مَنْكِبِ رَسُولِ اللَّهِ فَجَعَلْتُ أَنْظُرَ إِلَيْهَا مَا بَيْنَ الْمَنْكِبِ إِلَى رَأْسِهِ، فَقَالَ لِي: أَمَا شَبِعْتَ؟ أَمَا شَبِعْتَ؟! فَجَعَلْتُ أَقُولُ: لَا، لَا أَنْظُرَ مَنْزِلَتِي عِنْدَهُ، إِذْ طَلَعَ عَمْرٌ، قَالَتْ: فَارْفُضُ النَّاسَ عَنْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنِّي لَا أَنْظُرُ إِلَى شَيَاطِينِ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ قَدْ قَرَأُوا مِنْ عَمْرٍ، قَالَتْ: فَارْجَعْتُ)) رواہ الترمذی والنسائی وقال الترمذی: حسن صحيح، واتہ: پیغہ مہری خوا ﷺ دانیشتبوو، کہ ئیمہ غہلبہ غہلبو دہنگی مندالانمان بیست، پیغہ مہری خواش ﷺ ہہئسا (بزانی چی یہ؟) بینی نافرہ تیکی حہبہشی بوو ہہئدہ پیری و مندالیشی بہدہ ورہوہ بوون، فہرمووی: عائیشہ ورہ تہ ماشا بکہ! منیش چوم چہناگہم خستہ سہر شانی پیغہ مہری خواو لہبہینی شان و سہرییہوہ تہ ماشایم دہ کرد، (پاش ماوہیہک) پتی فہرموم: تہوہ ہر تیر نہ بووی؟! تہوہ ہر تیر نہ بووی؟! منیش دہ مگوت: نہ، تاکو بزائم قہدرو پتیہم لہ لای چوئہ؟ نیدی کتو پیر عومہر و دہرکہوت، گوتی: خہلکہ کەش لہ دہوری نافرہ تہ کہ بلار بوون، پیغہ مہری خوا ﷺ فہرمووی: ئیستاکہ تہ ماشای شہیطانہ کانی جن و مرؤف دہ کہم، کہ لہ عومہر رادہ کەن، دہئ: تہو جار منیش گہرامدوہ (مال).

ناشکراشہ، کہ مہبہستی پیغہ مہری خوا ﷺ لہ وشہی: (شیاطین الجن والانس) کہ سانیك بووہ، کہ سہرگہرمی تہ ماشا کردن و پتو خافلانی ہہئپہرین و شایی نمو نافرہ تہ حہبہشییہ بوون، کہ دیارہ جۆریك بووہ لہ (لہو)، وەك

پىشتىرش گوتمان شەيطان، كەم و زۆر، پشك و بەشى لە لەھودا ھەيە، بەلام يىگومان ئەمۇ تەمبىر و شەيەي پىتغەمبەرى خوا ﷺ ناگوغجى بىكرىتە بەلگەي قەدەغەبۇنى تەمماشاكردى ئەمۇ دىمەنەي، كە پىتغەمبەر خۆي بانگى عائىشەي كىردوھ بۇ تەمماشاكردى، ئايا دەگوغجى پىتغەمبەرى خوا ﷺ فەرمان بەشتى ھەرام بىكات، يان پىشتىنبارى بىكات و لىي يىدەنگ بى؟! يىگومان نەخىر.

پىنج: لەراستىدا پىتغەمبەرى خوا ﷺ پشتگىرىي ئىنكارىيى كىردەنەي نەبۇيەكرى نەكردوھ، بەلكو بەپىچەوانەوھ ئىنكارىي لە ئىنكارىيەكەي كىردوھ و پەخنىەي لىگرتوھ، وەك لە رىپوايەتلىكى (بخاري و أحمد و طبراني و أبو نعيم) دا ھاتوھ، كە فەرەمۇيەتى: (دعُهما يا أبا بكر، إن لكل قوم عيداً، وإن عيدنا هذا اليوم) واتە: ئەي نەبۇيەكر وازيان لىي بىتە! ھەمۇو كۆمەلىك جەئىتىكىان ھەيەو جەئنى نىمەش ئەمەپۇيە.

ئىنجا، نەگەر بىگوترى: ئىنكارىي كىردەكەي پىتغەمبەرى خوا ﷺ بۇ نەبۇيەكر (خوا لىي پازى بى)، لەبەر ئەوھەبۇھ، كە ئەمۇ پۇژو، پۇژى جەئىن بووھ و ھەلاوتپاۋە، نەگەرنا بۇ پۇژانى دىكە پشتگىرىي كىردوھ!

دەلىل: لەسەرچى پشتگىرىي كىردوھ؟!، نەگەر بىگوترى: لەسەر ئەوھ، كە گۇرانىي و مۇسقىا قەدەغەيە، ئەوھ دەرەكەوت، كە قەدەغەبۇنى گۇرانىي و مۇسقىا بەرەھايى، ھىچ بەلگەيەكى لەسەر نىە، نەگەر بىگوترى: لەسەر ئەوھ پشتگىرىي كىردوھ دانى بۇ پىدا ھىناوھ، كە گۇرانىي و مۇسقىا بە (مزممار الشيطان) ناۋىردوھ، دەلىل: ئەوھ راستە، بەلام رۇنمان كىردوھ، كە ئەمۇ جۇرە تەمبىرە، مەبەستىكى تايىبەتى ھەيەو بەلگەي قەدەغەبۇن نىە.

شەش: (تعليل) كىردنى پىتغەمبەر ﷺ بۇ رەۋايى گۇرانىي و مۇسقىا بەوھ، كە پۇژى جەئىنە، مەبەست پىي رەۋايى (إباحة) ي تەنيا و رۇوت نىە، بەلكو مەبەست پىي ئەوھەيە، كە لە پۇژى جەئىنە شىتىكى پەسندەو، تەنيا رەوا (مباح) ي رۇوت نىە، چونكە وەك پىشتىرش باسما كىرد، (ھو) ھەركات بەرژوھەندىەكى دەھىنايەدى، ئەمۇ ھوكمەكەي لە رەۋابوونەوھ ھەلەكەش بۇ پەسند بوون، جارى وايە

پێویست بوونیش، ئنجا مەبەست لەو هەلاواردن (استثناء)ەى جەژنیش کورت هەڵتێنان (حَصْر) نیە لە جەژندا. بەلکو مەبەست نموونەیه کە لەو بۆنە (مناسبة)انەى، کە واباشه خۆشحالیی و شادیان تێدا دەرپرئ، ئەگەرنا، وەك دواتر باسی دەکەین، بۆنەکانى شادیی، هەرجه ژەکان نین، بەلکو زیاترن، بۆ نموونە: گەرانهو. لە سەفەر بەسەلامەتیى و دەعوەت و نان خواردن و... هتد.

شایانى باسیشه، کە مەبەست لە پرستەى (وَلَيْسَتْ بِمُعْنِيَّتَيْنِ) وەك بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىی و مۆسیقا گوتویانە، ئەوەنیه، کە: (باش گۆرانىیان ئەدەزانى)، بەلکو مەبەست پێى ئەوەیه، کە: (گۆرانىیان ئەکردبوو پێشه)، چونکە ئەم لێکدانەوێه وێرای گونجانی لەگەڵ سیاقى فەرمووده کەدا، هەندێك وشەى چەند رێوايه تێكى راستى فەرمايشته کەش پشتگێرنى، وەك:

أ- (قَيِّتَانُ تُغْنِيَانِ)، کەدیاره (قَيِّتَة) ش بەمانای گۆرانىی بێژ (مُغْنِيَة) ه.

ب- (وَحَمَامَة وَصَاحِبَتُهُمَا تُغْنِيَانِ)، کە ئەمەش ئەوە دەگەیهنن: ئەو دوو ئافەرته گۆرانىی بێژى کارامەو شارەزاو ناسراو بووین.

٧) دەقى حەوتەم:

((عن نافع مولى ابن عمر رضى الله عنهما: أنَّ ابن عمر سَمِعَ صَوْتَ زَمَّارَةٍ رَاحٍ فَوَضَعَ أَصْبُعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ وَعَدَلَ رَاحِلَتَهُ عَنِ الطَّرِيقِ وَهُوَ يَقُولُ: يَا نَافِعُ أَتَسْمَعُ؟ فَاَقُولُ: نَعَمْ، فَيَمْضِي، حَتَّى قُلْتُ: لَا، فَوَضَعَ يَدَيْهِ وَأَعَادَ رَاحِلَتَهُ إِلَى الطَّرِيقِ، وَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَسَمِعَ صَوْتَ زَمَّارَةٍ رَاحٍ فَصَنَعَ مِثْلَ هَذَا)) رواه أحمد وأبو داود والطبراني وابن حبان وغيرهم وهو صحيح، واته: عەبدوللای کۆری عومەر -خوا لییان پازى بئ- گوێی ئەدەنگى بلوێری شوانێك بوو، یەكسەر دوو پەنجەکانى خستنه گوێیه كانییهوه و لاخه كەى لارێ کردو گوئی: ئەى نافع دەنگه كەى هەر دەبیستی؟ منیش دەمگوت: بەئێ، ئیدی هەر دەپۆی و دوور دەكەوتەوه، هەتا گوتم: نەخێر، ئنجا دەستی بەردانەوه و لاخه كەى هێنايهو. سەر پێ، گوئی: پێغه مبهرى خوام ﷺ بینى گوێی لە دەنگى شمشائى شوانێك بوو، بەم شیوهیهى كرد.

جا ئەوانەى ئەم فەرموودەيش بەبەلگەى قەدەغەبوونى گۆرانىي و مۇسيقا دادەئىن، بەمجۆرە بەبەلگەى دىننەووە دەئىن:

ئەگەر شمشال و بلوئىرى شوان قەدەغە نەبوايە، پىغەمبەرى خوا ﷺ پەنجەى نەدەخستەنە گۆيەکانىمە، تاكو گوئى لەدەنگەکەى نەبى!

هەلسەنگاندن :

ئىمەش بۆ هەلۆهەشاندەوێ ئەو بە بەلگە هێنانەوێ، دەئىن:

يەك: ئەو قەسەيە، کە دەئى: ئەگەر دەنگى شمشال حەرام نەبوايە پىغەمبەر ﷺ پەنجەى نەدەخستە گۆيەو، ئەو دەگەيەن، کە گۆرانىي و مۇسيقا بە بەلگەيەكى پيشووتر قەدەغەبوونيان ئىسپات بووبى، بەلام هەرچەندە دەگەرئىن ئەو بەلگەيە ديار نە.

دو: ئەو فەرموودەيە تەنيا ئەو دەگەيەن، کە پىغەمبەرى خوا خۆى لە بيستنى پاراستبى، ديارە هەرئەمەش شايستەى پىغەمبەر ﷺ، چونکە خافلان بە (ملاهي) يەو لە خەسلەتە بەرزەکان (فضائل) نە، تاكو دوا پۆژ داواکەران پيەو سەرگەرم بن، چ جاي پىغەمبەرى خوا ﷺ! وەك چۆن لەکاتى گۆرانىي گوتن و دەف ليدانى دوو ئافرەتە گۆرانىي بێژە کە لە مائى عائيشەدا، پىغەمبەر پووى وەرچەرخاندەو، وەك لەپروايەتيكى (بخاري و مسلم) دا هاتو: (فاضطجع على الفراش وحول وجهه) واتە: لەسەر جىگا پاکشاو پووى خۆى وەرچەرخاند.

ئنجە ديارە پىغەمبەرى خواش ﷺ وەك دايکمان عائيشە -خوا لىي پازى بى- گوتوويەتى: (کان رسول الله ﷺ يذكر الله على كل أحيانه) رواه أحمد و مسلم و أبو داود و الترمذي و ابن ماجه، واتە: پىغەمبەرى خوا ﷺ عادەتى وابوو هەردەم يادى خواى دەکرد.

سە: ئنجە سەربارى ئەو، کەرابەر، ئەگەر بلئىن: گوئىگرتن، يان گوئىليبوونى دەنگى شمشال و بلوئىر حەرامە، لەگەڵ چەند پرسيارىكى بى وەلامدا پووبەرپو دەبينەو:

۱- بڑی پیغمبری خوا ﷺ بڑ شوانہ کی پروں نہ کردہ وہ، کہ شمال و بلویر
لیدان حہرامہ؟!

دیارہ وہ لامدانہ وہ ش بہ وہ کہ:

ا- شوانہ کہ لہ سمر لوتکہ کی چیا بوہ۔

ب- شوانہ کہ مندائی نابالغ بوہ و موکہ لہ ف نہ بوہ۔

ج- پیغمبر ﷺ ۱۱ ہنگہ کی بیستہ، بہ لام نہ بیینیہ۔

هیچ نیہ، چونکہ نہم قسانہ ہمہ مویان گزترہ کاریں۔

۲- بڑی پیغمبر نہ ہی لہ (ابن عمر) نہ کرد، کہ گوی بگری و بڑی پروں
نہ کردہ وہ، کہ حہرامہ؟!

۳- بڑی (ابن عمر) نہ ہی لہ (نافع) نہ کرد، کہ گوی نہ گری و قدہ غہ بوئی نہ و
دہنگی بڑ پروں نہ کردہ وہ۔

چوار: نہجا، نہ گہر بلتین: گوی لیبون (سماع) و گوی لیگرتن (استماع) لہ یک
جیان، دہ تین: راستہ، بہ لام حق پیغمبر ﷺ بہ (ابن عمر) فہرمو، گوی
ہہ لبخات دا حق دہنگہ کی ہر دہ بیستہ، یان نا؟ ہر وہا (ابن عمر) یش لہ گہل
(نافع) دا بہ ہہ مان شیوہ!
کہ واتہ:

نہم فہرما یشتہ، نہک ہر بہ لگی قدہ غہ بوئی گزرائی و مؤسیقا نیہ، بہ لکو
بہ لگی رہ و ابوون (مباح) یشیانہ، نہم نہدہ ہدیہ لی دہ فامریتہ وہ، کہ پسند وایہ
مرؤف مادام بڑ نہ یک نہ ہی داخواری بکات، گوی بڑ نہ و جڑہ دہنگہ پانہ گری،
بہ تاییہت بڑ کہ سیک، کہ بیہوی پاریزو دور بینی بکات۔

(۸) دہقی ہشتہم :

((عن عامر بن سعد البجلي قال: دخلتُ على أبي مسعود وقرطه بن كعب
وثابت بن يزيد، وجوار يضربن بدفٍ لهنَّ ويغنين، فقلت: تقرن بهذا وأنتم

أصحابُ رسول الله ﷺ؟! قالوا: إنه رُحِّصَ لنا في الغناءِ في العُرُسِ والبكاءِ على الميِّتِ في غيرِ نوحٍ)) رواه النسائي والطبراني والبيهقي والحاكم وغيرهم وهو صحيح، واته: له (أبو مسعود) و (قرظة بن كعب) و (ثابت بن يزيد) وهژووركه وتم، چەند كه نيزه كيك ده فيان ليده داو گۆرانييان ده گوت، منيش گوتم: ئيئوه هاوه لاني پيغه مبهري خوان ﷺ له مهش بيدهنگ ده بن؟! گوتيان: مؤله تدراوين، كه له كاتي زه ماوه نندا گۆرانيي هه بن، و له سر مردوش گريان، به لام به بن پيئه لاگوتن.

چۆنيەتي بەلگە هينانهوي به قهدهغه دانهراني گۆرانيي و موسيقا، بهم فهرموده يهش ئهويه، كه ده ئين:

وه لامى هاوه لان بۆ كه سيك، كه ره خنى لپيان گرتوه له سر ئاماده بوونيان له كۆري گۆرانيي و ده ف لپداندا بهوه، كه له كاتي زه ماوه ندو بوك هيناندا مؤله ت دراو، به لگه له سر ئهوه، كه له غهيري ئهوه حاڵته هه لاويژراوه دا، قهدهغه يه و دياره قهدهغه بووني به شداري كردني كۆري گۆرانيي و موسيقاش، به لگه ي هه را مبوونيانه.

هه لسه نگاندن:

ئيمهش له وه لامدا ده ئين:

يهك: ئه م فهرموده يه ته نيا ئه وه ده گيه ني، كه ده ف و گۆرانيي له كاتي زه ماوه نندا مؤله ت دراو و دروست، به لام ئه وه ناگيه ني، كه له غهيري زه ماوه نندا مؤله ت نه درابن، چونكه وهك پيشتەر گوتمان: (لهو) له جۆري هه لئس و كه وته كان (المعاملات) ه، كه ته سل تييدا ره وايي يه، مه گهر به لگه هه بن له سر هه لاواردني شتيك، به لام هيج به لگه يه كه له سر قهدهغه بووني گۆرانيي و موسيقا يه له غهيري زه ماوه نندا.

دوو: وشه ي مؤله ت (رخصة) به را ئبه ر عه زيمه ت (عزيمة) ه نهك هه را م، جادياره، كه له بواري خاقلان و سه رگه رميه ه كان (الملاهي) دا عه زيمه ت له جيددييه ت

(جِدْ) دایە، ئەک گائەو یاریی (الهزل واللعب) و، ژیانیش جیددیەت تێیدا ئەسڵ و بنچینەییو، گائەو یاریی شتیکی کاتیی و زوو تێپەرە.

س: یەکیەک لە بەلگەکانی رەوایی و مۆلەتدرانی گۆرانیی و مۆسیقا لەغەیری
حالتی بووک گواستنەوهدا ئەم دەقیە:

((عن طارق بن شهاب قال: دخلتُ على عِدَّةٍ من أصحاب رسول الله ﷺ وهم مُعْتَكِفُونَ على شرابٍ لهم وعندهم قَيْنَةٌ، فقلت: أنتم النُّجَبَاءُ من أصحاب رسول الله! فقال أبو مسعود الأنصاري، أن رسول الله ﷺ رخصَ لنا في الغناء في العُرسِ)) أخرجه أبو الشيخ الأصفهاني في (طبقات الأئمة بأصبهان) رقم: ٦٣، وإسناده صحيح، واته: له ژمارەیهک لە هاوەرانی پێغەمبەری خوا ﷺ وەرژوور کەوتم، کە سەرگەرمی خواردنەوی شتیکی بوون - کە دیارە مەبەستی خواردنەویەکی حەلالە - ئافەرەتیکی گۆرانیی بێژیان لەلابوو، منیش گوتم: ئەدی ئێوە هاوەرانی بەرێژەکانی پێغەمبەری خوا نین؟! ئەبە مەسعودی ئەنصارپی گوتی: بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ مۆلەتی داوین، کە لەکاتی زەماوەنددا گۆرانیی هەبی.

وەک دەبینین:

(أبو مسعود الأنصاري) مۆلەتدانی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ گۆرانیی گوئنی کاتی زەماوەندی، کردۆتە بەلگەکی رەوایی گۆرانیی لەحالتی دیکە ئاساییدا.

(٩) دەقی نوێەم:

((عن السائب بن يزيد: أن امرأة جاءت الى رسول الله ﷺ فقال: يا عائشة أتعرفين هذه؟ قالت: لا يا نبي الله، فقال: هذه قَيْنَةُ بني فلان، تحبين أن تُغْنِيكَ؟ قالت: نعم، قال: فأعطاها طبقاً فغَنَّتْها، فقال النبي ﷺ قد نفخ الشيطان في منخريها)) رواه أحمد والنسائي والطبراني وهو صحيح.

جا ئېمە پېشتەر ئەم فەرمايشتەمان مانا کردو چۆنەتی بە بەلگە
هینرانەو هیشی لەسەر مەبەستی ناویراو بەم شیوەیە:

دەلێن: پێغەمبەر ﷺ گۆرانیی یێژەکی بەو وەسف کردو، کە شەیطان فووی
بە تفنەکانی دا کردو، جا ئەگەر گۆرانیی حەرام نەبوايە، پال نەدەدرايە لای
شەیطان و ناوا وەسف نەدەکرا!

هەلسەنگاندن:

ئیمەش لەو ئەلامدا دەلێن:

یەكەم: پېشتەر لەكاتی تۆزەینەوێ دەقی (۶) دا خستمانە پروو، کە پالدرانی شتیك
بۆلای شەیطان وەك (مزماری الشیطان)، حەرامیی ئەو شتە ناگەییەتی، هۆی
ئەو جۆرە ناوێرانیەشان پروون کردووە.

دوووەم: جیئ سەر سۆرمانە کە:

۱- ناساندنی پێغەمبەر ﷺ گۆرانیی یێژە ئافرەتە کە بەعائیشە.

۲- پێشنیار کردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ عائیشە، کە ئافرەتە کە گۆرانیی بۆ
بلی.

۳- پێدانی تەبەقیك، کە لەجیاتی دەف بەکاری بیئت.

نەکرێنە بەلگە ی رەوایی گۆرانیی و موسیقا، بەلام وشەو تەعبیریك، کە زیاتر
بۆ حالەتی سەرسام (مُعْجَب) بوون بەکاردی، بکریتە بەلگە قەدەغەبوونیان!

۱۰ دەقی دەییەم:

((عن علي بن أبي طالب قال: سمعتُ رسول الله ﷺ يقول: ما هَمَّتُ بشيءٍ
(وفي لفظ: بقبیح) عَمَّا أَهْلُ الْجَاهِلِيَةِ يَهْمُونُ بِهِ إِلَّا مَرَّتَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ، كَلَاهُمَا
يَعْصِمُنِي اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُمَا، قُلْتُ لَيْلَةَ لِفْتَى كَانَ مَعِيَ مِنْ قَرِيشٍ فِي أَعْلَى مَكَّةَ فِي
أَغْنَامٍ لِأَهْلِهَا تَرَعَى: أَبْصِرْ لِي غَنَمِي حَتَّى أَسْمُرَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ بِمَكَّةَ كَمَا تَسْمُرُ
الْفَتِيَانُ، فَقَالَ: نَعَمْ، فَخَرَجْتُ، فَلَمَّا جِئْتُ أَدْنَى دَارٍ مِنْ دُورِ مَكَّةَ سَمِعْتُ غَنَاءً

وصوت دفوف وزمر (وفي لفظ: عَزَفًا بِغَرَايِل وَمَزَامِير) فقلت: ما هذا؟! قالوا: فلان تزوج فلانة، لرجل من قريش تزوج امرأة، فلهوت بذلك الغناء والصوت (وفي لفظ: جلست أنظر) حتى غلبتني عيني فَنِمْتُ فما أيقظني إلا مس الشمس، فرجعت، فسمعت مثل ذلك، فقل لي مثل ما قيل لي، فَلَهَوْتُ بما سَمِعْتُ (وفي لفظ: فجلست أنظر) وغلبتني عيني، فما أيقظني إلا مس الشمس، ثم رجعت الى صاحبي، فقال: ما فعلت؟! فقلت: ما فعلت شيئاً. قال رسول الله ﷺ: فوالله ما هَمَمْتُ بعدهما بسوء أبداً، مما يعمل أهل الجاهلية حتى أكرمني الله تعالى (نبؤته)) أخرجه ابن إسحاق في السيرة، والبخاري في التاريخ الكبير والبخاري في مسنده والفاكهي في (أخبار مكة) وابن جبان في صحيحه والحاكم والبيهقي وأبو نعيم كلاهما في (دلائل النبوة) وهو صحيح.

واته: عهلی کوری نه بوطالیب ده ئی: له پیغه مبهری خوام ﷺ بیست ده یفه رموو: همرگیز به دلمدا نه هاتوه شتیک (وهله بیژیه کدا: خراپیه ک) بکهم له وهی، که خه لکی سهرده می نه فامیی ده یانکرد، جگه له دوو جاران، ههردوو جاره کهش خوی بهرز پاراستی:

شهویکیان به گه نجیکی قوره یشیم گوت، که له گه لَم بوو و له سهروی شاری مه ککه له گه لَ رانه مه پَیک بوو بۆ خاوه نه که ی، ده له وهرا: چاوت له مه پره که مه وه بی، تا کو نه مشهو منیش وه که نه جان شهو بگوزهریتم، گوتی: به ئی.

نیدی هاتم، ههتا گه یشتمه نیژیکترین مال له ماله کانی مه ککه، گوئی بیستی گۆرانیی و دهنگی دهف لیدان-ی نامیژی دهنگی- (وهله بیژیه کدا: لیدانی دهف و زورپا) بووم، گوتم: ته مه چی یه؟! گوتیان: فلانکهس فلانه ی هیئاوه، پیایوکی قوره یشی ژنیکی هیئا بوو، نیدی منیش بهو گۆرانیی و دهنگه خافلام (وهله بیژیه کدا: دانیشتم ته ماشام کرد)، ههتا چاویم چوووه خموو نووستم، ته نیا به تینی خۆر خه بهرم بووه وه، نیدی گه پامه وهو (شهویکی دیکه) دیسان وه که نه وهی پیشوم بیسته وهو (پاشداواکردن) نه وهم پینگوترا، که پیم گوترا بوو، منیش خافلام

بەوێ، کە بیستم (وێ لێبێژەیکدا: دانیشتم تەماشام کرد) وێ چاوم چووێ خەوو
تەنیا بە تینی خۆر بیدار بوومەوێ، پاشان گەر پامەوێ لای هاوێ لێکەم، گوتی: چیت
کرد؟ گوتم: هیچم نەکرد.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بەخوا دواي ئەوێ خراپەم بەدڵدا نەهاتوێ
لەوێ، کە خەلکی رۆژگاری نەفامیی دەیانکرد، هەتا خواي بەرز بە
پێغەمبەرایەتی رێزی لێگرتم.

چۆنیەتی بەبەلگە هێنانەوێ ئەم فەرموودەییەش بەم جۆرە: دەلێن:
پێغەمبەری خوا ﷺ گوتیگرتن لێ گۆرانیی و مۆسیقا بەکردەوێ سەردەمی
نەفامیی وەسف کردوێ بە (قبیح و سوء) یەش ناوی بردوێ، خواي بەرز و مەزن
پیش پێغەمبەرایەتییش پێغەمبەر ﷺ خۆی لێ پاراستوێ، کەواتە: گوتیگرتن لێ
گۆرانیی و مۆسیقا خراپە!

هەڵسەنگاندن :

ئێمەش بۆ هەلۆهەڵەشاندنەوێ ئەو جۆرە بەبەلگە هێنانەوێ دەلێن:
یەك: ئەوێ، کە پێغەمبەری خوا ﷺ دوو کەرەتان بە دڵدا هاتوێ لێکارو
رەفتاری نەفامیتی بیکات، گوتیگرتن لێ گۆرانیی و مۆسیقا نەبووێ، چونکە
فەرموویەتی: (کلاهما یعصمני الله تعالى منهما) لێحالتیکدا، کە بۆخۆی
فەرموویەتی: گوێم لێو گۆرانیی و دەنگە گرت: (فلهوت بذلك الغنا
والصوت)، لێ رێوایەتیکدا فەرموویەتی: دانیشتم و تەماشام کرد: (فجلست
أنظر)، بەلکو مەبەست لێو شتە، کە لێی پارێزراوێ شتی دیکە ی وێ:
مەبەستی و شتی دزیو بووێ.

بەلگەیکە دیکەش لێو بارەوێ ئەوێ، کە کاتێک گەر پراوێ تەوێ لای هاوێ لێکە ی
لێی پرسیوێ: چیت کرد؟! فەرموویەتی: هیچم نەکرد: (ما فعلتُ شيئاً) کەواتە:
نابی مەبەست لێ شتی خراپ و دزیو (سوء و قبیح) ی نەفامیی، کە خوا لێی
پاراستوێ، گوتیگرتن لێ گۆرانیی و نامیرەکانی بوو، چونکە ئەوێ کردوێ

،ہتا چاری چۆتہ خمو پیئموہ خافلاوہ: (فلہوتُ بذلک الغناء والصوت حتی غلبتُنّی عینِی).

دو: ئەم فەرموودەییە، ئەک ھەر بەلگەکی ھەرپامیی گۆرانیی و موسیقا نیە، بەلکە بە پیچەوانەوہ بەلگەکی رەوایی گوی لینگرتنیشیانە، مادام نەکرانە وەسیلە شتی خراپ و ھەرپام، چونکە پیئەمبەری خوا ﷺ پایگەیانداوە، کە خوای کاربەجی، پێش پیئەمبەرایەتی (نُبُوّە)یش لە: دزیویی و خراپە (قبیح و سوء)ی نەفامیستی پاراستوویەتی، ئنجا خۆیشی بە راشکاویی فەرموویەتی: کە بە گوی لینگرتنی گۆرانیی و دەنگی نامیژەکانی خافلاوہ ، ھەتا خەوی لیکەوتوہ، جا پیگومان، نەگەر گوی لینگرتنی گۆرانیی و نامیژەکانی خراپ و دزیو بوايە، ئەوہ خوا لەویشی دەپاراست، وەک چۆن لە شتە خراپ و دزیوہکانی دیکە ی پاراستوہ، کەواتە: گوی لینگرتنی گۆرانیی و موسیقا بەرپەھایی، خراپ و ھەرپام نیە، مادام شتی خراپیان تیکەڵ نەبووی و نەکرابیستە ھۆکاری گوناھو خراپە.

س: ئەم فەرموودەییە دەفامیژتەوہ، کە نامیژە دەنگییەکان (معاذف)ی رۆژگاری نەفامیی و رۆژگاری پیئەمبەرش ﷺ وەک ھەندیک گوتوویانە بەس (دەف) نەبووہ، چونکە، باسی (غرابیل) و (مزامیر) کراوہ، ھەردوو وشە (زَمَر) و (عَزَف)یش ھەربەکار ھینراون، جا ، نەگەر وشە (غرابیل)، کەکۆی (غِرْبَال)و بە مانای دەف دئ، بەس دەف بگریژتەوہ، ئەوہ وشە (مزامیر) وەک پێشتر گوتمان چەمک و واتایەکی گشتگیرەو، سەرچەم نامیژە دەنگیەکان دەگریژتەوہ، ھەروەھا ھەردوو وشە: (زَمَر) و (عَزَف)یش بەھەمان شتوہ.

(۱۱) دەقی یازدەھەم:

((عن ابن عباس عن النبي ﷺ قال: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيَّ - أَوْحَرَّمَ - الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ)) رواه أحمد وابن أبي الدنيا في (ذم الملاهي) رقم: ۷۶، والبيهقي في (الكبرى) والدارقطني، ورواه الطبراني بلفظ مختلف، وهو صحيح.

واتە: بىگومان خوا مەي و قومارو (كُوبَة) ي لەسەرم قەدەغە كىردو، ھەموو سەرخۆشكەرىكىش ھەپامە.

شاپانى باسېشە كە ماناي وشەي (كُوبَة) تاوئە (نَرْد) يە، بەلام ئىمە دوامان خست، تاكو كاتى ئاسايى خۆي دىو، ئىستاش با چۆنىەتى بە بەلگە ھىترانەوہى ئەم فەرموودەيە لەسەر بەقەدەغە دانانى گۆرانىي و ئامپىرە دەنگىيەكان، جەينەپروو:

گوتويانە:

وشەي (كُوبَة) بەماناي تەپل (طَبْل) ە، چونكە لە (سُفْيَان الثَّوْرِي) يەو ھاتو، كە گوتويەتى: (قُلْتُ لِعَلِيّ بْنِ بَذِيمَةَ: مَا الْكُوبَةُ؟ قَالَ: الطَّبْلُ) رواه أحمد وغيره وهو صحيح، واتە: بەمەلى كۆپى بەزىمەم گوت: (كوبه) چى يە؟ گوتى: تەپلە.

كەواتە: ئەم فەرمايشتە دەق (نص) ە لەسەر قەدەغەبوونى تەپل، كە ئەمويش يەكىكە لە (معارف) و ديارە ئامپىرە مۇسقىيەكانى دىكەش لە تەپل خراپترن، كەواتە: ھەمان ھوكمى وىيان ھەيە:

ھەلەسەنگاندن:

ئىمەش لەو لەمدا دەئىين:

يەك: تەفسىرى (إِبْنُ بَذِيمَةَ) بۆ وشەي (كوبه)، كە گوايە ماناي (طَبْل) ە پاست نيە، چونكە: زۆرىي شارەزاينى زمان (كوبه) يان بە تاوئە (نَرْد) ئىك داوہ تەوہو تەنيا ھەندىدىكيان بە (طَبْل)، يان (عود) يان داناوہ.

بۆ ئىمەوئە:

(أَبُو عُبَيْدٍ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَامٍ) گوتويەتى^(۱): (وَأَمَّا الْكُوبَةُ فَإِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ كَثِيرٍ أَخْبَرَنِي أَنَّ الْكُوبَةَ: النَّرْدُ فِي كَلَامِ أَهْلِ الْيَمَنِ، وَقَالَ غَيْرُهُ الطَّبْلُ) واتە: وە

(کوبه) وهك (محمد بن كثير) هه‌والتی پێداوم له زاراوی خه‌لکی یه‌مه‌ندا بریتیه له تاوتله، هه‌یشه به‌ته‌پلی لێك داوه‌تموه.

هه‌روه‌ها (الأزهري) ییش له‌باره‌ی نهم رایه‌وه گوتویه‌تی^(١): هه‌ر نهمه‌ راسته (هو الصحيح).

دیسان (ابن الأثير) ییش هه‌ر نهم رایه‌ی به‌راستتر داناوه، وهك گوتویه‌تی^(٢): (هي النرد، وقيل الطبل، وقيل: البربط) واته: بریتیه له‌تاوتله، وه‌گوتراوه: ته‌پله، وه‌گوتراوه عوده.

به‌لام (المجوهري) به ته‌پلی گچکه‌ی لێك داوه‌تموه، وهك گوتویه‌تی^(٣):
(و الكوبه: الطبل الصغير المخصر)

دوو: ئنجا وێرای قسه‌ی زۆریه‌ی زانایانی زمان، ده‌توانین دوو به‌لگه‌ی دیکه‌ش له‌وباره‌وه بپێننه‌وه:

١- (بخاري) له (الأدب المفرد) دا نهم شوینه‌وار (أثر) ده‌ی هێناوه^(٤):

(إنّ فضالة بن عبيد) كان يجمع من الجامع فبَلَّغَهُ أن أقواماً يلعبون بالكوبه فقام غضباً يَنْهَى عنها أشدَّ النَّهْي، ثم قال: ألا إن اللّاعِبَ بها لِيَأْكُلُ قَمَرَهَا كَأَكْلِ لَحْمِ الْخِنْزِيرِ وَمُتَوَضِّئٍ بِالدَّم، يعني بالكوبه: النرد، واته: (فضالة بن عبيد) له‌كۆرپێكدادانیشتبوو هه‌والتی پێگه‌یشت، كه‌كه‌سانێك یاری به (كوبه) ده‌كه‌ن، نه‌ویش هه‌لساو زۆر به‌توندی رینگیری لێ‌كرد، پاشان گوتی: ناگادارین نهمه‌ی یاریی پێ بکات، نهمه‌ پاره‌یه‌ی به‌هۆیه‌وه بردویه‌ته‌وه کاتی‌ك

(١) (لسان العرب) مادة: قنن.

(٢) (النهاية في غريب الحديث والأثر)، ج ٤، ص ٢٠٧.

(٣) (مختار الصحاح)، ج ١، ص ٢١٥.

(٤) رقم: ٧٨٨ و ١٢٦٧، وإسناده حسن.

دە پىخوات، ۋەك گۆشتى بەراز پىخوات دەستىنويژ بەخويژ بگرى ئاۋايە، مەبەستىشى لى (كوبە) تاۋلە (ئرد) ۵.

شاينى باسشە، كە (فضالە) يەككىكە لى زانايانى ھاۋەلان لى شام، واشپىدە چى قسەكەى خۇى لىم فەرمائىشتەى پىغەمبەر ﷺ ۋە رگرتبى، كە پىشتىرش ھىناۋمانەو مانامان كىردو: ((من لعب بالنردشير فكأنما صبغ يده في لحم خنزير ودمه)) رواه مسلم.

۲- (الزُّمَحْشَرِي) لى بارەى ئىم پەندەۋە، كە دەلى: (لا يزال معه كُوبُ الخمر وكوبُ القمَر) واتە: بەردەۋام پەرداخى شەرابو تاۋلەى قومارى پىيە، گوتويەتى: (وهي النرد والشطرنج)^(۱)، واتە: ئەۋىش تاۋلەو شەتەنجە.

ئىنجا، ئەگەر يەككىك بلى: (علي بن بزيمة) لى پايىيانى فەرموۋدە كەيەو، گىرەرەۋە (راۋى) ش زانائە بەۋەى، كە دەيگىر پىتەۋە، كىۋاتە: تەفسىرو لىككەندەۋە كەى ۋى راسترە بۇ وشەى (كوبە)، دەلىين:

مەرج نىە ئەم بىچىنەپە ھەمىشە راست بى، چونكە پىغەمبەر ﷺ فەرموۋىەتى: (نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفَظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ غَيْرَهُ، فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ لَيْسَ بِفَقِيهٍ) رواه أحمد وأبو داود والترمذي والدارمي وهو صحيح، واتە: خوا پروۋى كەسىك گەشاۋە بكات، كە فەرمائىشتىكىمان لى دەبىستى ۋە لىبەرى دەكات، ھەتا دەيگەيەننە غەيرى خۇى، چونكە ھەيە شارەزايە كى پىيەو دەيگەيەننە لىخۇى شارەزاتر، ھەيە زانايىيە كى لىبەرە، بەلام شارەزاۋ تىگەيشتو نىە.

كىۋاتە: وشەى (كوبە) بە ماناى تاۋلە (ئرد) ۵، بەماناى تەپل ۋە عوود نىە، بۆيە ناگورغى ئەم فەرموۋدەيە بىرگىتە بەلگەى قەدەغەبۇنى تەپل ۋە ئامىرەكانى دىكەى مۇسقىاۋ گۇرانىى.

(۱۲) دەقى دواز دەيەم:

((عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: (بَسَّسَ الْكَسْبُ أَجْرُ الزَّمَارَةِ) وفي لفظ: (نَهَى رسول الله ﷺ عن كَسْبِ الزَّمَارَةِ)) رواه البيهقي والبخاري في (شرح السنة) وفي (التفسير) وأبو عبيد في (غريب الحديث) والخطيب البغدادي في (التاريخ)، واته: خرابترین بەرھەم کړتۍ (زماره) یه، له بیژه یه کدا: پیتغه مېهری خوا ﷺ پښگریی کړدوه له پاره ی پدیداکړاو بهوؤی (زماره) وه.

دیاره وهك پوونی دهكەینەوه، وشەى (زماره) لیژەدا بەمانای ئافرهتۍ داوین پيس (زانیه) ه، بەلام ئیمه پەلەمان نەكرد لەهیتانی واتیه كهیدا، تاكو دواتر پوونی دهكەینەوه.

چۆنیهتۍ به بهلگه هینانه وهى ئەم دهقهش ئەوهیه، كه مەبەست له (زماره) ئافرهتۍ گۆرانىی بیژ (مُغْنِيَّة)، یان ئافرهتۍ به كار هینەرى نامیرە دەنگییه كانه، جادیاره نهى كردن له بەرھەم و كاسبییه كەى، حەرپامى پيشه كەى دهگەینەى، كه گۆرانىی گوتن، یان به كار هینانی نامیرەكانى گۆرانیه.

هەلسەنگاندن ۱

ئیمەش لەو لەمدا ده ئین:

یهك: وشەى (زماره) ئەم فەرمايشتهدا بەمانای (زانیه) یه، نەك (مُغْنِيَّة)، وهك (أبو عبيد القاسم بن سلام) گوتوویهتى^(۱):

(قال الحجاج: الزَّمَارَةُ: الزَّانِيَةُ... فَمَعْنَى قَوْلِهِ هَذَا مِثْلُ قَوْلِهِ: أَنَّهُ نَهَى عَنْ مَهْرِ الْبَغْيِ وَالتَّفْسِيرُ فِي الْحَدِيثِ... وَقَالَ بَعْضُهُم: الزَّمَارَةُ وَهَذَا عِنْدِي خَطَأٌ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ إِنَّمَا الزَّمَارَةُ فِي حَدِيثٍ آخَرَ، وَذَلِكَ أَنَّ مَعْنَاهَا مَأْخُوذٌ مِنَ الزَّمْرِ وَهِيَ الَّتِي تُؤْمِي بِشَفَتَيْهَا أَوْ بِعَيْنَيْهَا، فَأَيُّ كَسْبٍ لَهَا هُنَا يُنْهَى عَنْهُ؟...)، واته: حەججاج گوتوویهتى: (زماره) ئافرهتۍ داوین پيسه... جا مانای ئەم قسەیهى وهك مانای ئەو فەرمودەیهى دیکه وایه، كه ده ئی: پښگریی کړدوه له کړتۍ

(۱) (غريب الحديث)، ج ۱، ص ۳۴۱-۳۴۳.

نافرہتی داوین پیس، کہ لہ سونہ تدا تہفسیر کراوہ... وہ ہندیکیان
گوتویانہ: (الرَّمَّازَة) بہ لَام من لیرہدا تہوم پی ہدئہ، چونکہ (الرَّمَّازَة) لہ
فہرمایشتیکی دیکہدا ہاتوہ، تہویش لہ سونگہی تہوہوہ، کہ مانایہ کہی لہ
وشہی (الرَّمَّاز) ہوہ ہاتوہ، کہ بریتہ لہو نافرہ تہی بہ لیوہ کانی، یان بہ
چاوہ کانی ناماژہ (بڑ پیوان) دہکات، جا نایا چ بہرہم دہستکہوتیتی
لہوہدا ہدیہ، تاکو نہی لی بکری؟!

شایانی باسیشہ، کہ وشہی (زَمَّارَة) ش بڑیہ مانایہ کہی (زانیہ) یہ چونکہ:
خوی و قسہ کانی جوان دہکات، دیارہ (الرَّمَّاز) واتہ: چاک (الحَسَن) وہ (تَزْمُرُ)
واتہ: جوان دہکات: (تُحَسِّنُ).

دو: چند فہرمودہیہ کی پیغہمبہر ﷺ ہدن، کہ پشتگیری تہو پایہ دہکن، کہ
(أبو عبید القاسم بن سلام) لہبارہی مانای (زَمَّارَة) ہوہ گوتویہ تی، بڑ نمونہ:
أ- ((عن أبي مسعود الأنصاري أن رسول الله ﷺ نهى عن كَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْر
الْبَغْيِ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ)) متفق علیہ.

واتہ: پیغہمبہری خوا ﷺ پیگری کردوہ لہ نرخ سگ و کری نافرہتی
داوین پیسو کری و بہرتیلی فالجی.

ب- ((عن أبي هريرة قال: نهى رسول الله ﷺ عن كَسْبِ الْأُمَانِيِّ)) رواہ
البخاري.

واتہ: پیغہمبہری خوا ﷺ پیگری کردوہ لہ بہرہمی (داوین پیسی)
کہنیزہ کان.

کہواتہ: ناگونجی کہ فہرمودہی ناوبرا و بکری تہ بہ لگہی قہدہ غہبوننی گورانی و
موسیقاو ہیچ پیوہندی بہو بابہ تہوہ نیہ.

خوێنەری بەرپێز!

ئێستاش کە پروون بۆوه، کە لە سوننەتی پێغەمبەریشدا، وەك کتێبی خوا، هیچ بەلگەیەك لەسەر قەدەغەبوونی گۆرانیی و مۆسیقا بەرپەهایی و گشتیی نیە، بە بگوازینەوه بۆ سەرنجدانی ئمو شتانی دیکە، کە بەقەدەغەدانەرائی گۆرانیی و مۆسیقا بە بەلگەیان دێننەوه:

جوۆری سییەمی بەلگەکانی بەقەدەغەدانەرائی

گۆرانیی و مۆسیقا : یەك دەنگی زانیان :

بەلێ خوێنەری بەرپێز!

جوۆری سییەمی بەلگەکانی بەشێك لەوانەى گۆرانیی و مۆسیقا بەرپەهایی و بەگشتیی بەحەرپام دەزانن، ئەوێه، کە دەئێن:

زانیانی ئیسلام بەگشتیی بەتایبەت هاوەلان (أصحاب) (خوا لێیان پازى بۆ) لەسەر ئەو كۆك و یەك دەنگن، کە گۆرانیی و مۆسیقا قەدەغەن!

جا هەرچەندە ئێمە لەباسی سییەمی ئەم بەشی سییەمەدا، بەرپەرچى ئەو قسەیه مان داوئەوه، کە یەك دەنگی (إجماع) زانیان لەسەر قەدەغەبوونی گۆرانیی و مۆسیقا هەبێ، بەلام لێرەشدا چەند قسەیه کی هەر لەبارەو! دەکەین:

هەلۆه شاندنەوه:

ئێمە بۆ هەلۆه شاندنەوهی ئەم قسەو دەعوایه دوو خالان دەخەینە پروو:

یەك: ناگرنجی ئیجماع لەسەر قەدەغەکردنی شتێك دا بەمەزئى، کە لەسەر دەمی هاتنە خواری شەریعەدا بووه - وەك پروونیشمان کردەوه - هیچ دەقیکی قورئان و سوننەتی لەسەر نەبێ! چونکە یەك دەنگی (إجماع) بەس لەسەر ئەو مەسەلانە دادەمەزرى، کە بەتاشکرا زانراون ئە ئاییندا (ما عِلْم من الدین

بالضُّرورة)، دياره ئەمەش بەي دەقىكى شەرىعىي رۈون و بى چەندوچۈن، يان زياتر نايەتەدى.

دو: لە راستىدا لە سى رۈوۋە ھەبوونى ئىجماع لەسەر ئەو مەسەلەيە راست نىە:
۱- ھەبوونى چەندان دەقى قورئان و سوننەت لەسەر رەۋابوونى گۆرائىي و مۇسقىا بەچەند مەرجىكەۋە، ۋەك لە راپردودا باسماڭ كردد لە باسى ھەشتەمىشدا بەتئرو تەسەلى قسەي لىدەكەين.

۲- ھەر لەزۈۋە ھەبوونى زانايانىك، كە بەگشتىي گۆرائىي و مۇسقىيان بەرەۋا زانىۋە، بۇ ئۈنۈنە ھەركام لە: الزُّهري والأوزاعي ومَعمر بن راشد ومِيسَى الْقَطَّان باسيان كرددە، كە خەلگى حىجاز (سَماع) يان بەدروست زانىۋە، ھەرۋەھا زانايانىكى زۆر لەۋبارەۋە كىتئبو نامىلكەۋ فەتۋايان ھەن، ۋەك لە بېرگەي (۳)ى باسى سىيەمى ئەم بەشەدا ناۋى چلو شەش (۶۶) لەۋانەمان نووسىۋە.

۳- زۆرىك لەۋانەي باسى يەكەدەنگىي زانايان دەكەن، قسەكانى زانايانان بەوردىي و ۋەك خۇيان نەھىناۋە، بۇ ئۈنۈنە: ھەيە باسى (سَماع)ى ھەندىك لە ئەھلى تەسەۋۋفى لاپئ (مُتَحَرِّف)ى كرددە، بەلام كە قسەكەي لىۋە نەقْل كراۋە، ۋاپىشاندرۋە، كە بەگشتىي قسەي كرددە!

ھەيانە، كە بەس قسەي لەبارەي ھەندىك لەئامىرە دەنگىيەكانەۋە كرددە، كەچى ۋاپىشاندرۋە، كە بەگشتىي لەبارەي ھەمويانەۋە داۋە!

ھەيانە، كە تەنيا باسى گۆرائىي و بەزمى فاسقانى كرددە، بەلام دۋايى قسەكەي گشتىئراۋە!

با ۋىتەيەك لەۋبارەۋە بىتئىنەۋ بۇ زياتر رۈونكرنەۋەي مەبەست:

((عن إسحاق بن عيسى الطَّبَّاع قال: سألت مالك بن أنسٍ عَمَّا يَتَرَخَّصُ فِيهِ بعض أهل المدينة من الغناء؟ فقال: إِنَّمَا يَفْعَلُهُ عِنْدَنَا الْفُسَّاقُ)) رواه أحمد في (الْعِلَل) رقم: ۱۵۸۱، وهو صحيح، واته: ئىسحاقى كۈرى عىساي طەببەع دەللى: لە مالىكى

كۆپى ئەنەسم پىرسى لەبارەى ئەو گۈتەنەۋە، كە ھەندىك لە خەللى مەدىنە مۇتەتى پىدەدەن؟ گوتى: لەلەي ئىمە بەس لاپى بوۋەكان دەيگەن.

ئاشكراشە كە لىرەدا (مالك) بەس ۋەسقى واقىعى گۆرانىي بىژانى مەدىنەى كىرۋەو نەيگۈتۈە: ھەركەسىك گۆرانىي بلى، يان گوتى بۆ بگىر لاپى (فاسق) يە، ۋەك ئىستاكە ئەم قەسەيەى (مالك) بەم چەمك ۋاتايە بەكاردى!

كەۋاتە: يەكەدەنگىي ھەبۈنى زانايان لەبارەى قەدەغەبۈنى گۆرانىي ۋ مۇسقىاۋ ھەر نەبۈۋە، تاكو بگىرەتە بەلگە!

جۆرى چۈرەمى بەلگەكانى بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي ۋ

مۇسقىا: گۆرانىي ۋ مۇسقىا عادەتى خراپەكارانە ۋ

ۋىچۈاندنى وانىش قەدەغەيە :

بەللى ئەمىش جۆرىكى دىكەيە لەۋشتانەى، كە بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي ۋ مۇسقىا بە بەلگەيان ھىناۋنەۋە ۋ پۈختەكەيشى ئەۋەيە، كە: گۆرانىي ۋ مۇسقىا تەنيا عادەت ۋ نەرىتىي گوناھبار ۋ خراپەكارانە، ديارە خۆ چۈاندن (تەشەب) بەۋانىش ھەرپامە، ۋەك لە سۈننەتدا ھاتۈە: (مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ) رواه أحمد وأبو داود، ۋاتە: ھەركەسىك خۆى بە كۆمەللىك بچۈيتى ئەۋە لەۋانە.

ھەلۋەشاندەۋە :

ئىمە لەبەرپەرچەدانەۋەى ئەو قەسەيەدا، كە بە بەلگە زانراۋە، دەئىي: يەك: راست نىە، كە گۈتەن ۋ گۈى لىگرتنى گۆرانىي ۋ مۇسقىا بەس عادەت ۋ نەرىتىي گوناھبار ۋ خراپەكاران بى، چۈنكە:

أ- ئە رۆژگارى پىغەمبەردا ﷺ و ئەكۆمەلگىتى ئىسلامىي يەكەمدا، كە چاكتىن و پاكتىن كۆمەلگاي سەرزەوى بوو، گۆرانىي و مۇسقىا ھەبوو، وەك پىشتىش خرايە روو، دواترىش تىشكى زىاترى دەخەينە سەر.

ب- ئە مېژووى ئىسلامىيدا، كەسانى دىندارو خاوەن كەسپىيەتتى بەرز، گۆرانىي يېژو مۇسقىار بوونە، بۇ ئوونە:

۱- إسماعيل بن جامع المُغَنِّي، كە ئە رۆژگارى شوئىنكەتوانى شوئىنكەتواندا بوو^(۱).

۲- إبراهيم بن سعد بن إبراهيم بن عبدالرحمن بن عوف، كە پىشتىش باسما كرددو و شىخى ئىمام شافىعى بوو، (بخاري و مسلم) و ئەوانى دىكەش فەرموودەيان لى گېژا و نەو، كاتى خۆى سوئىندى خاردو، كە پاش گۆرانىي گوتن و عود لىدان نەبى، فەرموودان باس نەكات^(۲)!

۳- عَلِيَّةُ بِنْتُ المَهْدِي، كە خوشكى (هارون الرشيد) بوو (الذهبي) ئەم بارەيدو گوتويەتى^(۳): (شاعرة عارفة بالموسيقى رخيمة الصوت ذات عِفَّةٍ وتقوى وَمَنَاقِبٍ) واتە: شاعىرو شارەزاي مۇسقىا بوو و دەنگى نەرم و بەسۆز بوو و پاك و پارىژكارو خەسلەت بەرز بوو.

۴- إسحاق بن إبراهيم الموصلي (سَيِّدُ الْمُغَنِّينَ)^(۴).

دو: خۆ چواندن (تَشْبَهُ) بە ئەھلى كوڤر يان خراپە و تاوان، بەرەھايى خراپ نىە، چونكە پىغەمبەرى خوا ﷺ زۆر شتى باشى ئە كافران وەرگرتو، وەك: خەندەك لىدان بەدەورى شارى مەدینەدا، مۆرکردنى نامەكان، گرتنى پۆژووى عاشورا...

(۱) (الآغانى)، ج ۶، ص ۲۸۹.

(۲) (رجال صحيح البخاري) للكلاباذي، ج ۱، ص ۵۱.

(۳) (سَيِّدُ الأَعْلَامِ النبلاء)، ج ۱، ص ۱۸۷.

(۴) ھەمان سەرچاوە، ج ۱۰، ص ۱۱۸.

هەربۆیەش (المنّاي) لەوبارەووە گوتوویەتی^(١):

(أَي: تَزَيَّا فِي ظَاهِرِهِ يَزِيَّهُمْ وَفِي تَعْرِفِهِ يَفْعَلُهُمْ وَفِي تَخْلُقِهِ يَخْلُقُهُمْ، وَسَارَ بِسِرِّهِمْ وَهَدِيَهُمْ فِي مَلْبَسِهِمْ وَبَعْضَ أَعْمَالِهِمْ وَكَانَ التَّشَابُهَ، بِحَقِّ قَدِّ طَابِقٍ فِيهِ الظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ)، واتە: یانی: بەپۆلەت پۆشاکى ئەوانى پۆشیوە و کردەوێ وانى کردۆتە پیشەو، ڕەوشتى وانى ڕەچاو کردووە بەرپى واندە پۆیشتووە لە پۆشاک و هەندیک ڕەفتاریاندا، بەجۆرێک، کە پۆلەت و پەنەیان لەوێدا یەکی گرتۆتەو.

پاشان لەمەسەلەى گۆرانیى و مۆسیقادا هیچ خۆشوبهاندن (تَشَبُّهٌ) یەک بەئەهلى کوفرو خراپە نیە، چونکە ئەو مەسەلەیه، کەم و زۆر لەنێو مسوڵماناندا هەر هەبووە تایبەت نیە بە کافران و خراپەکارانەو، هەرچەندە، ئەگەر تاییبەتیش بوایه بەوانەو، مادام لەبۆاری هەئس و کۆمەتەکان (المعاملات) دایە، ئەک عەقیدەو عیبادهت، ئەو بەس ئەو جۆرەیان، کە ناشەرعیی یە ڕەفزدەبوو، ئەک بەگشتیی، چونکە وەک پێشتر لە باسی بنچینه شەرعییهکاندا خستمانە ڕوو، بناغە لە هەئس و کۆمەتەکاندا ڕەوایی و ڕەستکراوێی یە.

ئەنجا سەرباری هەموو ئەوانەش، کە ڕابردن: دەقی: (مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ) لەنێو فەرموودەناساندا کێشەو مشت و مەڕی زۆری لەسەرە، (الزركشي) گوتوویەتی^(٢): (فِي سَنَدِهِ ضَعْفٌ)، (طبراني) بە (حَسَنٌ) ی داناو، بەلام (العراقي) بە بێهێز (ضعيف) ی وەسف کردووە^(٣).

کەواتە: ئەم جۆری چوارەمەش لەو شتانەى، کە بە بەلگەى قەدەغەبوونی گۆرانیى و مۆسیقا بە ڕەهائى دانرابوون، دەرکەوت، کە بەلگەنیەو ناگۆنجی لەوبارەو پەشتى پى بێستری و دلى پى خۆش بکری!

(١) (فيض القدير)، ج ٦، ص ١٠٤.

(٢) (فيض القدير) للمناوي، ج ٦، ص ١٠٤.

(٣) (الغناء والمعازف في الأعلام المعاصر)، ص ٢٧٧.

جۆرى پىنجەمى بەلگەكانى بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي و مۇسقىا رېگرتن لە گوناھو خراپە (سَدُّ الذَّرِيعَةِ)

نەمىش يەكى دىكەيە لەو شتانەي، كە بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي و مۇسقىا بە بەلگەيان ھېتاونمەۋ، پوختەي مەبەستى نەم بەلگەيەش ئەۋەيە، كە: (پىئويستە رى ئەشتى رەۋا بگىرى، كە سەردە كىشى بۆ چۈنە نىۋ شتى قەدەغەۋە).
جا دەلئىن: ئىستا پۇژگار بەجۆرىكە، كە خەلگەكەي زۆر تىكچۈۋە خراپ بوۋە، بۆيە پىئويستە رى نەدرى، كە بەھۆي گۆرانىي و مۇسقىاۋ خەلگ بەرەۋ خراپەي زياترى بىرى.

ھەلۋەشانەنەۋە :

ئىمەش لەۋەلامدا دەلئىن:

پىشتەر لەبەشى دوۋەمدا، كە تەرخانمان كردو بۆ خستەنەپروۋى چەند بنچىنەيەكى شەرىعى، كە پىئويستە لەسەر بناغەيان ھەتس و كەوت لەگەل ھونەردا بگىرى، بنچىنەي ھەۋتەمان بەم ناۋو نىشانە خستەپروۋ:

(رېئى گوناھ گرتن (سَدُّ الذَّرِيعَةِ)، نابى بگىرىتە پاساۋى شتى رەۋا لە خەلگ قەدەغەكردن، ھەرشىك لە پۇژگارى دابەزىنى شەرىعەتدا رەۋا بوۋى ھەر رەۋايە).
كەۋاتە: ھەر لەو شوپنە، كە ناماژەمان پىكرد ئەۋ قەسەيەي لىرە خەرىكى ھەلۋەشانەنەۋەنى، ھەلۋەشانەنەۋە، بەلام لىرەش ھەر بەكورتى قەسەيەكى لەبارەۋ دەكەين: (الْقَرَفِي) لەبارەي نەم مەسەلەيەۋە گوتۇۋيەتى^(۱):

(الذرائع ثلاثة أقسام:

۱- قَسَمُ أَجْمَعَتِ الْأُمَّةِ عَلَى سَدِّهِ.

۲- وَقَسَمُ أَجْمَعَتِ الْأُمَّةِ عَلَى فَتْحِهِ.

۳- وقسم اُخْتَلَفْتُ فِيهِ، فُهناك من يَسُدُّ كَمالك، ومن يُخَالِفُهُ...).

واتە: ھۆكارەكانى تووشبوونى گوناھ سى بەشن:

۱- بەشىكىيان ئومەت لەسەر پى لىنگرتنى يەكدەنگە.

۲- بەشىكىيان ئومەت لەسەر پىيىدانى يەكدەنگە.

۳- بەشىكىيان تىيدا، كەوتۇتە راجىيىيە، ھەيە پى لى دەگرى (مالك)،

ھەشە پىچەوانىيەتى.

پاشان (القرافي) دىتە سەر پوونكردنەوى چەمكو واتاى ھەركام لەو سى بەشەو،

ئوونە بۇ ھىنانەويان و لەبارەى يەكەميانەو دەلى:

بەشى يەكەم: ئەو ھەيە، كە بىيىتە مايەى زىيانىكى مسۆگەر، يان نىزىك لە مسۆگەر،

و ەك ھەلغەندنى بىرىك لەسەر پىگايەك، كە خەلكى پىدا دەپوات.

لەبارەى دوو ھەمىشيانەو دەلى:

بەشى دوو ھەم: ئەو ھەيە، كە مەگەر بەدەگمەن، دەنا سەرناكىشى بۇ خراپەو زىان، و ەك:

ناشتنى درەختى تىرى، كە رەنگە مەى (شراب)ى لى دروست بكرى.

لەبارەى سىيەمىشيانەو دەلى:

بەشى سىيەم: ئەو ھەيە، كە لەھىچ كاميان نىە، نە زىان گەيەنى و نەبى زىانى

نىزىك مسۆگەر نىن.

جا ديارە و ەك پىشتەر لە باسى (۶)ى ئەم بەشى سىيەمەدا گوئمان، ھىچ كام لەو

زانايانەى، كە گۇرائىي و مۇسقايان بەرەوا (مباح) داناو - مەگەر بەدەگمەن - دەنا

كەسيان نەيگوتە: بەبى بەندو مەرج (قىد و شرط) پەوان، بەلكو چەند مەرج و

بەندىكىيان بۇ داناون، كە پىشتەر خستماننە پوو، جا، ئەگەر بىت و ئەم مەرج بەندانە

رەچاو بكرىن، ئەو گۇرائىي و مۇسقا سەرناكىشن بۇ زىان و خراپە، ئەم كاتەش

نەپىيىست دەكات و، نەپىشى تىدەچى بنچىنەى پى گوناھ گرتن (سَدُّ الذريعة)يان

بەسەردا بچەسپىنن.

جۆرى شەشەمى بەلگەكانى بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي و مۇسقىلا : گۆرانىي و مۇسقىلا بۇ تىكدانى خەلگ لە شەراب خراپترن :

نەمىش بەلگەكى دىكەى بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي و مۇسقىلايەو، ئونەى
زۆرىش بۇ پىشتراستكردەنەوى قسەكەيان، لەواقىعى ژيانى ھونەرمەندان و
دەورەرىشيان دېننەو!

ھەلۋەشانەنەو :

تېمەش لەوەلامداو بۇ ھەلۋەشانەنەوى ئەم قسەيە دەلېن:

يەك: ئەگەر مەبەست گۆرانىي و مۇسقىا تەھلى كوفرو خراپە بى، تا پاددەيەك
ئەم قسەيە پىتى تېدەچى، بەلام ەك چەند جارېك دووبارەمان كردۆتەو
ئەوانەى، كە گۆرانىي و مۇسقىا بەرەوا دادەنېن، دەلېن: پىۋستە چەند بەندو
مەرجېك پەچا و بكرېن، كە لەباسى شەشەمى ئەم بەشى سېيەمەدا لەچار
بەرگەدا خستروماننەروو، ديارە ئەوكاتەش ئەو كارىگەرىيە خراپەيان نابى.

دو: ئەگەر راستە گۆرانىي و مۇسقىا زيانپان لە شەراب زياترەو، پىۋستە لەويش
قەدەغەترىن! ئەدى كوا بۆچى ەك لەسەر قەدەغەبەونى شەراب ئايەت و
فەرمودەى پوون و راشكاو ەن، لەسەر قەدەغەبەونى گۆرانىي و مۇسقىاش
دەقى قورئان و سوننەت نابىنېن؟!

تاشكراشە، كە پەلى ھوكمە شەرعىيەكان، لە قورئان و سوننەتدا ديارى
دەكرېن، ئەك بەپىى مىزاج و ئارەزوو!

سە: پىۋستە بزائى، كە زۇرجاران زانپان كاتېك بەتوندى قسەيان لەبارەى
گۆرانىي و مۇسقىاۋ كەردو، مەبەستيان پىتى ئەو جۆرە گۆرانىي و
مۇسقىايە، كە نېۋەپۆكىكى خراپ و زيانبەخشى ھەيەو، كراوئە ھۆكار

(وسيلة)ى گەيشتن بە ئامانچى ھەرام! بۇ غورنە باسەرغى قسەيدەكى (ابن تيمية) بدەين لەو رۈوھو، كە دەلى^(۱): (الْغِنَاءُ نَهَى عَنْهُ لِأَنَّهُ قَدْ يَدْعُوا إِلَى الزُّنَا كَمَا حُرِّمَ النَّظَرُ إِلَى الْأَجْنِبِيَّةِ) واتە: بۇيە پىگىرى لە گۇرانيى كراو، چونكە رەنگە بېيىتە ھاندەر بۇ زىنا، ۋەك چۇن تەماشاكردنى ئافرەتى يىگانە قەدەغە كراو).

لەسەر ئەم قسەيدى (ابن تيمية) ش دوو تېيىنىم ھەن:

يەكەم: ۋەك دەيىنىن (ابن تيمية) -خو لېى خۇش بى- گۇرانيى دەشوبھىتى بە رۈوانىنى ھەرام (نظر) ۋە، دەجا يىگومان ۋەك چۇن لە بەرانبەر رۈوانىنى ھەرام ۋارەزۈبازانەدا، ھى رەواو ئاسايىش ھەيدە، بەھەمان شىۋە لە بەرانبەر گۇرانيى خراپ ۋ ھاندەر بۇ زىناو خراپەشدا، ھى رەواو بگرە پەسندىش ھەيدە، كە يان ھىچ شىۋىنەۋارى خراپى نى، يان زىاد لەۋەش بەرھەم ۋ شىۋىنەۋارى باشىشى ھەيدە.

دوۋەم: لە قورئان ۋ سوننەتدا بەراشكاۋىي رۈوانىنى ھەرام ۋ ۋارەزۈبازانەى ھەركام لە پىاۋان ۋ ئافرەتان بۇيەكدى قەدەغە كراو، بۇ نىمۇنە: خوا (عَزَّ وَجَلَّ) فەرمۈيەتى: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ...﴾ ۋ ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ...﴾ (النور).

بەلام ۋەك لە باسەكانى پابردوودا بۇمان ۋ ەركەوت، ھىچ ئايەت ۋ فەرمۇدەيدەك نىدە، كە بگورغى بەبەلگە بھىۋىرەنەۋە لەسەر بەرەھايى ۋ گىشتى قەدەغەبوۋنى گۇرانيى ۋ ئامىرەكانىشى.

دىارە ھۆكارى مۇشت ۋ مېرۈ پاجىيى زانايانىش، لەبارەى قەدەغەبوۋنى گۇرانيى ۋ مۇسقاۋە يەكەدەنگىيان لەسەر ھەرامىي رۈوانىنى خراپ ۋ ۋارەزۈبازانەش، ھەر

ئەۋەيە، كە لەسەر ھەرامىي رۋانىنى خراپ، دەقى شەرىعىي پۈۈن و راشكاۋ ھەيە، بەلام لەبارەي گۆرانىي و مۇسقاۋ نە!

جۆرى ھەۋتەمى بەلگەكانى بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي و
مۇسقا : دەنگى گۆرانىي و مۇسقا مایەي
سەرگەرمېۋون و بەكەيف ھاتنى مەرۇقە :

بەلئ ئەمەش يەكى دىكەيە لەۋشتانەي، كە بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىي و
مۇسقا بەبەلگەيان ھىناۋە لەسەر قىسمو دەغۈايەكەيان، ئەمە ھەۋتەمىن و دوامىن
بەلگەيانە بۇ ئىسپاتى راستىي بېرۈپاۋ ھەلۈستەكەيان.

ھەلۈەشانەنەۋە :

ئىمەش لە ۋەلامى ئەم قىسەيەداۋ بۇ ھەلۈەشانەنەۋەي دەئېن:
يەك : كۈا بە چ ئايەت و فەرمۇدەيەك شادىي و خوشىي و كەيف و ھەست جوۋلان
بەرەھايى ھەرام كراۋە؟!
دو : ، ئەگەر بلېن : گۆرانىي و مۇسقا لەبەر دەنگى خوشىي قەدەغەن، دەبى
قاسپەي كەۋو جىرۈەي بولبول و كەنارىي و گەمەي كۆترو خورەي ئاۋو... ھەتد
ھەرام بن!

س : خوا سبحانە و تعالى فەرمۇيەتى : ﴿ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ
أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴾ لقمان ، واتە : لەرۈشتەندا ميانە بەۋ لە
دەنگت بگرەۋە، يىنگومان ناخۆشتەين دەنگ دەنگى كەرانە.

کهواته:

وهك چۆن دهنگی كه ر ناخۆشتین دهنگه، خواش (عز وجل) فەرمانی
 پێكردوین، كه دهنگی خۆمان زۆر بهرز نهكهینهوه، تاكو نهشوبهیتته ئهو
 دهنگه ناسازه، دیاره دهنگی خۆشیش پهسندهو، خواش هیچ شتیکی جوانو
 خۆشو پاكی قهدهغه نهكردوه، وهك فەرموویهتی: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي
 أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...؟!﴾ (الأعراف) وهك له بهشی دووه مدا
 له بنچینهی (۳) دا به درێژیی قسه مان لهو یاره وه كردوه.

چوار: چۆن دهگوهی بگوتی، دهنگی خۆش قهدهغهیه له حالیکدا، كه په کێك له
 بهلگمو نیعمه ته به خشراوه کان به (داود) علیه السلام دهنگی زوڵال خۆش بووه،
 وهك خوا فەرموویهتی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَجِبَالُ أَوَّي مَعَهُ وَالطَّيْرُ
 وَأَنَّا لَهُ الْخَازِنَةُ﴾ (سبا)، واته: بهخششی خۆمان به داوود دابوو، ئهی
 چیا به کان و بائنده کان، له گه ئی بلینهوه، ئاسمانمان بۆ نهرم کردبوو.

پێغه مبهری خواش ﷺ به (أبو موسى الأشعري) ی، كه دهنگیکی به جۆش و
 خۆشی ههبوو، فەرمووه: ((لو رأيته وأنا أسمعُ قراءةً لك البارحة! لقد أُوتيت
 مِزْمَارًا من مزامير آل داود)) متفق عليه، واته: نهگهر دهتیینیم دوتی شهو
 گویم بۆ قورئان خوێندنه کهت پاگرتبوو! بێگومان تۆ ئاوازیك له ناوازه
 خۆشهکانی داوودت پێدراوه.

کهواته:

دهنگی خۆش بهر په هایی نیعمه تهو مادام به شتیه کی ناشه رعیی و بۆ ئامانجیکی
 خراب به کار نهیته، ئهو به پیتی ئهو ئامانجه شه رعیهی، كه بۆی به کاردی
 حوکمه کی دیاری دهکری، له ئیوان: فەرزیوون و پهسندبوون و پهوابووندا.

ئىنجا خويىنەرى بەرپىز!

ئىستاش كە لەدووتويى ئەم باسى ھەتتەمەدا بۆمان پروون بۆۋە، كە ھىچ كام لەو شتەنەي بەقەدەغەدانەرانى گۆرانىيى و مۇسقىا بە بەلگەيان دانابوون، بە ھەر ھەت جۆرەكانىانەۋە، بەلگەنەبوون و بايى ئىسپاتى دەۋايەكەيانىان نەكردو دەرگەوت، كە دەۋايى (قەدەغەبوونى گۆرانىيى و مۇسقىا بەرپەھايى) قىسەيەكى بى پىشت و پەنايە، با بۆ زياتر دىنابوون و بەرچاۋ پروونى لەباسى ھەشتەمدا، ناماۋە بەچەند بەلگەيەك بىكەين لەسەر سەلماندى: (لە بنەرەتەۋە رەۋابوونى گۆرانىيى و مۇسقىا):

**باسى ھەشتەم: چەند بەلگەيەك لەسەر لە
بنەرەتەۋە رەۋابوونى گۆرانىيى و مۇسقىا :**

خويىنەرى سەنگىن!

ھەرچەندە دۋاي ئەۋەي لەباسى پىشۋودا پروون بۆۋە، كە ھىچ بەلگەيەك لەسەر قەدەغەبوونى گۆرانىيى و مۇسقىا - بەرپەھايى - نى، بىنگومان گۆرانىيى و مۇسقىاش لەۋارى ھەتسەكەۋتەكاندان، كە ئەسلى تىپىدا رەۋايى (اباحە)يە، مەگەر بەلگەي پاست و پروون ھەبى لەسەر ھەلاۋىررانى شتىك لەو ھوكمە گىشتىيە، بەلئ دۋاي ئەۋە، ئىمە ھىچ پىتويستىمان بە بەلگەھىنانەۋە نى، بۆ ئىسپاتى رەۋايى گۆرانىيى و مۇسقىا - مادام مەرچە پىتويستەكانىان تىپدا رەچاۋگراين -، چۈنكە ھەرشتىك لە جوغزى ھەتسەكەۋتەكان (معاملات) دابو، دەقىك لەسەر قەدەغەكرانى نەبوو، ماناي وايە لەسەر ئەسلى خۇي، كە رەۋايىيە ماۋەتەۋە.

بەلام ئیمە بۆ زیاتر بەرچاوپروون بوونەوهو دڤیایی لەویارەوه، چەند بەلگەیه کیش لەسەر ئیسپاتی لە بنەرەتەوه رەوابوونی گۆرانیی و مۆسیقا، دەخەینەرۆو:

یهك: چەند ئایەتیکى قورئان:

١- ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ...﴾ (المائدة) ، واتە:

پرسیارت لێدەكەن چی یان بۆ حەڵال کراوه؟ بڵێ: شتە خۆشو چاکو پاکە کانتان بۆ حەڵال کراون.

٢- ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...﴾ (النور)

(الأعراف) ، واتە: بڵێ: کى ئەو شتە جوانانەى، کە خوا بۆ بەندەکانى پەیدىی

کردوونو، رۆزىیە خۆشو چاکەکانى قەدەغە کردووه؟!

٣- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَسْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا

يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (المائدة) ، واتە: ئەى ئەوانەى بڕواتان هیناوه! ئەو شتە

بەتامو چاکانەى خوا بۆى حەڵال کردوون، قەدەغەیان مەكەن، سنوور بەزىنىی مەكەن، بىگومان خوا سنوور شكىنانى خۆشناوى.

٤- ﴿...وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ...﴾ (الأعراف) ، واتە:

...و- پىغەمبەر ﷺ- هەرچى بەتامو چاکە بۆیان حەڵال دەكاتو، هەرچى بىسو زیان بەخشىشە لىیان قەدەغە دەكات...

شایانى باسیشە، کە وشەى (الطَّيِّبَاتِ) - وهك لەبەشى دووه مى ئەم کتیبەدا باسمان کر- مەبەست پىی هەموو ئەو شتانەن، کە مەرووف چىۆیان لىوهردەگرى،

له بهرگو پۇشاك و خواردن و خواردنه وه و دهنگ و رهنكو... هتده كان، وهك (العز بن عبدالسلام) له كتيبي (دلائل الأحكام) دا وشه (الطبيبات) ي به: چيژ ليوره گرگاوه كان (المستلذات) ليكداهه وه^(۱).

﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْجَةً أَوَّلُوهَا نَفْصًا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِو وَمِنَ الْتِجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴾ الجمعة، واته: كاتي: ك —

مسولمانان- بازرگانيهك، يان له هرويتكيان بينى، بهره و ليى پرژان و تزيان به پيوه (له سر مينهر) جي هيتشت، بلن نه وهى لاي خوايه له خافلان و له بازرگاني باشره و خواش باشرين پوزى دهره.

جا له باره ي هوى هاتنه خواره وهى نعم نايه تموه (مسلم) له (صحيح) هكه ي خويدا، فهرمايشتيكى له (جابر بن عبدالله) وه -خو لييان پازى بى-، به چهند رپوايه تيك هيناوه، كه نه مه يه كيكيانه^(۲):

(عن جابر بن عبدالله أن النبي ﷺ كان يعطى قائماً يوم الجمعة فجاءت عيرٌ من الشام فأنفقت الناس إليها، حتى لم يبقَ إلا اثنا عشر رجلاً، فأنزلت هذه الآية التي في الجمعة: ﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوَّلُوهَا نَفْصًا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ﴾، واته: ... پيغه مبهرد ﷺ جاريكيان له پوزى جومعه دا به پيوه و تارى دها، كاروانيك له شاموه هات، خهلكى به پرتاو بهره و پوى چون، ههتا تنيا دوازه پياو مانه وه، نيدي نعم نايه ته ي، كه له (الجمعة) دايه هاته خوارى...

دياره پيشت باسمان كرد، كه وشه (هو) گورانيى و ئاميژه كانى ده گريته وه، ليژه شدا مبهست پيى گورانيى گوتن و ته پل و دهف ليده، چونكه عاده تى خهلكى مه دينه وابوه، كاتيک كاروانى بازرگانيان به سه لامه تى گه يشتبايه وه جي، به گورانيى و ته پل و دهف ليدهن پيشوازيان ده كرد، تنجا مادام خوى

(۱) پروانه: (نيل الاوطار)، ج ۸، ص ۳۲.

(۲) (صحيح مسلم)، رقم: ۸۶۳، و (صحيح البخاري)، رقم: ۹۳۶.

بهروز مهزن لیره دا (تجارة) و (هو) ی پیکمه له یهك سیاق دا هیتان، دیاره یهك
 حوکمیشیان هیده، هیچ گومانیشی تیدانیه، نه گهر پیغمه مبهری خوا ﷺ
 (گۆرانیه و نامیره دهنگیه کان) ی قهدهغه کردبایه، خهنگی مسولمان به
 گۆرانیه گوتن و تهپل و دهف لیدانهوه بهلای مزگموته کهیدا رهت نهده بوون و،
 نهویش لییان بیدهنگ نهده بو!

۶- ﴿...إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصَوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ لقمان: ۱۹، واته: ... بهراستی
 ناخوشتترین دهنگ، دهنگی کهرانه.

چۆنیهتی بهلگه بوونی نهم نایه تهش له سه رهوایی دهنگی خوئی گۆرانیه و
 نامیره کانی گوتن (آلات الغناء) وهك (أبو حامد الغزالي) گوتویهتی^(۱)،
 ناویه:

خوای کار به جی رایگمیانده، که ناخوشتترین دهنگ، دهنگی کهرانه، دیاره بهو
 بۆنیه شهوه وایفه رموه، که لوقمانی حکیم (خوا لیلی پازی بی) له میانیه
 نامۆزگار یکردنی کوره کهیدا گوتویهتی: ﴿وَأَغْضَضُ مِنْ صَوْتِكَ﴾ واته: له دهنگت
 بگروهو دهنگ زیاد له پیویست ههله هینه، که واته: خوا - سبحانه و تعالی - له سه
 زمانی لوقمان دهنگ زۆر بهرز کردنهوه ی قهدهغه کردوه، له سۆنگه ی نهوه، که
 دهنگی بهروزو زل ناخوشه، به بهلگه ی نهوه، که دهنگی کهر، ناخوشتترین دهنگ و
 سه دایه، چونکه زۆر گهروهو بهروزو جاز کهره، جا نه گهر دهنگی بهروزو ناخوش
 شتیکی خراپ و ناپه سند بی، دیاره دهنگ و ناوازی خوش و ههست بزوین، شتیکی
 په سندو باشه.

(۱) پروانه: (فقه الغناء والموسيقى في ضوء القرآن والسنة) ص ۸۶، که ناماوه ی بهو قسه یه ی (أبو
 حامد الغزالي) کردوه، به لام من به شرح و شیکردنه وه هیتانم.

دیاره پیشتیش چند فرموده یه کمان له پیغمبهری خواوه ﷺ هینان، که مهدح و ستایشی دهنگو تاوازی خویشان تیدا خرابو روو، لیره دا پیویست به دوباره کردنه ویان ناکات.

نیستاش پاش ناماژه کردن بهم چند نایه ته به پیژهی کتیبی به پیزی خوا تبارک و تعالی، که هدر کامیکیان به تنیا ده گونجی بگریته به لنگی ره و ابونی دهنگی خوش (الصوت الحسن) چ هی مرؤف بی، چ هی بالنده، چ هی تافگو و پویار، چ هی نامیر، با سرنجیکی خیرای ژماره یه که له فرمایشته کانی پیغمبهری خواش ﷺ لهویاره و بدهین.

دوو: چند فرموده یه کی پیغمبهر ﷺ:

خوینهری به پیز!

نه گهر هیچ فرمایشتیکی پیغمبهر ﷺ له سر قه ده غه بونی گورانی و موسیقا نه بو - وه که له باسی پیشودا خرایه روو و سه لمیتراش - نه وه به پیچموانمه، چندان ده قی روون و راشکاو سوننه هه، له سر ره وایی گورانی و موسیقا، به مخرجیک نهو شتانه یان تیدا ره چاو بگرین، که زانو شاره زایانی نیسلام بۆ هه موو، یان زۆربه ی شته ره وایه کان (الأشیاء المباحة) به مخرجیان گرتوونو، له باسی شه شه مدا خستمانه روو.

نمهش ژماره یه که لهو ده قانه ی سوننه ت:

۱- ((عن عائشة رضي الله عنها أن رسول الله ﷺ دخل عليها أيام منى وعندها جاريتان تغنيان وتضربان بدفين ورسول الله ﷺ على وجه الثوب)) (وفي رواية: مستتر بثوبه) لا يأمرهن ولا ينهيهن، ((وفي رواية: فانتهرهما)) أبو بكر فكشف رسول الله ﷺ (ثوبه) عن وجهه فقال: دَعْنِي، ((وفي رواية: دَعْنِي)) يا أبا بكر فإنها أيام عيد رواه أحمد وإسحاق بن راهويه والنسائي وابن جبان، وهو صحيح، واته: عائشه (خو لیتی پازی بی) ده لئی: له پوژانی مانمو له مینادا

پێغه مبه‌ری خۆی ﷺ لێ وه‌ژوور كه‌وته‌، له‌ كاتێكدا، كه‌ دوو كچی^(١) له‌ لا بوون، گۆرانیان ده‌گوت و دوو ده‌یان لێنده‌دان، جا له‌ حائێكدا پێغه مبه‌ری خوا پاكشاه‌و پۆشاكێكی به‌سه‌ر ده‌م و چاوی خۆی داداوه‌، ((وه‌ له‌ رپوايه‌تێكدا: به‌ پۆشاكه‌كه‌ی خۆی داپۆشیبوو)) نه‌ فه‌رمانی پێده‌کردن و، نه‌ رپیشی لێ ده‌گرتن، نه‌ بویه‌كر تیی خورپن، ((وه‌ له‌ رپوايه‌تێكدا: له‌ هه‌ردووکیانیه‌وه‌ خورپ))، ئیدی پێغه مبه‌ری خواش پۆشاكه‌كه‌ی له‌سه‌ر پووی لادا و فه‌رمووی: ئه‌ی نه‌بویه‌كر وازیان لێ بێنه‌، ((وه‌ له‌ رپوايه‌تێكدا: واز له‌ هه‌ردووکیان بێنه‌))، چونكه‌ ئه‌م پۆژانه‌ جه‌ژن.

هه‌روه‌ها ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ به‌م شیوه‌ش گێڕاوه‌ته‌وه‌:

((عن عائشة: دخل علي رسول الله وعندي جاريتان تُغْنِيَانِ بَغْنَاءٍ بُعَاثٍ، فَاضْطَجَعَ عَلَى الْفِرَاشِ وَحَوْلَ وَجْهَهُ، وَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَانْتَهَرَنِي وَقَالَ: مَزْمَارَةٌ (وفي لفظ: مَزْمَارٌ) الشَّيْطَانُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالَ: دَعَهُمَا، فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزَتْهُمَا فَخَرَجَتَا وَكَانَ يَوْمَ عِيدِ يَلْعَبُ السُّودَانُ بِالْذَّرْقِ وَالْحِرَابِ، فَأَمَّا سَأَلْتُ النَّبِيَّ وَإِمَّا قَالَ: تَشْتَهِيْنِ تَنْظَرِيْنِ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَأَقَامَنِي وَرَاءَهُ، حَذَّيْ عَلَى حَذِّهِ وَهُوَ يَقُولُ: دُونَكُمْ يَا بَنِي أَرْفَدَةَ، حَتَّى إِذَا مَلِكْتُ، قَالَ: حَسْبُكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَادْهَبِي)) متفق عليه.

پێشترمانای ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌مان كرده‌ - له‌ باسی حه‌وته‌مدا - و لێره‌ دووباره‌ی ناكه‌ینه‌وه‌.

شایانی باسیشه‌، كه‌ ئه‌م ده‌قه‌ی سوننەت به‌هه‌ردوو رپوايه‌ته‌كه‌یه‌وه‌، به‌لگه‌یه‌كی پوون و پاشكاوی له‌ په‌واپی گۆرانیی و ئامێره‌ ده‌نگیه‌كانه‌و، پێشتریش چۆنیه‌تی ده‌لاله‌تی ئه‌م فه‌رمایشته‌مان له‌سه‌ر په‌واپی گۆرانیی و مۆسیقا پوون كرده‌وته‌وه‌، بۆیه‌ لێره‌ به‌م ئاماژه‌یه‌ وازی لێ دێنین.

(١) وشه‌ی (جاریه‌)، هه‌م به‌مانای كچی تازه‌ پێگه‌یشته‌و دێو، هه‌م به‌مانای كه‌نیزه‌كه‌و، به‌پێی سیاقی یه‌كێك له‌ دوو مانایه‌ دیاری ده‌كرێ. بره‌وه‌: (المعجم الوسيط)، ص ١١٩.

۲- ((عن بُریدَةَ الأسلمي قال: خرج رسول الله ﷺ في بعض مغازيه، فلما انصرف جاءت جاريةٌ سوداء فقالت: يا رسول الله إني كنت نذرتُ إن ردك الله سالماً أن أضربُ بين يديك بالدفِّ وأتغنى، فقال لها رسول الله ﷺ: إن كنتِ نذرتِ فاضربي والا فلا، فجعلتْ تَضْرِبُ فدخل أبو بكر وهي تضرب، ثم دخل علي وهي تَضْرِبُ، ثم دخل عثمان وهي تضرب، ثم دخل عمرُ فألقتِ الدفَّ تحت أَسْتِهَا ثم قعدتْ عليه، فقال رسول الله ﷺ: إن الشيطان ليخاف منك يا عمر! إني كنت جالساً وهي تَضْرِبُ، فدخل أبو بكر وهي تضرب، ثم دخل علي وهي تَضْرِبُ، ثم دخل عثمان وهي تضرب، فلما دخلتِ أنتِ ألقتِ الدفَّ)) رواه أحمد والترمذي وصححه وابن حبان والبيهقي، وأخرج أبو داود عن عبدالله بن عمرو بن العاص حديثاً قريباً منه.

که پیشتەر مانامان کردوهو لیتر دویبارهی ناکهینموه.

دیاره نەم دەقەش بەلگەیدەکی پوون و بێ چەندو چوونی پەوایی گۆزانیی و دەف لێدانە - ھەروەھا سەرچەم نامێرە دەنگیەکانی دیکەش، چونکە ھیچ بەلگەیدەکی نە لەسەر جیاوازییان - چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِيعْهُ، وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلَا يَعْصِيَهُ)) رواه مالك والبخاري وأحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه والنسائي، واتە: ھەرکەسێک لەخۆی گرتووە فەرمانبەری خوا بکات، یا فەرمانبەری بکات، بەلام ھەرکەسێک لەخۆی گرتووە سەرپێچی بکات، با سەرپێچی نەکات.

ھەروەھا فەرموویەتی: ((لَاوْفَاءَ لِنَذْرِ فِي مَعْصِيَةٍ)) أخرجه أحمد ومسلم والنسائي وأبو داود وابن ماجه والترمذي، واتە: نابێ لەخۆگرتن (نەزر) لەشتی ناشرعییدا جێبەجێ بکری.

کەواتە: گۆزانیی گوتن و دەف لێدان، ھەلال و پەوان، نەگەرنا، نەگەر ناشرعیی بوونایە، نەزریان تێدا دروست نەبوو، و پێغەمبەری خواش ﷺ پێ نەدەدان. ھەروەھا نەم فەرموودەییە نمووشت دەگەینێ، کە گۆزانیی گوتن و دەف لێدان - کە دیارە دەف نمونەییەکی نامێرە دەنگیەکانە -، تایبەت نێن بە زەماوەندو

جہڑن (عُرس و عید) دہ، چونکہ تہو بڑنہ (مناسبہ) یہ، کہ تہو نافرہ تہ نہ زری کردہ، گُورانی بڑ پیغہ مہری بلی و دہ فی لہ بہ ردہ مدا لیبدات، بریتی بوہ لہ گہرانہ وہی پیغہ مہری خوا ﷺ لہ جہنگ بہ سہ لامہ تی، بہ لام ییگومان خالی ہاویہ شی نیوان ہمرکام لہوسیپانہ: زہ ماوہ ندو جہڑن و لہ سہ فہر گہرانہ وہ، بریتیہ لہ شادی و خوشی (الفرح والسرور)، کہواتہ: ہمرکاتی مرقف شادی و خوشیہ ک پروی تیگرد، بڑی ہدیہ دہنگی گُورانی و نامیرہ کانی بیستی۔

۳- ((عن السائب بن یزید رضی اللہ عنہ: اَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ! اَتَعْرِفِينَ هَذِهِ؟ قَالَتْ: لَا، يَا نَبِيَّ اللّٰهِ، فَقَالَ: هَذِهِ قَيْنَةُ بَنِي فُلَانٍ، مَحْبِسِنَ اَنْ تُغْنِيكَ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: فَاَعْطَاهَا طَبَقًا فَغَنَّتْهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ قَدْ نَفَخَ الشَّيْطَانُ فِي مَنْحَرِهَا)) رواہ أحمد والنسائی والطبرانی وهو صحيح.

کہ پیشتہ مانامان کردہ وہ، چونیہ تی ۱۱ لالت کردنیشی لہ سہر پدہ وایی گُورانی و نامیرہ کانی، پرونو ناشکرایہ و پیشتیش تاماڑی پیکراہ۔

۴- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: بَيْنَا اَنَا وَرَسُولُ اللّٰهِ جَالِسَانِ فِي الْبَيْتِ اسْتَاذَنْتُ عَلَيْنَا امْرَأَةً كَانَتْ تُغْنِيْ فَلَمْ تَزَلْ بِهَا عَائِشَةُ حَتَّى غَنَّتْ، فَلَمَّا غَنَّتْ اسْتَاذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضی اللہ عنہ فَلَمَّا اسْتَاذَنَ عُمَرُ اَلَقَتْ الْمُغْنِيَةُ مَا فِي يَدِهَا وَخَرَجَتْ، وَاسْتَأْخَرَتْ عَائِشَةُ عَنْ مَجْلِسِهَا، فَاذِنَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَضَحِكَ، فَقَالَ: يَا بَنِي اَنْتِ وَاُمِّي عَمَّا تَضْحَكُ؟! فَاخْبِرِي مَا صَنَعَتْ الْقَيْنَةُ وَعَائِشَةُ، فَقَالَ عُمَرُ: وَاَمَّا وَاللّٰهِ لَا، اَللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُخْشَى يَا عَائِشَةُ)) أخرجه الفاكهي في (أخبار مكة) رقم: ۱۷۴۰، وإسناده قوي.

واتہ: عائشہ - خوا لی پیازی بی- دہ گپ پیتہ وہ، کہ لہ کاتی کد اخوی و پیغہ مہری خوا لہ مالئی دانیشتون، نافرہ تیکی گُورانی بیڑ مؤلتہ تی لی خواستون بڑ ہاتنہ مال، عائشہ زوری ہولداوہ، ہتا گُورانی بڑ گوتہ، جا کاتی کدہ ستی بہ گوتنی کردہ، عومہری کوری خہتتاب - خوا لی پیازی بی- مؤلتہ تی خواستوہ بڑ ہاتنہ مال، تنجا پاش مؤلت خواستنی عومہر، نافرہ تہ

گۆزانیی بێژە کە ئەوەی ئەدەستی داووه فرییداوه و چۆتە دەری، عانی شەش لەو شویتهی لێی بوو چۆتە دواتر، جا کاتیك پێغه مبهري خوا ﷺ مۆلەتی داوه هاتۆتە ژووری، پێکەنیوه، ئەمیش گوتویەتی بابو دایکم فیدات بن، بەچی پێدە کەنی؟ ئەمیش هەلۆیستی هەراکام لە نافەرته گۆزانیی بێژە کەو عانی شەشی بۆ باس دەکات، عومەریش دەڵێ: نەخێر، بەخوا راست نیە، ئەم عانی شە خوا پێغه مبهري کە ی شایستە ترن بە لێ ترسان!

دیاره دەلالەتی ئەم فەرمايشتهش لەسەر رەوا بوونی گۆزانیی گوتن و نامێرە دەنگی بەکان زۆر روون و ناشکرایە، ئەگەرنا، چۆن پێغه مبهري خوا ﷺ پێی بە عانی شە دەدا، کە گۆزانیی بەو نافەرته گۆزانیی بێژە بچێ؟! هەروەها ئەم فەرمودە یەو دەشفامریتهوه، کە گۆزانیی گوتن و بەکارهێنانی نامێرەکانی گوتن و گوێ لێگرتنیان، ئە هەموو حالاندا رەوا (مباح)ە، بۆنە (مُناسبة) یەکی دیاریکراو هەبێ، یان نا.

۵- ((عن الرُّبَيْعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ غَدَاةَ بُنَيَّ عَلِيٍّ فَجَلَسَ عَلَيَّ فِرَاشِي كَمَا جَلَسَ مِنِّي وَجُورِيَّاتٍ يَضْرِبْنَ بِالْأُصْبُعِ يَنْدُبْنَ مَنْ قَتَلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا تَقُولِي هَكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتَ تَقُولِينَ، وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ: (مَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ إِلَّا اللَّهُ)) رواه البخاري وأبو داود والترمذي والنسائي وابن حبان والطبراني والبيهقي.

واتە: رۆبەییعی کچی موعەووێد دەڵێ: ئەو بەیانییە، کە بەبووک چووم، پێغه مبهري ﷺ لێم وەژوورکەوت و وەک ئەو شویتە ی ئیستای تۆ، ئەلامەوه دانیشت، -رۆوی قسە ی لە پراویە کەمە- چەند کچی کیش دەفیان لێدەدا و بەو بابو باپیرانیانیان هەلەدەگوت، کە ئە جەنگی بەدر کوژرا بوون، هەتا کچی ک گوتی: (پێغه مبهري کەمان لەنیو دایە، دەزانێ بەیانی چی روودەدا) پێغه مبهريش ﷺ فەرمودی: ناوا مەلێ و هەر ئەوە ی لەپێشدا دەتگوت بیلێ، ئە رپوایەتی تیرموزیی دا هاتو: (جگە ئە خوا هیچ کەس نازانی بەیانی چی دەبێ!).

دەلالەتی ئەم فەرمايشتهش لەسەر ڕەوا بوونی گۆزانیی و ئامێرە دەنگیەکان زۆر ڕوونە، بەتایبەت، کە پێغەمبەر ﷺ پاش قەدەغە کردنی ئەو کچە گۆزانیی بیژو دەف لێدەر ۛ ئە گوتنی قەسەیک، کە بۆنی شیرکی لێدێ، کە بریتییە لە زانیی شتی پەنھان (غیب) پالئانەلای پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرموویەتی: ئەو بەلێ، کە پێشتەر دەتگوت، واتە: فەرمانی پێکردووە بە بەردەوام بوون لەسەر دەف و گۆزانیی، دیارە ھەرگیزیش پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمان بەشتی حەرپام و قەدەغەو، بگرە ناپەسند (مکروە) ییش ناکات! کەواتە: بەلای کەمەو ئەو کارە فەرمانی پێکردووە، ئەگەر سوننەت و پەسندیش نەبووی، ڕەوا (مباح) بوو!

ۛ ((عن محمد حاطب الجُمَحِيّ قال: قال النبي ﷺ: فَصْلُ ما بين الحلال والحرام: الدُّفّ والصَّوت في النكاح)) أخرجه أحمد والنسائي والطبراني والبيهقي والحاكم وابن ماجه والترمذي وحسّنه.

واتە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئە یەك جیاکەرەوێ حەلال و حەرپام - ئە بواری ئە یەك نیزیکی پیاوان و ئافرەتاندا - بریتییە لە دەف و دەنگ - ی گۆزانیی - لە کاتی مەرەکردندا.

و ئە دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ مسوڵمانانی ھانداو، کە لە پێی گۆزانیی گوتن و دەف لێدانەو - کە باوترین و بەکارھێنراوتین ئامێری دەنگیی ئەو ڕۆژگار و شوێنەبوو - مەسەلە مەرەکردنی ئافرەت و ھاوسەرگیری شەرعییانە، ئاشکرا بکەو ئە پەيوەندییە جینسییە ئاشەرعییەکانی دیکە، کە لە ڕۆژگاری ئە فامیی (جاھلی) دا ھەبوون، جیئیی بکەنەو.

کە دیارە لێرەدا بەکارھێنانی گۆزانیی و ئامێرە دەنگیەکان، بۆ ئەو ئامانجە شەرعییە، بەلای کەمەو سوننەت و پەسند (مستحب) ە.

ۛ ((عن أنس بن مالك رضي الله عنه: أن النبي ﷺ مرَّ ببعض المدينة، فإذا هو بجوارٍ يَضْرِبَن بِدُفِّهِنَّ وَيَقُلْنَ:

مَنْ جَوَارٍ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ
يَا حَبَّاذَا مُحَمَّدًا مِنْ جَارٍ

فقال النبي ﷺ: أَلله يعلم إني لأُحِبُّكُمْ)) رواه ابن ماجه والطبراني وقال البيهقي في (زوائد ابن ماجه) هذا إسنادٌ صحيحٌ رجاله ثقات.

واته: پیغه مبهرد ﷺ به شوینیکی مه دینه دا رهت بوو، یینی هه ندیک کچ ده فکه یان ده کوئن و ده ئین: ئیمه کچانیکین له تیره ی (بهی نه جچار)، ئای له موحه مهرد، چ دراوسینه کی په سندو چاکه! پیغه مبهردیش ﷺ فهرمووی: خوا ده زانی، که من خوشم دهوین!

ده لاله تی ئهم ده قهش له سهر ره و ابوونی دهنگی خوشی گۆرانیی و نامیره کانی، که ده ف یه کیکیانه، زۆر پرونده و پیوستی به پروندرکنده نیه.

۸- ((عن عبدالله بن عباس رضي الله عنهما قال: أنكحت عائشة ذات قرابة لها رجلاً من أنصار، فجاء رسول الله ﷺ فقال: أهديتم الفتاة؟ قالوا: نعم، قال: أرسلتم معها من يُعَنِّي؟ قالت: لا، فقال رسول الله ﷺ: إن الأنصار قومٌ فيهم غَزَلٌ، فلو بعثتُم معها من يقول، أتيناكم أتيناكم فحيانا وحيّاكم)) أخرجه ابن ماجه والطحاوي وأحمد والنسائي والبرزالي والبيهقي وأبو الشيخ، وهو حسن. وعند الطبراني في الأوسط برقم: ۳۲۸۹:

((عن عائشة أن النبي ﷺ قال: ما فعلت فلانة؟ لَيْتِمَا كانت عندها، فقلت: أهديتها إلى زوجها، قال: فهل بعثتُم معها بجارية تَضْرِبُ بالدَفِّ وتُعَنِّي! قالت: تقول ماذا؟! قال: تقول:

(أتيناكم أتيناكم	فحيونا نُحييكم
لولا الذهب الأحمر	ما حَلَّتْ بِواديكم
ولولا الحبة السَّـمْرَا	ما سَمُنَ عذاريكم).

واتہ: جاریکیان عائیشہ نافرہ تیکی خزمی خوی مارہ کردبوو - واتہ
 سہرہ رشتی مارہ کرانی کردبوو - لہ پیاو تیکی نہ نصاری، جا پیغہ مہری خوا
 ﷺ ہاتہو و فہرموی: کچہ کہتان بہرے کرد؟ گوتیان: بہلے، فہرموی:
 کہستان لہ گہل نارد گورانی بلے؟ (عائیشہ) گوتی: نہ، پیغہ مہری خوا ﷺ
 فہرموی: نہ نصاریہ کان خہ لکین، کہ یفیان بہ گورانی گوتندایہ، نہ گہر
 یہ کیکتان لہ گہل نارد بایہ و گوتبای: ہاتینہ لاتان ہاتینہ لاتان، جا خوا
 نیمہ شو نیرہش بڑیہ نی!

(طبرانی) یش بہ مجورہ ہیناویہ تی:

عائیشہ - خوا لپی رازی بی - دہلے: پیغہ مہری خوا ﷺ ہاتہو و فہرموی:
 فلان نافرہ تہ چی کرد؟ کہ مہ بہستی کچی کی ہتیو بوو لہ لای عائیشہ بوو،
 منیش گوتم: بڑ میردہ کہیمان بہ بوک برد، فہرموی: نہ دی بڑچی کچیکتان
 لہ گہل نہ نارد، کہ دہی لیداباو گورانی گوتبایہ! نہ ویش گوتی: جا چی
 گوتبایہ؟! فہرموی: گوتبای:

ہاتینہ لاتان ہاتینہ لاتان

سلاومان لیبکہنو سلاوتان لیدہ کمین

وہ نہ گہر زپری سوور نہ بویہ

دہشت و سارا کانتان بی لہو پرو قاقی دہ بوون

وہ نہ گہر دہ غلی بڑ نہ بویہ

گوپہ کانتان قہ لہو نہ دہ بویہ۔

واش پی دہ چی مہ بہست (الذهب الأحمر) باران بیتو، دیارہ مہ بہستیش لہ
 (الحبۃ السّمر) گہنمہ، کہ دیارہ دہ بیتہ مایہی قہ لہو بوون و گیپ خپوون،
 رہنگہ نہم تعبیر اندہش مہ جازی بنو مہ بہستی دیکہیان ہہ بی۔

دیاره هاندانی پیغمبەریش ﷺ بۆ عایشەیی هاوسەری -خوا ئێی پازی بێ- و، سووکە گلەیی ئاراستەکردنی، کە دەبواوە بۆ ئەو زەماوەندو بووک گواستەنەوێه، گۆزانیی گوتن و دەف لێدان ببواوە، پاشان پێنمایی کردن بۆ گوتنی چەند پەندو شیعریکیش، کە بۆ ئەو بۆنەییە بشین، هەموویان بەلگەیی پتەون لەسەر ئەک هەر پەوابوون، بگرە پەسندو سوننەت بوونی گۆزانیی و دەف لێدان بۆ زەماوەندو هەر بۆنە (مناسەت)یەکی دیکە، کە مایەیی شادیی و دلخۆشیین!

۹- ((عن عامر بن سعد البجليّ قال: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مسعود وقرظة بن كعب وثابت بن يزيد وجوار يضر بن بدبّ هُنَّ وَيُعَنِّي، فقلت: تُقِرُّونَ هذا وأنتم أصحابُ رسول الله ﷺ؟! قالوا: إنه رُحِصَ لنا في الغناء في العرسِ والبكاءِ على الميّتِ في غيرِ نوحٍ)) أخرجه الطبراني في الكبير وعبد الباقي بن قانع في (معجم الصحابة) وأخرجه البيهقي باسناد صحيح وأخرجه الحاكم.

واتە: عامیری کۆری سەعدی بەجەلیی دەلی: چوومە لای ئەبی مەسعود و قەرظەیی کۆری کەعب و ثابتی کۆری زەید، لە حالیکدا، کە چەند کچیک (یان، کەنیزەکیک) دەفیان لێدەدا و گۆزانیان دەگوت، منیش گۆتم: ئایا دان بەمە دادیتن و ئێوەش هاوەلانی پیغمبەری خۆان ﷺ؟! گوتیان: ئێمە مۆلەتدراوین، کە لە کاتی زەماوەندا گۆزانیی هەبێو، گریانیش لەسەر مردوو هەبێ، بەلام بەبێ شین و شەپۆر.

دەلالەتی ئەم دەقەش لەسەر پەوایی گۆزانیی و نامێرەکانی ئاشکرایەو، پێشتریش باسمان کرد، کە ئەم دەقەو هاو وێنەکانی، کە گۆزانیی و دەف لێدان تاییەت دەکەن بەبۆنەیی وەک زەماوەندو جەژن، بەلگە نین لەسەر ئەوە، کە لە غەیری ئەو جۆرە بۆنانەدا دروست و پەوا نەبن، چونکە دیارە سیاقی قسەکان ئەوەی خواستوە، کە باسی ئەو بۆنانە بکری.

۱۰- ((عن أنس بن مالك ﷺ قال: كان للنبي ﷺ حادٍ، يُقالُ له: أنجشة، وكان حسن الصوت، فقال النبي ﷺ: رُؤيدك يا أنجشة لاتكسر القوارير)).

وفي رواية: (أن النبي ﷺ أتى على أزواجه (ومعهن أم سليم) وسَوَّاق يَسُوق بهن يُقال له: أَنْجَشَة، فقال: ويحك يا أَنْجَشَة رُويِدًا سَوَّكًا بالقوارير).
(قال أبو قلابه: تكلّم رسولُ الله ﷺ بكلمةٍ لو تكلّم بها بعضكم لَعَبْتُمُوهَا عليه) متفق عليه.

وفي رواية عن أنس: (أن البراء بن مالك كان يَحْدُو بِالرُّجَالِ (وفي لفظ: كان البراءُ جَيِّدَ الحِذَاءِ وكان حادي الرُّجَالِ) وَأَنْجَشَة يَحْدُو بالنِّسَاءِ وكان حسن الصوت، فَحَدَّا، فَأَعْتَقَتِ الْإِبِلُ فَقَالَ رسولُ الله ﷺ: يَا أَنْجَشَة رُويِدًا سَوَّكًا بالقوارير) رواه الطيالسي وأحمد وعبدُ بن حُمَيْدٍ والبخاري في الأدب المفرد والبيهقي وابن عبد البرُّ واللفظ له، وإسناده صحيح.

واته: پیتغه مبهري ﷺ (حادي) یه کی هه بوو، ناوی تهغه شه بوو دهنگی خوش بوو، پیتغه مبهري ﷺ پیی فهرموو: نهی تهغه شه! هیواشبه شووشه کان نهشکینی.

له پریایه تیگدا هاته: که پیتغه مبهري ﷺ چوه لای هاوسه ره کانی (خوا لیان پازی بڼ) وه نومو سوله میشیان له گهل بوو، ههروه ها سه رقا فلهیه کیان له گهل بوو ولاخه کانیانی لیده خوړی، تهغه شهی پی ده گوترا، پیی فهرموو: نهی تهغه شه پی به لابی، له سه ره خو شووشه کان بهر پییه دا بهره.

(ته بوو قولابه گوتویه تی: پیتغه مبهري خوا ﷺ وشه یه کی فهرمووه، نه گهر یه کی تکتان گوتبای لیتان بهر په خنه ده گرت).

له پریایه تیگی نه سه سدا هاته: که بهرانی کوری مالیک گوزانیی بۆ پیاوان ده گوت (وه له بیژیه کدا: بهرا = گوزانیی بیژی باش بوو وگوزانیی رییه ی بۆ پیاوان ده گوت) تهغه شه گوزانیی رییه ی بۆ نافرته تان ده گوت و دهنگیشی خوش بوو، جا گوزانیی گوت و حوشره کانیش زور خیرا پلښتن، پیتغه مبهري خواش ﷺ فهرمووی: نهی تهغه شه به هیواشی شووشه کان بهر پییه دابه ره.

(حادی) که سیکه، که به دهنگی کی خوش گوزانیی بۆ کاروانی حوشران ده لڼ، تاکو باش پرؤن.

(قەوارىش، كە كۆي (قارورة) يە، بەماناي شووشەي شت تېكران - بۆ
ويئە: دەرمان - دەگوتىرئو ئافرەتان لەبەر ناسكىي جەستەيان، يان ھەستو
سۆزيان، يان ھەردووكيان وە (شووشە) چوئىتراون.

بەلگەبوونى ئەم فەرمايشتەش بەھەموو رېوايەتەكانىيەو، لەسەر رەوابوونى
گۆرانىي شىئكى زۆر پوونە، ئەوئەندە ھەيە پىئغەمبەرى خوا ﷺ ئەنچەشەي
ئاگادار كەردۆتەو، كە زىدەپۆيى نەكات، نەبادا ئافرەتان بەھۆي زۆر خىرا
پۆيشتىنى حوشترە كەژاوە دارەكانەو، كە ئەويش بەرھەمى كارتىكران
(متأثر) يانە بە دەنگى خۆشى گۆرانىي گوتنى ئەنچەشە، تووشى كەوتنە
خوارەو و ئەزىتە و نازار بېن و وەك شووشەي ناسك بشكىن!

دەشگۈنجى مەبەستى پىئغەمبەرى خوا ﷺ ئەو بووبى، كە ئافرەتان بەھۆي
سۆزۇ جۆشى دەنگى خۆشى ئەنچەشەو لە پووي دەروونىيەو، دووچارى گرفت و
خراپەك نەبن!

بەلام رېستەي: (فَاعْنَقَتِ الْإِبِلُ) حوشترەكان زۆر خىرا پۆيشتى، بەلگەي
مەبەست بوونى ماناي يەكەمە.

قەسەكەي (أبو قلابة) ش ئەو دەگەيەن، كە پىئغەمبەرى خوا ﷺ لە بازەي
حەلەل و موباح دا زۆر كراو و ئىجابىي بوو، لەگەل ئەوئەشدا، كە لە ئووتكەي
پارىزكارىي و لەخواترساندا بوو، وەك فەرموويەتى: ((مَا بَالُ رَجَالٍ بَلَّغَهُمُ عَنِّي
أَمْرٌ تَرَخَّصْتُ فِيهِ، فَكَرَهُوا وَتَنَزَّهُوا عَنْهُ! فَوَاللَّهِ لَأَنَا أَعْلَمُهُم بِاللَّهِ وَأَشَدَّهُمْ لَهُ
خَشْيَةً)) رواه البخاري برقم: ۶۱۰۱، و مسلم برقم: ۲۳۵۶ عن عائشة رضي الله عنها.

واتە: ئەو بۆچى پىوانىك شىئكىيان لەمنەو پىنگەيشتەو، كە مۆلەتم تىيىدا
وەرگرتەو، پىيان ناخۆش بوو و خۆيانيان لى پاراستەو؟ دە بەخوا من لە
ھەموويان بەخوا زانائەم، لە ھەمووشيان چاكتى لى دەترسم!

كەواتە: با ھەموو كەس بزائى، كە مەرج نىە پارىزكارىي و لەخواترسان
ھەمىشە لە توندىي و سەختگىري دابى، بەلگە جارى وايە پارىزكارىي لە
كراوويى و ئاسانكارىي و مۆلەت وەرگرتندايە!

١١- (عن سلمة بن الأكوع قال: خرجنا مع النبي ﷺ إلى خيبر فسرنا ليلاً، فقال رجل من القوم لعامر: يا عامرُ ألا تُسمعنا من هُنيئاتِكَ؟ وكان عامرُ رجلاً شاعراً حَدَّاءً فتزلَّ يحدو بالقوم، يقول:

اللهم لولا أنت ما اهتدينا ولا تصدقنا ولا صلينا
فاغفر فداءً لك ما اتقينا وكُبت الأقدام إن لاقينا
والقين سكينه علينا إذا صبح بنا أيننا
وبالصياح عوگوا علينا

فقال رسول الله ﷺ: من هذا السائق؟! قالوا: عامرُ بن الأكوع، قال: يَرْحَمُهُ الله، قال رجلُ من القوم: وَجَبَتْ يا نبيُّ الله لولا أمتعتنا به! متفق عليه.

واته: ئەگەر پێغه مبهردا ﷺ به رهو خهیهه ده رهجووین و به شمو ده رهویشتهن، پیاویک له خهڵکه که گوتی: هۆ عامر! نه دهی له شیعره کانت بۆمان نا ئێی؟ عامه ریش پیاویکی شاعهر و گۆرانی بیژی رینگا بوو، ئیدی دابهزی و دهستی کرد به گۆرانیی گوتن بۆ خهڵکه که، ده یگوت:

ئه ی خوا به تۆ نه بای ره یی راستمان نه ده گرت و، نه خه یرو چا که مان ده بوو، نه نو یۆمان ده کرد.

ده جا لیمان ببووه، یاخوا فیداتی به ره چی، که ده پیا ره یزین، له کاتی به ره نگار بو نه وه شدا پێ به کافان به چه سپێنه.

ئارامیمان به ره یزێنه سه ره، بیه گومان ئیمه کاتی که هاوارمان لی که را نه یلێن - دو ژمن زه فه رمان په به ره ی-.

وه بۆ هاوار ته یبه ستن له کاتی ته نگانه دا به شتیان به ئیمه به سته وه.

پێغه مبه ریش ﷺ فه رمو ی: ئه و کاروان ده نگ ده ره! کی به؟! گوتیان: نه وه عامه ری کو پی نه که وه، فه رمو ی: خوا به زه یی پێ دا به ی! پیاویک له خهڵکه که

گوتی: ئەي پيغەمبەري خوا بۆي پيويست بوو (واتە بەهەشتي بۆ پيويست بوو بەهۆي دوعاي پيغەمبەرەوہ ﷺ) دەبوايە پئ هيشتبابين!

دەلالەتي ئەم دەقەش لەسەر مەبەستى ناوبراو وەك مانگي چوار دە ديارەو پيويستى بەروونکردنەوہ نيە، بەلكو بەلبي، كەمەو ۱۱ پەسند (مستحب) بووني گۆرائي گوتن لەو جۆرە حالەتانەدا دەگەيەن، چونكە پيغەمبەري خوا ﷺ لە بەرانبەر ئەم شيعرو گۆرائي گوتنەيدا دوعاي خيري بۆ كردوہ.

شاينى باسيشە، كە لەلای هاوہلانی بەريزي پيغەمبەر ﷺ شتيكي جەريئراو (مُجَرَّب) بوو، كە ھەركەسيك پيغەمبەر ﷺ دوعاي بەهەشت و پەحم پيكرانى بۆ كردبى، زوو شەھيد بوو، بۆيەش لەكاتي دوعاكەي پيغەمبەردا بۆ (عامر)، يەكيكيان گوتوويەتي: (وَجَبَتْ) واتە: بەهەشتي بۆ پيويست بوو، پاشان گوتوويەتي: (لولا أَمْتَعْتَنَا بِهِ) واتە: خۆزگە ليى گەراباي و دوعاي چوونە بەهەشت بۆ نەكردبايەو لەنيئوماندا مابايەو!

ديارە لە سپەشدا ھاتوہ، كە عامر لەو سەفەر و جەنگەدا كوژراوہ و نەگەراوہتەوہ.

خوينەري بەريزا!

پاش ئەم يازدە (۱۱) دەقەي سوننەتي پيغەمبەري خواش ﷺ بۆمان دەرکەوت، كە سوننەتي پيغەمبەريش وەك كتيبي خوا سبحانە و تعالي، بەروون و پاشكاوي پەوايي گۆرائي و ئاميرەكاني دەرەخات، بەلام بيگومان بەو مەرجانەوہ، كە پيشتر خستماننە روو، ئيستاش باسەرئيجيكي خيئراش لەچەند شوينەوارتيكي هاوہلان (آثار الصحابة) ش بەدين: بۆ زيەدە دنيائي و بەرچار روونبوونەوہ:

سى: چەند شوینەوارىك له ھاوھلانیو لهسەر له بنەرەتووه
رەوابوونی گۆرانیی و ئامیرە دەنگییەکان :

خوینەری بەریتزا!

دوای ئەوەی ئە خاڵی یەكەم دووھەمی ئەم بایەدا، چەند ئایەتیکى قورئان و
چەند دەقیكى سوننەتمان بە بەلگە ھێنانەو لەسەرئەو، کە گۆرانیی و ئامیرە
دەنگییەکان لە بنەرەتووه رەوا (مباح)ن، مادام ئەو چوار مەرجیان تێدا رەچاو
کرا، کە یشتەر خستماننەروو - ئە باسی شەشەمی ئەم بەشى سییەمەدا -،
لێرەشدا ھەوت ئیوانە لەو شوینەوار (آش)نەى ھاوھلان -خوا لێیان پازى بێ-، کە
رەواى گۆرانیی و مۆسیقا دەگەینن، وەك بەلگەیکى دیکەى سییەم دەخەینەروو،
ھەرچەندە ئە بایەکانى رابردووشدا، ئاھاژەیکمان بەھەتووستى ئیجابیی ھەندىك
لە ھاوھلان لەبارەو کردووه :

١- (عن وهب بن كيسان قال: قال عبدالله بن الزبير وكان متكتاً: تغنى بلال، فقال
له رجل: تغنى؟! فاستوى جالساً ثم قال: وأي رجل من المهاجرين لم أسمعهُ
يَتَغَنَّى النِّصْبَ؟! وفي لفظ: ما أعلم رجلاً من المهاجرين إلا سَمِعْتُهُ يَتَرَنَّمُ) أخرجه
البيهقي باللفظ الأول، وعبدالرزاق في (المصنف) باللفظ الثاني وإسناده صحيح وأخرجه
الفاكهي بإسناد صحيح.

واتە: وەھەبى كورپى كەيسان دەلى: عەبدوللای كورپى زوبەیر، کە پالێدابوو
گوتى: بیلال (واتە: بیلالی ھەبەشەیی (خوا لێی پازى بێ)) گۆرانیی گوت،
پیاویك پێى گوت: گۆرانیی گوت؟! ئەویشدانىشت و پاشان گوتى: جا چ پیاویك
ھەبوو ئە كۆچكەران، كە گویم لێى نەبووبى گۆرانیی (نەصب)ى گوتبى؟!
لەبێژەكداھاتو: ھىچ پیاویكمان ئە كۆچكەران پێى شك نایەت، كە گویم لێى
نەبووبى دەنگى خۆى نەلاراندیئەو (واتە: گۆرانیی نەگوتبى).

(نُصِب) يش جۆره گۆرانیی گوتنیکی عەهرەبییه، وهك چۆن كورد لاوكو
حهیرانی هەن.

٢- (عن السائب بن يزيد قال: بينما نحن مع عبدالرحمن بن عوف في طريق الحج ونحن
نؤم مكة، اعتزل عبدالرحمن الطريق ثم قال لرياح بن المغترف: غننا يا أبا حسان،
وكان يُحسِن النُصْب، فَبَيْنَا رِيح يُغَنِّيهِ أَدْرَكَهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي خِلَافَتِهِ،
فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَا بَأْسَ بِهَذَا تَلَهُو وَتُقَصِّرُ عَنَّا، فَقَالَ عُمَرُ: فَإِنْ
كَنتَ آخِذًا فَعَلَيْكَ بِشَعْرِ ضَرَّارِ بْنِ الْخَطَّابِ، وَضَرَّارُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي مُحَارِبٍ بِنِ
فَهْرٍ) رواه البيهقي وأحمد وأبو يعلى والضياء في (المختار) وهو صحيح.

واته: سانیبی کۆری یەزید دەلی: لە کاتی کدا، که لە گەڵ عەبدووڕەحمانی کۆری
عووف لە پێی هەجدا بووین بەرەو مەککە، عەبدووڕەحمان لە پێی لایداو پاشان بە
پەباحی کۆری موغتەریفی گوت: هۆ ئەبا حەسسان گۆرانیمان بۆ بلی! که
گۆرانیی نەصبی باش دەزانی، جا لە کاتی گۆرانیی گوتنی پەباحدا عومەری
کۆری خەتتاب، که لە پۆژگاری خەلیفایەتی خۆیدا بوو، پێیان گەیشت و گوتی:
ئەوێ چیه؟ عەبدووڕەحمانیش گوتی: ئەمە هیچ گرفتێ تێدانیە خۆ دەخافێتین و
پێیه کەمان کورت دەکەینەو، عومەریش گوتی: جا ئەگەر شیعەر دەخوازییەو
هی ضیاری کۆری خەتتاب بخوازەو، ضیاریش پیاویەک بوو لە هۆزی
موحاریبی کۆری فیهر.

٣- (عن عبدالله بن عباس رضي الله عنهما: أنه بينما هو يسير مع عمر رضي الله عنه في
طريق مكة في خلافته ومعه المهاجرون والأنصار فترثم عمرُ ببيتٍ فقال رجلٌ
من أهل العراق ليس معه عراقي غيره: غَيْرَكَ فَلْيَقْلُهَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ!
فاستَحْيَا عمرُ من ذلك وَضَرَبَ رَاحِلَتَهُ حَتَّى انْقَطَعَتْ عَنِ الرَّكْبِ) أخرجه البيهقي
باسناد صحيح.

واته: عەبدووللای کۆری عەبباس -خوا لییان پازی بی- دەلی: لە کاتی کدا، که
لە گەڵ عومەردا -خوا لیی پازی بی- لە پۆژگاری خەلیفایەتی خۆیدا بەرەو
مەککە دەچوون و کۆچکەرو پشتیوانانیشی لە گەڵ بوون، عومەر شیعریکی بە

شیوہی گُورانیی گوت، کابرایہ کی عیپاقیش، کہ جگہ لہو عیپا قی دیکہی
لہ گہل نہ بون، گوتی: نہی نہ میری پرواداران بایہ کیکی دیکہ نہوہ بلئی! نیدی
عومہ ریش بہو ہویہ وہ شہرمی کردو ولاخہ کہی دہنگدا، ہتا لہ کاروانہ کہہ
دایرا۔

۴- (عن أسلم مولى عمر بن الخطاب قال: سَمِعَ عُمَرُ رَجُلًا يَتَغَنَّى بِفَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ،
فَقَالَ: الْغِنَاءُ مِنْ زَادِ الرَّكْبِ) أخرجه ابن أبي شيبة والبيهقي وإسناده حسن، وابن
عبد البر.

واتہ: نہ سلہمی خزمہ تکاری عومہری کوری خہ تتاب دہلئی:

عومہر - خوا لیئی پازی بئی- گوئی لہ پیاوٹک بوو لہ دہشتو سارایہ ک
گُورانیی دہ گوت، نہویش گوتی: گُورانیی گوتن بہ شیکہ لہ تویشووی پیوار۔

۵- (عن محمد بن عبد الله بن نوفل: أَنَّهُ رَأَى أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي
مَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ مُضْطَجِعًا رَافِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى يَتَغَنَّى النُّصْبَ)
أخرجه البيهقي وابن عبد البر وإسناده صحيح.

واتہ: موہمہدی کوری عہدوللای کوری نو فہل دہلئی: نوسامہی کوری
زہیدی -خوا لییان پازی بئی- بہ پاکشاوی لہ مزگہوتی پیغہ مہردا ﷺ
بینیوہ، کہ لاقیکی لہ سہر نہوی دیکہ داناوہو گُورانیی نہ صبی چریوہ۔

۶- (عن عبد الله بن عتبة أنه سمع عبد الله بن الأرقم رافعاً عَقِيدَتَهُ يَتَغَنَّى، قَالَ
عبد الله: ولا والله ما رأيت رجلاً قطَّ مِمَّنْ رَأَيْتُ وَأَدْرَكْتُ، أَرَاهُ قَالَ: كَانَ أَخْشَى
لَهُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ (رضي الله عنه). أخرجه البيهقي بإسناد صحيح.

واتہ: عہدوللای کوری عوتبہ دہلئی: گوئی لہ عہدوللای کوری نہرقم بوو
دہنگی خوی ہہل پیو گُورانیی دہ گوت، عہدوللای (واتہ: کوری عوتبہ) دہلئی:
نہ خیر بہ خوا ہیچ پیاوٹکم لہوانہی بینومن و پییان گہیشتوم، نہ بینیوہ، کہ لہ
عہدوللای کوری نہرقم لہ خوا ترستر بووی۔

دیاره مه بهستی عه بدوللای کوری عوتبهش بهو قسهیهی کۆتایی هه ره نهویه، که گۆرانیی گوتنی عه بدوللای کوری نهرقهه بههوی کهه پارێزکاریهه نهبووه، لهو قسهیهشهوه دهفامریتتهوه، که مرۆشی زۆر پارێزکارو دینداریش دهگونجی گۆرانیی بلێ.

۷- (عن خالد بن ذکوان قال: کُنَّا فِي الْمَدِينَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَالْجَوَارِي يَضْرِبْنَ بِالْأُفِّ وَيَتَغَتَّيْنَ فَدَخَلْنَا عَلَى الرَّبِيعِ بِنْتِ مُعَوِذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لَهَا، فَقَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَبِيحَةَ عُرْسِي وَعِنْدِي جَارِيتَانِ تَتَغَتَّيَانِ وَتَتَنَبَّأَنِ آبَائِي الَّذِينَ قُتِلُوا يَوْمَ بَدْرٍ، وَتَقُولَانِ فِيمَا تَقُولَانِ: ((وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ)) فَقَالَ: أَمَّا هَذَا فَلَا تَقُولُونِ، مَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ إِلَّا اللَّهُ) رواه ابن ماجه برقم: ۱۸۷۹ واسناده صحيح.

واته: خالیدی کوری ذهکوان دهئێ: ئێمه له مه دینه بووین له پۆژی عاشوراداو چهند کچیێ - یان چهند که نهزه کیێ - یش ده فیان لێده داو گۆرانییان دهگوت، پاشان چووینه لای روبه ییمی کچی موعه موید - خوا لێی پازی بی-، نهوه مان بۆ باسکرد (که بینیبوومان)، نهویش گوتی: بهیانی نهو پۆژه، که به بووک چوم، پێغه مبهری خوا ﷺ لێم وهژوور کهوت و منیش دوو کچ (یان دوو که نهزه که)م له لا بوون گۆرانییان دهگوت و نهو باب و باپیرانه مان، که له پۆژی (به در) دا کوژرابوون دهیان لاواند نهوه، له میانیهی نهوه دا، که دهیانگوت، گوتیان: (پێغه مبهری کمان له نیودایه ده زانی سبهینی چی ده قهومی) نهویش فهرمووی: نه مهیان مه لێن، بیجگه له خوا، ههچ کهس نازانی سبهینی چی تێدایه.

ئهم شوینه وارهش چهند شتیکی لێوه ده گیرین:

یه: مسولمانانی شاری مه دینه له پۆژگاری هاوه لاند او له پۆژی عاشورادا، که نه زه ماوه ند بووه و نه جهژن، گۆرانییان گوتوه ده فیان لێداوه، کهواته: هه موه کاته کانی شادیی، کاتی گۆرانیی گوتن و به کاره یێنانی نامیره کانی.

دوو: ڕوبەییە -خوای لێی پازی بێ- که ئافەرەتێکی هاوێڵە، ڕەوا بوونی گۆرانیی و دەفی لە پۆژی گوازانمۆیدا کردۆتە بەلگەی ڕەوایییان لە کاتەکانی دیکەشدا.

سێ: دروستە پیاوان گۆی بۆ گۆرانیی و دەف لێدانی ئافەرەتان بگرن و بە پیچەوانمۆەش، وەک ئەو فەرموودەیە، که باسی (أنجشة)ی تێدا یەو پیشتەر هێنامان دەیکەین، بەلام وەک هەمیشە دووبارە ی دەکەینمۆ بەرەچاوکردنی ئەو چوار مەرجە، که لە باسی شەشەمدا هێناومان و هەموو موباحێکی دیکەش لەو ڕووەوە هەروا یەو، هیچ شتێک بەرەهایی و بەبێ مەرج و بەند (شَرط و قید) ڕەوا نیە!

خوێنەری بەپێز!

نیستاش پاش خستنه ڕووی بەلگەکانی قورئان و سوننەت و شوێنەواری هاوێڵان، که بێگومان هاوێڵان -خوای لێیان پازی بێ- بەگشتیی لە هەموو جیلەکانی دیکە ی مسولمانان راسترو قووتەر لە قورئان و سوننەت تێگەشتوون، ئەجار نۆرە ی خستنه ڕووی بەلگە ی چوارەم و کۆتاییە، لەسەر لە بنەرەتەو ڕەوا بوونی گۆرانیی و نامێزەکانی.

چوار: ئامانجەکانی شەریعەت:

چۆرە بەلگەکی دیکە لەسەر لە بنەرەتەو ڕەوا بوونی گۆرانیی و مۆسیقا، ئەو یە، که کاتیێک سەرئەحمەدی شەریعەتی خوای کاربەجێ -سبحانه و تعالی- دەدەین، دەبینین هێنانەدی بەرژووەندی (تحقیق المصلحة) ئامانجی سەرکی یە و سوورگەییە، که سەرچەم دەستوورو یاساگانی تێیدا دەخوێنەو، جا دیارە بەرژووەندیی (مصلحة)یش یانی: دوور خستنهو ی زیانەکان و دا بینکردنی سوودەکان (دَرْءُ الْمَضَارِّ وَجَلْبُ الْمَنَافِعِ).

بۆ دەر خستنی ئەو راستییەش، که هێنانەدی بەرژووەندیی خەلکی، سەرەکیترین ئامانجی شەریعەتە، ئەو نە بەسە که تەنیا سەرئەحمەدی چەند ئایەتێکی قورئانی بەپێز

بدیهین، چۆن باسی چوار دروشمه سهره‌کیه‌کی خوا په‌رستیی ده‌که‌ن، واته: نوێژو زه‌کات و پۆژوو و ده‌ج!

خوای به‌به‌زه‌یی و زالا له‌وباره‌وه فهرمویه‌تی:

۱- ﴿...إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ...﴾ (العنکبوت)

واته: بێگومان نوێژ، پێگه‌ری ده‌کات له هه‌مرو قسه‌و کرداریکی ناشیرین و خراب.

۲- ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا...﴾ (التوبة)

سامانه‌کانیان زه‌کاتێک وهربگه‌ره، که ده‌بیته مایه‌ی پاکبونه‌وه و ته‌زکیه‌بوونیان.

۳- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (البقرة)

واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی به‌روان هیناوه! پۆژوو گرتنتان له‌سه‌ر پێویست کراوه، وه‌ک چۆن له‌سه‌ر نه‌وانه‌ی پێش ئێوه نووسرابوو، به‌لکه‌و پاریژ بکه‌ن.

۴- ﴿وَإِذْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴾ (٧)

لێشه‌ه‌وا منافع لهم ویزکړوا اسم الله في أيام معلومت على ما رزقهم من بهيمة الأنعام فكلوا منها وأطعموا الباس الفقير (٨) الحج

واته: له‌نیو خه‌لکیدا جاری ده‌ج کردن بده، که به پیا‌ده و به‌سواری هه‌ر

ولاخیکى لاواز - به‌ه‌وی به‌ینی پێی دووره‌وه - له هه‌ر پێیه‌کی دووره‌وه بێن، تاکو چه‌ندان سوود ببینن، له پۆژانیکی زانراودا (که پۆژانی یه‌ک، هه‌تا ده (۱۰) ی (ذی الحجة) ن) ناوی خوا له‌سه‌ر نه‌و ناژه‌لانه بێنن، که پێمانداون

(لەکاتى سەر بریندا)، دەجا خۆشتان لێى بخۆن و لێشى بکەنە خۆراکى هەژارى
بێچارە.

وہک دەبینن ھەرمکام لە نوێژو زەکات و پۆژوو گرتن و ھەج، خۆای کاربەجى بۆیە
لە سەرمانى پێویست کردوون، چونکە بەرژووەندى جۆراوجۆرمان بۆ دیننە دى،
ئەجا گومانیشى تێدا نیە وەک پێشتیش گوتوومانە، کە خوا پەرستییەکان ئەسڵ
تێیاندا پابەندییە بەدەقەکانو، بى سەرنجدانى ھیکمەتەکانیان، بەلام
ھەئسوکەوتەکان ئەسڵ تێیاندا، سەرنجدانى نامانج ھیکمەت و پازو
نەیتییەکانیانە، وەک ھەرمکام لە: (الشاطبي) لە کتیبى: (الموافقات) دا و (ابن
تيمية) لە کتیبى: (القواعد النورانية الفقهية) دا و (العز بن عبد السلام) لە کتیبى:
(قواعد الأحكام في مصالح الأنام) دا و زاناو پێشەوايانى دیکەش پوونيان کردۆتەو.
ئەجا ئاشکرایە، کە گۆرانى و موسیقا لە بابەتى ھەئسوکەوتەکان
(المعاملات) نو، وەک پێشتیش باسان کردووە خۆای کاربەجى، زۆر بە راشکاو
پایگەیاندا، کە ھەرچى پاك و چاك و خۆشە ھەلاى کردو، ھەموو ئەو شتانەش
کە پيس و خراب و زیانبەخشن قەدەغەى کردوون: ﴿... وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ
وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ...﴾ (الأعراف)، بۆیە بێنا لەسەر ئەو، کە رابرد
دەتێن:

ھەموو ئەو گۆرانى و موسیقايانەى، کە ناچە خانەى (الغباثت) ھو و زیان گەییئ
ن، ئەو لەسەر بنەڕەتى خویان، کە پەواى (إباحة) یە ماونەو و ھەلاى، چونکە
بێگومان دەنگى خۆش، چ ھى مرۆف، چ ھى بالندە، چ ھى نامیر بى، شتیکی
چێژ لێو رەگراو (مستلذ) ھو، ئەمیش مانای سەرەکی (طیب) ھ، وەک پێشت لە (العز
بن عبد السلام) ھو ھێنامان، (الشوکانى) یش لە (نیل الأوطار) دا ھەر نامازەى

پىكرودە^(۱)، ئىنجا خۇاي بەبەزەيى زۆر بەروونىي و لە چەند ئايەتلىكدا - كە پىشتەر خىستووماننە پروو- رايگەيانندە، كە ھەرچى (طېبات) ە ھەللاو زەللاو، سەرزەنشتى ئەوانەشى كىردە، كە ھەروا لەخۇو بەپىتى مىزاج شتە ھەللاو پەوايەكانى خوا لە بەندەكانى قەدەغەدەكەن!

كەواتە:

دەنگو سەدا خۇش و چىژدارەكان بەگشتىي پەوان، مەگەر بىكرىنە وەسىلەو ھۆكارى نامانجىكى خراب، ياخود شىعرو ھەلبەستىكىيان پىبگوتىي، كە نىوہرۆكىكى خراب و ناشەرىي ھەبى، يان بىنە مايە وروژاندنى مرۆف بەرەو خراپەو تاوانو شۆينەوارى خراب لە مرۆفدا پەيدا بىكەن، كە ديارە لەو ھالەتەندەدا ئەو دەنگو سەدايانە، خەسلەتى (طېب)ىتى لەدەست دەدەن و، دەچنە خانەى (خىبات) ەو، بۆيەش ھوكەكمەيان لە ھەللايى و پەوايەيەو، بەرەو قەدەغەيى و ناپەوايى دەگۆرئ.

ئىستاش با كۆتايى ئەم باسى ھەشتەمە، كە تەرخانمان كىردبوو بۇ ھىتانەوہى چەند بەلگەيەك لەسەر: لە بىنەپەتەو پەوابوونى گۆرانىي و مۇسقىا، بەم فەرمائىشتەي پىغەمبەرى خوا ﷺ يىتىن:

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَقْنِي عَلَى مَنْكِبِيهِ لَأَنْظُرَ إِلَى زَفَنِ الْحَبَشَةِ، حَتَّى كُنْتُ مَلَلْتُ فَأَنْصَرَفْتُ عَنْهُمْ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَتَعْلَمَ يَهُودُ أَنَّ فِي دِينِنَا فُسْحَةً إِنِّي أُرْسِلْتُ بِحَنِيفِيَّةٍ سَمْحَةٍ)) أخرجه أحمد وإسناده حسن.

واتە: عائىشە -خو لىي پازى بى- گوتوويەتى: پىغەمبەرى خوا ﷺ چەناگەمى خستە سەر شانەكانى خۇي، تاكو تەماشاي ھەلپەرىنى ھەبەشىيەكان بىكەم، ھەتاكو خۇم ماندوو بووم وازم لىيان ھىنا، گوتى: پىغەمبەرى خواش ﷺ

فەرمۇي: تاكو جوولەكەكان بزائن، كە ئايىنەكەمان فراوانىي تىدايە، من بە ئايىنەكى پاك و ئاسان رەوانە كراوم.

لىرەشدا كۆتايى بەم باسى ھەشتەمە دىننەو دەگوازينەو بۆ باسى نۆيەم و كۆتايى ئەم بەشى سىيەمە.

باسى نۆيەم: چەند وردە بابەتلىك لەبارەي گۆرائىي ۋ سرودو مۇسقاۋە:

خويىنەرى بەپىز!

لەم باسى نۆيەمەدا، كە باسى كۆتايىيە لە بەشى سىيەمى تەرخانكراو بۆ توۋىنەو. لەبارەي (گۆرائىي و مۇسقاۋە)، تىشك دەخەينە سەر ھەوت وردە بابەت، كە ھەندىكىان پىشتىش لەميانەي باسە پىشۋەكاندا ئاماژەيان پىكراۋەو، ھەمروشيان پەيۋەستەن بەبابەتى گۆرائىي و مۇسقاۋە:

يەك : گوى بىست بوونى پياوان و ئافرەتان بۆ دەنگى
يەكدى شتايى رەوايە : بە بەلگەي ئەۋەكە :

۱- ۋەك پىشتىش باسان كرد، دەنگى خۇش (الصوت الحسن) بەگشتىي و، ھى ھەركەس و ھەرشىك بى، لە شتە خۇش و چاكەكان (الطيبات) ھو، ئەمانىش بەگشتىي رەوان.

۲- ئەم ھەمرو فەرمائىشانەي پىغەمبەر ﷺ كە گويى لە دەنگى ئافرەتى گۆرائىي بىژ بوۋە قەدەغەشى نەكردۋە، ھەروەھا (أنجشة) ش گۆرائىي بۆ كاروانى ئافرەتان گوتۋە.

ئەوێش، که گوتراوه:

فەرمودەى: ((...مَنْ رَأَى شَيْءًا فِي صَلَاتِهِ فَلْيُسَبِّحْ، فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ التُّفَّتَ إِلَيْهِ، وَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ)) متفق علیه، بەلگەى ئەسەر قەدەغەبوونی بيسرانى دەنگى ئافرەت، قەسەى کى بێهێز و بێزەو لە گەڵ دەیان نایەت و فەرماشتى پێغەمبەردا تێکدەگیرى و پێشتریش روونان کردووە، که حیکمەتى چەپلەلێدانی ئافرەتان لە کاتى نۆیۆدا بۆ ناگادارکردنەوى ئىمام، ئەوێه، که دەنگى ئافرەت کۆز و نزمەو هێچى دى! هەر وەها بە بەلگە هێنانەوێ نایەتى: ﴿... فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي

قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا﴾ (الاحزاب) واتە: دەجا قەسەى نەرم و ناسک مەکن بە جۆریک، که ئەو کەسەى دڵى نەخۆشى تێدا یە و تەماع بەکەوى، بە شێوەیە کى باش قەسە بکەن.

بەلێ، بە بەلگە هێنانەوێ ئەم نایەتەش، ئەسەر قەدەغەبوونی بيسرانى دەنگى ئافرەت قەسەى کى بێ بنەمایە، چونکە ئەوێ، که نایەتە کە قەدەغەى کردووە، خودى قەسە کردنى ئافرەتان نیە لە گەڵ پیاواندا، بەلگە قەسەى نەرم و ناسک کردن (الأخضاع بالقول) ه^(۱)، وەک لە پڕاڵەتى نایەتە کەو ديارەو، پاشان خواى کاربەجێ هەر لە خودى نایەتە کەشدا فەرمانى کردووە بە قەسە کردن بە شێوازی کى باش: ﴿وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا﴾، کە واتە: ئەوێ، که قەدەغەى بریتى ئە قەسە کردن بە شێوەیە کى وا، کە سەرئەجى بابای دێنە خۆش رابکێشێ، واتە: قەسەى نەرم و ناسک و بە عیشووە ناز. ئێجا دەنگى خۆ خۆش کردن (تحسين الصوت) لە کاتى خوێندنى قورئاندا، کە ئەگەر فەرزیش نەبێ سوننەتە، جیاوازی تێدا نەخراوەتە نێوان (نێرو مێ) وەو، پێغەمبەرى خوا ﷺ بە گشتى فەرمانى بە موسولمانان کردووە، که دەنگى خۆیان بە خوێندنى قورئان خۆش بکەن: ((حَسِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ

(۱) پڕاڵە: (المعجم الوسيط)، ص ۲۴۱ ﴿أَخْضَعَ فَلَانٌ: أَلَانَ كَلَامَهُ لِلْمَرْأَةِ...﴾.

یزید القرآن حُسناً)) أخرجه الدارمي والحاكم والبيهقي، وهو حسن، واته: قورتان به دهنگی خورتان جوان بکن، چونکه دهنگی خوش قورتان جوانتر دهکات.

ئنجاشتی سیر لیژدها ئەوێه، که هەندێک، کەس دەلێن: گۆرائیی گوتن و دەف لێدان، بەس هی ئافرهتانهو بۆ پیاوان ناشین، پاشان دەشلێن: دهنگی ئافرهت و رهنگو پرویشی عهوه پهن!! ئاخر مادام دهنگی ئافرهت و رهنگو پروی (مهههست دهو چاویهتی) عهوه پهن، چۆن دهگوفجی گۆرائیی بلێ و دەف لێدات؟!

دوو : گۆرائیی گوتن و موسیقا لێدان کردنه پێشه و کرێ لهسەر وەرگرتنیان، دروستن :

که دیاره مهههست له گۆرائیی و موسیقا لیژدهاو لهههه شوێنێکی دیکه دا، که باسی رهواییان دهکرێ، گۆرائیی و موسیقایهکن، که مههههکانیان تیدا رهچاو کرابن، بهلگهش لهسەر رهوایی کردنه پێشهی گۆرائیی گوتن و موسیقا لێدان (واته: بهکارهێنانی نامیر» دهنگیهکان) و کرێ (أجرة) لهسەر وەرگرتنیان، ئەوێه، که وهك پێشتر پرومان کردۆتهوهو سهلماندوو مانه، ههركام له گۆرائیی گوتن و موسیقا لێدان رهوا (مباح) نو، دیاره کردنی شتی رهواش رهواییو کرێ وەرگرتن لهسەر شتی رهواش رهواییه، چونکه بنچینهیهکی شههعییه، که دهلێ: (ماكان مباحاً تعاطیه، جاز أخذ الأجرة علیه) واته: هههشتێك دروست بێ بکرێ، دروستیشه کرێی لهسەر وهریگیرێ.

سێ : بابای گۆرائیی بیژو موسیقارو ئەوهش که گویان

لێدهگرێ، بهو رهفاترهیان دادگهریی لهدههست نادهن:

بهلێ کردنی شتی رهوا (مباح)، مرۆشی مسوولمانی پێ (فاسق) نابێ، چونکه شتی رهوا با (لهو)ش بێ، نهك ههه گوناھی گهوره، بهلکو هی گچكهش نیو، دیاره بهگوناھی گهورههش نهبێ ئینسان فاسیق نابێ و دادگهریی لهدههست نادات،

بەلگەى رەۋابوونو لەھووبوونى گۆرانىيى و مۇسقىلاش بەگشتىيى، پىشتەر خراۋەتە رپو، لىزەدا دووبارەى ناكەينەۋە.

چوار: لەم رۇژگارەدا مۇسقىلا بۇ زۆر ئامانجى گىرگ
بەكاردى، بەتايىبەت لە بوارى تەندروستىي و لە بوارى
ئابوورپىدا^(۱):

۱- لە بوارى تەندروستىيدا:

لەم رۇژگارەدا جۆرىك لە مۇسقىلا بەناۋى (Music Therapy) لە بوارى
پىزشكىيىدا بۇ چارەسەرى چەند نەخۇشىي و گىرقتىكى تەندروستىي بەكاردى، بۇ
نمۇنە:

أ- ھالەتى ھەتتەزە دابەزو دواكەوتوتىيى عەقلىي، كە توشى منداۋ
ھەرزەكارو بەسالىدا چوان دەبى.

ب- سووككردنى ئىش و ژانى نەخۇشىيەكانى چوونە تەمەنەۋە، بۇ نمۇنە: نەخۇشى
زايمەر (Alzheimer, sdisease).

ج- سەرجمە ھالەتەكانى گىرقتى مېشك و ھەندىك لە ھالەتەكانى نەخۇشبوونى
مېشك بەھۆى ماددە سىكەرەكانەۋە.

د- ھەندىك ئازارى دىرۇخايەن، ياخوود توند.

ھ- ئاسانكردنى منداۋبوونو سووككردنى ئازارى ئافرەت لەكاتى منداۋبووندا.

و- چاككردنى ھالەتەكانى دواكەوتوتىيى گەشەكردن و فېرېبون.

(۱) بۇ نووسىنى نەم پاسە سوودم لەم سەرچاۋانە ۋەرگرتە:

أ- (الموسيقى والغناء في ميزان الاسلام) عبدالله بن يوسف الجديع، ص ۲۳۲.

ب- (الموسيقى وأثرها في الطب) مجلة: (ثمرات المقاصد)، العدد ۷، عام ۱۹۹۴، ص ۲۷-۲۸.

ز- كاريگەرىي ئىجابىي لەسەر كۆتەندامى ھەرس، ھەربۇيەش چىشتخانەكان
مۇسقىا لىدەدەن بۇ جوولاندنى ئارەزوۋى خواردن.

ح- كاريگەرىي ئىجابىي لەسەر كۆتەندامى دەمارو مىشك، ھەربۇيەش
خەستەخانەو فۇزكەخانەو ھوتىلەكان مۇسقىا لىدەدەن ئە سالتۇن ۋ ھۆلەكانى
چاۋەروانىيدا بۇ ئەۋەى دلو مىشكى پىيوارەكان ئارام بىكاتمەۋە.
ط- گەشەپىدەنى تۈانا ھەزرىيەكانى مىندالان.

۲- ئە بۈۋارى ئابۋورىيدا:

ھەروەھا لەم رۇژگارەدا ئە چەند پرويىكەۋە ئە بۈۋارى ئابۋورىيدا سود ئە
مۇسقىا ۋەردەگىرى، بۇ نمونە:
أ- راۋى ماسى.

ب- بەرزكردنەۋى ئاستى بەرھەمى پەرەۋرەكان (الدواجن).

ج- بەرزكردنەۋى ئاستى بەرھەمى شىردەرەكان.

يېنچا ھىچ بەلگەيەك لەسەر ئەۋەنىيە، كە ئافرەتانى دەف
لىدەرى رۇژگارى پىغەمبەر ﷺ كچى كچكى نابالغ
بوۋبن:

ھەندى كەس ئە بەقەدەغەدانەرانى گۇرانىي ۋ مۇسقىا، دەلىن:

ئەۋانەى، كە ئە رۇژگارى پىغەمبەردا ﷺ گۇرانىيان گوتەۋ دەفيان لىداۋە،
كچى بچووك بوۋنە، بۇيە دروست نىي ئەۋ فەرمايشتانه بىكرىنە بەلگەى پەۋايى
گۇرانىي گوتن ۋ دەف لىدانى ئافرەتى بالغ!

بەلام لەراستىدا ئەۋ قەسىيە ھەلەيە، چۈنكە:

۱- وشەى (جواړي)، كەكزى (جارية) يە، يان (جارتان)، كە (مُثْنِي) يەتى، كە لە ڤەرمووده كاندا ھاتون، مەبەست پييان كچۆلە (صَيَّة) نيە، بەلكو وشەى (جارية) ڤەرھەنگى (المعجم الوسيط) گوتويەتى و پيشتريش ئاماژەمان پيكرە بە دوو واتا ياندا: يەكەم: كچى تازە پيگەيشتوو، دووهم: كەنيزەك، نەگەر پيەرەژنيش بى: (الجارية: الأمة وإن كانت عَجُوزاً، وَالْفَتِيَّةُ مِنَ النِّسَاءِ) ^(۱).

۲- ئنجا وەك چۆن وشەى (جواړي) بەكار ھاتو، بەھەمان شيو ھەركام لە وشەى: ئاڤرەت و گۆرانيى بيژ (امراة و قَيِّنَة) ش ھەر بەكار ھاتون، بۆ ئومو: ((عن السائب بن يزيد أن امرأةً جاءت إلى رسول الله ﷺ فقال: يا عائشة! أتعرفين هذه؟! قالت: لا، يا نبي الله، قال: هذه قَيْنَة بنى فلان...))، أخرجه أحمد وغيره، كە پيشتريش ھيئاومانو ماناشمان كردو.

۳- پاشان، نەگەر ئەو گۆرانيى بيژو دەڤ ليدەرانە كچى نابالغ و گچكە بونايە، ئەو نەدە گونجا ئەبويكر -خوا ليتى رازى بى- سەر زەنشيان بكات و رېگرييان لى بكات لەسەر كرده وەكەيان، وەك لەو ڤەرمايشتەدا ھاتو، كە (بخاري و مسلم) لە عائشەو -خوا ليتى رازى بى- ھيئاويانەو، پيشتريش ھيئاومانو سەرەتايەكەى ئاوايە:

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: دخل عليّ أبو بكر وعندي جارتان من جواړي الأنصار تلعبان بدقن تَغْنِيان...)).

شەش : ھيچ بەلگەيەك لەسەر ئەو نە، كە دەڤ ليدان تايبەتە بە ئاڤرەتەنەو ھەم پياوى دەڤ ليدەر خۆى بە ئاڤرەتان شوبھاندو :

پيغەمبەر ﷺ ڤەرمويەتى: ((لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَلَعَنَ الْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ)) رواه أحمد و الطبراني إسناده صحيح.

واتە: خوا نەفرینی لە پیاوانی خۆ بە ئافرەتان چۆینەر کردووە، نەفرینیشی لە ئافرەتانی خۆ بە پیاوان چۆینەر کردووە.

جا هەندێك، كەس پێیان وایە لە سۆنگەى ئەوەوە، كە لە فەرمايشتهكاندا هاتووە، كە دەف لێدەرانی پۆژگاری پێغەمبەر ﷺ بە زۆری ئافرەت بوونە، كەواتە: هەر كەسێك دەف لێدات، ئەوا وەبەر هەرەشەى پێغەمبەر ﷺ دەكەوێ، بەهۆی خۆ چواندنی بە ژنانەوە!

بەلام لە راستیدا ئەو قەسەىە راست نیە، چونكە خۆچواندن (تَشَبُّه) پیاوان بە ئافرەتان ئەوەیە، كە خەسلەت و رەفتاریكى ئافرەتەنەى وا بێتەنى دى، كە تايپەتەندى رەگەزى مێنە بێ، وەك شتیكى سروشتى لێیان جیا نەبێتەو، وەك مەكرو نازكردن و بەكارهێنانى زۆر ئاوریشم و خەنەو...هتد.

ئەجا، ئەگەر لە پۆژگارى پێغەمبەریشدا ﷺ گۆرانى گوتن و دەف لێدان تايپەت بووبن بەئافرەتەنەو، هەر پیاویك دەستى بۆ بردن، بە سەر ژنانى (مُحْتَضٌ) دانرابێ! ئەوە بێنگومان ئەو مەسەلەىە بریارىكى شەرىعى نەبوو، بەلكو باویكى عورفى بوو، هەر كاتى كیش عورف و باو گۆرا، حوكمى ئەو شتەش بەشیوەىەكى ئۆتۆماتىكى دەگۆڕێ، بەپێى بنچینەى: (لَا يُنْكَرُ تَغْيِيرُ الْأَحْكَامِ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ وَالْأَعْرَافِ وَالْأَحْوَالِ): نكوئى لە گۆرانى یاساكان ناكړى بەگۆڕەى گۆرانى كات و عورف و حالەكان، بەپێى بنچینەى: (المعروفُ عُرْفًا كَالْمَشْرُوعِ شَرْعًا): ئەوێ بەپێى عورف دادەنرێ، وەك ئەوەیە، كە بەشەرىع دانراو.

ئەجا شتیكى ئاشكراشە، كە عورف و باوى تێكگهراو ئەگەر شەرىعەتدا، هیچ ئىعتىبارىكى نیە، چونكە بنچینەىەكى شەرىعىیە: (لَا إِجْتِهَادَ فِي مَعْرِضِ النَّصِّ): لەكاتى هەبونی دەقدا بواری ئىجتىهاد كردن نیە.

دیاره پێشتریش چەند جارێك دووپاتمان كردۆتەو، كە بناغە لە خوا پەرستىیەكان (العبادات) دا پابەندىیە بە دەقەكانى شەرىعەتەو، بێ سەرئەجدانى حىكمەت و

ئامانجەكان، بەلام بناغە لە ھەئس و كەوتەكان (المعاملات) دا ھېتائەدىي بەرژەو ەندىيەكانە، كە ئەمەش پەكى لەسەر سەردان و ئېئورد بونەو ەى ھىكمەت و ئامانجەكان، كەوتە.

بۆيە ناگوغجى بلىين:

مادام لە دەقەكانى سوننەتدا تەنيا باسى دەف لىدانى ئافرەتان كراو، پىويستە ھەر لەسەر ئەوان كورت ھەلپەيتىرى! چونكە خۇ دەف لىدان و گۇرانىي گوتن جۇرىك نېن لە عىبادەت، تاكو ناچار بېن تىياندا لە دەقەكانى شەرىعەت لانەدەين و، چ جۇرە چۆنەتتەيەكيان ھەبوو، ھەر بىو شىو ەيە بىيانكەين!!

حەوت : شىعر كەرەسەى خاوى گۇرانىي و سروودە، بەپيى
نېوەر ۆكەكەى ھوكمى دەگۇرى :

بەئى شىعر، كەكەرەسەى خاوى گۇرانىي و سروود و بگرە مۇسقىاشە، ھوكمىكى گشتىي لەبارەو ە نادىر و، بەگۇيرەى نېوەر ۆكەكەى ھوكمەكەى ديارى دەكرى.
خاوى كارەجى لەبارەى شاعىرەنەو ە فەرمويەتى: ﴿وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ

الْفَاوَنُ ۝۳۱۱﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿۳۱۲﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿۳۱۳﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسِعَعُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿۳۱۴﴾ الشعراء ﴿۳۱۵﴾

واتە: شاعىرەكان، سەرگەردانان شوئىيان دەكەون، نايىنى چۆن بە ھەموو شىواندا دەپۆن و لە ھەموو ئاشان لىدەكەن، شتى وادەلپن، كە ئەنجامى نادەن، جگە لەوانەى پىروايان ھېتاو ە كرەو ە چاكەكان دەكەن و، زۆر يادى خوا دەكەن، پاش ستم لىكران تۆلە دەكەنەو، ئەوانەى ستمكارن لەمەودوا دەزانن، چ ھەلگىرەنەو ەيەك ھەلئە گىپرەتەو!

كەواتە:

شاعیرہ کان ھموویان یەك حوکیان نیە، بەئکو بەگوێرە ی بابەت و نیتوہ پۆکی
شعیرە کانیان حوکیان دەگۆڕی، دیارە نیتوہ پۆکو بابەت و چۆنیەتی
شعیرە کانیشیان ھەلقولای جۆرو چۆنیەتی کەسییەتی ھەراکامیکیانە، چونکە وەك
گوتراوہ: (وَكُلُّ إِنَاءٍ بِالَّذِي فِيهِ يَنْضَحُ).

پێغەمبەری خواش ﷺ لەبارە ی شعیرەوہ نەم فەرماشتە ی لیوہ گێرپراوہ تەوہ:
(عن عائشة رضي الله عنها قالت: سئل رسول الله ﷺ عن الشعر؟ فقال: هو
كلامٌ فحسَنُه حَسَنٌ وقبيحُه قبيحٌ)) أخرجه البخاري في (الأدب المفرد) والطبراني والدار
قطني وأبو يعلى في مسنده، وإسناده حسن، وأتته: عائشة -خوای لئی پازی بی-
گێراوید تەوہ، کە لەبارە ی شعیرەوہ پرسیار لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرا؟ فەرمووی:
شعیر قسە یە، چاکە کە ی چاکەو خراپە کە یشی خراپە.

لێرە شدا کۆتایی بەم باسی نۆیەمە دینین، کە باسی کۆتایی بوو لەم بەشی
سییەمە، کە تەرخانمان کردبوو بۆ توێژینەوہ لەبارە ی گۆرانیی و سروود و موسیقاوہ.

رێکە پێدانی مەکتەبی مەلۇسەتە عەلی بایر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

QR Codes

لە ئۆرە کۆمەڵە بەرنامەکان ئێمە لێمان
مەن ئێمە بێر جەواج ئەواڵ ئێمە لێمان

رێکە پێدانی مەکتەبی مەلۇسەتە عەلی بایر

عەلی بایر/ AliBapir

عەلی بایر/ AliBapir

QR Codes

پوختەى قسان لەبارەى ھوكمى گۆرانىي و سروودو مۇسقاو

خوینەرى بەرپز!

خوای کاربەجى سبھانە و تعالى شتى ھەلالتى بەدوو شىئە پوون کردۆتەو:

۱- بە کورتىي (إجمالاً)، ئەمويش لە سۆنگەى ئەووە، کە ناکرئ سەرچەم جۆرو تاکەکانى شتە ھەلالتەکان، کە يە کجار زۆرو زەوەندن، سەرژمىر بکرئ، بەلام بە گشتى رايگەياندو، کە ھەرچى لە ناسمانەکان و زەويدايە بۆ بەندەکانى پام کردو، وەك ھەر مەروپەتى:

﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ...﴾ (الجملة)

۲- بە دريۆى (تفصيلاً)، کە بریتىيە لە باسکردنى چەند نمونەيەك، تاكو چاکەو نىعمەتى خوێ بەسەر بەندەکانىيەو ھەرىجات، بۆ نمونە:

﴿الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ﴾ (المائدة)

واتە: ئەمڕۆ ھەرچى پاک و چاکە بۆتان ھەلالتەکراو، ھەروەھا خواردن (سەرپراو) ئەوانەى کتیبیان دراوہتى بۆتان ھەلالتەو خواردن (سەرپراو)ى

ئیهوش بۆ ئهوان ههلاڵه، وه ئافرهتانی داوین پاك له بهرودارانو ئافرهتانی داوین پاك له وانهی که پیش ئیهو کتیبیان دراوهتی..

بهلام خوی زاناو شارهزا تبارك وتعالی شتی ههپامی به درێژی خستۆته روو، به سهرجهم تاكه (مفرده) کانییهوه، وهك فهرموویهتی:

﴿...وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ...﴾ (الانعام)

واته: ... وه ئهوهی لێی قهدهغه کردوون به درێژی و بهروونی بۆی باسکردوون، جگه لهوهی که بۆی ناچاردهبن...

پهغه مبهريش ﷺ لهو بارهوه فهرموویهتی: ((ما أحلَّ الله في كتابه فهو حلال، وما حرم فهو حرام، وما سكت عنه عفو، فاقبلوا من الله عافيته فإنَّ الله لم يكن لينسئ شينا ثم تلا: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (مريم))، أخرجه البزاز والطبراني والدارقطني وإحاكم والبيهقي عن أبي الدرداء، وهو صحيح.

واته: ههرشتیک، که خوا له کتیبی خۆیدا، ههلاڵی کردبێ ههلاڵه، ههرشتیک، که قهدهغه کردبێ قهدهغهیه، ههرشتیک لێی پێدەنگ بووبێ ئهوه پهواپه، دهجا ئهوهی، که خوا بۆی پهواکردوون لێی وهریگرن، چونکه ناگرنجی خوا هیچ شتیکی لهیاد بجی، پاشان ئهوهی خویندهوه: (پهروهردگارت ههريگیز شتی لهیاد ناچی).

ئنجای دیاره ههركام له گۆرانی و نامیرهکانی مؤسیقا پیش ئیسلام ههبوون، کاتیک ئیسلامیش هاتوهو شهريعت هاتۆته خوار، ههريهنده به روونی و بهدرێزیش باسی تیکرای قهدهغهکراوهکانی کردوه، بهلام باسی قهدهغه بوونی گۆرانی و مؤسیقای نهکردوه!

بۆیه دهلیین:

بناغهو ئیهو پزکی گۆرانی و مؤسیقا دهنگی خۆشه، دهنگی خۆشیش نیعهتیکێ خواییهوه، وهك سهرجهم شته پهوا(مباح)یهکان له ئهسلدا پهواپه، بهلام دوایی

بەپىتى ئەو چۆنىەتەيەي پىتى بەكاردىۋ، بەگۈرەي ئەو نامانجەي بۆي بەكاردىۋ،
 ھۆكى ديارى دەكرى، ئەگەر بە چۆنىەتەيەكى پەواو شەرىعىي بەكارىۋ، ئەوچار
 تەماشاي ئەو نامانچو مەبەستە دەكەين، كە بۆي بەكاردىۋ:

■ ئەگەر پىۋىست بوو، ۋەك قورتان خوتىندى فەرزو ھاندانى خەلگ بۆ جەنگو
 جىھاد لەكاتى پىۋىست بوونىدا، ئەو پىۋىست (واجب)ە.

■ ئەگەر نامانچو مەبەستەكە پەسندبوو، بۆ نمۇنە: خۇشحالىي دەرپرېن
 لەپۇزى جەژنداۋ، كاتى زەماۋەندو، ھاندانى خەلگ بۆ ھەر كارىكى چاك، ئەو
 سۈننەت (مۇستەب)ە.

■ ئەگەر نامانچو مەبەستەكە شىتىكى خراپو قەدەغە بوو، بۆ نمۇنە: ھاندانى
 خەلگ بۆ فەسادو بىۋ پەندوبارىۋ، پىدا ھەلگوتنو مەدھكردى خەلگى
 ستەمكار، ئەو قەدەغەيە.

* ئەگەر بۆ نامانچو مەبەستىكى ناپەسند(مكروە) بەكارىۋ، بۆ وئە: گوتنى
 قسەو شىعەرى ناپەسندو، ھاندانى خەلگى بۆ شتى ناپەسند، ئەو ناپەسندە.

* ئەگەر ئەو نامانچو مەبەستە، كە دەنگى خۇشى گۇزائىي و مۇسقىقاي بۆ
 دەكرىتە ھۆكارو نامراز، ھىچ كام لەو چوار ھالەتەي نەبن، كە باسماي كەردن و ھىچ
 كام لەو چوار ھۆكمە شەرىعىيە (پىۋىست بوون، پەسندبوون، قەدەغەبوون، ناپەسند
 بوون)ى بەسەردا نەچەسپن، ئەو ھەر لەسەر ھالەتەي تەسلىي خۆي، كە پەوايى
 (إباحة)يە ماۋەتەۋە.

ۋاگەلەندى مەككەي مەۋىدە ھەي بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

ۋاگەلەندى مەككەي مەۋىدە ھەي بابىر

مەي بابىر AliBapir

مەي بابىر AliBapir

ۋاگەلەندى مەككەي مەۋىدە ھەي بابىر

ۋاگەلەندى مەككەي مەۋىدە ھەي بابىر

www.alibapir.net

English - عربي - كوردى

ۋاگەلەندى مەككەي مەۋىدە ھەي بابىر

ۋاگەلەندى مەككەي مەۋىدە ھەي بابىر

كەوائىھ:

گۇرانىي و سروودو مۇسقا لى ئەسلىدا، وەك دەنگو سەداي خۇش ھەللاو زوللەن، بەلام پاشان بەگۈيرەي نىۋەزۇكىيان و چۆنىدەتى و ئامانجى بەكارھىترانىيان، ھۆكەمەكەيان دەگۈپى، وەك (العزىن عبدالسلاّم) لى كىتەبى: (قواعد الأحكام في مصالح الأنام) دا گوتۇۋىدەتى^(۱): گۈپراگرتن لى دەنگو سەدايەكان بەگۈشتىي، پىنچ ھۆكەمە شەرىئىيەكانى بەسەردا دەچەسپىن.

(۱) پروانە: ج ۱، ص ۳۴۳، لەژىر ناۋونىشانى: (حاسة السمع وتعلق بها الأحكام الخمسة) دا.

بەشى چوارەم

وینەگرتن و وینەکیشان و پەیکەرتاشین (التصوير والرسم و النحت)

خوێنهري بهرپز!

ئهم بهشی چوارهمه، که تهرخان کراوه بۆ توێژینهوه لهبارهی: وینهگرتن و وینهکیشان و پهیکەر تاشینهوه، وهک پێشتریش ئاماژهمان پێداوه، له پینچ باسان پێکدێ، که ئهمه ناوونیشانهکانیانه:

- ١- پوونکردنوهی چه مک و واتای: تصویر، رسم، نحت.
- ٢- چهند دهقیکی قورئان و سوننهت لهبارهی وینهکیشان و پهیکەر تاشینهوه.
- ٣- تههجامگیری: حوکمی وینهکیشان و پهیکەر تاشین و بهکارهێنانی وینه و پهیکەر.
- ٤- وینهی فۆتۆگرافی و سینهمایی و کاریکاتیر.
- ٥- وینهی ئافرهت.

ئێستاش به ریز پێیانددا دهچینه خوار:

باسی یہ کہم: روونکردنہوی چہمک و واتای: تصویر، رسم، نخت:

۱- نَطْوِیر:

لہ فہرہنگہ کانی زمانی عہرہ پیدا گوتراوہ: (۱):

(صَوْرَةُ: جعل له صورةً مُجَسِّمَةً، وفي التنزيل العزيز: ﴿هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي

الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ آل عمران ﴿﴾، وَصَوَّرَ الشَّيْءَ أَوْ

الشَّخْصَ: رَسَمَهُ عَلَى الْوَرَقِ أَوْ الْخَانِطِ وَغَوَّاهُمَا بِالْقَلَمِ أَوْ الْفِرْعَوْنِ أَوْ بَالَةِ التَّصْوِيرِ.

والتصوير، نقش صورة الأشياء أو الأشخاص..)، واتہ: (صَوْرَةُ) یانی: ویتنہ کی

پہیکہرداری بؤ دروستکرد، لہ قورٹانی زال دا ہاتوہ: (خوا تہو کہسہ، کہ ہەر

چونیک بیہوی لہ منداآلدانہ کاندآ ویتنہ تان دہ کیشتی..).

دہ گوتری: ویتنہی شتہ کہ، یان کہسہ کہی کیشتا یانی: لہ سہر کاغہزو دیوارو

ویتنہی وان، بہ قہلہم، یان فلجہ، یان نامیری ویتنہ گرتن، ویتنہی کیشتا.

(تصویر) بریتہ لہ دروستکردنی ویتنہی شتان، یان کہسہ کان.

۲- رَسَم:

لہ بارہی وشہی (رسم) یشموہ لہ فہرہنگہ کانی زمانی عہرہ پیدا گوتوویانہ (۲):

(رَسَمٌ عَلَى الْوَرَقِ: خَطٌّ، وَرَسَمَ الْبِنَاءَ، أَعْلَمَ، وَرَسَمَ الْكِتَابَ: كَتَبَهُ... وَالرَّسَامُ

مَنْ يَرْسُمُ بِالْقَلَمِ أَشْكَالًا، أَوْ صَوْرًا، أَوْ خُطُوطًا). واتہ: (رَسَمَ الْوَرَقِ) یانی: لہ سہر

کاغہز خہتی کیشتا، (رَسَمَ الْبِنَاءِ) یانی: خانوہ کہی نیشاندہ دار کرد، (رَسَمَ

الکتاب) یانی: کتیبه کدی نووسی... (رسم) که سیکه، که به قه لهم، دیمه نان، یان ویتنان، یان هیلان دروست ده کات.

۳- نَحْتُ:

له باره ی (نَحْت) یشمه وه گو تراوه ^(۱):

(نَحْتُ نَحْتًا وَغَيْثًا زَحَرَ، وَنَحْتُ الشَّيْءَ نَحْتًا قَشْرَهُ وَبَرَاهُ، يُقَالُ: نَحْتُ الْخَشَبَ وَنَحْتُ الْحَجَرُ، وَيُقَالُ: نَحْتَهُ السَّفَرُ: أَنْضَاهُ وَرَقَّهْ، وَنَحْتُ فَلَانً عَلَى الْكَرَمِ: طَبَعَ عَلَيْهِ، وَنَحْتُ الْجَبَلَ: قَطَعَ مِنْهُ، وَفِي التَّنْزِيلِ الْعَزِيزُ: ﴿وَكَانُوا يُنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا﴾ آمِينَ ﴿الْحَجَرِ﴾.

والمِنْحَاتُ: مَا يُنْحَتُ بِهِ كَالْقَدُومِ وَغُوهَا، ج: مَنَاحِيْتُ... النُّحَاتُ حُرْفَةُ النُّحَاتِ... والنُّحَاتُ: مَن مِهْنَتُهُ النُّحَاتُ).

پوخته ی مانای نهو قسانهش، که له باره ی وشه ی (نَحْت) وهه کراون، نه مهیه:

(نَحْت) یانی: پووشاندی، یان برینداری کرد، ههروهه ها (نَحْت) به مانای توپکل لی کردنه وهو سپیکردنی درهخت و تاشینی تهخته و به ردیشدا، ههروهه ها که سیکه، که له نه نجامی سه فرهو برینی پئی دووردا کزولوازه ده بی، ده لئین (نَحْتَهُ السَّفَرُ)، له قورناندا هاتوه: ((عاده تیان وابوو له ژیانیکی هیمن دا خانویان له چیا داده تاشی)).

(مِنْحَات) هه رشتیکه، که بو تاشین به کاری وک (ته شوئ) و کویه کدی (مَنَاحِيْتُ) وهو (نَحَات) ش پیشه ی تاشینهو، (نَحَات) یش که سیکه، که پیشه کدی دا تاشین بی.

ئىنجا خويىنەرى سەنگىن!

بە سەرنجىدانى ماناى ھەركام لە (تەسۋىر و رەسم و نەخت) دەگىنە ئەم نەنجامەدى
خوارى:

يەكەم: وشەى (تەسۋىر) ماناى ھەركام لە (رەسم) و (نەخت) بىش دەگىتەۋە، چۈنكە
ھەر جۆرە وىنە دروستكردىك دەگىتەۋە، چ بەدەست، چ بە ئامپىر، ۋە چ
لەسەر كاغەزو تەختە دىۋار بىۋ سىبەرى نەبى، چ پەيكەر سىبەردارى.

دوۋەم: وشەى (رەسم) بە ماناى ھەر جۆرە خەت كىشانىك دى، چ خەت و ھىلى سادە
بى، چ وىنە كىشان، بەلام بە مەرجىك بەدەست بى، جا ۋ بە قەچە، يان تەباشىر،
يان ھەر ماددە ۋ نامرازىكى دىكە.

سىيەم: وشەى (نەخت) بە ماناى داتاشىنى شىك دى، ۋەك تەختە دار، يان بەرد،
گىرەنگ نەۋىيە ماددە يەكى ۋابى، كە بگۈنچى خالەتلىكى بەرجەستەيى ۋەرىگىر،
جا چ بتاشىر، چ لە قالىب بەدى.

شاھەنى باسىشە، كە لە قورئان و سوننەتدا زىاتر ماددە كانى وشەى (تەسۋىر)
بەكار ھاتوۋن، بۇ ھەر جۆرە وىنە دروستكردىك، كە بەدەست وىنە دەكىشىر، جا چ
پەيكەرى سىبەردار بى، چ تەنيا وىنە نەخشى سەر كاغەزو لەۋى ۋ دىۋار بەرگە
پۇشاك بىت و سىبەرى نەبى.

ئاشكراشە، كە وىنەى بەنامپىر دروستكراۋى (فۇتۇگرافىيى ۋ فېدېۋىيى) لەكاتى
دەبەزىنى شەرىعەتدا نەۋۋە ۋ داتر داھىنراۋە، لە سالى (۱۸۳۹ز) لە لايدن (ۋلىم
ھەنرى فۇكس) ى ئىنگلىزىيەۋە، وشەى (فۇتۇگرافىيى) بىش لە زمانى يۇنانىيەۋە
ھاتوۋە لە ھەردوۋ وشەى: (فۇتۇس) ۋ (گرافۇ) پىكھاتوۋە، كە مانا يان ئاۋايە

(پروناکیی)، (من وێنە دەکیشم)، که دیاره وێنەى فۆتۆگرافیش لە ئەنجامى بەهۆى تیشکەوه چەسپاندنى وێنەى شتیکەوه لەسەر شتیک، پەیدادەبێ^(۱).

ئەنجا پێویستە ئەوەش بگوترێ، که ئێمە بۆیە ھەرسێک وشەى:

(وێنە گرتن، وێنە کێشان، پەیکەرتاشین) مان بەکارھێنان، تاکو بتوانین تەعبیر لە ھەموو ئەو وێنەو دیمەن دروستکردنە بکەین، که لەلایەن مەزھەبە پەیدا دەکەین، چ بە دەست، چ بە نامپێر، چ سیبەرداریی، چ بێ سیبەر.

ئێمە وشەى (وێنە گرتن - تصویر) تەنیا بۆ ئەو وێنەو دیمەن دروستکردنە بەکار دێنێ، که بە نامپێر دروست دەکەین و بێ سیبەرن، واتە: فۆتۆگرافی و سینەماى.

وشەى (وێنە کێشان - رسم) تەنیا بۆ ئەو وێنە بەکار دێنێ، که بە دەست دروست دەکەین و سیبەریان نیە.

وشەى (پەیکەرتاشین - نحت) یش تەنیا بۆ ئەو وێنە پەیکەریانە بەکار دێنێ، که بە دەست، یان نامپێر دروست دەکەین، لە ماددە یەکی شیاو بۆ وەرگرتنى ھالەتى بەرجەستەى (مُجَسَّم).

ھەلبەتە ئەمەش وەك بەکارھێنانى ئێمەو، بۆ پوونکردنەوێ مەبەست و پوونکردنەوێ ھەلۆیستى شەریعت - بە بۆچوونى بەندە - لە بەرامبەر ھەركام لەو سێ جۆرە وێنەو دیمەنەدا، که باسمان کرد، ئەگەرنا، وەك پێشتر باسمان کرد:

وشەى (تصویر) لە بەکارھێنانى قورئان و سوننەتدا، ھەركام لەو سێ جۆرە وێنەو دیمەنە دەستکردنە دەگەیتەو، بەلام چەمك و واتای باوى ھەركام لە: (تصویر و رَسْم و نَحْت) لەم پۆژگاڕەدا ئەو یە، که ئێمە بۆ ھەر کامێکیانمان پوونکردەو، (مُصَوِّر) بابایە، که بە نامپێر وێنەى شتان دەگێرێ، (رَسَّام) یش کەسێک، که بە دەست وێنەو دیمەنى شتان دەکیشێ بە ئارەزووى خۆى،

(۱) پروانە: (الشریعة الاسلامیة والفنون)، ص ۶۷.

(نَحَات) يىش كەسكىكە، كە لە ماددەو كەرەسەيەكى رەق، يان شياو بۇ بەرجەستە بوون، پەيكەرەن دروست دەكات.

ئىستاش، كە ھەتا راددەيەك چەمك و واتاي ئەر سى و شەيەمان بۇ پروونبۇو، دەچىنە سەر باسى دووھى ئەم بەشە:

**باسى دووھم: چەند دەقىكى قورئان و سوننەت لەبارەي
وینە كىشان و پەيكەرتاشىنەو :**

يەكەم: چەند ئايەتلىكى قورئان:

۱- ﴿هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ...﴾ (آل عمران)

واتە: -خو- ئەر كەسەيە، كە ھەر چۆنىك يىھوى، لەمندا ئادانادا وینەتان دەكىشى...

۲- ﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ (التعاين)

واتە: -خو- ئاسمانەكان و زەوى بەھق دروستكردوون و وینەتانی كىشاو، چاك وینەكاتتانی كىشاو، گەرەنەوش ھەر بۇلای وىە.

۳- ﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ رَبُّكَ إِلَيْكَ أَلْكَرِيرُ﴾ (الذرى) ﴿الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ﴾ (۷) ﴿إِنِّي صَوَّرْتُ مَا شَاءَ رُبُّكَ﴾ (الانفطار)

واتە: ئەي مەرۇق! چى تۆي لە پەرورەدگارى بەخشندەت ھەتخەلەتاندو؟! ئەو كەسەي، كە دروستى كردووى و رىكى خستوى و ھاوسەنگى كردووى، لە ھەر شىوہە كدا، كە ويستوويەتى پىكىھىناوى!

۴- ﴿هُوَ اللَّهُ الْخَلَّاقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى...﴾ (الحشر)

واته: نمو، خواجه کی به دیهیندیری پیداکهیری وینه کی شه ۱۱ تیکرای ناوه هه ره چاکه کانی هه ن...

۵- ﴿قَالَ اتَّعَبُودُونَ مَا تَنْجُحُونَ ﴿۱۵﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۶﴾﴾ (الصافات)

واته: - ئیبراهیم - گوتی: نایا نمو ده به رستن، که ده یتاشن! خوا خوشتانی دروست کردوه، نمو هه که دروستی ده که ن؟!

۶- ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَلِيمِينَ ﴿۵۱﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿۵۲﴾﴾ (الانبياء)

واته: - ییگومان ئیمه پیشتەر سهر راستیمان به ئیبراهیمدا بو وه پیی زانا بوین. کاتیک به بابی و گه له که ی گوت: نمو وینه به یکهرییانه چین، که ئیوه خۆتان له سهر (به رستن) یان هه پس کردوه؟!

۷- ﴿يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحْرَبٍ وَتَمْثِيلٍ وَجَفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِبَتٍ ﴿۱۳﴾ أَعْمَلُوا ءَالَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُ ﴿۱۴﴾﴾ (سبا)

واته: (شهیتانه کان) نمو هی ویستی پی بو (سوله یان) یان دروست ده کرد، له میحرابه کان و به یکهره کان و ده فره کان، وه که حموزو مه غه له چه سپاوه کان، نه ی نیژیکانی داود! سوپاس ته نجام بهن، که مییک له بهنده کانم سوپاسگوزارن.

وشه ی (محاریب) کۆی (میحراب) ه، که دیاره چی یه، (تمثیل) یش کۆی (تمثال) ه که به کوردی (به یکهر) ه، واته: وینه یه کی به رجه سته، (جفان) یش کۆی (جفنه) یه، که بهو ده فره ۱۱ زله ده گوتری چهند که سیک تشریب، یان چیشتی دیکه ی تیدا ده خۆن، (قصه) شی پی ده گوتری، (جواب) یش حموزی ناوه

(قدور)یش کۆی (قدْر)ه، که بهمانای مه‌نجەڵی چیشت تێدالینان و گوشت تێدا کولاندندا.

وه‌ک بینیمان لهم‌ جهوت ده‌قه‌ی کتییی خوادا، هه‌رکام له‌ وشه‌ی (تصویر، نحت، تمثال) هاتوون:

أ- (صوْرکم، یصوْرُکم، المصوْر) واته‌: وێنه‌تانی کیشا، وێنه‌تان ده‌کیشتی، وێنه‌کیشت، که هه‌ر سی‌پکیشیان بۆ خوای به‌رزى بئ وێنه به‌کارهێنراون، وێنه‌کیشت (المصوْر)یش یه‌کیکه‌ له‌ ناوه هه‌ره‌چاکه‌کانی خوا -سبحانه وتعالی-.

ب- (تنحتون) واته‌: ده‌تاشن، یان: ده‌که‌نه په‌یکه‌ر، که بۆ ئهو بته‌پرستانه به‌کارهاتوه، که ئیبراهیم - سه‌لامی خوای لێ بئ- له‌گه‌ڵیان پوویه‌پووێژتوه‌و بانگی کردوون بۆ خوا په‌رستی و خوا به‌یه‌کگرتن (التوحید).

ج- (تماثیل) واته‌: وێنه په‌یکه‌رییه‌کان، که مه‌به‌ست پێیان نه‌و بت و سه‌نه‌مانه‌ن، که هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان ده‌یانپه‌رستن.

ئێستاش با له‌وباره‌وه، سه‌رئنجیکی ده‌قه‌کانی سوننه‌تیش بده‌ین:

دووهم : چەند ده‌قیکی سوننه‌ت :

١- ((إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: المصوْر)) رواه البخاري ومسلم وأحمد والنسائي عن ابن مسعود رضي الله عنه.

واته‌: بێگومان وێنه‌کیشان له‌ پۆژی هه‌ڵسانه‌وه‌دا، له‌ هه‌موو که‌س له‌لای خوا نه‌شکه‌نجیمان سه‌ختره‌.

٢- ((إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هَذِهِ الصُّوْر يُعَذِّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُقَالُ لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ)) متفق عليه عن ابن عمر رضي الله عنهما.

واته‌: به‌ته‌ئکید ئه‌وانه‌ی ئهم وێنه‌نه ده‌کیشن، له‌ پۆژی قیامه‌تدا ئازار ده‌درێن، پێیان ده‌گوترێ: ئه‌وه‌ی دروستان کردوه ژيانى بجه‌نه‌به‌ر.

٣- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا مُسْتَتِرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ فَتَلَوْنِ وَجْهَهُ، ثُمَّ تَنَاوَلْتُ السُّتْرَ فَهَتَكُهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللَّهِ)) متفق عليه.

واتە: عائیشە - خوا لێی رازی بێ - دەئێ: پێغه مبه‌ری خوا ﷺ لێم هاته ژوور له‌ حالێکدا، که پەردە یەکم هه‌لواسی بوو وێنە ی تێدا بوو، ئیدی دەم و چاوی گۆرا، پاشان داها ته‌ پەردە که‌و دران‌دی، ئنجا فەرمووی: له‌ نازار سه‌خت‌ترینی خه‌لکی له‌ ڕۆژی قیامه‌تدا نه‌وانه‌ن، که شتێک دروست ده‌که‌ن وه‌ک دروست‌کراوی خوا بچێ.

٤- ((عن أبي زرعة قال: دخلت مع أبي هريرة في دار مروان، فرأى فيها تصاویر، فقال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: قال الله - عزَّ وجلَّ -: وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي! فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً)) متفق عليه.

واتە: ئەبو زەرعه‌ دەئێ: له‌ گه‌ڵ ئەبوو هه‌ره‌یره‌ چوومه‌ مائێ مه‌روان-ی کۆری هه‌که‌م - چەند وێنە یه‌کی تێدا بینین، گوئی: گویم له‌ پێغه مبه‌ری خوا ﷺ بوو، ده‌یفه‌رموو: خوا - عزَّ وجلَّ - فەرموویه‌تی: جا کێ له‌و که‌سه‌ سه‌مه‌کار ته‌ره‌، که ده‌چێ شتی وه‌ک دروست‌کراوی من دروست ده‌کات! ده‌با می‌ڕووله‌یه‌کی گچکه‌ دروست‌بکه‌ن! یان ده‌نکه‌ گه‌نمێک دروست بکه‌ن! یان با ده‌نکه‌ جۆیه‌ک دروست بکه‌ن! (واته: نه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن لاسایی خوای به‌ دیه‌ینه‌ر ده‌که‌نه‌وه له‌ دروست‌کردندا).

٥- ((عن سعيد بن أبي الحسن قال: كنت عند ابن عباس إذ أتاه رجلٌ فقال: يا أبا عباس! إني إنسانٌ إنما معيشتي من صنعة يدي، وإنما أصنعُ هذه التصاویر! فقال ابن عباس: لا أُحَدِّثُكَ إِلَّا مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، سَمِعْتَهُ يَقُولُ: (مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فَإِنَّ اللَّهَ مُعَذِّبُهُ حَتَّى يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا)، قَرِيبًا الرَّجُلُ رُبُوعٌ شَدِيدًا وَاصْفَرَّ وَجْهُهُ، فَقَالَ: وَيْحَكَ إِنَّ أَبَيْتَ إِلَّا أَنْ تَصْنَعَ، فَعَلَيْكَ بِهَذَا الشَّجَرِ، كُلُّ شَيْءٍ لَيْسَ فِيهِ رُوحٌ)) متفق عليه.

واتە: سەعیدی کۆری ئەبو لھەسەن دەئێ: لەلای عەبدوللای کۆری عەبباس بووم، کە پیاویك هاتە لای گوتی: ئەمە ئەبو عەبباس! من، کە سێکەم گۆزەرانم بە پیشەیی دەستەمەو بەندە، من ئەم وێنانە دروست دەکەم! عەبدوللای گوتی: تەنیا شتیكت لەبارەو پێ دەئێم، کە لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیستە، گویم لێی بوو دەیفەرموو: (هەرکە سێك وێنەیک بکێشێ، ئەوە خوا لەسەر ئەوە نازاری دەدات، هەتا رووچی بەبەردا دەکات، هەرگیزیش بۆی بەبەردا ناکرێ)، ئیدی کابرا، کە ئەوە ییست زۆر پۆز (تووە) بوو، پەنگی زەرد هەلگەرا، ئەویش پیتی گوت: بێبەلای! دە ئەگەر هەر سووری لەسەر دروستکردن، درەخت دروست بکە، هەرشتیک، کە ژيانی تێدانیە.

۶- ((عن عائشة رضي الله عنها أنه كان لها ثوبٌ فيه تصاویر ممدودٌ الى سَهْوَةٍ، فكان النبي ﷺ يصلي اليه، فقال: أخريه عني، قالت: فأخريته فجعلته وسائداً)) متفق عليه.

واتە: عائشە -خوا لێی پازی بێ- گێڕاویەتەو، کە پۆشاکیکی هەبوو وێنەیی تێدا بوون و پێرکێکی پێداپۆشیو، پێغەمبەریش ﷺ روووە ئەوێ نوێژی کردو، جا فەرموویەتی: لێمی دوور بچەو، دەئێ: منیش لامداو کردمە سەرگی- چەند سەرینیك.

وشە (سَهْوَةٍ)، کە من بە (پێرک) مانام کردو، کە کاتی خۆی لەجیاتی دۆلاب بە کاریان دەهێناو هەندیک، کە لەوێ لەسەر دادەنراو، ئیستاش لە هەندیک گوندو لادیدا بەکاردی، وێرێ ئەو مانایەکی دیکەشی هەیە، کە بریتییە لەو نیوہ دیوارە، کە ژوورێکی گەورە ی پێ دەکرێتە دووبەش، جا وادیارە دایکمان عائشە -خوا لێی پازی بێ- ئەو پۆشاییە سەر نیوہ دیوارە کە ی پێ داپۆشیو، یان ئەو پێرکە، کە لەوێ لەسەر دادەنری^(۱).

۷- ((عن عائشة أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ رضي الله عنهن جميعاً ذَكَرْنَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْغُبَةِ فِيهَا تصاویر، لرسول الله ﷺ، فقال: إِنَّ أَوْلَئِكَ إِذَا كَانَ فِيهِمْ

(۱) بۆ مانای (سَهْوَةٍ) بڕوانە: (المعجم الوسيط)، ص ۴۵۹، کۆی (سَهْوَةٍ) ش (سهاه).

الرجل الصالح فماتَ بَنَوًا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، أُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))، متفق عليه.

واتہ: عائشہ دہ گپڑ پتہ وہ، کہ نومو حہیبہ و نومو سہلہ مہ - خوا لیان رازی بی - باسی کلئسہ کیان بڑ پیغہ مہبری خوا ﷺ کردہ، کہ لہ حہبہ شہ دیتوویانہ، وینہی تیدا ابو نہ، نمیش فہرموی: نہوانہ عادہ تیان وابوہ، نہ گہر پیاوٹکی باشیان لہ نیتودا بووی و مردبی، مڑگہ و تیکیان لہ سہر گڑہ کھی دروست کردہ و نہ وینانہ میان تیدا کیٹشاون، نہوانہ خراپترین خہ لکن لہ لای خوا لہ پڑی ہہ لسانہ وہ دا.

دیارہ پیشتریش گوتمان، کہ وشہی (صور و تصاویر) ہم وینہی سہر پدردہ و دہرو دیوارو، ہم وینہی پدیکہ ریش دہ گر نہ وہ و بہ پی سیاقیش دہردہ کھوی کامیان مہ بہ ستہ.

۸- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: أنه عليه الصلاة والسلام خَرَجَ فِي غَزَاةٍ، قَالَتْ: فَأَخَذْتُ نَمَطًا فَسَرَّتُهُ عَلَى الْبَابِ، فَلَمَّا قَدِمَ فَرَأَى النَّمَطَ فَجَذَبَهُ حَتَّى هَتَكَهُ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُو الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ، قَالَتْ: فَقَطَعْنَا مِنْهُ وَسَادَتَيْنِ وَحَشَوْنَهُمَا لِيَفَا فُلَمَّ يَعْبُ ذَلِكَ عَلَيَّ)) متفق عليه.

واتہ: عائشہ (خوا لی بی رازی بی) دہ لی: پیغہ مہبر ﷺ بڑ جہنگیک دہرچو، دہ لی: منیش پدردہ یہ کم ہیٹا دہرگا کم پی داپوشی، کاتیک گہرایمہ و پدردہ کھی بینی رایکیٹشا، ہتا دراندی، نجا فہرموی: بہ تہنکید خوا فہرمانی پتہ کردوین، کہ بہردو قور داپوشین! دہ لی: دواپی دوو بہرگہ

سهرينم لئ بړينو پووشه دار خورمام تيککردن، تيدي ئهوهی لئ بهرځه نه گرتم.

(نَمَط) یش به (پدره) و به (قوماشی) له خوری چنراویي پړنگاو پړنگ ده گوئی^(۱).

۹- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان لنا سترٌ فيه تمثالٌ طائر، وكان الداخل إذا دَخَلَ اسْتَقْبَلَهُ، فقال لي رسول الله ﷺ: حَوَّلِي هذا فإني كلما دَخَلْتُ فرأيتُه ذكْرُ الدنيا)) رواه مسلم.

واته: عائشه -خوا لئى پازى بئ- ده لئ: پدريه کمان هه بوو ويتهى بالنده يه کى تېدا بوو، باباى وه ژورر کهوتو، که دهاته ژورر ده کهوته بهرچاوى، جا پيغه مېرې ﷺ پيى فرموم: نه مه لابه، چونکه هدرجاريک ديمه ژوروى و ده ييېنم دنيا د پته وه ياد.

لهم فرموده يه شمو د زانې، که وشى (تمثال) هدرچنده به زورى بؤ ويتهى په يکړى به کار دئ، به لام بؤ ويتهى سدر قوماش و پړشاکيش به کار دئ.

۱۰- ((عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: كان قِرامٌ لعائشة قد سَتَرَتْ به جانبَ بَيْتِها، فقال رسول الله ﷺ: أمِيطِي عَنَّا قِرامَكَ هذا، فإنه لا تَزَالُ تصاوِرُهُ تَعْرِضُ لي في صلاتي)) رواه أحمد.

واته: عائشه پدريه يه کى پړنگاو پړنگى هه بوو، لايه کى ژورره کى خوى پي داپوشيبوو، پيغه مېرې خوا ﷺ فرموى: نه مه پدريه تمان له بهرچاو لابه، چونکه بهر دهام ويته کانى له نوږه کهمدا د پته بهرچاوم.

۱۱- ((عن بسر بن سعيد عن زيد بن خالدٍ عن أبي طلحة الأنصاري أنه قال: إن رسول الله ﷺ قال: "إن الملائكة لا تدخلُ بيْتًا فيه صورة"، قال بسرٌ: ثم اشتكى زيدٌ بعد فَعُدناه فإذا على بابِه سِتْرٌ فيه صورة، قال: فقلت لعبيد الله

(۱) پروانه: (المعجم الوسيط)، وشى (نَمَط).

اخولانی ریبب ميمونة زوج النبی رضي الله عنها: أَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنِ الصَّوَرِ يَوْمَ الْأَوَّلِ؟ فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: أَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ: (أَلَا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ؟!) رواه البخاري ومسلم وأبو داود.

واتە: بیسری کۆری سەعید لە زەیدی کۆری خالیدو ئەویش لە ئەبو طلحەیی ئەنصارییەوه گیراویەتمو، کە گوتوویەتی: پێغه مەبری ﷺ خوا ﷻ فەرموویەتی: "بێگومان فریشتە ناچنە مالتیکەوه وێنە ی تێدابی" بیسر دەلی: دوایی پاش ئەو زەید نەخۆشکەوت و ئێمەش سەردانمان کرد، بینیمان پەردە یەکی وێنە دار لەسەر دەرگایەتی، دەلی: منیش بە عوبەیدوللای خەوەلانیی دەست پەروەردە ی مەموونە ی هاوسەری پێغه مەبر -خوا لێی پازی بێ-م گوت: نەدی زەید ئەو پۆژە ی پێشوو لەبارە ی وێنانەوه هەوائی پێنەداین؟! عوبەیدوللای گوتی: نەدی گویت لێنەبوو گوتی: مەگەر نەخش و نیگاری پۆشاک؟!

وشە ی (رَقْم) هەرچەندە لە فەرھەنگەکانی زماندا زیاتر بەھێل و نەخش و نیشانە، لێکدراوەتەوه^(١)، بەلام وەك لەسیاقی فەرمايشته کەدا، دیارە لێرەدا مەبەست پێی وێنە و نەخش و نیگاری ژياندارانە.

١٢- ((عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود أنه دخل على أبي طلحة الأنصاري يعودُهُ، قال: فَوَجَدَ عنده سهل بن حنيف، فدعا أبو طلحة إنساناً فَنَزَعَ نَمَطاً مِنْ تَحْتِهِ، فقال له سهل بن حنيف: لِمَ تَنزِعُهُ؟ قال: لأن فيه تصاویر، وقد قال فيها رسول الله ﷺ ما قد عَلِمْتُ! فقال سهل: أَلَمْ يَقُلْ رسول الله ﷺ: (أَلَا مَا كَانَ رَقْمًا فِي ثَوْبٍ؟) قال: بلى وَلَكِنَّهُ أَطِيبٌ لِنَفْسِي)) رواه مالك والنسائي والترمذي وابن ماجه.

واتە: عوبەیدوللای کۆری عەبدوللای کۆری عوتبە ی کۆری مەسعوود دەگیرێتەوه، کە چۆتە لای ئەبی طلحە ی ئەنصاریی بۆ لێپرسینی بەھۆی نەخۆشییەوه سەھلی کۆری حەنیفی لەلایینی، ئنجا ئەبوطلحە کەسیکی بانگ

(١) پڕوانە: (مفردات ألفاظ القرآن)، ص ٣٢٦، (المعجم الوسيط) ص ٣٦٦-٣٦٧.

کرد پەردەيەك - يان بەرەيەك - كە ئەژييدا بوو لايبەرد، سەھلى كۆرى
 ھەنفيش پىي گوت: بۆ لايدەبەي؟ گوتى: چونكە وىنەي تىدان، خۆيشت
 دەزانى پىغەمبەرى خوا ﷺ چى لەبارەيانەو ھەرموۋە، سەھليش گوتى:
 ئەدى پىغەمبەرى خوا ﷺ نەيفەرموۋ: مەگەر نەخش و نىگارى سەرىۆشاك؟!
 گوتى: با، بەلام ناوا ئاسوودەترم.

۱۳- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ أَوْ خَيْبَرَ فِي سَهْوَتِهَا سِتْرٌ فَهَبَّتْ رِيحٌ فَكَشَفَتْ نَاحِيَةَ السُّتْرِ عَنْ بَنَاتٍ لِعَائِشَةَ لُعْبٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا عَائِشَةُ؟ قَالَتْ: بَنَاتِي، وَرَأَى بَيْنَهُنَّ فَرَسًا لَهُ جَنَاحَانِ مِنْ أَرْقَاعٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا الَّذِي أَرَى وَسَطَهُنَّ؟! قَالَتْ: فَرَسٌ، قَالَ: وَمَا هَذَا الَّذِي عَلَيْهِ؟ قَالَتْ: جَنَاحَانِ، قَالَ: فَرَسٌ لَهُ جَنَاحَانِ؟ قَالَتْ: أَمَا سَمِعْتَ أَنَّ لِسُلَيْمَانَ خَيْلًا لَهَا أَجْنَحَةٌ؟! قَالَتْ: فَضَحَكَ حَتَّى رَأَيْتُ نَوَاجِذَهُ)) رواه أبو داود.

واتە: عائشە (خوا لىي پازى بى) دەگىرپىتەو دەلى: پىغەمبەرى خوا ﷺ
 لەجەنگى تەبوك، يان خەيبەر گەرايەو ھەسەر پىپكەكەي پەردەيەك ھەبوو،
 با ھەلىكردو لايدەك پەردەكەي ھەلدايەو چەند بووكەلەيەك، كە عائشە بۆ
 يارىي كردن كەردبوونە كچى خۆي، دەرکەوتن، ئەويش ھەرموۋى: ئەدى عائشە
 ئەمە چيە؟! گوتى: كچەكائىن، لەنيۆەراستياندا ئەسپىكى يىنى دووبالى بەپىنە
 دروستكراوى ھەبوون، ھەرموۋى: ئەدى ئەمە چيە لەنيۆياندا دەيىنم؟ گوتى:
 ئەسپە، ھەرموۋى: ئەدى ئەمە چيە پىيەو ھەيە؟! گوتى: دووبال، ھەرموۋى:
 ئەسپ دووبالى ھەبن؟! گوتى: ئەدى نەتبىستەو، كە سولەيمان ئەسپى بالدارى
 ھەبوو ون؟! دەلى: ئەويش پىكەنى، ھەتا كەلەب (ناجە) ھەكائىم يىنى.

۱۴- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُقَرِّبُ إِلَيَّ صَوَاحِبِي يَلْعَبْنَ بِاللُّعْبِ)) رواه البخاري في الأدب المفرد و رواه أبو داود.

واتە: عائشە -خوا لىي پازى بى- دەلى: پىغەمبەر ﷺ دەستە
 خوشكەكائى دەھىتايە لام، بە بووكە شووشەكان گەمەيان دەكرد.

وشەى (لُعَب) کۆى (لُعْبَة) یەو ئەمیش ھەرشتیکە، کە بۆ گەمە یاریی
پێکردن بە کاریت وەك زار (نَرْد) و شەترەنج و بووکە شووشە^(۱).

خوێنەری بەرێز!

ئێستاش، کە زۆربەى ئەو دەقە شەریعیە سەرەکیانەمان ھێنان، کە لەبارەى
وێنەکێشان و پەیکەر تاشینەو^۱ دەدوین، بابچینە سەرباسى سییەو، بزانی ئەبەر
رۆشنایی قورئان و سوننەتدا ھوكمى وێنەکێشان و پەیکەر تاشین و بەکار ھێنانى
وێنەى کێشراو و پەیکەرى تاشراو چۆنە؟!

**باسى سییەم: ئەنجامگیرى: ھوكمى وێنەکێشان و
پەیکەر تاشین و بەکار ھێنانى وێنەو پەیکەر :**

خوێنەرى خۆشەویست !

سەرەتا بەباشى دەزانم بۆ بەرچا و پوونبوونەوێ زیاترت، ناماژە بەبەرپرای
زانایان بکەین ئەبارەى وێنەو پەیکەرەکانەو:

زانایانى شەرعزان ئە بەرانبەر مەسەلەى وێنەکێشان (تصویر) ھو، بە ھەموو
جۆرەکانییەو - واتە: بە پەیکەریشەو -، بوونەتە چوار بەشەو:

یەكەم: بەشیکیان سەرچەم وێنەکان (الصُّور) بە رەواو، وێنەکێشانیش بەگشتى بە
حەلال دەزانن، بەمەرجێک بۆ پەرستان و بەگمەرەو پیرۆز گێران (تعظیم و تقدیس)

(۱) بروانە: (المعجم الوسيط)، ص. ۸۲۷.

نەبى، نايەتى: ﴿يَعْمَلُونَ لَكُمْ مَآئِشَاءَ مِنْ تَحَرِيْبٍ وَتَمْنِيْلٍ...﴾ (سبا)، بە بەلگە دێننەوه^(۱).

يەكێك لە زانایانی دیارو بدرجەستەى هاوچەرخی، کە ئەم راپەڕى ھەمىە (الشیخ محمد رشید رضا)یە، کە لەوبارەوه گوتویەتى: (... وقيل: إن الحرم هو ما اتخذ بهيئة التعظيم، وهذا أقوى الأقوال عندي)^(۲).

واتە: ... گوتراوه: قەدەغەکراو – لە وێنەو پەیکەرەن- ئەو یە، کە بۆ بەگمۆرەگرتن بەکاربێ، ئەم راپەڕى، بەلاممۆه بەھێزترین راپە.

يەکی دیکەش لە زانایانی دیاری هاوچەرخی، کە ھەمان راپى ھەمىە (د. محمد عمارة)یە، کە لەوبارەوه دەئێ: (إذن فالسنة النبوية مثلها في ذلك مثل القرآن الكريم، لا تحرم الصور والتماثيل على التعميم والاطلاق، وإنما التحريم فيها كالتحريم في القرآن الكريم، خاص ورهن ومشروط بالمواطن التي تُصْبِحُ فيها الصور والتماثيل شراكة للشرك وحبالاً للوثنية وسبلاً لتعظيم غير الله، أما إذا كانت للمنفعة وتجميل الحياة وزينتها المشروعة وتخليد القيم الفاضلة وتزكيتها وتنمية مشاعر الجمال الانسانية، فإن موقف السنة النبوية يُصْبِحُ معها لاضدّها، لأنها بذلك تنتقل من الأمور الضارة الى حيث تُصْبِحُ واحدة من نعم الله على الإنسان)^(۳).

واتە: ... کەواتە سوننەتى پێغەمبەرىش لەوبارەوه وەك قورئانى بەرێز وایە، بەگشتییو بەرەھایی، وێنەو پەیکەرەن قەدەغە ناکات، بەلکو قەدەغەکرانى ئەو شتانە لە سوننەتیشدا وەك قەدەغەکرانى نێو قورئان تايبەتییمو پەيوەستە بەو

(۱) پڕوانە: (البحر المحیط) ج ۷ ص ۲۶۵، وە: (الاکلیل فی استنباط التنزیل) للسیوطی، ص ۱۸۱، وە:

(الجامع الاحکام القرآن) للقرطبي، ج ۱، ص ۲۷۲، وە: (روح المعاني) للالوسي، ج ۲، ص ۱۱۰.

(۲) پڕوانە (فتاوى محمد رشيد رضا)، ج ۳ ص ۱۰۶.

(۱) پڕوانە: (الاسلام والفنون الجميلة)، ص ۱۲۶.

حاله تانموه، که وینده پمیکمره کان ده بنه تهلهی شیرک و داوی بت پرستی و ریچکمی به گوره گرتنی غیری خوا، نه گهرنا، نه گهر بؤسودو و جوانکردنی ژیان و رازاندنموی شهرعییانی بی و، بؤ هیشتنموی بها بهرزه کان و بهر پیدانیان و گه شه پیدانی هست و نهسته جوانه کانی مرؤقاییه بی، نهوه هه لوئستی سوننمتی پیغمبره نهک هه ردژی نابی، به لکو پشتگیریشی دهکات، چونکه بهو مهرانموه له حالتهی زیانبهخش بوونموه ده گورپی بؤنموه که ببیتنه یه کیك له نیعمت و چاکه کانی خوا به سهر مرؤقموه.

دووه: به شیکیشیان راست به پیچموانه ی نهوانه ی پیشووهیه، هه موو جوړه وینه کان و وینه کیشان به گشتی به قهدهغه ده زانن، چ پمیکمری سیبهردار چ وینه بی سیبهر، چ ژیاندارو چ بی ژیان، که یه کیك له زانانی هه لگری نهو رایه (موجاهدی قوتابی (ابن عباس) ه - خوا لییان رازی بیت -، نهونده هیه بؤ دارودره خت تاییه تی کردوه بهی بهردار (مُثَرِهوه، ههروهه (قرطبی) و هه ندیک حه نه لییه کانیش تم رایه یان هیه^(۱).

نهوانیش چه ندبه لگمیه ک بؤ نیسپاتی راستی رایه کیان دیننموه، که یه کیکیان تم فهرموده یه: ((عن أبي هريرة رضی الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: قال الله - عز وجل: - ومن أظلم ممن ذهب يخلق كخلقي! فليخلقوا ذرة أو ليخلقوا حبة أو ليخلقوا شعيرة)) متفق علیه، که پیشتر مانامان کردوه.

سئیه: به شیکیشیان، که زۆریك له تویره رهوه و فهرموده ناس و شهر عزانانیان له نیودان، رایان وایه، که تنیا وینه کیشانی گیاندارو ژیانداران قهدهغیه، جا چ وینه سیبهردار بی، چ بی سیبهر، بهلام غیری ژیانداران ره وایه وینه بکیشری و وینه کانیشیان به کار بهیترین.

(۱) پروانه: (الجامع الأحكام القرآن) للقرطبي، ج ۱۳ ص ۲۲۲، وه: (شرح صحيح مسلم) للنووي، ج ۱۴، ص ۹۱، وه: (فتح الباري)، ج ۱۰، ص ۳۹۵.

(نویی)، کەمەکیکە لەو زانیانی پاریان وایە، لەوبارەو گوتویەتی^(۱):

(قال أصحابنا وغيرهم من العلماء: تصوير صورة الحيوان حراماً شديداً التحريم ... ولا فرق في هذا كله بين ما له ظل وما لا ظل له، هذا تلخيص مذهبنا في المسألة وبمعناه قال جماهير العلماء من الصحابة والتابعين ومن بعدهم وهو مذهب الثوري ومالك وأبي حنيفة وغيرهم).

واتە: ھاوێلانمان (مەبەستی پێ زانیانی شافعی مەزھەبە) و زانیانی دیکەش گوتویانە: وێنەکیشانی ژیاندان زۆر قەدەغەییە... لەوێشدا جیاوازی لەنیوان سیبەردارو، بێ سیبەرنی، ئەمە پوختە مەزھەبی ئێمەییە لەو مەسەلەیدا، جەماوەری زانیانی ئە ھاوێلان و شوێنکەوتوان، ئەوانەیی دوا وانیشتەمان پاریان هەیە، هەرەها ئەمە مەزھەبی ثوریی و مالیک و ئەبوحنەیفە و غەیری وانیشتە.

دیارە ئەمانیش زۆر فەرموودان لەوبارەو بەبەلگە دیننەو ئەوانەیی، کە ئە باسی دووێمدا هێنمانانن، کە ئەمەش یەکێ دیکەیی لەوچۆر فەرموودانەو لێرەدا وەک نمونەیک دەیهێنینەو:

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ من سفر وقد سَتَرْتُ على بابي درنوكاً فيه الخيلُ ذوات الأجنحة فأمرني فَنَزَعْتُه)) متفق عليه.

واتە: عایشە - خوا لێی پازی بێ - گوتویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ئە سەفەریک هاتەو، منیش قوماشیکی ئەستورم بەسەر دەرگا کەمدا دابوو، کە وێنە ئەسپانی بەلدارێ تێدابوو، ئەویش فەرمانی پێکردم و منیش لام برد.

(الدرونوك) پێش بەم چۆرە پێناسە کراوە^(۲): (هو ثوب غليظ إذا فرش بساط وإذا عُلّق فهو ستر) واتە: چۆرە قوماشیکی ئەستورە، ئەگەر پاخرا بەرەبەر، ئەگەر هەلێش و اسرا پەردەییە.

(۱) بڕوانە: (شرح صحيح مسلم)، ج ۱۴، ص ۸۱.

(۲) بڕوانە: (الشریعة الاسلامیة والفنون)، ص ۹۲.

چوارهم: به شیکیشیان، که هم ژماره یه که له زانیانی پیشینو، هم هی هاوچهرخیشان تیدان، رایان وایه، که تنیا ویتنی ژيانداران (أحياء) قهدهغیه، نهویش، نه گهر بهرجهستمو سیبهردار بیت، نه گهرنا ویتنه کانی دیکه - واته: هی بی ژیان هدموو جوژه کانی و هی ژياندارانیش، نه گهر سیبهری نه بی - هدموویان رهوا (مباح)ن.

(نوی) لهوباره وه گوتویه تی^(۱): (وقال بعض السلف: إنما ينهى عما كان له ظلٌ ولا بأس بالصورة التي ليس لها ظل... وهذا مذهب القاسم بن محمد).

واته: هه ندیک له زانیانی پیشین گوتویانه: تنیا نهو جوژه ویتنه یه قهدهغیه ده کری، که سیبهری هه بی، به لام نهو ویتنه یه سیبهری نه بی قهیناکات... نه مهش رای قاسمی کوپی موحه ممه ده.

یه کییک له زانیانی هاوچهرخیش، که نه پایه یه هیه (عبدالرحمن الجزیری)یه خاوه نی کتیبی: (الفقه على المذاهب الأربعة) وه لهوباره وه گوتویه تی^(۲): (إنما يحرم التصوير بشروط أربعة: أن تكون الصورة لحيوان، وأن تكون مُجَسَّدة، كاملة الأعضاء، وأن يكون لها ظل).

واته: ویتنه کییشان به چوار مهرجان قهدهغیه:

که هی ژياندار بی، بهرجهسته کراو بیو، نه نداهه کانی تهواو بنو، سیبهری هه بی، دیاره نه مانیش چهند فهرموده یه که به به لگه دیتنه وه، که دوانیان نهو دوو فهرمايشتهن، که: (بسر بن سعيد عن يزيد بن خالد) و (عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود) ده یانگیژنه وه، که له باسی دووه دا به ژماره (۱۱، ۱۲) هیناومانو ماناشمان کردوون، له هه ردوویاندا رسته ی (إلا رقماً في كُوبٍ) هاتوه. ئنجا وه پیتشتیش گوتمان: وشه ی (رقم) ویرای نهخشو نیگار، مانای ویتنه

(۱) پروانه: (شرح صحيح مسلم)، ج ۱۴، ص ۸۲.

(۲) پروانه: ج ۲، ص ۴۰.

(صورة)ش دەگەینە، وهك (ابن حبرالعسقلاني) گوتویەتی^(۱): (قال النووي: بأن المراد باستثناء الرِّقْم في الثوب ماكانت الصورة فيه من غير ذوات الأرواح... وقال

ابن العربي: حاصل ما في اتخاذ الصور: أنها إن كانت ذات أجسام حُرِّمَ بالأجسام وإن كانت رَقْمًا فأربعة أقوال).

واتە: ئەوەوی گوتویەتی: کە مەبەست لە هەڵاواردنی نەخش و نیگاری قوماش ئەوەیە، کە وێنەکە هی گیانداران نەبێ... نیبنولعەرەبیش گوتویەتی: کورتە ی قسان لەبارە ی هەلگرتنی وێنانەو ئەوەیە، کە: ئەگەر پەیکەری بن، ئەو بە کۆرا قەدەغەییە، بەلام ئەگەر لەسەر پۆشاک دروستکرا بێ، ئەو چوار قسە ی لەبارەو هەن. وهك دەبینین قسەکی هەركام لە (نوي)و، (ابن العربي)، کە (ابن حجر) لێیانەو نەقل دەکات، خوا لە هەموو لایەکیان خۆش بێ، بەزەقی لێی دەفامریتەو، کە وشە ی (رَقْم) هەم مانای نەخش و نیگار و هەم وێنە ی ژياندارانیش دەگەینە.

شایانی باسیشە من بۆیە هەركام لەوشە ی (ژيانداران) و (گیانداران) بەکار دێنم، چونکە مەبەستم لە (گیانداران) مرۆڤ و هەر دروستکراویکی دیکە ی خوا یە، کە گیان (روح) ی هەبێو، مەبەستیشم لە ژيانداران (حيوانات) هەموو ئەو نازەو پەلەوەر و زیندەوەرەن، کە لەسەر زەوی دەژین، بەکورتی: من پێم وایە، جگە لە مرۆڤ هیچ شتێکی دیکە لە ژيانداران، گیان (روح) ی نیەو (روح) تایبەتە بە مرۆڤەو، بۆیە وشە ی ژيانداران (أحياء) مرۆڤیش دەگرتەو، چونکە مرۆڤ وێرایی گیان، ژيان (حياة) یشی هەییە، بەلام گیاندار (ذو روح) بەس مرۆڤ، بۆ فریشتەو جند (الملائكة والجن) یش، هەر چەندە دەگوئێت وەك مرۆڤ (روح) یان هەبێ، بەلام دێناینم، چونکە بەپێی شارەزاییم لەقورتان و سوننەت، ئەو مەسەلەییە بەتەواوی نوختە ی نەخراوەتە سەر پیت و ئەوە ی، کە دەتوانین بە دێناییەو لەبارەو بیلێن،

(۱) پروانە: (فتح الباري شرح صحيح البخاري)، ج ۱۰، ص ۳۹۱.

هەر ئەوێ، کە هەرمەکان لە فریشتەو جەند جۆرە ژیان (حیا) یکی تایبەت و جیا
لەوێ ئێمەیان هەیه.

خوێنەری بەرپێز!

ئێستاش کاتی ئێو هاتو، کە پای خۆم و ئێوێ بەراست، یان بەراستری دەزانم،
لەبارەى وێنە کێشانەو بەهەردوو جۆری سیبەردارو بێ سیبەرهو بەهەردوو:

پاڤ بۆچوونم لەبارەى وێنە کێشانەو :

پاش سەرغەدانى نایەتەکانى قورئان و سوننەت و، قسەو بیروپای زانایانى پیشین و
هاوچەرخ گەشتە ئێو قەناعەتەى، کە لەم چەند خالەدا بەگوشراوی دەبەهەردوو:
یەكەم: هەر جۆرە وێنەىەك مەبەست پێى پەرستەن و بەبەرزو
پێرۆزگرتن بێ، □ هێ ژیانداران بێ، □ هێ بێ ژیان و، سیبەردار بێ
یان بێ سیبەر، دروست کردن و هەلگرتنى قەدەغەیه:

بەلگەشمان لەویارەو زۆرن، بۆ نمونە:

١- (ابن عباس) خوا لە خۆى و بابى پازى بێ، وەك (بخارى) هێناویەتى^(١) پاش
ئەوێ پوونى دەکاتەو، کە بت و سەنەمەکانى گەلى (نوح) علیه السلام، وەك:
(وَدَّ، سَوَاع، يَغُوث، يَعُوق، نَسْر)، کە لە نایەتى ژمارە (٢٣) ی سوورەتى (نوح) دا
باسکراون، لەنێو گەلى سەرەدا پەرستاون، ناوى هەرمەکان لەو تیرانە دێنێ، کە
هەرمەکان لەو بتانەیان پەرستو، دەتێ:

(١) پڕوانە: (صحيح البخاري)، بڕقم ٤٩٢٠، وە پڕوانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)
ص ١٤٤٧، ١٤٤٨.

(أسماء رجال صالحين من قوم نوح، فلما هلكوا، أوحى الشيطان الى قومهم أن أنصبوا الى مجالسهم، التي كانوا يجلسون، أنصاباً وسوها بأسمائهم، ففعلوا فلم تُعبَد، حتى إذا هلك أولئك وتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُبِدَتْ).

واته: ئەو ناوانه هێ پیاوانیکی باش بوون له گه‌لی نوح، جا کاتیکی مردن، شعیطان خوتخوتهی بۆ گه‌له‌که‌یان کرد، که سه‌رو په‌یکه‌ریان به‌ناوه‌وه دروستبکه‌ن و له‌وشوێتانه‌دا، که تییا‌ندا داده‌نیشتن، دایانبنین، نه‌وانیش وایانکردو له‌سه‌ره‌تاوه نه‌په‌رستان، به‌لام دوا‌ی نه‌وه‌ی نه‌وانه‌ی پیشوو نه‌مان و زانیاری (واته زانیاری وه‌حی) له‌به‌رچۆوه، په‌رستان.

۲- ((عن عائشه رضي الله عنها قالت: لما اشتكى النبي ﷺ ذكر بعض نسايه كنيسة يقال لها (مارية)، وكانت أم سلمة وأم حبيبة أتتا أرض الحبشة، فذكرتا من حسنها وتصاوير فيها، فرفع رأسه، فقال: أولئك اذا مات فيهم الرجل الصالح بنوا على قبره مسجداً، ثم صوّروا فيه تلك الصور أولئك شرارُ خلق (الله) متفق عليه.

که پیشتر به بیژه (لفظ) په‌کی دیکه له ژماره (۷) ی باسی دووه‌مدا هیناومانو ماناشمان کردوه.

۳- (نوي) له شهرحی فه‌رمووده‌ی: ((إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: المَصْرُورَ)) متفق عليه، دا گوتوویه‌تی^(۱):

(قيل هي محمولة على مَنْ فعل الصورة لَتُعْبَدَ وهو صانع الأصنام ونحوها، فهذا كافرٌ وهو أَشَدُّ عَذَاباً) واته: گوتراوه: ئەمه مه‌به‌ست پێی که‌سیکه، که وێنه دروست ده‌کات، تا‌کو په‌رستێ، که بریتیه له‌و که‌سه‌ی بت و شتی و دروست ده‌کات، که دیاره نه‌وه کافره سه‌ختترین سزای هیه.

ناشکراشه، که ئەو شه‌رح و لێکدانوه‌یه‌ی، که (نه‌وه‌ی) به‌ گوترا (قيل) هیناویه‌تی، زۆر به‌هێزو راسته‌و قیلیکی وه‌ک فیه‌! چونکه به‌پێی پێوه‌رو

تهرازوی دادگه رانهی عهقل و نهقل و به پیی ریز بهندی (ترتیب) ی ئامانجه شه رعیه کان (المقاصد الشرعیة) ناگوئجی وینه کیشیکی ساده، سزاو تۆلهی له هی کافرو مونا فیکو کوژه رو زیناکه رو... هتد، سهختر بیت!

۴- ئاشکرایه، که په رستو به بهرزو پیرۆزگرتنی غهیری خوا - وهك خوا (عز وجل) - شيرك و بته رستییه، جا ئه و غهیره هه رچی یهك بی و له هه ر قائلبو شیوه یه کدابی، وهك خوی بهرزو بی وینه فهرمویه تی: ﴿قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ تَعٰلَوْا اِلٰی كَلِمَةٍ سَوٰىمَ بَيْنِنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ...﴾ (آل عمران)، واته: بلی: نهی خاوه ن کتیه کان، وهرن بۆ شتیک، که ئیمو ئیوه ئییدا یه کسانین: که جگه له خوا نه په رستینو، هیچ شتیک نه کهینه هاویه شی و هه ندیکمان هه ندیکمان له جیاتی خوا نه کهینه په ره وردگارو سه ره... شایانی باسیشه:

بۆیه گوتوومانه: هه ر وینه یهك، که مه بهست پیی په رستو بهرزو گه ره گرتن بی، قه ده غهیه، جا چ سی بهرداری، چ بی سی به ره، چ هی ژیا ندار بی، چ بی ژیان، چونکه:

أ- بته رسته کان ته نیا وینه و په یکه ری ژیا ندارانیان نه په رستوه، به لکو هی زۆر شتی دیکه یان په رستوه، ئیستاش ده په رستن، وهك: خۆرو مانگو نه ستیره و درهخت و... هتد، خوی په نهان بینیش فهرمویه تی: ﴿وَمِنْ ءَايٰتِهٖ الَّتِي وَاَلَنَھَاۤءُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا سَاجِدُوۡا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوۡا لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَھُنَّ اِنْ کُنتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُوۡنَ﴾ (فصلت ۲۷).

واته: له نیشانه کانی خوا، شه و پۆژو خۆرو مانگن، ده جا سه جده بۆ خۆرو مانگ مه بن، سه جده بۆ ئه و خوایه بهرن، که دروستی کردوون، نه گه ره ده تانه وی ئه و په رستن.

ب- پیغمبر می خوا ﷺ هر که لویه لیک وینهی خاچ (صلیب)ی له سر بوايه، له ماله کیدا دهی کړاندو لایده برد، وهک عایشه -خوا لینی رازی بی- گپړاویه تموه: ((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئاً فِيهِ تَصَالِبٌ إِلَّا نَقَضَهُ)) رواه البخاري.

واته: پیغمبر ﷺ هر شتی که له ماله کیدا وینهی خاچی له سر بوايه لینی لاده برد.

دوهم: هر وینهیه که مهبه ست پیی: شتی وهک هی خوا دروستکردن بی دروستکردن و به کارهینانی قه ده غهیه:

به لگهش له سر تموه، که هر وینهیه که - هر جوړو شیوهیه کی هه بی- هانده رو ناماچی دروستکرانه کی لاسایی کردنموی خوا - عز وجل - بی، له شت دروستکردن، هم دروستکردنی و هم به کارهینانی شی حد پامه، پواته تی چهند فرمایشتیکی پیغمبره ﷺ، بو نمونه:

۱- تمو فرموده دهی، که له ژماره (۳)ی باسی دوهمدا هینامان و ماناشان کرد، که پیغمبر ﷺ فرموده تی: ((إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بَخْلًا لِقُلُوبِهِمْ)) متفق علیه، له ریوایه تیکی دیکه ی (بخاري و مسلم) دا له جیاتی رسته ی: (الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بَخْلًا لِقُلُوبِهِمْ)، (الَّذِينَ يَضَاهُونَ بَخْلًا لِقُلُوبِهِمْ) هاتوه، که هه مان واتا ده گه یه نی، واته: دروستکردنی شتی وهک هی خوا - عز وجل -.

۲- تمو فرموده دهی، که له ژماره (۴)ی باسی دوهمدا هینامان و ماناشان کرد، که پیغمبر ﷺ له خوی بهرزو مه زنه وه ده گپړتته وه، که فرموده تی: ((وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي! فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً)) متفق علیه.

۳- ئەو فەرمووده‌یه‌ی، که له ژماره (۵) ی باسی دووه‌مدا هیتنامان و ماناشمان کرد، که پیغه‌مبەر ﷺ فەرموویه‌تی: ((مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فَإِنَّ اللَّهَ مُعَذِّبُهُ حَتَّى يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِعٍ فِيهَا أَبَدًا)) متفق علیه.

دیاره ده‌لاله‌تی هه‌ر کام لهم سێ فەرماشته‌ش له‌سهر ئەوه، که گوتمان، ئەوه پروونه‌تره، که پێویستی به‌ پروونه‌کردنه‌وه‌بێ!

سێیه‌م: وێنه‌ی ژیا‌نداران (أحياء)، که له‌سهر به‌رگ و پۆشاک و په‌رده‌و سه‌رین و پایه‌خ و قاپ و قاچاغ دروست ده‌کری، مه‌گه‌ر له‌بهر زی‌ده‌پۆیی، نه‌گه‌رنا قه‌ده‌غه‌ نیه:

به‌لگه‌ی ئەوه‌ش، که وێنه‌ی سه‌رشه‌ه‌ک و که‌لو په‌لی به‌کاره‌یتراو، مه‌گه‌ر له‌په‌وی زی‌ده‌پۆیی (إسراف) تێدا کرانه‌وه، نه‌گه‌رنا په‌وایه‌و قه‌ده‌غه‌نیه، واته: نه‌ وێنه‌ دروست‌کردنه‌که قه‌ده‌غه‌یه‌و، نه‌به‌کاره‌یتنانی که‌لو په‌له‌ وێنه‌داره‌کانیش، ئەم فەرموودانه‌ن:

۱- ((عن عائشة رضي الله عنها أنه كان لها كُوبٌ فيه تصاویر ممدودٌ الى سَهْوَةٍ، فكان النبي ﷺ يَصْلِي اِليه، فقال: أَخْرِيه عَنِّي، قالت: فَأَخْرُتُهُ فَجَعَلْتُهٗ وَسَائِدَ)) متفق علیه. که پێشتر له‌ باسی دووه‌مدا به‌ژماره (۶) هیتناومانه‌و ماناشمان کردوه.

۲- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: أنه عليه الصلاة والسلام خُرَجَ في غَزَاةٍ، قالت: فَأَخَذْتُ نَمَطًا فَسَرَّتُهُ عَلَى الْبَابِ، فَلَمَّا قَدِمَ فَرَأَى النَّمَطَ فَجَذَبَهُ حَتَّى هَتَكَهُ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُو الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ، قالت: فَقَطَعْنَا مِنْهُ

وَسَادَتَيْنِ وَحَشَوْتُهُمَا لِيَفَا فَلَمْ يَعِْبْ ذَلِكَ عَلَيَّ)) متفق عليه، که له باسی دووه مدا به ژماره (۸) هیناومانو ماناشمان کردوه.

۳- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان لنا سِتْرٌ فِيهِ تِمْثَالُ طَائِرٍ، وَكَانَ الدَّخْلُ إِذَا دَخَلَ اسْتَقْبَلَهُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: حَوَّلِي هَذَا فَأَنِي كَلَّمَا دَخَلْتُ فَرَأَيْتَهُ ذَكَرْتُ الدُّنْيَا)). رواه مسلم، که له باسی دووه مدا به ژماره (۹) هیناومانو راقه شمان کردوه.

۴- ((عن أنس بن مالك ﷺ قال: كان قِرَامٌ لِعَائِشَةَ قَدْ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَمِيطِي عَنَّا قِرَامَكَ هَذَا، فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي)) رواه أحمد. که له باسی دووه مدا به ژماره (۱۰) هیناومانو راقه شمان کردوه.

۵- ئەو دهقهی، که (بخاری و مسلم و أبوداود) له (بشر بن سعید...) وه هیناومانو له باسی دووه مدا به ژماره (۱۱) هیناومانو ماناشمان کردوه.

لەم پینج فرموده یه هاووینه کانیشیانه وه له باره ی ئەو بابهنه وه، که خهریکی قسه لیوه کردینی ئەم سئ راستییه مان دهستگیر ده بن:

یه ک: به به لگهی ئەوه، که پیغه مبهر ﷺ بهس فرمانی کردوه به لادران و دور خستنه وهی ئەو پەردانه، که وینه یان تیدا بونه، به پاساوی ئەوه، که دنیای ده خه نه بیرو سه رقائی ده کهن، یان له کاتی نوێژدا دینه بهرچاوی، که واته: هه بوونی ئەو پەرده وینه دارانه قه ده غه نیه، نه گه رنا به راشکاوی هه فرموده: قه ده غه یه.

دیاره هه رکام له پرسته کانی: (أَخْرِيه عَنِّي) و (حَوَّلِي هَذَا) و (أَمِيطِي عَنَّا قِرَامَكَ)، که له فرموده کانی یه کهم و سئ یه م و چواره مدا هاتون، مانایان له یه ک نیژیکه.

دوو: به به لگه ی پرستی: (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُوَ الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ)، كهله
فهرموده ی دوومدا - به پئی پزیه ندیی ئەم باسه - هاتوه، بۆمان دهرده كهوی،
كه هۆكارێكی ديكه ی نارازی بوونی پیغه مبه ر ﷺ له هه لواسرانی نه و پهرده
وینه دارو به نه خشو و نیگاران، نه و به ووه، كه به زیده پژی (إسراف) زانیوه.

س: به به لگه ی قسه ی عایشه - خوا لئی رازی بی - (فَأُخْرِتْهُ فَجَعَلَتْهُ
وسائد) وه: (فَقَطَعْنَا مِنْهُ وَسَادَتَيْنِ وَحَشَوْتُهُمَا لِيَا فَلَئِمَّ يَعِْبُ ذَلِكَ عَلَيَّ)، ههركات
پهرده ی وینه دار كرا به بهرگی سه رین و پشتیی و كهل و په لی به كار هاتوی نیومال،
نه و نه و نه دازه ناپه سندی (كراهية) یه ش، كه ههیه تی نایمی تی.

ئجنا قسه كه ی (أبو طلحة) ش - خوا لئی رازی بی - له وه لامی پرسیاره كه ی
(سهل بن حنیف) دا، كه پئی ده ئی: نه دی پیغه مبه ر ﷺ نه یه رمووه: (الَّا مَا
كَانَ رَقْمًا فِي شُوبٍ؟) واته: مه گه ر وینه كه نه خشی سه ر پۆشاك و قوماش بی،
نه و كاته قهیناكات؟! (بلى ولكنَّه أَطِيبُ لِنَفْسِي) واته: با، به لام ناوا دلم
ناسوده تره، به ئی ئەم قسه یه ی نه و هاوه له بهر پزیه ش، هه ر به لگه یه له سه ر
نه و ی ئیمه ده یلێن: چونكه نه ویش نكو ئیی له وه ناكات، كه وینه ی سه ر
پۆشاك پئ پیدراوه و نیشكالی تیدا نیه، به لكو ده ئی: ناوا دلم مورپاح تره!

ئجنا هه یكه ته ی نه و هه ش، كه ههركات قوماش و چنراوی وینه دار كراهیه، كهل و په ل و
شهك، هه یج نیشكالی تیدا نایمی تی، نه ویه، كه له و حاله ته دا:

أ: به هۆی به كار هه یتران و كهوتنه به رده ست و پئی نه و كهل و په ل و شهكانه وه، وینه
كه یتره وانه ی سه ریان له نه گه ری په ستران و به گه روه و به رزو و پیه و پراگه یان دوور
ده كه مونه وه، به زاراوی شه ر عزانان (فقهاء)، بی پز (مُمتَهَن) ده بن!

ب: به هۆی سوود لیوه رگه یانی نه و جوژه پۆشاك و قوماشانه وه بۆ كهل و په لی
پیوستی نیومال، نه گه ری زیده پژی (إسراف) یه ش دوور ده كه ویتته وه.

جا لیوه دا په نگه یه كێك ئەم فهرمایشته به به لگه ی رای دژی رایه كه ی ئیمه
بینیتته وه:

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا مُسْتَتِرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ فَتَلَوْنَ وَجْهَهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السُّتْرَ فَهَتَكَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بَخْلَقِ اللَّهِ)) متفق عليه.

کە لە باسی دووهەدا بە ژمارە (۳) هێناومانەو پاشەشمان کردووە، بەلام لەپراستیدا ئەو جوۆرە بە بەلگە هێنانەوێهە دەتەمێ، چونکە:

بەپێی پستەیی: ((إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بَخْلَقِ اللَّهِ)) وا دیارە ئەو وێنەیی لەسەر ئەو پەردەییە بوو شێرک و بەگەرەو بەرزو پێوژ گرتنی غەیری خۆی - سبحانہ وتعالی - لێ فامراوەتەو، چونکە بۆ فرمان کردن بەلادان و دوور خستەوێ پەردەکانی دیکە، ئەو پستەییە نە فەرمووە، بەلکەر، یان فەرموویەتی: دنیام دیتنە یاد ((...فَإِنِّي كُلَّمَا دَخَلْتُ فِرَائِي ذَكَرْتُ الدُّنْيَا)) - فەرموودە ی ژمارە (۹) -.

یان فەرموویەتی: وێنەکانی لەکاتی نوێژدا دیتە بەرچاوم: ((...فَأَنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي)) - فەرموودە ی ژمارە (۱۰) -.

یان فەرموویەتی: فەرمانمان پێنەکراوە، کە بەردو قوڕ پێوشین: ((...إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُوا الْحِجَابَ وَالطَّيْنَ..)) - فەرموودە ی ژمارە (۸) -.

هیچ گومانیشی تێدانیه، کە پێغەمبەری خوا ﷺ بەپێی پێوست قسە ی فەرمووە. بۆ هەر حالەتە تەعبیر و شە ی پێ پێستی بەکارهێناوە.

چوارەم: ئەو بووکە شووشە و کەل و پەلانی گەمە و یارییان پێدەکەن، ئەگەر وێنە و پەیکەری مرووف و ژياندارانیان بن، هەر دروست و پەوان:

بە بەلگە ی هەرکام لەو دوو فەرماشتهی، کە لە (عائیشة) هە - خوا لێی پازی بێ - هاتوون، کە یەکەمیان (أبو داود) و دووهمیشان (بخاري في الأدب

المفرد) و (أبو داود) گیتراویانه تمهوه، له باسی دووه مدام به ژماره (۱۳ و ۱۴) هیتاومانو ماناشمان کردن.

شایانی باسیشه، که زانایانیش له سهر نمو مهسه لهیه په کدهنگن، نهوهنده هیه هندیکیان چند شتیکیان به مخرج گرتوه، به لام به راستی به مخرج گرتنه کیان هیچ به لگهیه کی له سهر نیه، مادام له فرمایشته کاندایه گشتیی و به ره هایی باسکراوه^(۱).

پینجه م: مادام وینه کیشان له بابیه تی هه لئس وکوته کان (المعاملات) هوه
 نه میش نه سلّ تیدا دهستکراوهیی و په چا وکردنی بهرژه وندی (مصلحة)یه، بویه: هرکات په کمان له سهر دروستکردنی هه رجوره وینهیه که هوت بۆ هیتانه دی بهرژه وندییه، وه: په یکه ری مروّف بۆ مه بهستی پزیشکی، نهوه هیچ کوّسپیک له بهرده مدام نیه: چونکه وه له فرمایشته کاندایه بینمان هۆی بنه پرتیی به خراب دانانی وینه کان به گشتیی، بهرۆکه ی شیرک و به گه وره و بهرۆز دانانی غیری خواجه، که واته: هرکات له لایه که وه نه مه ترسییه له نارادا نه بوو، له لایه کی دیکه شه وه بهرژه وندییه که په کی له سهر نمو وینه کیشانه که وتبوو، نهوه بیگومان حوکی مهسه له که گۆراوه، به پیتی حوکی نمو بهرژه وندییه، که له سهری وه ستاوه، دیاری ده کرئ.

وه نهوه، که نه سلّ له هه لئس وکوته کاندایه دهستکراوهیی و هیتانه دی بهرژه وندییه له بهشی دووه می نه م کتیبه دا، تیشکمان خستۆته سهری له بنچینه دی دووه م: (بناغه له هه لئس وکوته کاندایه دهستکراوهیی) داو له بنچینه دی چواره مدام: (بناغه له هه لئس وکوته کاندایه به دوا ی هۆکارو هیکمه تدا گه رانه، به لام بناغه له خواجه رسته کاندایه گه ردنکه چیه).

(۱) پروانه: (الشریعة الاسلامیة والفنون)، ص ۱۲۲-۱۲۵، (حکم اتخاذ لَعَب الاطفال).

شەشەم | ھەر وئەنەيەك سەيپەردارو بى سەيپەر، لە خودى خۇيدا
ناشەرەيى بى، بۇ وئە: جوانىي و غەورەتى ئافرەت بختە پوو،
لەبەر نىوەرپۇكە ناشەرەيىكەي قەدەغەيە:

بە بەلگى ئەو، كە ھەرشتىك ئەنجامدانى بەكردەو ھەپام بى، باسكردن و
تەعبىر لىكردىشى ھەر ھەپامە، كە يىگومان وئەنەكانىش شىوازيكى گىرگى
تەعبىر لىكردن و دەرپرېنى مەبەستانە.

با بۇ پرونپونەوئەي مەبەست ئمونەيەك يىننەوئە:

خوئى كار بەجى سېحانە و تعالى لە ئافرەتەنى قەدەغە كىردە، كە جوانىي
خۇيان بۇ پىياوان دەرەخەنەو، وەك عادەتى پۇژگارى نەفامىي خۇيان پىرايىنەو،
وەك فەرموئەتى: ﴿وَقُلْ لِّمُؤْمِنَاتٍ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا...﴾ (النور)، واتە: بە ئافرەتەنى

نىماندار بلى: با لەسەرئەكەنى چاوانيان بگىرەوئە داوئىيان پىرايىن، جگە
ئەوئەي بەناچارىي دەرەكەوئە (كە مەبەست دەم و چاوو ھەردووك دەستە، ھەتتا
مەجەك) با لەجوانىي خۇيان وەدەرەخەنە...

ھەرەھا فەرموئەتى: ﴿...وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى...﴾ (الاحزاب)،

واتە: وە وەك جوانىي خۇ دەرەخستى (ئافرەتان) لەپۇژگارى
نەفامىيى يەكەم، جوانىي خۇتان پىشان مەدەن...

دەجا وەك چۇن جوانىي و غەورەتى خۇ دەرەخستى ئافرەتان بۇ پىياوان
بەكردەو، قەدەغەيە، بەھەمان شىو بەوئەش ھەر قەدەغەيە، ھەرچۆرە
وئەنەيەك بى.

دىارە ئەوئەي راپەر | ھەموئەي تايبەت بوو بەو وئەم پەيكەرەنەو، كە
بەدەست و لەلايەن وئەكىش و پەيكەرەتاشەو دەرەست دەكرىن، بەلام ئايا وئەنى

فۆتۆگرافىيى و سىنەمايى ھۆكميان چۆنە؟ ئەو ئە باسى چوارەمدا دەپخەينە
پو:

باسى چوارەم: وینەى فۆتۆگرافىيى و سىنەمايى و کارىکاتیرىي :

خوینەرى بەرپۆز!

وەك پيشتريش باسماں کرد: وینەى فۆتۆگرافىيى ئە سالى (١٨٣٩)ى زاینیى یەو
دۆزراو تەو و جیاوازی نیوان وینەى (فۆتۆگرافىيى) و (سىنەمايى) یان (فیدیویي) یش
ئەو یە، کە یەكەمیان چەسپاو، دوو میان جوولاًو.

ئەنجا وەك چۆن لەبارەى وینە کیشان و ئەو وینانەو، کە بەدەست دروست دەکرین
بەهەموو جۆرو شێوەکانیانەو، راجیایی (اختلاف) لەنیوان زانایاندا هەیه، لەبارەى
وینەگرتن و ئەو وینانەشەو، کە بەنامیر دەگیرین، چ لەجۆرى فۆتۆگرافىيى و، چ لە
جۆرى سىنەمايى و فیدیویي، دیسان راجیایی لەنیوان زانایاندا هەیه.

یەكەم: وینەى سىنەمايى و فیدیویي :

ئەمجۆرە وینەگرتنەو وینەکانیشی، کیشەیکى وای لەسەر نیەو، زانایان
بەگشتی بەرەوای دەزانن، مەگەر خودی وینەكە ناشرعیى بێ.

دووهم: وینەى فۆتۆگرافىيى :

شەرەزانان ھەر لەسەرەتای سەرھەلدانى ئەمجۆرە وینەگرتن و وینەییەو،
راجیایی و مشت و مریان بوو، بەلام ئەو ی تیبینى دەکرێ ئەو یە، کە بەتێپەرپوونى
كات راجیاییەكە، كەم بۆتەو بە قازانجى پای بەرەوادانەرى ئەمجۆرە وینە.

جا ئیمە ئە سەرەتا ناماژە بەرپای زانایان و بەلگەکانیان دەکەین، پاشان ئەو ی
بەرەست و شرعیى دەزانن رابەدەگیەنین:

راي يەكەم: بەقەدەغە دانانى ويئەنى فۇتۇگرافىي :

لەوانەي، كە ويئەگرتنى فۇتۇگرافىي بەھدەرام دەزانن، ئەم سى زاناينە:

۱- الشيخ عبدالعزيز بن باز^(۱).

۲- الشيخ محمد علي الصابوني^(۲).

۳- الشيخ محمد ناصرالدين الألباني^(۳).

لايەنگرانىي ئەم رايە، چەند شىيىكىيان بەبەلگە ھىئاوۋەتەۋە، كە گىرنگىزىنيان

ئەمانەن:

۱- ئەمبۇرە ويئەيەش ھەر ويئە (صُورَة) يەۋ چەمكى فەرمائىشتەكان

دەيگىرگىتەۋە، بۇيە ھەمان حوكمى ويئەنى بەدەست دروستكراۋىي ھەيە،

(ديارە ئەمان ويئەنى دەستكردىش بەگىشتىي بەقەدەغە دەزانن).

۲- بىپەرستىي (وثنىة) لەرپىي ويئەكانەۋە لەنىۋ گەلانى راپردودا بلاۋبۇتەۋە،

وہك قورئان و سوننەت ئاماژەي پىدەكەن.

۳- دوورىنىي (احتياط) وا دەخوازى، كە ھەموو جۇرە ويئەيەك قەدەغە بىكرى.

راي دوۋەم: بەرپەۋا دانانى ويئەنى فۇتۇگرافىي:

زۆربەي زۆرى زانايان، ويئەگرتنى فۇتۇگرافىي بەرپەۋا دادەننن، كە ئەمە ناۋى

بەشىيىكانە:

۱- الشيخ منصور علي ناصف^(۴).

۲- الشيخ محمد بخيت/ مفتي الديار المصرية سابقاً^(۵).

۳- الشيخ حسنين مخلوف/ مفتي الديار المصرية سابقاً^(۶).

(۱) بىروانە: (الجواب المفيد في حكم التصوير).

(۲) بىروانە: (تفسير آيات الأحكام)، ج ۲، ص ۴۱۵.

(۳) بىروانە: (آداب الزفاف)، ص ۱۰۴.

(۴) (التاج الجامع للاصول)، ج ۳، ص ۱۸۵.

(۵) (الجواب الشافي في إباحة التصوير الفوتوغرافي).

(۶) (فتاوى شرعية وبحوث إسلامية)، ج ۱، ص ۱۶۲.

- ٤- الشیخ محمد رشید رضا^(١).
- ٥- الشیخ عبدالرحمن الجزیری^(٢).
- ٦- الشیخ محمد علی السّائیس^(٣).
- ٧- الشیخ محمد الخضر حسین^(٤).
- ٨- الشیخ محمد متوّلّی الشعراوی^(٥).
- ٩- الشیخ الدكتور یوسف القرضاوی^(٦).
- ١٠- الأستاذ سید سابق^(٧).
- ١١- الأستاذ سعید جندول^(٨).
- ١٢- لجنة الفتوى بالأزهر الشريف^(٩).

لایه نگرانی نهم پایش چند شتیکیان به به لگه هیناوه تهوه، که نه مانه
گرنگترینان:

١- وینه گرنتی نامیری (التصویر الالهی)، لهوینه کیشانی دهستی جیایه،
فهرمایشته کانی پیغمبه ری خواش ﷺ هه موویان له باره ی وینه کیشانی
دهستییه وهن!

٢- به قیاس کردنه سه وینه نه خشو نیگاری پۆشاک (رَقْمًا فِي
الثوب)، که به دهقی فهرمایشتی پیغمبه ره ﷺ له حوکی قه دهغه بوون
هه لاویراوه، ده بی نه مجوره وینهیه حه لال بی.

(١) (فتاوی محمد رشید رضا)، ج ٣، ص ١١٤٢.

(٢) (الفقه علی المذاهب الأربعة)، ج ٢، ص ٤١.

(٣) (أحكام القرآن).

(٤) (الشریعة الاسلامیة صالحة لكل زمان ومكان)، ص ١٦٠.

(٥) (فتاوی محمد متوّلّی الشعراوی)، رقم ٣، ص ٤٤.

(٦) (الحلال والحرام فی الاسلام)، ص ١١٢.

(٧) (فقه السنة)، ج ٣، ص ٥٠١.

(٨) (الدرّ النضید شرح کتاب التوحید)، ص ٢٧٧.

(٩) (الشریعة الاسلامیة والفنون)، ص ١٠٥.

۳- ھۆكار (عِلَّة) سەرەككى قەدەغەبىونى وئىنەكېشان، پەرستىو بەبەرزو پېرۆز گرتىو شتى وەك ھى خوا دروستکردنە، بەلام باباى وئىنەگر (مصور، عكاس) ھىچ كام لەو مەبەستانەى نېئو، ھىچكەشېش پىئى سەرسام (مُعْجَب) نابى، بەپېچەوانەى باباى وئىنەكېش (رَسَّام) ەوہ.

۴- وئىنەگرتنى فۇتۇگرافىي و سىنەمايى، ھىئانەدى ھىچ شتىكى تازەى تېئانىە، چونكە بەس برىتيە لە ھىشتەنەوى سېبەر و خەيالى دروستكراوہكان.

۵- وئىنەى فۇتۇگرافىي و سىنەمايى، وەك ئەو وئىئانە وايە،كە لەئاوئىنەو ئاودا دەردەكەون، بۆيە پىويستە ھەمان حوكمى وانى ھەبى، چونكە تەنيا جياوازيان ئەوہى،كە وئىنەى ئاوتىنەو ئاو، بەلاچرونى وئىنەدارەكە نامىئى،بەلام ھى فۇتۇگرافىي و سىنەمايى دەمىئىنەوہ.

راوبۇچوونم لەبارەى وئىنەى فۇتۇگرافىي و سىنەمايىەوہ:

بە كورتى دەئىم:

مادام ئەسل لە ھەئس و كەوتەكاندا پەوايىە (الأصل في المعاملات الإباحة)، لەبوارى ھەئسو كەوتەكاندا بەرژەوہندى (مصلحة) سەنگى مەحكە، كەئەمىش برىتيە لە: وەدەستەيئانى قازانجەكان و دوور خستەنەوى زيانەكان (جلب المنافع و دفع المضار)،كەئاشكرايە وئىنەگرتنىش بە ھەردوو جۆرى وەستاو و جولاوئىسەوہ، لە بابەتى ھەئس و كەوتەكانە، تەمە لە لايەك و لە لايەكى دىكەشەوہ فەرمايشتەكانى پىغەمبەرى خوا، ھەموويان لەبارەى وئىنەكېشان و پەيكەرتاشېن (رَسْم و نحت) ەوہ ھاتوون و، كەم و زۆر پەيوەنديان بە وئىنەگرتن (تصوير) ەو. نىە بەھەردوو جۆرى جولاو و وەستاويەوہ، پاشان فەرمايشتەكانى پىغەمبەرىش، كە لەبارەى وئىنەكېشان و پەيكەرتاشىيەوہ ھاتوون، بەروونى تىيائندا خراوہتەروو، كە ھۆكارى

قه‌ئسبونیی پیغه‌مبهر ﷺ له وینهی دروستکراو به‌گشتیی، هی سیبهردار به‌تایبته، بریتیه له:

پهرستو به‌گه‌وره‌و پیرۆز دانانو، کاری خۆ شو به‌اندن به‌کاری خوا - سبحانه و تعالی - و، زیده‌پۆیی، که‌دیاره‌هیچ کام لهم سی‌پانه‌ش له وینه‌گرتنی فۆتۆگرافی و سینه‌مایی دانین، بۆیه به‌پاشکاوایی و دلتیایی یه‌وه ده‌ئین:

وینه‌گرتنی نامیژی (التصویر الالهی) شتیکی ره‌وایه‌و وه‌ک گوتراویشه: لهم جور وینه‌یه‌کتومت وه‌ک وینه‌ی ده‌رکه‌وتووی نیو ئاوینه‌و ئاو وایه، ته‌نیا جیاوازییان نه‌وه‌یه، که وینه‌ی نامیژی ده‌مینیتیه‌وه، وه‌ک هی نیو ئاوینه‌و ئاو به‌لاچوونی شته وینه‌گیراو (مُصَوِّر) که ناروات.

ئنجانه‌گهر وینه‌ی به‌ده‌ست کیشراوی سهر به‌رگو پۆشاک و که‌لوپهل، له حوكمی گشتیی، قه‌ده‌غه، یان ناپه‌سند بوون، هه‌لاوێترایی، وه‌ک به‌ده‌قی پیغه‌مبهری خوا ﷺ به‌تعبییری (الْأَرْقَمُ فِي الثَّوْبِ) هه‌لاوێترپاوه، نه‌وه، نه‌گهر گریمان ده‌قه‌کانی سوننهت، چه‌مکه‌و واتایه‌کیان وینه‌ی نامیژیش بگریته‌وه، هه‌ر ناچارین - به‌هۆی قیاسه‌وه - که بئین:

نه‌گهر وینه‌ی به‌ده‌ست کیشراوی سهر به‌رگو پۆشاک و که‌لوپهل له حوكمی گشتیی، قه‌ده‌غه، یان ناپه‌سندبوونی وینه‌کیشان هه‌لاوێترایی، پێویسته چاکترو (بطریق الأولى) وینه‌ی به‌نامیژ گه‌دایی سهر کاغه‌ز، هه‌لاوێترپاوو جیاکراوه‌بێ.

به‌لام بینگومان، نه‌گهر خودی وینه‌که‌و نیوه‌پۆکه‌کی قه‌ده‌غه‌و ناشه‌رعیی بێ، بۆ نه‌ونه: تعبییر له کوفرو ئیلحادو بته‌پهرستی بکات، یان عه‌وره‌ت و عه‌یب و عار بخاته‌پوو، به‌ره‌و خراپه‌و گونا‌ه‌ وروژینه‌ر بێ، نه‌وه له‌بهر نه‌و خراپه‌و ناشه‌رعییه، که‌گرتویه‌ته‌خۆی، به‌قه‌ده‌غه‌و خراپ داده‌نری.

سینهم: وینه‌ی کاریکاتیژی

لهم جور وینه‌یه‌ش، که بریتیه له: وینه‌ی گالته‌پیکه‌ر (الصورة السّاخرة) و لهم پۆژگاره‌دا ره‌واجو کاریگه‌رییه‌کی زۆری هه‌یه له‌بهری راگه‌یانندنا به‌گشتیی، هیچ

بەلگەيەك لەسەر قەدەغەكرانی نیه، چونكه هیچ كام لە هۆكارەكانی بەقەدەغەدانانی وێنەكێشانی تێدانین، وەك: پەرستقو بەگەورەو پیرۆزگرتن و دروستكرای وەك هەمی خوا دروستكردن و زیڤە مەسرف كردن، بۆیە حوكمەكەى لەبەنەرەتدا پەوايى (إباحة) یەو پاشان سەرنجى ئامانجى بۆ بەكارهێنرانی دەدرئو، بەگوێرەى ئەو حوكمى خۆى وەرەگرئ، ئەگەر بۆ چاكسازى و پەخنەى بنیاتنەر گرتن و دژایەتێكردنى ستم و خراپە بێت، ئەو ئەك هەر پەوا، بگەر پەسندو جارى واش هەیه پێویستیش دەبێ، چونكه لەو حالەتەدا بۆتە نامرازو شێوازیكى فەرمان بەچاكەو رێگرێى لە خراپە، كە دیارە ئەمیش بەگشتى لەسەر مسوولمانان پێویستە: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ

وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ...﴾ (التوبة) بەلام بێگومان، ئەگەر نێوەرۆكى ئەم جورە وێنە یەو ئامانجى بۆ بەكارهێنرانی ناشەرعیی و خراپ بێ، ئەو پەوانیە، بۆ نمونە: ئەگەر بۆ گالتەو سووكایەتیی بەخەلك كردن بێ، ئەو پەوا نیو قەدەغەیه، وەك خوای كارەجئ فەرموویەتى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرَكُم مِّن قَوْمٍ...﴾ (الحجرات)

﴿...﴾ هەروەها، ئەگەر بۆ برەو پێدانى دزیی و خراپەو خیانتەت و هەركردەو پەفتاریكى دیکەى خراپ بێ دیسان ناپەوايە، وەك خوای بەرزو بێ وێنە فەرموویەتى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (النور) ، واتە: بێگومان ئەوانەى حەزەكەن قسەو پەفتارى ناشیرین لەنێو برواداندا بڵاویستەو، نازاریكى بەئیشیان لەدنیاو دواڕۆژدا هەیه، خوا دەزانێ و نێو نازان.

ئەجا بەلگە هێنانەوێ، كەسانى كێش بەرستەى: ﴿...﴾ فليَعْرِفْ خَلْقَ اللَّهِ...﴾ (النساء) ، واتە: جا بەتەنكید دروستكرای خوا دەگۆرن...، لەسەر ئەو، كە وێنەى كاریكاتیری قەدەغەیه قسەیهكى بێهێزە، چونكه:

وینەى كاریكاتیرىي شتیكى جیددیى نیه، بەلكو گائتە نامیزەو، هیچ دروستکراویكى خواش ناگۆرپ و بەهیچ جۆرتك ئایەتەكە نایگریتەو. ئیستاش دەگوازینەوہ بۆ باسی پینجەم و کۆتایی ئەم بەشى چوارەمە:

باسى پینجەم: وینەى ئافەرەت:

خوینەرى سەنگین! لەبارەى دەرکەوتنى وینەى ئافەرەتەو، چ وینەى فۆتۆگرافى، چ ھى سینەمایى و قیدیۆی، لەنپو شەرعزاناندا مەشت و مې ھەیدەو، ھەندىکیان بە نارەواو زۆرەشیان بە پەواى دەزانن، مادام دەرکەوتنەكە بە شپۆھەكى ئاسایى و بە پۆشاکى شەرعییەو بى.

ئاشکراشە، كە ئەم پا جیاییە پەیوەستە بەپا جیاییەكى دیکەو، كە بریتىە لەوہى:

ئایا جەستەى ئافەرەت چەندەى بە عەوڤەت دادەنرئ و پتویستە ئەناست پیاواندا پتۆشئو، چەندەیشى دروستە دەرکەوئ؟!

چونكە ییگومان ئەوہى، كە دروست (جائز) بى لەدنای واقیعدا ببینرئ، چاکتر دروستە، كە ئە وینەدا ببینرئ!

شایانى باسیشە، كە ئیمە ستایش بۆخوا لە كتیپى: (ئافەرەت و خیزان لەسایەى شەریعەتدا) بەدریۆی باسى ئەم مەسەلەىەمان کردوہ و چەندان بەلگەمان لەسەر ئەوہ ھیناونەو، كە ئافەرەت، جگە لە پووى و ھەردو دەستى، تامەچەكى، ھەموو جەستەى ئەناست پیاوانى نامەحەمدا عەوڤەتەو لەسەرى پتویستە دایۆشئ^(۱).

جا ئیمە لیڤەدا وەك نمونە، ئاماژە بە پینج لەوبەلگانە دەكەین:

۱- پروانە: چاپى دووہم/ نووسینگەى تەفسیر- ۲۰۰۵-، (چۆنەتى پۆشاکى ئافەرەت و سنوورى عەوڤەتى لە شەریعەتدا) لاپەرە ۲۱۸-۲۳۹.

يهك: خواي به به زهبي فدرموويه تي: ﴿وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَتَّقُضْنَ مِنْ أَتَصَرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا...﴾ (النور)، واته: به ئافره تاني بپوادار بلئي: له نيگاي چاوه كانيان بگرته وه و داوئينيان بپارئين، جوانيي خزيان، جگه لموهي، كه لتيان دهرده كموي (به ناچاري له كاتي عيبادهت و ئيش و كاردا) هرنه خمن ...

جا ئهم رسته قورئانييه: ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ زۆري هره زۆري تويژه ره واني قورنان به وجۆره ته فسيريان كردوه، كه مهبهست له ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ دهم وچاوه همدرووك دهسته، ههتا مهچك (الوجه واليدان الى الرِّسغ)، واته: ئافره تي مسوئلمان له سهري پتويست نيه، كه پرووي و همدرووك دهستي، ههتا مهچك داپيوشي، له ئاست پياواني ناچه مدا، چونكه عمورهت نين.

بو نموونه: (ابن جرير الطبري) له ته فسيره كه ي خزيدا له ته فسيري ئهو رسته قورئانييه دا گوتويه تي:

(وقوله: ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ يقول تعالى ذكره: ولا يُظْهِرنَّ للناس الذين ليسوا من بَحرَم، زِينَتَهُنَّ، وهما زينتتان: إحداهما ما خفي، وذلك كالتخلخل والسَّوارين والقرطين والقلاند، والأخرى: ما ظهر منها، وذلك يختلف في المعنى منه بهذه الآية، فكان بعضهم يقول: زينة الثياب الظاهرة.

وقال آخرون: الظاهر من الزينة التي أبيح لها أن تُبديَه: الكحل والخاتم والسَّواران والوجه ... وقيل الوجه والثياب ... وأولى الأقوال في ذلك بالصواب: قول من قال: عُنِيَ بذلك الوجه والكفان، يَدْخُلُ في ذلك، إذا كان كذلك: الكحل والخاتم والسَّوار والخِضاب...^(١).

واتە: وه فەرمايشته كەى: ﴿وَلَا يَبْدِيكَ زَيْنَتُهُنَّ﴾ خوا يادى بەرزىي دەفەرموئ: با ئافەرەتان جوانىي خۆيان بۆ ئەو خەلكە، كە مەحەرەمیان نین دەرنەخەن، جوانييش دوو جۆرە: يەكیان پەنھانە، ئەويش وەك خەرخالۆ بازنو گوارە و ملوانكە، ئەوى ديكەشيان ئەوھيە، كە لىي ديار دەبى ﴿مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾، جا ئەوبارەو، كە ئايا مەبەستى پىي ئەم ئايەتەدا چىيە؟ پاجايى ھەيە، ھەندىكيان گوتويانە: جوانىي بەرگو پۆشاكى ديارە، كەسانىكى ديكەش گوتويانە: جوانىي ئاشكرا، كە بۆ ئافەرەت دروستە پيشانى بدات: كلو ئەنگوستيلەو بازنو دەم وچاوە... وە گوتراو: دەم وچاوو پۆشاكە... بەلام نىزىيكترين قسە لە پاستىيەو ئەوبارەو قسەى ئەوانەيە، كە گوتويانە: مەبەست ئەو: پووو ھەردووك دەستن، ئىنجا، ئەگەر واشبى، ھەركام لەكلو ئەنگوستيلە بازنو خەنەش دەچنە نىو بازنەى ئەوھو، كە -دروستە دەرخوئ-.

ئىنجا، جگە لە (الطبري) زۆربەى ھەرە زۆرى تويژەرەوانى ديكەى قورئانىش ھەمان پايان لەبارەى تەفسىرى ئەو پستە قورئانييەو ھەيە، بۆ نمونە:

الزُّخْرِي^(١)، ابْن كَثِير^(٢)، فخرالدين الرازي^(٣)، ابن العربي^(٤)،
القرطبي^(٥)، الجصاص^(٦)، الشوكاني^(٧)، القاسمي^(٨)، الألويسي^(٩)،

(١) تفسير الكشاف، ج ٣، ص ٢٣٠-٢٣١.

(٢) مختصر تفسير ابن كثير، ج ٢، ص ٦١٥، محمد علي الصابوني.

(٣) مفاتيح الغيب، ج ٢٣، ص ٢٠٥-٢٠٦.

(٤) أحكام القرآن، ج ٣، ص ٣٨١-٣٨٢.

(٥) الجامع لأحكام القرآن، ج ٦، ص ٣٥-٥٤.

(٦) أحكام القرآن، ج ٦، ص ٣١٥.

(٧) فتح القدير، ج ٢، ص ٢٩.

(٨) حاشن التأويل، ج ٧، ص ١٩٥.

سید قطب^(۱)، سعید حوئی^(۲)، الطباطبائی^(۳)، محمد حسن الحمصی^(۴)،
حسنین محمد مخلوف^(۵)، ناصر مکارم شیرازی^(۶).

دوو: ((عن عائشة رضي الله عنها أن أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما دخلت
على رسول الله ﷺ وعليها ثياب رقاق فأعرض عنها رسول الله وقال: يا أسماء!
إن المرأة إذا بلغت الحيض لم تصلح أن يرى منها إلا هذا وهذا وأشار إلى وجهه
وكفيه)) رواه أبو داود.

واتە: ئەسمائی کچی ئەبویەکر - خوا لییان رازی بێ - چووە لای پێغەمبەری
خوا ﷺ وە پۆشاکێکی تەنکی لەبەر دابوو، پێغەمبەری خواش پووی
لێوەرگێژا و فەرمووی: ئەی ئەسماء! نافەرەت، کە باڵغ بوو، ناگونجی هیچ
شوێنێکی دیاری، جگە لە ئەمە و ئەمە، ناماژە و پۆ پووی و هەردوو
دەستەکانی کرد.

س: ((عن سهل بن سعد رضي الله عنه أن امرأة جاءت إلى رسول الله ﷺ وهو في
المسجد، فقالت: يا رسول الله جئت لأهَبَ لك نفسي، فصمت، فلقد رأيتها قائمة
ملياً أوقال هويناً، فنظر إليها رسول الله ﷺ فصعد النظر إليها وصوبه، ثم
طأطأ رأسه، فلما رأت المرأة أنه لم يقصد فيها شيئاً جلست..)) رواه البخاري
ومسلم والنسائي وأحمد والبيهقي والرويان وأبو يعلى.

واتە: ئافەرەتێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ لەمژگەوتی، گوتی: ئەی
پێغەمبەری خوا! هاتووم خۆمت پێشکەش بکەم! ئەمێش بێ دەنگ بوو، ئیدی

(۹) روح المعاني، ج ۱۸، ص ۱۴۰.

(۱) في ظلال القرآن، ج ۶، ص ۹۵.

(۲) الأساس في التفسير، ج ۷، ص ۳۷۵۸.

(۳) (الميزان)، ج ۱۵، ص ۱۱۰-۱۱۱.

(۴) مفردات القرآن، ص ۴۵۱.

(۵) صفوة البيان لمعاني القرآن، ص ۳۵۳.

(۶) تفسير نمونه، ج ۱۴، ص ۴۳۹-۴۴۰.

من نافرته که من بینى ماوهیه کی زۆر- یان گوئی ماوهیه ک - پراوه ستا،
پیتغه مبهری خوا ﷺ چاوی پیداکێژا و سەرنجی دا، پاشان سەری دانەواند، جا
کاتێک نافرته که بینى، که پیتغه مبهەر هیچی لەبارەو نەدرکاند دانیشت..

جوار: ((عن عائشة رضي الله عنها قالت : كن نساء المؤمنات يشهدن مع
النبي ﷺ صلاة الفجر مُتَلَفَعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إِلَى بَيْوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِيَنَّ
الصَّلَاةَ لَا يُعْرِفَنَّ مِنَ الْغَلَسِ^(١)) مطلق عليه، وفي رواية أبي يعلى بِسَنَدٍ صحيح: (وما
يعرف بعضنا وجوه بعض).

واته: نافرە تانی برۆدار لە گەڵ پیتغه مبهەر ﷺ بە شەداری نوێژی بەیانیان
دەکرە لە حالیکدا، که پۆشاکە کانییان لە خۆیان وەرپێچابوو، پاشان دواى ئەوەی
نوێژیان تەواو کرد، دەگەڕانەووە ماله کانیان و لەبەر تاریکیی بوولێل
نەدەناسرانەووە، لە پرۆایەتێکی (أبو يعلى) دا، که سەنەدەکی راستە:
هەندیکمان دەم و چاوی هەندیکمان نەدەناسییەووە.

پێنج: ((عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال: شهدت مع رسول الله ﷺ
الصلاة يوم العيد، فبدأ بالصلاة قبل الخطبة بغير أذانٍ ولا إقامةٍ ثم قام متوكِّئاً
على بلالٍ فأمر بتقوى الله وَحَثَّ على طاعته وَوَعظَ الناسَ وذكَّرهُم، ثم قضى
حتى أتى النساءَ فَوَعظَهُنَّ وَذَكَّرَهُنَّ، فقال: تَصَدَّقْنَ فَإِنْ أَكْثَرْتُمْ حَطْبُ جَهَنَّمَ،
فقامت امرأة من سِطَةِ النساءِ سَفَعَاءُ الْخَدَّيْنِ، فقالت: لِمَ يارسول الله؟ قال:
لَأَنْكُنَّ تُكْثِرْنَ الشُّكَاةَ وَتُكْفِرْنَ الْعَشِيدَ)) رواه مسلم والنسائي وأحمد والبيهقي
والدارمي وابن خزيمة.

واته: پۆژێکی جەژن لە گەڵ پیتغه مبهری خوادا ﷺ ئامادەى نوێژ بـووم،
سەرەتا پێش وتار بە بێ بانگ و قامەت نوێژەکی کرد، پاشان خۆیدا یە سەر

(١) (الْغَلَسُ: ظِلْمَةُ آخِرِ اللَّيْلِ إِذَا اخْتَلَطَتْ بِضَوْءِ الصَّبَاحِ)، المعجم الوسيط، ص ٦٥٨. که بە کوردی
دەلێت: تاریک و ڕوونی بەیانی، یان بوولێل بەیانی.

بیلال و هەستا، فەرمانی کرد بە پارێز لە خواکردن و هانی خەڵکی دا بۆ
 فەرمانبەریی و ئامۆژگاریی کردن و بیرى هێنانەوه، دواى چوو لە ئافەرەتان و
 ئامۆژگاریی کردن و بیرى هێنانەوه، جا فەرمووی: خێر و چاکە بکەن، چونکە
 زۆربەتان سووتەمەنیی دۆزەخن! ئنجما ئافەرەتیک لە نێو پاستی ئافەرەتەکان
 هەتسا، کە پوومەتەکانی پەشی تێکەڵ بەسور^(۱) بوون، گووتی: جا ئەو بۆچی
 ئەى پێغەمبەرى خوا؟! فەرمووی: چونکە زۆر سکالۆ نازو نووز دەکەن و
 بەرانبەر بە مێردیش سێلەن!

دیار! هەر کەسیکیش بەوردی سەرنجی ئەم فەرماشتانە بدات، دڵنیا دەبێ کە
 هەموویان بەپروونی ئەو دەگەینن، کە لە پۆژگاری پێغەمبەر ﷺ و هاوێڵانیدا
 ئافەرەتان دەم و چاویان دیاربوو و داپۆشینیان بەپێیست و، بگر! بە سوننەتیش
 نەزانیو. ئنجما شایانی باسیشە، کە بە غەورەت نەزائرانی پوو و دوو دەستی
 ئافەرەت، وەک چۆن پای زۆربەى هەرەزۆری توێژەرەوانی قورئانە، هى زۆربەى
 هەرەزۆری فەرموودەناسان و هى زۆربەى هەرەزۆری نزیك لە یەك دەنگی
 شەرەزائیشە، وەک: (ابن رشد^(۲)) و (النووي^(۳)) گووتویانە: هەرکام لە
 (أبوحنيفة) و (مالك) و (شافعي) و (أحمد) ئە یەكێك لە دوو قسەکانیدا، ئەو پامیان
 هەیه، وە (الطحاوي^(۴)) توویەتی: (محمد بن الحسن) و (أبو يوسف) ییش هەمان پامیان
 هەیه، هەر وەها (ابن حزم الأندلسي^(۵)) ییش بەهەمان شیو.

(۱) بیوانه: (المعجم الوسيط)، ص ۴۳۴، (سَمِعَ سَمْعًا وَسَمْعَةً: كَانَ لَوْنُهُ أَسْوَدَ مُشْرِياً حُمْرَةً).

(۲) (بداية المجتهد)، ج ۱، ص ۸۹.

(۳) (المجموع شرح المهذب)، ج ۱۷، ص ۲۹۰.

(۴) (شرح المعاني)، ج ۲، ص ۱۰۹.

(۵) (الحلى شرح الحلى)، ج ۳، ص ۱۲۶.

دىسان زۆربەى ھەرەزۆرى زانايانى ھاۋچەرخىشمان ھەمان رايان ھەيە - واتە
ئەو راپە،كە دەتتى: دەم وچاۋو ھەردو دەستى ئافرەت، ھەتا مەچەكى غەپرەت نېن -
بۇ نمونە:

- ۱ - الشیخ ناصرالدین الألبانی^(۱).
- ۲ - الدكتور عبدالکریم زیدان^(۲).
- ۳ - الأستاذ سید سابق^(۳).
- ۴ - الشیخ یوسف القرضاوی^(۴).
- ۵ - الدكتور وھبہ الزحیلې^(۵).
- ۶ - الدكتور محمد سعید رمضان البوطي^(۶).

پوختەى مەبەست :

مادام دەم وچاۋو ھەردو دەستى ئافرەت غەپرەت نەبنو، لەسەرى پېۋىست
نەبن دايانپۇشى، كەۋاتە: بۆى ھەيە، كەۋىنەشى بگىرى، چ ھى فۇتۇگرافىي، چ ھى
سىنەمايى، بە مەرجىك بۇ مەبەستى خراپ بەكارنەھىترى و بىجگە لەپروو
ھەردووك دەستپىشى، ھەتا مەچەكى، ھىچ شۈبھىكى دىكەى ديار نەبى و
زىدەپۇيى و (تەكلىف) یشى ئە خۇپازاندنەۋەدا نەكردى، بەشپەۋەيدەك، كە ئە بازىنى
شەرىعەت بەدەرىي.

(۱) جلبابُ المرأة المسلمة.

(۲) المفصل في أحكام المرأة والبيت المسلم، ج ۳، ص ۱۹۰-۱۹۱.

(۳) فقه السنّة، ج ۱، ص ۱۴۰.

(۴) فتاوى معاصرة.

(۵) الفقه الاسلامي وأدلته، ج ۹، ص ۶۵۰۱.

(۶) المرأة بين طغيان النظام الغربي ولطائف التشريع الرّباني، ص. ۱۶۵

به‌شی پینجهم

نـوانـدـن

[النمـثـیل]^[۱]

۱- بۆ نوسینی ئەم بەشە بەپەلە یەكەم سوود له كۆتیی: (الشريعة الإسلامية والفنون) وهگرتوه، پروانه: ۳۴۹ تا ۳۵۷.

خوێنەری بەرپێز!

ئەم بەشی پێنجەمە لە دووباسی سەرەکی پێکدێ، کە ئەمە ناوونیشانەکانیانە:

باسی یەكەم: پێناسەی نواندن .

باسی دووهم: ھوكمی نواندن .

باسی یەكەم: پێناسەی نواندن (التمثيل):

١- پێناسەی نواندن لەرووی زمانەوانییەوه :

دیاره وشەى نواندن تەرجەمەى وشەى (تمثيل)ە، کەواتە بابزانی وشەى ناوبراو لە زمانى ەپرەبییدا مانای چییە؟!

(التمثيل: التصویر والتشبیہ والتسویة والتشکیل، یقال: فی ثوبه تمثیل، أي: تصاویر ومَثَل التَّمائیل: صُورُهَا بِالنَّحْتِ، وَالْمَثَالُ: صَانِعُ التَّمَائِيلِ، وَالْمُثَلُّ: الَّذِي يَقُومُ بِعَمَلِيَةِ التَّمْثِيلِ، أَوِ الْمَصُورُ، وَمَثَلُ الشَّيْءِ: تَصَوُّرُ مِثَالِهِ.

وأصل كلمة التَّمثال أو التَّمثال من: مَثَلْتُ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ، إذا قَدَّرْتَهُ عَلَى قَدَرِهِ وَيَكُونُ تَمْثِيلُ الشَّيْءِ بِالشَّيْءِ تَشْبِيهًا بِهِ، أَوْ تَسْوِيَةً بِهِ^(١).

پوختەى مانا:

وشەى (تمثيل) بەمانای وێنە کێشان و وێچواندن و پێکخستن و پێکھێنان دى، وه وشەى (تمثیل) بەمانای وێنەکاندا، (مثّل التماثيل) واتە: وێنەکانى بەھۆى

(١) پروانە: (لسان العرب) ج ١١ ص ٦١٣، وه: (القاموس المحيط) ج ٤ ص ٥٠، وه: (مختار الصحاح) ج ١ ص ١٨١٦، وه: (المعجم الوسيط) ص ٨٥٣، وه: (مفردات ألفاظ القرآن) ص ٧٥٨-٧٦٠.

داتاشينەو» بەرجەستە كردن، (مَثال) پەيكەرتاشە، (مُمَثِّل) ھەم بەماناي ئەكتەرو ھەم وینە كیشیشدا، ریشەى وشەى (مَثال) لە: (مَثَلَتِ الشَّيْءُ بِالشَّيْءِ) يەمە ھاتوە كاتىك، كە شتیک بە شتیک ئەندازە گەیریى دەكەى، دەگوترى: (مَثَلَتِ الشَّيْءُ بِالشَّيْءِ) واتە: بەوم چواندو لەگەڵیدا یەكسانم كرد.

۲- پیناسەى نواندن لەرووی زاراوەییەو :

نواندن (مَثِيل) لەلایەن پسپۆرو شارەزایانییەو، بەزۆر شیۆ» پیناسە کراوە، كە لە نێو پۆكدا یەك دەگرنەو، بۆ نموونە :

۱- (التمثيلية: عَمَلٌ فَنِّيٌّ مَنُشُورٌ أَوْ مَنُظَّمٌ يُؤَكِّفُ عَلَى قَوَاعِدٍ خَاصَةٍ لِيُمَثِّلَ حَدِثًا حَقِيقِيًّا أَوْ مَخْتَلَقًا قَصْدًا لِلْعِبَرَةِ)^(۱).

واتە: نواندن كاریكى ھونەریی بەخشان، یان ھەلبەستە، بەپێی چەند بەنمایەك پێك دەخری، تاكو رووداویكى راستەقینە، یان ھەلبەستراو بنوێنێ، بەمەبەستى پەندو عیبپەت لێوەرگرتن.

۲- (إِنَّهُ تَقْمُصُ دَوْرَ الْآخِرِينَ وَحَالَتَهُمْ، أَوْ إِسْتَحْضَارُ صُورَةٍ مِنْ شَخْصٍ أَوْ حَدِثٍ وَالْإِتْيَانُ بِمَثِيلٍ أَوْ شَبِيهِ لَهُ دُونَ إِسْتَحْضَارِ الشَّخْصِ نَفْسَهُ وَإِعَادَةُ الْحَادِثِ بِكُلِّ تَفْصِيلَاتِهِ)^(۲).

واتە: بریتىە لە چوونە نێو ھالەت و پۆلى ئەوانى دیکە، یان ھێنانە بەرچاوى وێنەكە لە كەسێك، یان رووداویك و ەك ئەو، یان وێنەى ئەو كردن، بى نامادە كردنى كەسەكەو دووبارە كردنەو ەى رووداوەكە بە ھەمرو وردەكارییەكانییەو.

۳- (التمثيلية عبارة عن إبراز الشخصيات والفعل إبرازاً حياً مُشَاهِداً)^(۱).

(۱) المعجم الوسيط، ص ۸۵۴.

(۲) فن الممثل العربي، زكي طليمات، ص ۱۷، لە: (الشريعة الإسلامية والفنون)، ص ۳۳۵.

واته: نواندن بریتیه له دهرخستنی کردهوهو که سییه تییه کان به شیوهیهکی زیندووی بینراو.

٤- (تهر سطر) ش به: (لا سایی کردنهوهی کردهوهی مرۆڤ) (محاكاة الفعل البشري) پیناسهی کردوه^(٢).
کهواته:

نواندن بریتیه لهوه، که که سیک، یان زیاتر، قسه، یان پهفتارو قسهو حالتو ههلویتو به سهرهاتی، که سیک، یان زیاتر به زمانی وتارو کردار بگێر نهوهو بیخه نهروو، تاگو نهو به سهرهاته راسته قینهیه، یان خه یالیه به شیوهیهکی زیندوو بهر ههست بگریته بهر چاوو، له جیاتی وشه قسهی نووسراو بیستراو، به قسهو کردارو پهفتار تهعبیری لی بکری، که تهعبیر کردنه که حاله تیکی زیندوو واقعی پی به خشری.

نیستاش، که ههتا رادهیه که پیناسهی نواندن (التمثيل) مان کردو زانیمان چییه! ده گوازی نهوه بۆ باسی دووه می نه به شه، تا کو زانیان حوکی هونهری نواندن، که هونهری شانز (فن المسرح) شی پی ده لێن، چییه!

(١) مباديء الأخراج المسرحي، بدری حسن وسامي عبدالحميد، ص ٧٩، له: (الشريعة الإسلامية الفنون)، ص ٣٣٥.

(٢) الشريعة الإسلامية والفنون، ص ٣٣٥.

باسى دووھەم: ھۆكۈمى نواندن (التمثيل):

خوتىنەرى بەرىز!

ھېچ گومان لەكارىگەرىي نواندن و شانۇگەرىيدا نىھ، چ بەبارى خېرو، چ بەبارى شەردا، بەتايىبەت لەم پۇژگارەدا، كە بۆتە كەرەسەو ماددەيەكى بەپىژرى پاگەياندن، بۆيە پىتۈستە مەسۇلمانان وەك ھۆكارو نامرازىكى كارىگەرى كارى ئىسلامىي و گەشەپىدانى كۆمەلگا تەماشاي بىكەن.

دىار! شەرعزانانىش كەم و زۆر، لەبارەى نواندن و شانۇگەرىيەو مەشت و مېرو پاچىيايان ھەيە، كە ئايا پەوايە، يان نا؟ تەگەر پەوايە مەرجەكانى پەوابوونى چىن؟!

بەندەش پاش لىتوردبوونەوھى تەم بابەتەو، سەرنجدانى قسەو بېھوپاي ژمارەيەك لە زانايانى ھاوچەرخ لە بەرپەوادانەران و بەقەدەغەدانەرانى^(۱) تەم جۆرە ھۈنەرەو، سەرنجدانى واقىيى ئىستاي كۆمەلگا كارىگەرىي ھۈنەرى نواندن و شانۇ، لەسەرى چ بەبارى خېرو چاكەو چ بەبارى شەرو خراپەدا، گەيشتمە تەو قەناعەتەي، كە ھېچ بەلگەيەكى شەرعىي پوون و بى چەندوچوون نىھ، لەسەر پىگىرىي كەردن لەم جۆرە ھۈنەرەو بەقەدەغەدانانى، بەمەرجىك:

أ- تەو نواندە نامانچ لىتى، ھىئانەدى بەرژەو ھەندىي (مصلحة) بى، كە وەك پىشتىرش گۇمان: لە دايىنكەردنى قازانچەكان و لا بردنى زيانەكان (جَلْبُ الْمَنَافِعِ وَدَفْعُ الْمَضَارِ) دا خۇي دەپىننىتەو.

ب- لە سنوورو شىرازەى شەرىعەتى بەرجەستە لە قورئان و سۈننەتدا، دەرئەچى، شىتىكى ئاشكراشە - بۇ شارەزاينى شەرىعەت - كە ھەركام لە: (ھىئانەدى بەرژەو ھەندىي و لە سنوورو شىرازەى شەرىعەت دەرئەچوون) دوو پووى دراۋىكەن،

(۱) بۇ پاى لايەنگران سەرنجى: (الشريعة الإسلامية والفنون) ص ۳۷۲-۳۷۹، بۆھى تەيارانىش سەرنجى: (البيان المفيد عن حكم التمثيل والانشيد) (عبدالله بن عبد الرحمن السليمانى) بده.

چۈنكى: ھەمىر بىرژەۋەندىيەكى دىياۋ دوا پۇژى تاكو خىزانو كۆمەلگا لە پابەندىي بە شەرىعەتەۋە دايدەۋ، ھەمىر لە شەرىعەت دەرچۈۋىتىكىش، جگە لە خراپە (مفسدە) ھېچ بىر ھەمىكى دىكەي نىيە.

بەئى:

بەبۇچۈنى بەندە: ھۈنەرى نواندنو شانۆش، ۋەك ھەر ھەئس و كەۋتېكى دىكە، كە ئەسل تېيىدا پەۋايى (اباحە) دەستكراۋىي (غفو) يە، ئەگەر يىتو ھەردوۋ مەرجى: (بىرژەۋەندىي تېدا ھەبۈن) (لە بازەنى شەرىعەت دەرەچۈن) ي تېدا يىنەدى، ئەۋە ھەر لەسەر ھالەتى ئەسلىي خۇي، كە پەۋايى يە، ماۋەتەۋە.

بەلام بە پىچەۋانەۋە:

بەتەندازەي ئەۋە، كەيدە كىتك لەم دوۋ مەرجە، يان ھەردوۋ كىان كز دەبن، يان نامىتن، ئەۋ جۆر ھۈنەرەش ۋەك ھەر ھەئس و كەۋتېكى دىكەي زىانگە يىتن (مُضِر) ۋ لەجۈغزى شەرىعەت چۈۋە دەر، ھۈكەمەكى بەرەۋ ناپەسندىي ۋ قەدەغەيى دەگۆرئ.

تېستاش باچەند بەلگەيدەك لەسەر راستىي ئەم راۋ بۇچۈۋانەمان يىنەۋە، كە بەپىي زانپارى بەندە راۋبۇچۈنى زۆرەي ھەرە زۆرى زانپانىي تېسلامە:

فەتۋە كەسەلەيەتەش ئەكەلەش
بەتەندازەي ئەۋە، كەيدە كىتك لەم دوۋ مەرجە، يان ھەردوۋ كىان كز دەبن، يان نامىتن، ئەۋ جۆر ھۈنەرەش ۋەك ھەر ھەئس و كەۋتېكى دىكەي زىانگە يىتن (مُضِر) ۋ لەجۈغزى شەرىعەت چۈۋە دەر، ھۈكەمەكى بەرەۋ ناپەسندىي ۋ قەدەغەيى دەگۆرئ.

تېستاش باچەند بەلگەيدەك لەسەر راستىي ئەم راۋ بۇچۈۋانەمان يىنەۋە، كە بەپىي زانپارى بەندە راۋبۇچۈنى زۆرەي ھەرە زۆرى زانپانىي تېسلامە:

فەتۋە كەسەلەيەتەش ئەكەلەش
بەتەندازەي ئەۋە، كەيدە كىتك لەم دوۋ مەرجە، يان ھەردوۋ كىان كز دەبن، يان نامىتن، ئەۋ جۆر ھۈنەرەش ۋەك ھەر ھەئس و كەۋتېكى دىكەي زىانگە يىتن (مُضِر) ۋ لەجۈغزى شەرىعەت چۈۋە دەر، ھۈكەمەكى بەرەۋ ناپەسندىي ۋ قەدەغەيى دەگۆرئ.

تېستاش باچەند بەلگەيدەك لەسەر راستىي ئەم راۋ بۇچۈۋانەمان يىنەۋە، كە بەپىي زانپارى بەندە راۋبۇچۈنى زۆرەي ھەرە زۆرى زانپانىي تېسلامە:

فەتۋە كەسەلەيەتەش ئەكەلەش
بەتەندازەي ئەۋە، كەيدە كىتك لەم دوۋ مەرجە، يان ھەردوۋ كىان كز دەبن، يان نامىتن، ئەۋ جۆر ھۈنەرەش ۋەك ھەر ھەئس و كەۋتېكى دىكەي زىانگە يىتن (مُضِر) ۋ لەجۈغزى شەرىعەت چۈۋە دەر، ھۈكەمەكى بەرەۋ ناپەسندىي ۋ قەدەغەيى دەگۆرئ.

تېستاش باچەند بەلگەيدەك لەسەر راستىي ئەم راۋ بۇچۈۋانەمان يىنەۋە، كە بەپىي زانپارى بەندە راۋبۇچۈنى زۆرەي ھەرە زۆرى زانپانىي تېسلامە:

فەتۋە كەسەلەيەتەش ئەكەلەش
بەتەندازەي ئەۋە، كەيدە كىتك لەم دوۋ مەرجە، يان ھەردوۋ كىان كز دەبن، يان نامىتن، ئەۋ جۆر ھۈنەرەش ۋەك ھەر ھەئس و كەۋتېكى دىكەي زىانگە يىتن (مُضِر) ۋ لەجۈغزى شەرىعەت چۈۋە دەر، ھۈكەمەكى بەرەۋ ناپەسندىي ۋ قەدەغەيى دەگۆرئ.

تېستاش باچەند بەلگەيدەك لەسەر راستىي ئەم راۋ بۇچۈۋانەمان يىنەۋە، كە بەپىي زانپارى بەندە راۋبۇچۈنى زۆرەي ھەرە زۆرى زانپانىي تېسلامە:

چەند بەلگەيەك لەسەر رەوايى ھونەرى نواندن و شانۆ

- ۱- وەك پيشتەر چەند جار يەك باسما نكرد: بناغە لە ھەتس و كەوتە كاندا رەوايى يە (الأصل في المعاملات الإباحة)، جاديارە نواندنیش جورىكە لە ھەتس و كەوتە و لە ئەسلدا رەوايە، پاشان بە گويەرى نيوەرۆك و چۆنيەتى و ئامانجە كەى، ھوكمە كەى ديارى دە كرى، واتە: ئەگەر باسى شتىكى رەوايە رەوايە و، ئەگەر شتىكى فەرز، يان سوننەت پەكى لەسەرى بگەوى، سوننەت، يان فەرزە و، ئەگەر نيوەرۆكە كەيشى ناپەسند، يان قەدەغەش بى، ئەو ناپەسند، يان قەدەغەيە.
- ۲- ھىچكەس گومانى ئەو دەدانيە، كە شتىكى رەوايە، باب و دايك، يان مامۇستا، ھەتس بە دەست نويزگرتن، يان تەيەموم، يان سەجدە و ركوع بردن، بى ئەوئى پيويستيان بى، تاكو مندال، يان قوتابى فيرى ئەو كەدەوانە بگەن، پيغەمبەرى خواش ﷺ، دواى ئەوئى ئەبەرچاوى ھاوئەلانى نويزى كردو، فەرموويەتى: ((صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي)) رواه البخاري، واتە: وەك چۆن بينيتام نويزم كرد، ئاوا نويزيەكەن.

(بخاري) پيش لە كتيبە كەى خويدا بە ژمارە (۴۵) ئەم ناوونيشانەى ھيئاوہ^(۱):

(بَابُ مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ وَهُوَ لَا يَرِيدُ إِلَّا أَنْ يُعَلِّمَهُمْ صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ وَسُنَّتَهُ) واتە: باسلىك، كە سىك نويز بە خەلكى بكات و، تەنيا مەبەستيشى ئەوئە بى فيرى نويزى پيغەمبەر ﷺ و سوننەتە كەيان بكات.

پاشان لە ژيەر ناوونيشانى ئاوبراودا ئەم قەسەيەى لە (مالك بن الحويرث) ھوہ ھيئاوہ: (إِنِّي لأُصَلِّي بَكُمْ وَمَا أُرِيدُ الصَّلَاةَ، أُصَلِّي كَيْفَ رَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي!)، واتە: مەن جارى واىە نويزتان پيئەكەم - پيش نويزييتان بۆ دەكەم -

بینەوهی مەبەستم نوێژکردن بێ، بەلکو وەك پێغەمبەرم ﷺ بینێوه نوێژی کردووە، ئاوا دەیکەم.

۳- فریشتەکان بەگشتیی و (جیبریل) بەتایبەتی - سەلامی خۆی لێی-، حالەتی نواندنیان ئەنجامداوە، وەك خوا - عزّ وجلّ- فەرموویەتی:

﴿وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَهُ بِعِجْلٍ حَنِيفٍ ﴿١٦﴾ فَأَمَّا رَأْيُكَ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ نَكَّرْتُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ﴿١٧﴾ قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أَزَلْنَاهُ إِنْ قَوْمُ لُوطٍ ﴿١٨﴾ هُوَ﴾، واتە: پەوانە کراوانان

چوونەلای ئیبراھیم بۆ موژدە پێدانی، گوتیان: سەلامت لێ دەکەین، گوتی: سەلامتان لێی، ئیدی زۆری نەبرد گۆلکێکی برژێنراوی بۆ هێتان.

بەلام کاتیك بینینی دەستی بۆ راناکێشن، بە نامۆی دانان و ترسی لێیان پرێنیش، گوتیان: مەترسە ئێمە بۆلای گەلی لوط پەوانە کراوین.

هەرەهە لەبارەی خۆنواندنی (جیبریل) هە بۆ مەریم، لە شیوەی پیاویکی پێک و تەواودا، فەرموویەتی: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا

مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٩﴾ فَأَخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿٢٠﴾ مَرْيَم﴾، واتە: لە کتێبدا یادی مەریم بکەو، کە لە شوێنێکی

پۆژەهەلاتیی لە کەسوکاری، کەناری گرت. جا پەردەیهکی لێیان گرتەو (بۆخۆشۆردن)، ئێمەش رووحی خۆمان (جیبریل) مان ناردە لای و بۆی چوو هەرشێوەی مرۆڤێکی تێرۆتەواو...

جا دیارە، ئەگەر نواندن شتیکی خراپ بوایە، فریشتەکان نەیان دەکرد.

۴- نواندن وەك پێشتر پێناسەمان کرد، بریتیە لە جوړتیک دەرپرین و شیوازیك لە شیوازهکانی تێگمیانندنی خەلک، بەهۆی ئەوەوە، کە بێرۆکمیەك دەخرێتە نێو قالبی حالەت و کردارێکی واقعی و بەرجەستەو، تاکو لەجیاتیی وشەو تەعبیری سەرزارەکی، یان نووسراو، لە قالبیکی زیندوو بەرهەستدا بۆیان

رابتوتىرى و بەرجەستە بىرى، ئىنجا يىگومان ھەللىاردنى شىۋازو چۆنىەتى
كارىگەرتر بۇ تەمبىرو دەرىپىن، نەك ھەر خراپ نىە، بىگرە پەسندىشە!

۵- لەراستىدا نىۋەپۆكى نواندن برىتتە لە: ويچواندن (تەشبىھ) و لاسايى كوردنەوہ
(تەقلىد) و ەك ئەوكردن (محاكە).

دەجا قورئان و سوننەتتە شىۋازى ويچواندىيان بەكارھىتتاوہ، بۆتىگەيانەندى
خەلگە و فەرمانيان كوردە بەلاساى كوردنەوہى ھۆشيارانەى چاكە كاران و
چاۋلىكردنىان و ەك ئەوان كوردن، بۇ ئىوونە:

أ- خۇاى كارىبەجى ژيانى دىنا بەو رۋوہەك و شىنايى يە دەچۆتىنى، كە پاش باران
بارىن دەپوئى، پاشان ھەرزو زەرد ھەلئەگەپى و دەبىتتە پووش و پەلاش، با
رايىدەماتى: ﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ
فَأَخْلَطَ بِهِ نَبَاتَ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
مُقَدِّرًا ﴿١٥﴾﴾ الكهف.

ب- پىئەمبەرىش ﷺ ئافرەتان بە شووشەى ناسك دەشوبىيىنى، ەك
فەرموويەتى: ((رويدك يا أنجشة، لا تكسر القوارير)) متفق عليه، واتە: ئەى
ئەنجەشە! ئەسەرخۇيە شوشەكان نەشكىنى!

ج- خۇاى كارىبەجى دواى ئەوہى باسى ژمارەيەك لە پىئەمبەرانى خۇى
(عليهم السلام) دەكات، پىئەمبەرى كۆتايى (عمد) دەدوئىنى و فەرمانى
پىدەكات شوئىنپىيان ھەللىگىرى و چاۋيان لى بىكات: ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى
اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ...﴾ الأنعام.

د- پىئەمبەرى خواش ﷺ فەرمانى بەئۆمەتەكەى كوردە، كە چاۋى لىبەكنە و
ەك ئەو خوا پەرسىتى بىكەن، ەك فەرموويەتى:

■ ((صَلُّوا کَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي)) رواہ البخاری: واتہ: وہک بینیتانم نویژم کرد، نویژیکہن.

■ ((لَتَأْخُذُوا مَنَاسِكُمْ فَإِنِّي لَا أَدْرِي، لَعَلِّي لَا أَحُجُّ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ)) رواہ مسلم، برقم ۱۲۹۸، واتہ: تہرکہکانی حہجہ لیوہ فیژین، چونکہ من نازانم، رہنگہ دواۓ تہم حہجہم، حہجی دیکہ نہکہم.

۶- ہدراکام لہ: (عہد بن مَسْلَمَہ) و (نَعِیم بن مسعود الشافعی) و (حذیفہ بن الیمان) - خوا لیٹیان پاڑی بی-، بہجوریک لہ نواندن و شانوگہری ہہٹساون، تہویش بہ فرمانی راستہموخوی پیغہمبہر ﷺ، یان بہ مؤلہتدانی و پشتگیری کردنی، بابزانین چوں؟!

أ- (عہد بن مَسْلَمَہ).

(جابر بن عبد اللہ) - خوا لیٹیا پاڑی بی- دہگپڑیتہوہ، کہ پوژیک پیغہمبہری خوا ﷺ فرمویہتی: ((مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ؟ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ))، واتہ: کئی ہہیہ بڑ کعبی کوری تہشرف، چونکہ نازاری خواو پیغہمبہری خواۓ داوہ؟! (عہد بن مَسْلَمَہ) ش گوتویہتی: (یا رسول اللہ أَتَحِبُّ أَنْ أُقْتَلَ؟!) واتہ: تہی پیغہمبہری خوا حہز دہکہی بیکوژم؟! تہویش دہفرمووی: بہتئی، تہویش دہتئی: (إِنَّكَ لِي فُلْ أَقْلٌ) واتہ: کہواتہ مؤلہتم بدہ، کہ قسہ بکہم! تہویش فرمووی: (قُلْ) بلئی.

دیارہ مہبہستی (عہد بن مَسْلَمَہ) ش لہوہدا، کہ پیغہمبہر ﷺ مؤلہتی بدات قسہبکات، تہوہبووہ ہندئی قسہی وابکات، کعبی کوری تہشرف متمانہی پی بکات و لیٹیا دلتیاب، تاکو زہفہری پیبہری، وہک لہدریژوی بہسہرہات و تہوویژی نیوان (عہد بن مَسْلَمَہ) و (کعب بن الأشرف) دا دیارہ^(۱).

(۱) پروانہ: (صحیح مسلم)، (۴۲) باب: قتل کعب بن الأشرف طاغوت الیہود، برقم: ۱۸۰۱، ہدروہا پروانہ: (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۲ ص ۵۴.

ھېچ گومانىشى تېدانىيە، كە ئەگەر موخەممەدى كۆپى مەسلەمە ئەوشىۋازەي بەكار نەھىتبايەو، خۇي نەخستبايە غەيرى ئەو قالدەو، كە ھەيىبوو، بە كوردى خۇي وارانە نواندبايە، كە لە ئىسلام پىغەمبەر ﷺ ناپازىي و بىزارە، نەيدەتوانى لەكارە كەيدا سەرگەوتوويى.

ب- نُعَيْمُ بْنُ مَسْعُودٍ الثَّقَفِيُّ:

نەمىش دىسان بەھۆي نواندنىكى زۆر كارامەو ھۈنەرمەندانەو، توائىيەتى لە جەنگى نەھزابدا پۇللىكى گىرگەو كارىگەر بگىرئ، لە لەبەرىك ھەلەشاندنەو ھاۋە پانىيەتى نىۋان تىرەي جۈلەكەي (بنوقريظة) دا لەلايەك و، ھەردو تىرەي بىپەرستى (قريش) و (غطفان) لەلايەكى دىكەو.

ئىستاش بۆنەو ۋە چۈنەتى ئەو پۇلەي (نُعَيْم) بزانن با گوي بۇ (ابن هشام) بگىرن، ديارە من دەقى قسەكەي (ابن هشام) وەرەگىپم^(۱):

(نوعه‌مى كۆپى مەسعود ھاتە لىي پىغەمبەر ﷺ گوتى:

ئەي پىغەمبەرى خوا! من مەسولمان بووم گەلەكەشم بە مەسولمان بوغىيان نەزانىو، چاچىت ھەز لىيە فەرمانم بى بىكە!

پىغەمبەرى خواش ﷺ فەرموۋى: تۆ تەنيا يەك پىاۋى لەنىۋماندا، بەلام ئەگەر دەتوانى دوژمنانمان لەدەۋر پەرتماۋە بىكە، چۈنكە: جەنگ فىلە.

ئىدى نوعه‌مى كۆپى مەسعود ھەلسا چۈۋەلاي بەنى قورەيظە، كە لە سەردەمى نەفامىيدا ھاۋكۆپىيان بو، گوتى: ھۆ بەنى قورەيظە! خۆشەويستى من بۇخۇتان و پەيۋەندىي تاييەتيم لەگەلئان دەزانن! گوتيان: راست دەكەي، تۆ لەلاي ئىمە تۆمەتبارنى، گوتى: قورەيش و غەطفان ھالئان ۋەك ھى ئىۋە نى، ۋلات ۋلاتى خۇتانە، مال و سامان و كورانتان و ھاۋسەرانتانى لىيەو، ناستوانن بەجىي بەيلىن و بۆشۈننىكى دىكە بچن، قورەيش و غەطفەفانىش بۇجەنگى

(۱) پروانە: (السيرۃ النبوية لابن هاشم)، ج ۲، ص ۲۲۹-۲۳۲.

موحه مەدو هاوەلانی هاتوونو، ئێوەش پشتگیری تان کردوون لەدژی وی، بەلام
ولاتو مالو سامانو خێزانیان لە شوێنێکی دیکەیهو، وەك ئێوەنین، بەلکو،
ئەگەر هەلیکیان دەستکەوت، دەیقۆزنەوهو، ئەگەر شتیکی دیکەش بوو
دەگەڕێنەوه ولاتی خۆیانو، ئێوەو ئەو پیاوێش پێکەوه بەجێ دەهێلن،
دیاره، ئەگەر هەر ئێوەو ئەویش بن، پێی ناوێرن، بۆیە بەشداریی جەنگیان لەگەڵ
مەکن، هەتا هەندێک لە سەرانیان بە بارمته لێوەرنەگرن، کە لەبەر دەستتان
بن، تاکو متمانه تان هەبێ، کە لەگەڵیان بن لە جەنگی دژی موحه مەددا!

گوتیان: بەراستی رایە کەت راستە!

پاشان دەرچوو، هەتا هاتە لای قورەیشو بە ئەبووسوفیانی کوپی حەربو،
ئەوانە لەگەڵی بون لە پیاوانی قورەیش، گوتی: خۆتان ناگاداری خۆشەویستی
من بۆ خۆتان وازەیتانم لە موحه مەد هەن، نیستاش هەوالتیکم پێگەیشتو
بەپێوستم زانی وەك دڵسۆزییەك پێتان رابگەیهنم، بەلام، با پەنهان بێ!

گوتیان: وادە کەین!

گوتی: بزائن، کە کۆمەڵی جوولە کە لەنیوان خۆیانو موحه مەددا ئەوه
پەشیمان بوونەتەوه، کە کردوویانەو ناگاداریشیان کردۆتەوه: کە ئێمە پەشیمانین
لەوهی کردوومانە، جا ئایا بەوه رازی دەبی، کە ئە هەردووک تیرە ی قورەیشو
غەطەفان چەند پیاویک لە ناودارانیا ت بۆ وەرگیرین و تەسلیمت بکەین و لە
گەردنیان بدە ی، پاشان ئەگەڵت یە کدەست بێن لەسەر ئەوانە ی دیکەیان، هەتا
لەبنیان دێنێن؟!

ئەویش ناگاداری کردوونەوه، کە بەئێ رازیم!

جا، ئەگەر هاتوو جوولە کە ناریدیانه لاتان بۆ بارمته یەك لە پیاوانتان، ئەوه
یەك پیاویشیان تەسلیم مەکن.

ئەجا دەرچوو، هەتا چوو لە لای غەطەفان و گوتی: ئە ی کۆمەڵی غەطەفان! ئێوه
پیشەو تیرە ی منن و، خۆشەویستترین خەلکەن لەلام، پێشم وانیە لێم بە گومان

بن! گوتیان: راست دەکەوی گومانمان لێت نیە، گوتی: دەجا با پەنھان بێ، گوتیان، باشە وادەکەین، چیت پێیە؟! ئەویش ئەوەی بە قورپەشی گوتبوو پیتی گوتن و، زۆریش ترساندن و وریای کردنەوه.

ئنجایا هەرسێک لایەن بەوجۆریان کرد، کە نۆعەیی کۆری مسعوود بۆی پیشنیارکردن و، خوا بەهۆیەوه دوژمنانی موسلمانانی پەرتەواژە کر و، ئاژاوەیان، کەوتە نێوان، خواش بەشەوێ بایەکی ناردە سەریان، ئیدی سۆپێیەکانیان پڕژویلاو بوون.

هیچ کەشیش ناتوانی نکوویی ئەوه بکات، کە نۆعەیی تازە موسلمان -خوا لیتی رازی بێ-، وەك ئەکتەریکی زۆر کارامە، گرینگترین پۆلی گێڕا ئەوکاتە دژوارو هەستیاری جەنگی خەندەکدا، ئەویش بەهۆی ئەوهوه، کە خۆی بردۆتە سەر فۆرم و شیوەی مەعنەویی، کە سۆپێیەتیەکی دیکە جیا ئەوەی خۆی، تاکر ئەو جەنگە دەروونیەدا، کە پێغەمبەر ﷺ بە جەنگ فیتلە (فَانِ الْحَرْبُ خُدْعَةٌ) نایاردەوه، سەرکەوتوویی!

ج- حُذِيفَةُ بْنُ الْيَمَانِ :

ئەمیش کاتی پێغەمبەر ﷺ دەینێری بۆ زانینی هەوالی قورپەیش، ئە جەنگی ئەحزابدا ئاوا هەلۆیستەکی خۆی دەگێڕیتەوه^(۱):

(فَدَهَبْتُ فَدَخَلْتُ فِي الْقَوْمِ وَالرَّيْحُ وَجَنُودُ اللَّهِ تَفْعَلُ بِهِمْ مَا تَفْعَلُ، لَا تَقْرَهُمْ قَدْرًا وَلَا نَارًا وَلَا بِنَاءً، فَقَامَ أَبُو سَفْيَانَ، فَقَالَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، لِيَنْظُرَ أَمْرًا مِّنْ جَلِيسَتِهِ - صَاحِبِهِ-؟، قَالَ حُذِيفَةُ: فَأَخَذْتُ بِيَدِ الرَّجُلِ الَّذِي كَانَ إِلَى جَنْبِي، فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتَ؟! قَالَ، فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَاتِهِ: جَا رَؤِيسَتُمْ، هَتَا چوومه نێوخەڵکە کە لەحالیئێدا، کە (با) و سەربازەکانی خوا ئەوەیان پێدەکردن، کە پێیان دەکردن، کە ئەیدەهێشت نە مەنجهل رابووستی، نە ئاگر بنایستی، نە چادر دابمەزری، ئنجایا ئەبوسوفیان هەلساو گوتی: ئەی خەڵکی قورپەیش، با هەرکەسە هاوێڵەکی

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲ ص ۲۲۸-۲۳۲.

له نورو کومنه/په نورو/له مکتبې

د ۱۳۸۰ ل. ۱۰ م. ۱۰ نېټه

نن مکتبې یو نواځه انځور راځي

علي بابېر/ AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي بابېر/ AliBapir

علي بابېر/ AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

به‌شی شەشەم

وەرزەش و یاریی

خوتىندى سەنگىن!

ئەم بەشە، لە سى باسان پىتكى، كە ئەمە ناوونىشانە كانيانە:

باسى يەكەم: پىئاسەو جۆرەكانى وەرزش و يارىي.

باسى دووھەم: ھوككى وەرزش و يارىي بەگشتىي.

باسى سىيىھەم: ھوككى جۆرەكانى وەرزش و يارىي.

رەڭبەلەندى مەكتەپى مەلۇماتى ئەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - ئۇرۇچى

لە ۋەزە ۋەتەنلەرنىڭ مەكتەپلىرى

ئەلى ھەم ھەر مەلۇماتى ئەلى بابىر

www.alibapir.net

English - عربي - ئۇرۇچى

AliBapir

مەلى بابىر/ AliBapir

مەكتەپى مەلۇماتى ئەلى بابىر

باسى يەكەم: پېناسەو جۆرەكانى وەرزش و يارىي:

يەك: پېناسەو وەرزش و يارىي :

ديارە ھەركام لە وەرزشو يارىي، پېكەو پەيۋەستبۇون و تېكەئىيەكى زۆريان ھەيەو دەتوانىن بلىيىن: ھەموو جۆرەكانى يارىي وەرزشنو، زۆرىە ھەرەزۆرى جۆرەكانى وەرزشىش يارىين.

وشەي وەرزشىش، كە بەرانبەرەكەي لە زمانى ەەرەبىيدا (رياضة) يە، واتايەكەي پوونەو برىتيە لە ھەر جوجوئىكى پىك و پىك، كە بىيئە مايەي بەھىزبۇون و پراھاتنى جەستە، وەك يەككىك لە پىسپۇرانى زمان لەوبارەو گوتوويەتى:

(الرَّيَاضَةُ الْبَدْنِيَّةُ، الْقِيَامُ بِحَرَكَاتٍ خَاصَّةٍ تُكْسِبُ الْبَدَنَ قُوَّةً وَمُرُونَةً) ^(۱).

وشەي (ياريي) يش، كە بەرانبەرەكەي لە زمانى ەەرەبىيدا (لەب) ەو وشەي (گەمە) شى بۇ بەكاردى، دەتوانىن لە پېناسەكەيدا بلىيىن: برىتيە لە ھەر جۆرە خۇخافلاندىن و كات بەسەربردنىك، ھەريۆشەش خواي كارەجى وشەي (لەب و لەو) لە قورئاندا چەندان جار پېكەو ھىتاوون، پەنگە جياوازيشيان زياتر ئەوەبى، كە ياريي (لەب) بەپىچەوانەي خافلان (لەو) ەو، بەبى نامراز (وسيلة) ناكري.

يەككىك لە پىسپۇرانى زمانىش لە پېناسەي (ياريي) دا گوتوويەتى:

(لَعِبٌ، عَمَلٌ عَمَلًا لَا يُجْدِي عَلَيْهِ نَفْعًا، ضِدٌّ جَدٌّ) ^(۲).

ئىجا شتىكى ئاشكراشە، كە ماناي ھەركام لە وەرزشو ياريي لەم رۆژگارەمانداو لە عورفو باوى ئىستاماندا، زۆر پۆشنەو پەنگە لە ھىچ چاخو

(۱) المعجم الرسيط، ص ۳۸۲.

(۲) ھەمان سەرچاوە، ص ۸۲۷.

سەردەمۆسسىقىدا ۋەرزىش ۋە يارىيەكان، بەھەمۇو جۆرو شىۋەكانىيانەۋە، ھىندەي ئەم
پۆژگارەمان پەرەيان نەستاندېۋ ۋە پىتەيان پەيدانەكردېۋ، كە ديارە سەرگەرمبۇونى
ژيانى ماددىي ۋە بىتەگابۇون ئە دۋاپۆژو كەمبۇونەۋەي جىددىتتى، ھۆكارى گىرنگى
ئەمۇ ديارەيەن.

دوۋەم: جۆرەكانى ۋەرزىش ۋە يارىيى :

لەپاستىدا ئەم پۆژگارەماندا جۆرەكانى يارىيى ۋەرزىش ھىندە زۆر بۇون،
زەھمەتە ناۋى ھەمۇويان بېيتىرئ، بەتايىبەتەش، كە زۆرىيە گەلو كۆمەلگايەكان
زۆر يارىيى ۋەرزىشى تايىبەت بەخۇيانىان ھەيەو، بەردەوامىش ئە گۆپان ۋە
زىادبۇوندان، بەلام دەتوانن ئاماژەيەكى خىرا بە سەرەككەيەكانىان بىكەين:

۱- سوارچاكىي، كە جاران بە ئەسپ ۋە حۈشتر ۋە ئىستەر بۇو، ئىستە بە سەيارە ۋە
ماتۆر ۋە پايىسكل ۋە ئەمۇ... ھتە.

۲- مەلەۋانىي .

۳- پاكردن ۋە بازدان .

۴- زۆرانبازيى (مصارعة).

۵- شەرە مست (ملاكمة).

۶- شەرە شمشير.

۷- تىراندازىي.

۸- گورىس پىچىكىنە.

۹- خلىسكان لەسەر بەفر.

۱۰- يارىيەكانى تۆپ: تۆپى پى، بالە، باسكە، بلىارد، تىنس..

۱۱- جومناستىك .

۱۲- يارىيە جەنگىيەكان: جۆدۆ، كاراتە، كۆنفۇ، كىك بۆكسىنگ...

۱۳- شتى قورس ھەلپەنن (رفع الأثقال).

۱۴- ئەشجوانىي (كمال الأجسام).

۱۵- يارىيەكانى ھزر: شەتەرەنج، دامە، دۆمىنە، قومار، تاوئە..

۱۶- يارىيى كىردن بە ئاژەل و پەرەورەكان: ەك: ورج، مەيمون، فىل، شىر، پلنگ، دۆلفىن، شەر، كەلەباب، شەرە سەگ، شەرە بەران، شەرە گا، شەرە كەو...

۱۷- يارىيە كۆمپيوتەرىيەكان .

۱۸- يارىيە جادووييەكان (الألعاب السحرية) و نىمچە جادووييەكان.

باسى دووھەم: ھوكمى ۋەرزىش و يارىيى بەگشتىي:

يىنا لەسەر ئەر بىنەماشەرىيەي، كە زانايانى ئىسلام لەسەرى پىككەوتونو، چەند جارىيەكانى نامازەمان پىكرد، كە دەلى: (بناغە لە ھەئس و كەوتەكاندا پەوايى و دەست كراوھىيە) (الأصل في المعاملات الأباحت والعفو)، دەلىين: ۋەرزىش و يارىيى بەگشتىي، لە بابەتى عادەت و ھەئس و كەوتن، بۆيە ئەسل تىياندە پەوايى و دەستكراوھىيە، مەگەر شىك لەگەل دەقىكى پوون و بى چەندو چوونى قورئان و سوننەتدا تىك بگىرى، بۆ نمونە:

يارىيى ۋەرزىشك، كە ئەگەرى زۆرى ھەبى بىتتە مايەي تىداچوونى مرؤف، يان سەقەت بوونى، يارىيە جادووييەكانو، يارى قومارو يانسىب...

ئىنجا وپراي ئەم بىنەما شەرىيەي خىستمانەپروو، چەندان دەقى قورئان و سوننەتىش بەپوونى و پاشكاويى پەوايى يارىيى ۋەرزىش دەگىيەن، جا ئىمە ھەوللەدەين ژمارەيەك لەو دەقائەي قورئان و سوننەت بە نمونە يىتپىنەو، ھەم ەك بەئگىيەك لەسەر پەوايى ۋەرزىش و يارىيى بەگشتىي و، ھەم بۆزىياتر بەرچاو پوونىرونمەشان لەبارەي ھوكمى تايبەتى ھەندىك لە جۆرەكانى ۋەرزىش و يارىيى:

۱- ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ

اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ...﴾ (الأنفال)، واتە: نەوەندەي دەتوانن لە ھىز بۆيان

نامادە بکەن، ھەروەھا لە ئەسپانی مەشق پێکراو و نامادە، کە دوژمنی خوا و دوژمنی خۆتانی پێی بترسێن...

٢- ﴿قَالُوا يَتَّخِذَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَنصِحُونَ﴾ (١١) ﴿أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا

يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَنَحْفَظُون﴾ (١٢) یوسف ﷺ، واتە: گوتیان ئەو بابی خۆمان!

بۆچی سەبارەت بە یوسف لیتمان دانیانی، ھەرچەندە زۆریش بۆی دڵسۆزین؟ بەیانی لەگەڵمانی بنێرە خۆشگوزەری و یاریی بکات، ئێمەش بێگومان پارێزەری...

٣- ﴿أَعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ

وَالْأَوَّلَادِ كَشَلِّ غَيْثٍ أَجْعَبَ الْكُفَّارَ نَبَأَهُ ثُمَّ يَسْجُ فَنَرَاهُمْ صَفَرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَمًا...﴾ (١٣) الخدیج ﷺ، واتە: بزانی، کە ژیاڵی دنیا -لەپووە ماددیە کەمیو- تەنیا

یاری و خافلان و جوانیی و، لەنیو خۆتاندا شانازی بەسەریکداکردن و خۆیەسەریە کدا ھەلکێشانە لە سامان و منداڵاندا، وەك بارانیك، کە پووەکەمێ، جوتیاران سەرسام دەکات، پاشان پێدەگات و وشک ھەلدێ و دەبیینی زەرد ھەلگەراو، دواپیش دەبییتە پووش و پەلاش...

٤- ((...)) فَإِنْ لِمَسْدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنْ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنْ لِرُؤُوكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنْ لِرُؤُوكَ عَلَيْكَ حَقًّا ((متفق عليه من عبدالله بن عمرو بن العاص، واتە: چونکە بێگومان جەستەت مافی لەسەرتە، چاوت مافی لەسەرتە، میوانت مافی لەسەرتە، ھاوسەریشت مافی لەسەرتە.

٥- ((المؤمن القوي، خير وأحبُّ إلى الله من المؤمن الضَّعيف، وفي كل خير)) رواه مسلم، واتە: بپواداری بەھێز چاکتر و لەلای خوا خۆشەویستترە لە بپواداری بێھێز، ھەردووکیان ھەرباشن.

٨- ((مرَّ رسولُ اللَّهِ ﷺ على نفرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ، فقال: إرموا بني إسماعيل فإن أباكم كان رامياً، إرمُوا وأنا مع بني فلانٍ - لأحد الفريقين - فأمسكوا أيديهم، فقال: ما لكم لا ترمون؟! قالوا: وكيف نَرْمِي وأنت معهم! قال: إرمُوا

وَأَنَا مَعَكُمْ كَلِكُمْ)) رواه أحمد والبخاري، واته: پئغه مبهري خوا ﷺ به لای چەند کەسێک له - تیره-ی - ئەسڵەمدا ڕەتبوو تیراندازییان دەکرد، فەرمووی: بەهۆی ئەو وەچەى ئیسماعیل! بایبشتان تیرهاوێژ بوو، بەهۆی نو منیش لەگەڵ فلان دەستەم - بە یەکیەک ئە دوو دەستەکانى فەرموو-، ئەوانى دیکەش دەستیان گرتەو، فەرمووی: ئەو بۆچی ناهاوێن؟! گوتیان: جاچۆن باوێن، کە تۆ لەگەڵ ئەوان بێ! ئنجا فەرمووی: بەهۆی نو منیش لەگەڵ هەردوو ک لاتانم.

۹- ((عن أنس رضي الله عنه قال: كان للنبي ﷺ ناقةٌ تُسَمَّى الْعَضْبَاءَ، لَا تُسَبِّقُ - قَالَ حُمَيْدٌ: أَوَّلًا تَكَادُ تُسَبِّقُ-، فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ فَسَبَقَهَا، فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، حَتَّى عَرَفَهُ: فَقَالَ ﷺ: حَقَّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْتَفَعَ شَيْءٌ فِي الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ)) رواه البخاري والنسائي، واته: پئغه مبهري خوا ﷺ حوشتريکی هەبوو (عەضبە) ی پێ دەگوترا، پێشی ئێ ئەدەستێنرا - حومەید گوتوویەتی: یان نزیک بوو پێشی ئێ ئەستێنری - جارێک ئەعرابیەک بە سواری حوشتريکی چوار پێنج سائە هات و پێشی کەوتەو، مسولمانانیش زۆریان پێناخۆش بوو، هەتا هەستی پێکرد، ئەوجار ﷺ فەرمووی: خوا لەسەر خۆی پێویست کردو، کە هیچ شتیکی دنیا بەرز نەبێتەو مەگەر نزمی بکاتەو!

۱۰- ((عن أبي هريرة رضي الله عنه: يَبْنِي الْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ بِحِرَابِهِمْ دَخَلَ عُمَرُ فَأَهْوَى إِلَى الْحَصَى فَحَصَبَهُمْ بِهَا، فَقَالَ ﷺ: دَعَهُمْ يَا عُمَرُ!)) متفق عليه، واته: لە کاتی کدا، کە حەبەشەییەکان لە لای پئغه مبهري خوا ﷺ بە نێزەکانیان یارییان دەکرد، عومەر هات و داها تەو دەنکە چەوان، کە پێیاندا بدات، ئەمۆش ﷺ فەرمووی: عومەر وازیان لێبێنە!

۱۱- ((مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقَوْمٍ يَرْبَعُونَ حَجْرًا لَهُمْ، فَقَالَ: مَا هَذَا الْحَجَرُ؟! قَالُوا: هَذَا حَجَرُ الْأَشِدَّاءِ، فَقَالَ لَهُمْ: أَلَا أَقُولُ لَكُمْ مَا هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ؟ قَالُوا: بَلَى، قَالَ: الَّذِي يَمْتَلِي غَضَبًا ثُمَّ يَصْبِرُ)) رواه مالك، واته: پئغه مبهري خوا ﷺ به لای کۆمەڵێکدا ڕەتبوو، کە بەردیکیان بلند دەکرد، فەرمووی: ئەم بەردە چی یە؟!))

گوتیان: ئەو بەردی پالەوانانە! ئەویش پێی فەرموون: ئایا شتێکتان پێی بلێم لەو قورستربێ؟ گوتیان: بێ، فەرمووی: ئەوکەسە، کە پێ دەبێ لە توورەیی و ئارامیش دەگرت- واتە: ئەوکەسە پالەوانتر و بەهێزتر لە بلندکەری ئەوەردە-.

۱۲- ((عن سعید بن جبیر رحمه الله: أن رسول الله ﷺ كان بالبطحاء، فأتى عليه رُكَّاةُ بن يزيد ومعه قطعٌ من الغنم فقال له: يا أحمد! هل لك أن تُصارعني؟ فقال: ما تُسَبِّقُنِي^(۱)؟! قال: شاةٌ من غنمي، فصارعه فصرعه النبي ﷺ، فأخذ شاةً من غنمه، قال رُكَّاة: هل لك في العود؟ قال: ما تُسَبِّقُنِي؟! قال: أخرى، ذكر ذلك مراراً وفي كل مرة كان رسول الله ﷺ يصْرعه، فقال رُكَّاة: يا أحمد! والله ما وضعَ أحدٌ جَنبي إلى الأرض، وما أنت بالذي تُصْرَعُنِي، فأسلم رُكَّاة، فَرَدَّ عليه رسول الله ﷺ غَنَمَهُ)) رواه أبو داود وأحمد، واته: جاریکیان پێغه مەبەر ﷺ لە - دەشتی - بەطحا = بوو، پوکانهی کۆری یەزید بە پانه مەپێکەو = بەلایدا ڕەتبوو، پێی گوت: هۆ موحمەد! زۆرانبا زیم لەگەڵ ناکە؟ ئەویش فەرمووی: جا ئەگەر لێم بەردیەو، چیم دەدەیه؟ گوتی: مەپێک لە پانه کەم! ئیدی زۆرانی لەگەڵ کردو، پێغه مەبەر ﷺ خستی و مەپێکی لە پانه کەمی وەرگرت، پوکانه پێی گوت: دووبارە ی ناکەیهو؟ ئەویش فەرمووی: چیم دەدەیه؟ گوتی: مەپێکی دیکە، ئیدی چەند جارێک ئەو داوایە کردو هەموو جارێکیش پێغه مەبەر ﷺ خوا ﷻ دەپەست! ئنجا پوکانه گوتی: ئەو موحمەد! بەخوا هیچکەس پەشتی لە زەوی نەداوم، تۆش بەهێزی خۆت نیە دەمخە! ئیدی پوکانه موسلمان بوو، پێغه مەبەر ﷺ خواش ﷻ مەپێکانی دایەو.

دیارە ڕەوایی وەرزش و یاریی لەبەر روشنائی ئەم نایەت و فەرماشتانەدا، وەک ڕۆژی ڕوون دیارە، بگرە جاری وایە هەندیک لە جۆرەکانیان سنووری ڕەوایی

(۱) السَّبْقُ: ما يتراهن عليه المتسابقون، سَبَقَ: أَخَذَ السَّبْقَ.. (المعجم الوسيط)، ص ٤١٤-٤١٥.

هەڵدەبۆیژن و دەچنە ئاستی ڤەرزو سوننەتیشەو، ئەویش لە کاتی کدا جیبەجێ کردنی ڤەرزیک، یان سوننەتیک بەکی لەسەریان دەکەوی.

ئێستاش بابچینە سەر باسی سییەم، تاکو حوکمی ھەرکام لە جۆرەکانی وەرزش و یارییمان باشتەر بۆ پوون بیتەو:

باسی سییەم: حوکمی جۆرەکانی وەرزش و یاریی؛

خوێنەری بەپێژ!

ئێمە بۆ ئاسانکاریی خستەنەپرووی ھەلئۆستی شەرع - بەپای بەندە - لە بەرانبەر جۆرەکانی یاری و وەرزشدا، پۆلێمان کردوون بۆ ھەشت جۆر، بەم شێوەیەى خواری:

جۆری یەكەم : ئەوانەى،كە لە پۆژگارى پێغەمبەردا کراون و پەخنەى لى نەگرتوون : وهك :

۱- (سوارچاکیی)، کە پێغەمبەر ﷺ بۆ خۆی بەشداریی تیدا کردووە وەك ئەدەقی ژمارە (۹) دا ھاتووە.

۲- (پاکردن)، کە ئەمەیش پێغەمبەر ﷺ لە گەڵ عاتیشەى ھاوسەریدا کردوویەتى، وەك ئەدەقی ژمارە (۷) دا ھاتووە.

۳- (تیراندازیی)، کە پێغەمبەر ﷺ مسوڵمانانی بۆ ھاندان، وەك ئەدەقی ژمارە (۸) دا ھاتووە، بەئێكو جارى وایە مەشکردن لەسەر تیراندازیی سوننەت و، بگەرە ڤەرزیش دەبێ، چونکە (عقبە بن عامر) -خوایى پازى بى- دەئێ گویم لە پێغەمبەرى خوای ﷺ، بوو لەسەر مینبەر دەیفەرموو: ((وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ أَلَّا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِيَّ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِيَّ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِيَّ)) رواه مسلم، کواتە: پێغەمبەر ﷺ ئەو ھێز نامادەکردنەى، کە خوا- عزو جل- لە نایەتى ژمارە (۶۰) ی (الأنفال) دا ڤەرمانی پێدەکات بە

(تێاندازی) تەفسیر کردووە، کە دیارە ئەویش بەکارهێنانی سەرچەم چەکە قورس و سووکەکان دەگرێتەووە دیارە بەیخ مەشق و راھێنانیش، بەکارهێنانی چەکە نامانجی خۆی ناپێکی، ناشکراشە، کە هەرشتێک فەرزێک پەکی لەسەر بکەوێ، ئەویش فەرز دەبێ، وەک بنچینەی شەریعی دەئێ: (ما لا یتم الواجب إلاّ به فهو واجب).

۴- (زۆرانبازی)، کە ئەمەیش لە پۆژگاری پیغمبەردا ﷺ زۆربووە و خۆشی لە گەڵ (رکانه بن یزید) دا زۆرانی گرتووە، وەک لە دەقی ژمارە (۱۲) هاتووە.

۵- (شەرە نێزە) ئەمەیش لە پۆژگاری پیغمبەردا ﷺ بووە، وەک لە دەقی ژمارە (۱۰) دا هاتووە، دیارە شەرە شمشیریش لە گەڵ شەرە نێزەدا یەکن.

۶- (شتی قورس هەلەپنان)، کە ئەمەیش وەک لە دەقی ژمارە (۱۱) دا هاتووە پیغمبەری خوا ﷺ دانی پێدا هێناوە لە کاتی کدا، کە لە بەرچاوی ئەنجامدراوە، بەلام خەڵکە کەشی هاندراوە بۆ بەهێز کردنی لایەنی مەعنەویی و ئەخلاقی.

۷- (مەلەوانیی) ئەمەیش پیغمبەری خوا ﷺ لە ریزی ئەو یاریی و وەرزشانەی حیساب کردووە، کە پەسنو باشن و پاداشتیان لە بەرامبەردا هەیە، وەک لە دەقی ژمارە (۶) دا هاتووە^(۱).

جوۆری دووهم: ئەوانەی کە سروشتیکی جەنگاوەرانەیان هەیە و چەمکی هیژ نامادەکردن دەیانگرتەووە : وەک :

۱- (شەرە مست (ملاکە)).

۲- جۆدۆ .

۳- (کاراتە) .

(۱) الشوکانی لە (تیل الأوطار) داو لە ژێر ناوونیشان (أبواب السبق والرמי) دا ژمارە یەکێ زۆر دەقی سوننەتی هێناون لەو یارەو، برۆانە ج، ۸، ص ۸۱-۹۸.

٤- (کۆنفۆ) .

٥- (کىک بۆکسىنگ) .

ئەمچۆرە يارىی و وەرزشانە، ھەرچەندە ئە دەقەکانى سوننەتدا ناویان نەھاتو ئە سۆنگەى ئەووە، کە ئە پۆژگارو کۆمەلگای پێغەمبەردا نەبوون، بەلام بێگومان چەمكى: ﴿وَأَعِذُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ (الأنفال)، چەمكى: ((المؤمن القوي خير وأحب الى الله من المؤمن الضعيف))، کەلە دەقى ژمارە (٥) دا ھاتو، دەیگرئەو.

ئەوئەندە ھەمە پێویستە ئەوچۆرە يارىی و وەرزشانەدا، وریایى ھەبێ و پارێژ ئەو بکری، ببنە مایەى تێداچون، یان سەقەت بوونی بابای وەرزشوان و يارى چى، چونکە ئەوکاتە بەئەندازەى ھەبوونی مەترسیی، ئەو چۆرە يارىی و وەرزشانە ھوکیان ئە پەواى یەو بەرەو ناپەسندی و قەدەغەیی دەچى، بە زۆر بەلگان، بۆ نموونە:

أ- ﴿... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ (النساء)، واتە: ...

خۆتان مەکوژن، بێگومان خوا لەگەڵتان میھرەبانە.

ب- ((لا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ، وَمَنْ ضَارَّ، ضَارَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ شَاقَّ، شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ)) رواه الحاكم عن أبي سعيد الخدري وقال هذا حديث الصحيح الأسناد على شرط الشيخين، واتە: دەستپێشخەریبون ئە زیانگەیانندانو ئە بەرانبەر زیاندا، زیان بە خەلك گەیاندن دروست نیە، ھەركەسێ خەلكى تووشى زیان بكات، خوا زیانى لێدەداتو، ھەركەسێك خەلك تووشى ناپەختیى بكات، خوا ناپەختى دەكات.

چۆرى سییەم: ئەوانەى، کە ئە شیوہى ئەو يارىی و وەرزشانەدان، کە ئە

سوننەتدا باسکراون، وەك ۋ

۱- (گوريس پچرکینە).

۲- (خلیسکان لەسەر بەفر).

۳- (جومناستیک).

۴- (لەشجوانیی).

ئەوئەندە ھەيە بۆ جومناستیکو لەشجوانیی -وەك ھەر یاریی و وەرزشییكى دیکە- پتویستە رەچاوی داپۆشینى غەپرەت بکری، دواپیش باسی سنووری غەپرەتى پیاو ئافرەت دەکەین.

جۆرى جوارەم: یارییەکانى تۆپ بە ھەموو جۆرەکانییەو :

یارییەکانى تۆپ (ألعاب الكرة) لەم رۆژگارەدا زۆر جۆرن، بۆ نمونە:

۱- (تۆپی پی).

۲- (بالە).

۳- (باسکە).

۴- (بلیارد).

۵- (تینس).

ئەم یارییانەش لەخودی خۆیاندا، ھیچ ناشرەعییەکیان تێدانە، بەلام گرنگ ئەوئەیە لەلایەکی دیکەو ناشرەعیان ناوێتە ئەبى، وەك:

زۆر پتو ھەرگەرم بوونیان و ئەركى شەریی لەسەرچواندنیان و، دەمارگێری ھەبوون بۆتیپك، یان ولاتیك و بنیاتنانى دۆستایەتى و دۆژمنایەتى لەسەری!

جۆرى پێنجەم: یارییە ھەرییەکان بە ھەموو جۆرەکانیانەو، وەك :

۱- (شەتەرەنج).

۲- (دامە).

۳- (دۆمینه).

۴- (پرسیارو وه لām).

۵- (تاو له).

۶- (قومار).

۷- (یانسیب).

زانایان له باره ی ئهم جوړه یارییانوه به گشتیی، مشت و مریان ههیه، به لām من بینا له سهر نهسلئ: (بناغه له ههلس و کموته کاندایه واییه) و نه بوونی هیچ ده قیئکی قورئان و سوننهت له سهر قه ده غه بوونی ئهو شتانه، وهك (ابن کثیر) له باره ی ئهو ده قانه وه، كه ده باره ی شه تره نج هاتوون، گو توویه تی: (والأحاديث المروية فيه لا يصح منها شيء^(۱))، پێم وایه، كه (شه تره نج) و (دامه) و (دۆمینه) و هاوویننه کانیان مادام له سهر پاره و شت نه بن، رهوان، یان ئه و په پری ناپه سند (مکروه) ن، دیار به مەدرجێك ئه ركه شه رعییه کانیان له سهر نه چوینرین. زانایان هه موویان له سهر ره وایسی (پرسیارو وه لām) پێککه و توون، زۆریه یان تاو له (تَرْد)، نه گهر له سهر شتیش نه بی، هه ر به هه رام ده زانن، چونکه پێغه مبه ر ﷺ فەرموویه تی: ((مَنْ لَعِبَ بِالنَّارِ دُشِرَ فَكُنَّا صَبَغَ يَدِهِ فِي لَحْمِ الْخَنزِيرِ وَدَمِهِ)) رواه مسلم، واته: هه ركه سیك یاری به تاو له بکات، وهك ئه وه وایه ده ستی خستبیته ئیو گزشت و خوینی به رازه وه^(۲).

هه رچه نده واییده چی هه رام بوونه کی تایبته بی به حاله تی که وه، كه له سهر پاره و شت بکری. (قومار) و (یانسیب) یش هه موو لایهك له سهر قه ده غه بوونیان به کده نگن، چونکه:

أ- خوای کار به جی فەرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ المائدة ﴿۵﴾، واته: نه ی

(۱) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۸، ص ۱۰۰.

(۲) پروانه: (نیل الاوطار)، ج ۸، ص ۹۹.

ئەوانەي بروتان هێناو! بێگومان مەي و قومارو سەنەمەکان و يانسیب پيسن
لە کردەوێ شەيطانن، دەجا لێيان دووربکەونەو بەلکو سەرفرازبن.

بۆيەش وشەي (الأنصاب) م بە سەنەمەکان و (الأزلام) م بە يانسیب
لێکداوەتەو، چونکە (ابن کثير) ئە (ابن عباس و مجاهد و عطاء و سعيد بن
جُبَيْر و حسن البصري) يەو هێناو يەتي، کە گوتويانە: (الأنصاب: هي حجارة
كانوا يذبحون قربانهم عندها، والأزلام: هي قِداحٌ كانوا يَسْتَقْسِمُونَ بها)^(۱)،
واتە: (الأنصاب) چەند بەردێک بوون، کە قوربانييەکانيان لەلا سەردەبێن،
(الأزلام) چەند تیريکی بێ نووک و پەر بوون بۆ يانسیب بە کاریان دێتان.

دپارە (أنصاب) کۆي (نَصَب) ه کە بەمانای بت و سەنەمداو، (أزلام) يش کۆي
(زَلَمَ) ه و (قِداح) يش کۆي (قَذَح) ه، کە بەمانای تیری بێ نووک و پەر دێ.

ب- پێغەمبەريش ﷺ فەرموويەتي: ((إِنَّ رِجَالاً يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ الْغَيْرِ بِغَيْرِ حَقٍّ،
فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)) رواه البخاري، واتە: پیاوانێک هەن، کە بەناھەق مالاو
سامانی خەلکی لurf دەکەن، ئەوانە پۆژی قیامەتی سزایان ناگرە.

جوۆری شەشەم: یارییە گۆمپیوتەرییەکان :

ئەمانیش، کە زیاتر مندالو هەرزەکارەکان بە کاریان دێن، ئەگەر لە خودی
خۆیاندا شتی خراپ و قەدەغەیان تێدانهێن، قەدەغەن، بەمەرجێک زێدەپۆییان
تێدانهکری و ئەرکە شەرعییەکانیان بۆ نەچوێنری - بۆ کەسانی بائغ -.

جوۆری حەوتەم: یاریی گردن بە ئازەل و پەرەورو ژياندارانی دیکە :

لەم پۆژگارەدا گەلێک جوۆرە ئازەل و درێدەو پەرەوەر بۆ یاریی پێکردن و کات پێ
بەسەربدن بە کاردەهێنری، کە سەرژمی کردنیان زەحمەتە، بۆ نمرونە:

(۱) پروانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن کثير)، ص. ۳۹۸.

نەسپ، گا، فیل، ورج، مەیمون، شیر، پلنگ، دۆلفین، سەگو تاژی،
کەلەشیر، باز، کەو، بولبول، کۆتر...

جا ئیتمە بۆ تیشك خستنه سەر ھوكمی یاریی کردنو، خافلان بەو ژياندارانەو
پاستو چەوتی ئەو مامەلە جۆراوجۆرانەى، کە لەگەڵیان دەکرێن، بێو بۆچوونی
خۆمان - کە دیارە لە دەقەکانی قورئان و سوننەت و، پاشان قسەو لێکدانەوہی
زانایان و وردبوونەوہو پامانی خۆمانەوہ ھاتوہ - دەخەینە روو:

أ- پاگرتنی ئاژەل و پەرەور شتیکی پەوايە، چونکە خوا ھەرچی لەبەونەوہردایە بۆ
مرۆفی دروستکردوہ، وەك ھەرموویەتی: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ...﴾ (الجماعۃ)، واتە: ھەرچی لەئاسمانەکان و لە زەویدایە
(خوا) ھەمووی بۆتان مەیسەرکردوہ...

پاشان ئاژەل و پەرەور بەگشتی، بەشیکن لە جوانیی (زینە)، ئەو
جوانییەى، کە خوا نەکووێی کردوہ لە کەسیک، کە بلێ: قەدەغەو ھەرپامە، وەك
ھەرموویەتی: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...﴾
(الأعراف)

(النَّوْءِ) لەویارەوہ گوتوویەتی^(۱):

(اتَّخَذَ الْحَمَامُ لِلْفَرْخِ وَالْبَيْضِ وَالْأُنْسِ، أَوْ حَمَلَ الْكُتْبِ، جَانِزًا بِلَا كِرَاهَةٍ، وَأَمَّا
اللَّعِبُ بِهَا لِلتَّطْيِيرِ فَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَكْرُوهٌ، فَإِنْ انْضَمَّ إِلَيْهِ قِمَارٌ وَغَوَّهَ رُدَّتْ
الشَّهَادَةُ)، واتە: کۆتر پاگرتن بەمەبەستی بەچکەو ھێلکەو بۆ دلخۆشیی، یان
نامە پێداناردن، دروستەو ھیچ ناپەسندیی تێدانێ، بەلام یاریی پێکردنی بۆ
فالتگرتنەوہ، ئەوہ پای پاست ئەوہیە، کە ناپەسندەو، ئەگەر قومار و وێنەى

(۱) پروانە: (عون المعبود شرح سنن أبي داود)، ج ۱۳، ص ۱۹۴.

ویشی بچیتە پال، ئەمە شایەدی رەتدەکاتمە (واتە: خاوەنەکە ی پێی فاسیق دەبێ).

وشە (تطیر)م بۆیە بە (فالگرتنە) لیکداوە ئەمە چونکە لە (طیرە)وە هاتووە ئەمەیش بە (الْقَالَ الرَّدِيءُ يُتَشَاءُ بِهِ)^(۱) ماناکراوە، واتە: فالگرتنەمە ی خراب، کە مایە ی رەشبینی بێ.

ب- هەروەها راگرتنی ناژەل و پەرەور بە گشتیی، بۆیاری پێکردن و خۆ پێو خاڤلان، وەك ئەوانە ی، کە مەشق بە ئەسپ و فیل و دولقین و ورج و مەیمون و... هتد دەکەن، دیسان دروستە، بە مەرجێک ئەزیزەتدانیانی تێدا نەبێ، دەشگۆجێ و پێای هەردووکی نایەتی ژمارە (۱۳) ی (الجایة) و (۳۲) ی (الأعراف)، کە پێشتر هینامان، ئەم فەرموودەیەش بە بەلگە بەیتریتەو:

(عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ لِيُخَالِطُنَا حَتَّى يَقُولَ لَأَخْ لِي صَغِيرٌ: يَا أَبَا عَمْرٍ! مَا فَعَلَ النُّعَيْرُ؟!) رواه البخاري، واتە: پێغمەبەر ﷺ تێکەلتی دەکردین، هەتا بە براوەکی بچووکمی دەفەرموو: ئەی ئەبو عومەر! نوغەیر چی لیتات؟!)

دیارە (أبوعمیر) کورپکی گچکە بووە و بەچکە چۆلەکە^(۲)، یان بولبولیکی هەبووە و دوا یی لێی مردار بووە، وەك ئەریوایەتی دیکەدا هاتو، ئیدی پێغمەبەریش ﷺ بەبۆنەیمە ناوا دواندوویەتی و (مُلاطِفَة) ی کردو.

ج- بەلام ئەمە ی، کە دروست نیە لە مامەلەکردن لە گەل ناژەل و پەرەورو ژیانداندا بە گشتیی و بەلای کەمەو، ئەگەر قەدەغەش نەبێ، ناپەسند (مکروه)ە، بریتییە لە پێکەو بە شەردانیان و بەنیشانەدا کردنیان، وەك ئەم دەقانی سوننەتدا بە ناشکرا دیارە:

(۲) (المعجم الوسيط)، ص. ۵۷۰

(۱) هەمان سەرچاوە، ص ۹۳۶، کە گوتوویەتی: (النُّعْرُ: فَرْخُ الْعَصْفَرِ وَ فَرْخُ الْبَلْبَلِ.. وَالنُّعَيْرُ تَصْغِيرُ النُّعْرِ).

* ((عن سعید بن جبیر قال: مرَّ ابن عمر بفتیان من قُریشٍ قد نَصَبوا طيراً وهم يرمونه وقد جعلوا لصاحب الطير كلَّ خاطئةٍ من نَبْلهم: فلما رأوا ابن عمر تفرَّقوا، فقال ابن عمر: من فعل هذا؟! لعن الله من فعل هذا، ان رسول الله ﷺ لعن من اتخذ شيئاً فيه الروح غرضاً)) متفق عليه.

واته: عہدوللای کوری عومہر - خوا لییان رازی بی- بہلای چند گہنجیکی قورہیشیدا رہتبوو، کہ بالئدہیہکیان کردبوو بہنیشانہ، لہبرانبہر نہوہدا، کہ ہدر تہرک نیشانہی نہپیکا بیدہنہ کابرای خاوہن بالئدہ، جا کاتیک عہدوللای کوری عومہریان بینی، بلاوبوون، عہدوللای گوتی: کی نہمہی کردوہ؟ نہفرینی خوا لہوکہسہبی کہ نہمہی کردوہ، پیگومان پیغہمہری خوا ﷺ نہفرینی لہ ہدر کہسیک کردوہ، کہشتیکی ژیاندار دہکاتہ نیشانہ.

* ((عن ابن عباس رضی اللہ عنہما: نہی رسول اللہ ﷺ عن التحریش بین البہائم)) رواہ الترمذی، واتہ: پیغہمہری خوا ﷺ قہدہغہی کردوہ، کہ ژیانداران تیکہربدرین و پیکہوہ بہشہربدرین.

■ ((دخلت امرأة النار في هرة ربطتها فلم تطعمها ولم تدعها تأكل من خشاش الأرض))، متفق عليه، واتہ: نافرہتیک بہہوی پشیلہیہکہوہ چوہ ناگرہوہ، حدہسی کردبوو خواردنی نہدایہو، نہشیہشت لہ زیندہوہری زہوی بھوات. وشہی (خشاش)، کہبہسہرو بڑو ژیر خوینراوہتموہو کوی (خشاش)، یان (خشاش)یہ، بہمانای زیندہوہری زہوی (حشرات الأرض) دی^(۱).

■ ((مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ)) متفق عليه، واتہ: ہدرکہسیک بہزہی نہنوین، بہزہی لہگہل نانوینری - واتہ لہلایہن خوی میہرہبانہوہ -.

جۆرى ھەشتەم : يارىيە جادوويىەكان

ھەموو ئەمۇ يارىيانەي، كە پەيوەستىن بە جادوو (سِخَر) ھو، بىئ سىئ و دوو قەدەغەن، چونكە جادووگەرىي يەككىكە لە ھەموت گوناھە زلە فەوتىتەنرەكان، ۋەك لە فەرمایشى پىتەمبەردا ﷺ ھاتو: ((إِجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ: الْأَشْرَاقَ بِاللَّهِ... وَالسَّحَر...)) متفق عليه، واتە: خۇتان لە ھەموت گوناھە فەوتىتەنرەكان دوور بگرن: ھاربەش بۇ خوادانان... ۋە جادووكردن..

بەپىي روالەتى قورئانیش، باباي جادووگەرو ئەوكەسەش، كە جادوو - بە كرده ۋە - فېردەبى، كافرن، ۋەك خوا - عَزَّ وَجَلَّ - فەرمويەتى: ﴿...وَلَكِنَّ السَّاطِطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَزُوتَ وَمَرْوَتْ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ...﴾ (البقرة ۱۰۲) واتە: ... بەلكو شەيطانەكان كافىرون: خەلكيان فېرى جادوو دەكردو

فېرى ئەوەيان دەكردن، كە دابەزىترا بوو ھەر دوو فرىشتەكان لە بابل، كە ھارپوت و مارپوت بوون، ھىچ كەسشىيان فېرنەدەكرد، ھەتا پىيان نەگوتبايە ئىمە مايەى تاقىكرانەوەين، جا خۇت كافرمەكە - بەھزى فېر بوونى جادوو ھە - .

ئەمۇ يارىيانەش، كە ۋەك جادوو دەچن و بەتەر دەستىي (خِفَّةُ الْيَدِ) نەنجام دەدرىن، مەگەر بۇ ئامانجى خراب بەكاربەيتىنرېن، ۋەك جادوو رابىنوتىنرېن، نەگەرنا قەدەغەنن: بەلام واپىتدەچى لەبەر ۋەك جادوو چوونيان ئاپەسندىن.

لە كۇتايى يارىي و ۋەرزىشىدا ، بەپىيۈستى دەزانم بەگورتى دوو مەسەلە بىخەمە

رۈو:

یەكەم: ئافرەت و وەرزش و یاری :

لە هەموو ئەو یاری و وەرزشانەدا، کە باسکران نێرومی وەك یەكن، مەگەر بە بەلگەیەکی پوون و راشکاوی قورئان، یان سوننەت شتیك تایبەت کرابێ بە یەکیکیانەوه.

بەلام ییگومان عەقل و سروشت و عورف دەخوازن، کە هەرگام لە پیاوان و ئافەرەتان ئەو جۆرە یاری و وەرزشانە هەلبژێرن، کە لەگەڵ سروشت و پێکھاتەیاندا دەگونجێن.

پاشان پێویستە لە یاری و وەرزشکردنی ئافەرەتاندا، دوو مەرجی دیکەش ڕەچاو بکریین:

أ- داپۆشیینی عەوپەت: کە وەك پێشتریش باسمان کرد عەوپەتی ئافەرەت لە بەرانبەر پیاواندا تێکڕای جەستەییەتی، جگە لە دەم و چاو و هەردوو دەستی، هەتا مەچەکی.

ب- تێکەڵ نەبوون لەگەڵ پیاوان: چونکە ییگومان ئافەرەتان هەرچەندە پۆشتەش بن، بەلام لەکاتی ئەنجامدانی یاری و وەرزشدا، دەبنە مایەی سەرنج ڕاکێشان و جوولاندنی هەست و غەریزەی پیاوان، هەربۆیەش پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەردوو ک جاری پێشبەرکەکردنی لەگەڵ عانیشەیی هاوسەریدا - خوا لێی ڕازی بێ - بە خەڵکەکی فەرموو: پێشبەکەون (تَقَدَّمُوا) وەك پێشتر فەرماشتە کەمان هێنا.

بەلام پێویستە بگوترێ: کە ئەو جۆرە یارییانە ئافەرەتان زۆرچو جۆریان تێدا ناکەن و، نابە مایەی بەرجەستەبوونی ئەندامەکانیان لەبەرچاوی پیاوان، بۆ

نەمۆنە: پيشبەرکە فيکريي و زانستى يەکان، ئەوە ئيشکالي تيدانيە، کە هەردوو
رەگەز بە هاوبەشیی بيانکەن.

دوووەم: سنووری عەوڕەتی پیاو و ئافرەت :

پيشتر -لە بەشی پينجەمدا- بەدرتيي باسی عەوڕەتی ئافرەتمان کردو، ئيشر
دووبارەى ناکەينەو، بەلام بابزانی سنووری عەوڕەتی پیاو - واتە: ئەوەى، کە
پيويستە پیاو لە بەرانبەر پیاوان و ئافرەتاندا داييوشي- کوييەو چۆنە؟!

زانایان لەبارەى سنووری عەوڕەتی پیاو و، راجيايان هەيە:

(أحمد وأهل الظاهر وابن جرير ومالك في رواية والأصطخري الشافعي) دەلین:
عەوڕەتی پیاو بەس پيشرو پاش (القبل والدبر) يەتی، بەلام (أبوحنيفة و شافعي)
دەلین: ران (فَخَذَ) يش عەوڕەتە^(۱).

شایانی باسیشە لایەنگرانی رای یەكەم چەند شتيك بەبەلگە ديئەنەو، کە ئەم
فەرمايشتە يەکیکیانە، ئەگەر بەهێزترینيشيان نەبێ:

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله مُضْطَجِعاً في بيتي كاشفاً
عن فَخْذَيْهِ أَوْسَاقِيهِ فَاسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ فَأَذِنَ لَهُ وَهُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ، فَتَحَدَّثَ، ثُمَّ
اسْتَأْذَنَ عُمَرُ فَأَذِنَ لَهُ وَهُوَ كَذَلِكَ فَتَحَدَّثَ، ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عِثْمَانُ فَجَلَسَ وَسَوَّى ثِيَابَهُ...
فَلَمَّا خَرَجَ قَالَتْ عَائِشَةُ: دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَلَمْ تَهْتَشْ لَهُ وَلَمْ تُبَالِهِ، ثُمَّ دَخَلَ عُمَرُ فَلَمْ
تَهْتَشْ لَهُ وَلَمْ تُبَالِهِ، ثُمَّ دَخَلَ عِثْمَانُ فَجَلَسْتُ وَسَوَّيْتُ ثِيَابِي؟

فقال: ألا أستحي من رجلٍ تستحي منه الملائكة؟! وفي رواية: إنَّ عثمان رجل
حييٌّ وإني خَشِيتُ أَنْ أَذِنْتُ لَهُ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ أَنْ لَا يَبْلُغَ إِلَيَّ فِي حَاجَتِهِ)). رواه مسلم.

(۱) برواته: (أحكام اللعب والترفيه في الفقه الإسلامي)، نعمان عارف محمد.

واتە: عائیشە خوا لێی پازی بێ دەلی: پیغەمبەری خوا ﷺ لە ژۆره که مەدا پاکشابوو هەردوو ک پانی، یان هەردوو ک لاقی دەرخستبۆن، نیدی ئەبویە کەر داوای مۆلەتی کرد، ئەویش هەر بەو حالە ی خۆیەو مۆلەتی داو قسە ی کرد، پاشان عومەر مۆلەتی خواست و مۆلەتی ویشیدا، هەریەو حالە ییەو قسە ی کرد، ئنجە عوسمان مۆلەتی خواست ئەویش دانیشت و پۆشاکە کە ی خۆی چاک کرد... جاکا تێک پۆشیت، عائیشە پێی گوت: بۆچی ئەبویە کەر هات هیچ خۆت تێک نە داو گۆیت پێنە دا، پاشان، کە عومەر هات، هیچ خۆت تێک نە داو گۆیت پێنە دا، پاشان، کە عوسمان هات، دانیشتی و پۆشاکە کە ت چاک کرد؟!

ئەویش فەرمووی: نایا شەرم لە پیاویەک نە کەم، کە فریشتەکان شەرمی لێ دە کەن؟!

لە رێوایە تێکدا فەرمووی: عوسمان پیاویکی شەرم نە و ترسام، ئە گەر هەر بەو حالە تەو مۆلەتی بە دەم، نە تەوانی ئێشە کە ی خۆیم بۆ باس بکات.

هەروە ها لایە نگرانی پای دوو دە چەند شتێک بە بە لگە دێننەو، کە ئەم دە قە بە کێکیانە:

((عن علي رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال: لا تُبْرِزْ فَخْذَكَ وَلَا تَنْظُرَنَّ إِلَى فَخْذِ حَيٍّ وَلَا مَيِّتٍ)) رواه أبوداود وضعفه أبو حاتم، واتە: عەلی - خوا لێی پازی بێ- دەلی: پیغەمبەر ﷺ فەرمووی: پانت و دە دەرمە خەو تە ماشای پانی هیچ زیندوو و مردوو ی تێک مە کە.

هەروە ها (ترمذی) لە (زرعة بن مسلم بن جرهد الأسلمي عن جدّه جرهد) هەو هیناویە تی، کە پیغەمبەر ﷺ بە لای (جرهد) دا تیپە رپووە لە مزگوتدا، کە پانی بە دەروە بوو، ئەویش فەرموویە تی: (إِنَّ الْفَخْذَ عَوْرَةٌ): واتە: یێگومان پان عەو رپە تە.

مىنىش پىم وايە: پاي يەكەم لەپرووى بەلگەو بەھىزترە، بەلام ھى دووھم دوورىنى (إحتياط) زياترى تىدایە و لەکاتى تاسايشدا دوورىنى باشە، بەلام نەگەر تىگىراوى و پىتويستىش ھەبوو، دەرکەوتنى پان، دەرھەت و بواری تىدایە.

پوختەى مەبەستىش دەرپارەى وەرزش و^(۱) يارىى لەم چەند دىرەدا دەخەينەرۋو: ھەموو جۆرەکانى يارىى و وەرزش، جگە لەوانەى بەدەقچى پوون و پاشکاوى قورئان و سۈننەت قەدەغەکراون، پەوان، بەلام دەبى:

۱- لەسەر ھىسابى نەركە شەرىعیە تايىبەتى و گشتىيەكان (العينية والكفائية) نەبن.

۲- بەپۇشاك و ئەدەبى شەرىعیەو بەكرىن.

۳- زىدەپۇشان تىدا نەكرى و نەشكرىتە تامانچ و خوليا.

۱- پۇ نووسىنى نەم بەشە تاراددەيدەك سوودم لە: (الاسلام والفن) ى د. يوسف القرضاوي (فصل: فن اللعب، ص ۱۲۶-۱۳۳) و (أحكام اللعب والترقية في الفقه الاسلامي) ى نعمان عارف محمد، وەرگرتوھ.

بەشى ھەتەم

شايى و ھەلپەرىن و چەپلە لىدان و فیکە کیشان

خوینەرى بەرپىز!

ئەم بەشى ھەوتەمە لە دوو باسان پىكىدئ، كە ئەمە ناوونىشانە كانيانە:

باسى يەكەم: شايى و ھەلپەرىن.

باسى دووھەم: چەپلە ليدان و فيكەكيشان.

باسی یەكەم: شایى و هەڵپەرىن:

۱- پێناسەى شایى و هەڵپەرىن :

شایى و هەڵپەرىن، کە لەزمانى عەرەبیدا (رَقْص) و (زَفَن) ی پێدەگوترى، دیاردەیهکی جیهانییه و لەنێو سەرچەم گەلانی دنیا دا باوه، لە زمانى کوردیشدا هەركام لە وشەى: (شایى) و (هەڵپەرىن) بەکار دێن، ئەگەر بشارمانەوی بە کورتى پێناسەى شایى و هەڵپەرىن بکەین، دەتین:

(بریتیه لە جوولاندنی جەستە بەشیوەیهکی رێك و پێك و، بەپێى ئاوازی مۆسیقا، یان گۆرانییهکی تایبەت).

(المعجم الوسيط) لەبارەو هە گوتویهتى: (رَقْصٌ يَرْقُصُ رَقْصًا، تَنْقَلُ وَحَرَكْ جِسْمُهُ عَلَى إِيْتَاعِ الْمَوْسِيقَى أَوْ الْغَنَاءِ)^(۱).

دیاره شایى و هەڵپەرىنیش جۆرو شێوه کانی یەكجار زۆرن، دەتوانین بڵین: هەر گەل و کۆمەڵگایه ئەك جۆریك، بەلكو چەندان جۆره شایى و هەڵپەرىنى هەن، ئەو دیاردەیه بەشێك و پێكهێنەرێكى گرنكى كلتوری هەرگەل و کۆمەڵگایه كە.

۲- حوكمى شایى و هەڵپەرىن :

شایى و هەڵپەرىن لەخودى خۆیدا، دەكەوتتە بازى عادەت و هەتسوكەوتەكانەوه، كە وەك چەندان جار دووبارمان كردۆتەوه: بناغە تێياندا رەواى و دەستكراوهى یه.

بەلام بێنگومان رەواى شایى و هەڵپەرىنیش وەك هەر عادەت و هەتسوكەوتێكى دیکه، رەها (مطلق) و بێ بەندومەرج (قید و شرط) نیه، بەلكو رەچاوكردنى چەند مەرجێك پێویستە، وەك دواى ئاماژەیان پێ دەكەین.

شایانی باسیشه که بۆ ئیسپاتی په‌وایی شایی و هه‌په‌رین، وێرای ئه‌و بنچینه شه‌رعیه‌ی ئاماژه‌مان پێدا: (بناغه له هه‌ئس و کمو و عاده‌تدا په‌وایی و ده‌ست کراوه‌یی‌یه)، ده‌توانین چه‌ندان ده‌قی سوننتیش به‌هه‌لگه‌ پێننه‌وه: بۆ نمونه:

۱- ((عن عائشة رضي الله عنها قالت: جاء حَبَشٌ يَزِفْنُون (وفي رواية: جاء السودان يَلْعَبُونَ بين يدي رسول الله ﷺ))، (وفي رواية: كان الحبش يلعبون بحراب لهم)، (وفي رواية: إِنَّ الْحَبَشَ لَعَبُوا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ) فدعاني النبي فاطْلَعْتُ من فوق عَاتِقِهِ، فَطَاطَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْكِبِيهِ فجعلت أنظر الى لَعْبِهِم من فوق عَاتِقِهِ، (وفي رواية: بين أذنيه وعَاتِقِهِ) حتى كنت أنا التي أَنْصَرَفُ عن النظر اليهم، (وفي رواية: حتى شَبِعْتُ ثم انصرفت))، رواه أحمد و مسلم والنسائي والحميدي في مسنده، واته: عائشه -خوا لێی رازی بئ- ده‌ئێ: هه‌به‌شیه‌کان هاتن شایی‌یان ده‌کرد (وه له په‌وایه‌تێکدا: په‌شپێسته‌کان هاتن له‌به‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ یاری‌یان ده‌کرد)، (وه له په‌وایه‌تێکدا: هه‌به‌شیه‌کان به‌نێژه‌کانیان گه‌میان ده‌کرد)، (وه له په‌وایه‌تێکدا: هه‌به‌شیه‌کان یاری‌یان بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد)، جا پێغه‌مبه‌ر بانگی کردم و، منیش له‌سه‌ر لاملی‌یه‌وه ته‌ماشام کرد، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ شانه‌کانی بۆ نزم کردم، منیش سه‌رم خسته سه‌ر شانی و له‌سه‌ر لاملی‌یه‌وه ده‌مپوانیه یارییه‌کیان، (وه له په‌وایه‌تێکدا: له نێوان گوێ و لاملی‌یه‌وه)، هه‌تا خۆم وازم له ته‌ماشاکردن‌یان هێنا، (وه له په‌وایه‌تێکدا: هه‌تا تێر سووم و وازم هێنا).

۲- ((عن عائشة رضي الله عنها: وضع رسول الله ﷺ ذَقْنِي على مَنْكِبِيهِ لَأَنْظُرَ الى زَفَنِ الْحَبَشَةِ، حتى كنت التي مَلَلْتُ فأنصرفت عنهم، قالت: قال رسول الله ﷺ يومئذٍ: لتعلم يهودُ أن في ديننا فُسْحَةً، إني أُرسلتُ بحِيفِيَةٍ سَمَحَةٍ)) أخرجه أحمد وإسناده حسن، واته: عائشه -خوا لێی رازی بئ- گێڕاویه‌ته‌وه: که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چه‌ناگه‌می خسته سه‌ر شانه‌کانی، تاكو ته‌ماشای

ھەلپەرىنى ھەبەشەيىھەكان بىكەم، ھەتاكو خۆم ماندوو بووم و وازم ئە تەماشاكردنيان ھىئا، دەلئ: ئەو رۆژەش پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: با جولەكەكان بزانن، كە ئايىنى ئىمە فراوانىي تىدايە، من بە بەرنامەيەكى پاك و ئاسانەو رەوانەكراوم!

كەواتە: شايى و ھەلپەرىن وەك جۆرئەك ئە وەرزىو يارىي، يان خۆشى و شادىي دەربىر، شتىكى رەوايە و لە رۆژگارى پىغەمبەرىشدا ﷺ كراو، ئنجا ديارە نەمىش وەك سەرجەم ھەئس و كەوتەكان، بۆھەردووك رەگەزى نىرومى رەوايە، ئە رۆژگارى پىغەمبەرىشدا ﷺ جارى وابووە ئافرەت ھەلپەرىو، وەك ئەم فەرموودەيە دەيخاتەروو، كە پىشتەر - لە بەشى سىيەمدا ھىئاومانە:-

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله ﷺ جالِساَ فَسَمِعْنَا لَغْطاً وَصَوْتَ صَبِيانٍ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا حَبْشِيَّةٌ تَزْفِنُ وَالصَّبِيانُ حَوْهَا، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ تَعَالِي فَاَنْظُرِي...)) رواه الترمذي، واتە: عائشە -خو لىي رازى بى- دەلئ: پىغەمبەرى خوا ﷺ دانىشتبوو گويمان لە غەلبەغەلب و دەنگى مندا لان بوو، پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەئسا، يىنى ئافرەتەكى ھەبەشەيى ھەلدەپەرىو مندا لىشى بەدەورەو بوون، فەرمووى: ھۆ عائشە وەرە تەماشە بکە..

بەلام وەك پىشتىرش گوتمان: شايى و ھەلپەرىنىش وەك ھەر عادەت و ھەئس و كەوتەكى دىكە، بەرەھايى رەوانىو، پىويستە چەند مەرجىكى تىدا رەچاو بکرىن:

أ- پىكەو ھەلپەرىنى ئافرەتان و پياوان، كە ئە كوردەوارىي دا (رەش بەئەك) ي پىدەلئىن، شتىكى ھەرامە، چونكە چەندان جۆرە گوناھى لىو پەيدا دەبن، كەواتە: دروست نىە پياو و ئافرەت پىكەو شايى و ھەلپەرىكى بکەن.

ب- ھەروەھا ھەلپەرىنى ئافرەتان لەپىش چاوى پياوان، مەگەر ئە ھالەتەكى دەگەن و تايبەتى وەك ئەو ھى ئافرەتە ھەبەشەيەكەدا، ئەگەرنا دروست نىە، چونكە واديارە ئافرەتە ھەبەشەيەكە ھەم پۆشتەو پەرداخ بوو، ھەم جوولەو ھەئس و كەوتى وای نەكردو، كە سەرنج و غەريزەي پياوان بورووتىن.

وہك ئەو ھەرپەكەو جم و جۆلۆ خۆبادانانەي، كە ئافرەتانی سەماكەرى ئەم
پۆژگارە دەیانكەن، بە بەرجەستەکردنی مێینایەتی و ئەندامەکانی جێی سەرنجی
پیاوان، کاریگەریی زۆر سەلبیی و وروژتەنەر لەسەر پیاوان دادەنێت!
کەواتە: دەتوانین بڵێین:

بە دوو بەلگە دروست نیه ئافرەتان لەپێش چاوی پیاوان شایى و ھەلپەركى
بکەن، ئەگەر ھەرخۆشیان بن و تەنیاش بن:

یەكەم: بێگومان عەوڕەتی خۆدەرختنى ئافرەتان بۆ پیاوان قەدەغەییەو وەك
پێشتیش باسەن کرد: سنووری عەوڕەتی ئافرەت لە بەرانبەر پیاواندا ھەموو
جەستەییەتی، جگە لە دەم و چاوو ھەردوو ك دەستی، ھەتا مەچەكى، دەجا ھیچ
كەس ناتوانێ نكۆلیی لەو بەكات، كە سەرچەم ئافرەتانی سەماكەر (راقصە) و
بەشدار لە شایى و ھەلپەركندا زۆر بە ناشیرینی، جوانیی و عەوڕەتی خۆیان
دەردەخەن، مەگەر بەدەگمەن، دەنا ئەم بنچینەییە ئەم پۆژگارەدا پیزیر (شادی
تیدا نیه!

ئەجا ئەم فەرمايشتەي پێغەمبەريش ﷺ كە دەفەرموێ: ((إِحْفَظْ عَوْرَتَكَ
الَّتِي مِنْ زَوْجَتِكَ أَوْ مَمْلَكَتِ يَمِينِكَ)) رواه أحمد وأصحاب السنن، واتە: عەوڕەتی
خۆت پيارتۆ - لە دەركەوتن - مەگەر بۆھاوسەرت و كەنیزەكت.

بەئێ ئەم فەرمايشتە ھەرچەندە دوتراو (مُخَاطَب) تێیدا پیاو، بەلام
بێگومان ئافرەتیش دەگرێتەو.

دووەم: مەگەر چۆن دەنا، ناگوێجی ئافرەت شایى و ھەلپەركى بەكات و شایى و
ھەلپەركەي نەبێتە مایەي بەرجەستە بوونی مێینایەتی (أُنُوفَة) یەكەي،
ئەگەر بە ئەنقەستیش خۆی بانەدات و جوولەي و وروژتەنەر و سەرنجراكێش
نەكات، ئەجا خۆي كار بەجێش ئافرەتانی قەدەغەكردووە لە ھەر جم و جوولێكی
وروژتەنەر و جوانیی و مێینایەتی خۆ دەرخەر، وەك فەرموویەتی: ﴿وَقُلْ

لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ..... وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ... ﴿٣١﴾ النور، واتہ: وہ بہ نافرہ تانی برودار

بلن، با لہ نیگای چاوہ کانیان بگرنہ وہو داوینیان پیاریزن و جگہ لہوہی - بہ ناچاربی - دہردہ کہوئی جوانیی خزیان دہرنہ خہن، با لہ چکہ کانیان بہ سہر بہرؤک و یہ خہ یاندابدہن.... با پییان بہ زہ ویدا نہ کوتن بہ مہ بہستی پھیوان بہو جوانیہیان، کہ شاردوویانہ تہوہ ..

ہہ لہ بہتہ رستہی (مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ) وہک چؤن دہ گونجی مہ بہست پیی خرخالو بازنو جوڑہ کانی دیکہی خشل بی، کہ بہ ہؤی لہ نچہ ولارو پی بہ زہ ویدادانی نافرہ تہوہ، خرینگہ و زینگیہیان بی، دہ شگونجی مہ بہست پیی جہستہ و لہ شو لارو نہندامہ کانی نافرہ ت بی، کہ بہ ہؤی لہ نچہ و لارو ریشتنیکی تاییہ تہوہ، بہ شیوہ یہک لہ شیوہ کان بہر جہستہ و نمایان بین!

باسی دووہم: چہ پلہ لیڈان و فیکہ کیشان؛

۱- پیناسہی چہ پلہ لیڈان و فیکہ کیشان :

چہ پلہ لیڈان (التصفيق) بریتہ لہ پیکدا کیشانی ہہردووک لہ پی دہستی راستو چہ پ، وہک (المعجم الوسيط) گوتوویہ تی: (صَفَقَ: مبالغۃ صَفَقَ بیدہ: ضَرْبَ بَاطِنٍ إِحْدَاهُمَا عَلَى بَاطِنِ الْأُخْرَى)^(۱).

فیکہ کیشان، یان فیتو لیڈان (الصَّفِير) بریتہ لہ دہنگیک، کہ بہزارو ہہردوو لیو پیدادہ کری، وہک (المعجم الوسيط) گوتوویہ تی: (صَفَرَ: صَوَّتَ بِفَمِهِ وَشَفَّتِيهِ)^(۲).

(۱) پروانہ: ص ۱۷۵.

(۲) پروانہ: ص ۱۶۵.

۲- حوکمی چہلہ لیدان و فیکہ کیشان :

دیارہ ہدرکام لہ چہلہ و فیکہ لہ جوغزی عادت و ہڈس وکوتہ کاندان و،
نہوانیش بناغہ تیپاندا پہواییہ، مہگر شتیک بہ بہ لگہیہ کی پروون و تایبہت لہو
بنچینہ گشتیہ ہلاؤیرابی و جیاکرا بیستہوہ۔

شایانی باسیشہ کہ ہندیک لہ زانایان ہدرکام لہ چہلہ لیدان و فیکہ کیشان
بہ ہدرامدادہ نین و بہیزترین بہ لگہشیان نہم رستہ قورٹانیہیہ: ﴿وَمَا كَانَ
صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً...﴾ (الأنفال)، واتہ:

نویژہ کہیان لہ لای مال - ی خوا - بہس فیکہ و چہلہ بوو۔

لیژہ دا خوی کاریہ جی لہبارہی ہاویہ شدانہرہ کانہوہ دہدوی و، بہوہ پہخنہیان
لیدہ گری، کہ نویژہ کہیان لہ لای کہعبہ، تہنیا چہلہ لیدان و فیکہ کیشان بوو! جا
نایا نہم رستہ قورٹانیہیہ دہگوئجی بکریتہ بہ لگہی قہدغہ بوونی چہلہ و فیکہ؟
لہ وہ لامدا دہلین: نہخیر، چونکہ:

خوی زانا و تانا لہبر خودی (چہلہ و فیکہ) چہلہ لیدان و فیکہ کیشانی
کافرہ کانی، لہسیاقی سہرزہ نشت کردندا باس نہ کردوہ، بہ لگو لہبر نہوہ بووہ، کہ
کافرہ کان چہلہ لیدان و فیکہ کیشانیان بہ نویژو خواہہ رستی داناوہ!

(ابن عطیہ) لہبارہوہ گوئیہتی^(۱): (والذي مرَّ بي من أمر العرب في غير ما
ديوان: أن المكاء والتصدية كان من فعل العرب قبل الإسلام على جهة التقرب به
والتشريع... وعلى هذا يستقيم تعبيرهم بأن شرعهم وصلاتهم وعبادتهم لم
تكن رغبة ولا رغبة إنما كانت مكاءً وتصدية من نوع اللعب ولكنهم كانوا
يتزايدون فيها وقت النبي ﷺ ليُشغلوهُ وأُمَّتُهُ عن القراءة والصلاة)، واتہ: وہ
نہوہی، کہمن لہ زیاتر لہ دیوانیکی شیعریدا بینومہ نہوہیہ، کہ: فیکہ و چہلہ

(۱) (الحمد الوجيز في تفسير كتاب الله العزيز)، ج ۶، ص ۲۹۳-۲۹۴۔

لەپێش ئیسلامدا لە کردەوهی عەرەبان بووهو، وهك لە خوا نیتزیکبوونهوهو خواپەرستی کردوویان... جا لەسەر ئەم بناغەیە، راستە کە سەرزنشت بکریو عەبیان لێ بگێڕ بەوه، کە دینداری و نوێژو خواپەرستی پەکیان بەهاندەری لەخواترسان و خوا خۆشویستنهوه نەبووه، بەلکو تەنیا فیکەو چەلەمەیک بووه لە جۆری گەمەو یاری! بەلام لەکاتی ئامادەبوونی پێغەمبەر دا ﷺ لەلای، کەمبە لێیان زیاد دەکردن، تاکو خۆی و کۆمەلەکەیی لە نوێژو قورئان خوێندن پێتگا بکەن.

هەر وهها هەندیککی دیکە لە زانایان فەرموودهی: (التسبیح للرجال والتصفیق للنساء) متفق علیه، یانکردۆتە بەلگەیی قەدەغەبوونی چەلە لێدان لە پیاوان و گرتوویان: چەلە لێدان لە تاییبە ئەندییەکانی ئافەرەتانه، بەلام ئەمیش راست نیە، چونکە:

أ- ئەگەر چەلە لێدان تاییبەت بواپە بە ئافەرەتانهوه، چۆن هاوێلان - خوا لێیان پازی بێ- ئەو مەسەلەیان نەدەزانی و بۆ ئاگادارکردنوهی پێغەمبەر ﷺ چەلەیان لێدەدا؟

وهك لە سوننەتدا هاتوه: ((... مالی أراکم اکثرتم من التصفیق؟ مَن رَأَیَ شَیْئًا فِي صَلَاتِهِ فَلْيُسَبِّحْ، فَانْه إِذَا سَبَّحَ التَّغْتَ إِلَيْهِ، وَأَمَّا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ)) متفق علیه، عن سهل بن سعد الساعدي، واتە: ... ئەو بۆچی دەتانیبیم چەلەتان زۆر لێدا؟ هەرکەسێک لە نوێژە کەیدا ئیشکالێکی بۆ پەیدا بوو، با (سُبْحان الله) بکات، چونکە هەرکات (سُبْحان الله)ی کرد ئاوپی لێ دەدریتموه، بەلام چەلە لێدان بەس بۆ ئافەرەتانه..

ب- بەلکو ئەو هەلوێستەیی هاوێلان بەلگەیی ئەوێ، کە عەدەتیان وابوو چەلەیان بۆ ئاگادارکردنوه بەکارهێناوه، هەر بۆیەش کاتێک ویستوویانە پێغەمبەرێ خوا ﷺ - کە ئیمامیان بووه - ئاگادار بکەنوه لەسۆنگەیی ئەو، کە لە نوێژدا پای قسەکردنیا نەبووه، ئەو، کە عەدەتیان بووه بۆ ئاگادارکردنوه، کە چەلەمە بەکاریان هێناوه.

ج- ھىكمەتى دانرانى (تسبيح) بۇ پياوانو چەپلە (تصفیق) یش بۇ ئافرەتان ھەر ئەوھىيە، كەھەر چەندە بۆنپۆ نوپۆ (سُبْحان الله) گوتن گونجاوترە، بەلام چونكە ئافرەت دەنگى نزمە، چەپلە كراوھتە بەدىلى.

د- ئنجا ئەگەر پستەي: (التصفیق للنساء) (چەپلە لیدان بۇ ئافرەتانە) بکریتە بەلگى تايبەتمەندوبونى چەپلە بە ئافرەتانەو، دەبوايە پستەي: (والتسبيح للرجال) و (سبحان الله) گوتن بۇ پياوانە) ش بکریتە بەلگى تايبەتمەند بونى (تسبيح) بە پياوانەو، ئافرەتان بۆيان ئەبوايە (سُبْحان الله) بۆلین!!
بەلام لیرەدا پۆیستە ئاگادارى راستییەك بېن، ئەویش ئەوھىيە، كە:

عورفو باوى كۆمەلگا كاریگەرىي زۆرى ھەيە لەسەر: جوان، يان ئاقۇلا ھاتنە بەرچاوى زۆر لە كەردەو پەفتارى لە ئەسلدا، پەوا، بۇ نەمونه: لە كۆمەلگایە كدا، كە چەپلە لیدان و فیکە كیشان، زیاتر ھی ئافرەت و مندالان، يان ھەرزە كارو گەنجانە، جوان نیە پیاوی كامل و بەسالداچوو ئەو پەفتارەیان لى پېشكویتەو، ھەرچەندە ھیچ كەسیش ناتوانى بەبى بەلگى شەرعىي پوون، شتى پەواو ھەللا لەخەلكى قەدەغە بكات و عورفو باوى خەلك و كۆمەلگاكانیش وەستاو نېن و لە گۆرانی بەردەوامدان.

لیرەشدا كۆتایی بەم بەشى ھەوتەمە دینین و بەرەو بەشى ھەشتەم و كۆتایی ئەم كۆتیبە دەگوازینەو:

به‌شی هه‌شتم

نوکتەو گالتەو قسەى خوۆش و پیکەنین^(۱)

(۱) بۆ نووسینی ئەم بەشە سوودیکی باشم له: (الاسلام والفن) ی د. یوسف القرضاوي، وه‌رگرتوه، پروانه: (فنّ الفكاهة والمرح). ص ۱۰۵-۱۲۵.

باسی سییہم: حوکمی نوکتہو قسہی خوش وپیکنین و تہو سنوورانہی نابی
بہزینرین.

باسى پىكەم: پىكەنين لە قورئان و سوننەتدا؛

پىكەنين ھالەتيكى ئاسايى و سروشتى مرۆڧە، بىگرا يەككە لەو تايبە ھەندىيانە (خەسائى)ى مرۆڧ، كە لە ژياندارانى دىكەى سەرزەوى جىيى دەكەنەو.

لە زۆر دەقى قورئان و سوننەتدا باسى پىكەنين كراو، بۆ نمونە:

۱- ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى﴾ (النجم ۴۲)، واتە: خوا ئەو ھەيە، كە -مرۆڧى- ھىناو ھە پىكەنين و گريان دويەتى.

۲- ﴿فَبَسَّ صَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا...﴾ (النمل ۱۹)، واتە: جا - سولەيمان (عليه السلام) - بەھۆى قسەكەيەو (واتە: قسەى مېروولەكە) زەردەخەنە گرتى و پىكەنى...

۳- ﴿وَأَمَّا أَنَّهُ فَأَيَّمَةَ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَقَ وَمِنْ وَرَآئِهِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ﴾ (هود ۷۱) واتە: ژنەكەى (ئىبىراھىم كە - سارا - بوو) پاو ھەستابوو، پىكەنى، ئىمەش موژدەى لەدايىكبونى ئىسحاق و دواى ئىسحاقىش يەعقوبمان پىدا.

۴- ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (العوبة ۸۲)، واتە: دەجا با - بەجىماوانى بىعوزرى جەنگى تەبوو - كەم پىكەنين و زۆر بىگرين، لە سزاي ئەو ھەدا، كە وەدەستيان ھىناو - لە گوناھو خراپە -.

۵- ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِّنْهَا يَضْحَكُونَ﴾ (الزخرف ۴۷)، واتە: جا كاتىك -

موسا عليه السلام - بە نىشانەكانمانو ھاتەلايان، پىتى پىكەنين!

ئىنجا بائەم دەقەش وەك نمونە لە سوننەت پىننەنەو، چونكە لە باسى دوو ھەدا

چەند دەقيك لەوبارەو ھە دىننەنەو:

((عن عائشة رضي الله عنها قالت: يَئِنَا أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسَانِ فِي الْبَيْتِ اسْتَأْذَنْتُ عَلَيْنَا امْرَأَةً كَانَتْ تُغْنِي، فَلَمْ تَزَلْ بِهَا عَائِشَةُ حَتَّى غَنَّتْ فَلَمَّا غَنَّتْ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ أُلْقِيَتْ الْمُغَنِّيَةُ مَا كَانَتْ فِي يَدِهَا وَخَرَجَتْ، وَاسْتَأْخَرَتْ عَائِشَةُ عَنْ مَجْلِسِهَا، فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَضَحِكَ، فَقَالَ: أَبَايَ وَأُمِّي مِمَّا تَضْحَكُ؟ فَأَخْبَرَهُ مَا صَنَعَتْ الْغَنِّيَةُ وَعَائِشَةُ، فَقَالَ: عُمَرُ: وَأَمَّا وَاللَّهِ لَا، اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ يُخْشَى يَا عَائِشَةُ!)) حديث حسن أخرجه الفاكهي في (أخبار مكة) رقم: ١٧٤٠، وإسناده قوي.

جا له بمر نهوی ئهم دهقه مان پیشت له بهشی سییه مدا هیناوه و ماناشمان کردوه لیره دا مانای ناکمین.

باسی دووهم: گالتهو قسهی خوښ و پیکه نین له ژبانی پیغه مبهري ﷺ و هاوسهرو هاوه لانیدا:

پیغه مبهري خوا ﷺ که له هه موو پرویی که مه تیرو تهواو بووه، بگره له لووت که می تهواوی دا بووه، یه کجار گهت و لغت شهین و پروگهش و قسه خوښ بووه، نهوه تا هاوه لانی بهر پرتی به: قسه خوشتین کهس (أَفْكَ النَّاسِ) ^(١) و هه سفیان کردوه، یه کیلک له هاوه لانی گوتوو یه تی: (مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبَسُّمًا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) رواه أحمد، واته: هیچ که سییکم نه دیوه له پیغه مبهري خوا ﷺ دهه به زهرده خه نه تر بووی.

له سپره و سوننه تی پیغه مبهردا، گه لیلک قسهی خوښ و هه لویستی گالته نامیز، له پیغه مبهري خوا ﷺ گیراونهوه، له مامه نهی له گه ل هاوسهرو هاوه لانیدا - خوا لییان رازی بی -، که ئه مه چهند نمونه یه کیانن:

(١) پرواته: (کنز العمال) رقم: ١٨٤٠٠.

یەك: جاریکیان پیاویك هاته لای پیغه مبهری خوا ﷺ و داوی لیكرد، كه حوشتریکی بداتی، ئەویش فەرمووی: ((لا أَحْمِلُكَ إِلَّا عَلَى وَكْدِ النَّاقَةِ! فَقَالَ: يَارَسُولَ اللَّهِ وَمَاذَا أَصْنَعُ بِوَكْدِ النَّاقَةِ؟ قَالَ: وَهَلْ تَلِدُ الْأَبْلَ إِلَّا النُّوقَ؟!)) رواه الترمذي وصححه ورواه أبو داود، واته: بەس سواری بەچكە حوشتریکی مێچكەت دەكەم! ئەویش گوتی: جا ئەو پیغه مبهری خوا چی لە بەچكە حوشت بەكەم؟! فەرمووی: ئەدی حوشتی نێرەش هەر لە مێچكە حوشت نابن!!

دوو: ((عن عائشة رضي الله عنها: أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ أَتَتْهُ عَجُوزٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللَّهِ! أَدْعُ اللَّهَ أَنْ يُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ، فَقَالَ لَهُ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ الْجَنَّةَ لَا يَدْخُلُهَا عَجُوزٌ! فَذَهَبَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ كَلِمَتِكَ مَشَقَّةً وَشِدَّةً! فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ: إِنْ اللَّهَ إِذَا أَدْخَلَهُنَّ الْجَنَّةَ حَوَّلَهُنَّ أَبْكَارًا)) رواه الطبراني والترمذي في الشمائل وابن المنذر والبيهقي وغيرهم وحسنه الألباني في (غاية المرام)، واته: عایشە - خوا لێی پازی بێ- گێڕاویەتەو، كه پێره ئێكی ئەنصاریی هاتۆتە لای پیغه مبهری خوا ﷺ و گوتوویەتی: ئەو پەوانە كراوی خوا! داوام بۆ لە خوا بكە بمخاتە بەهەشتەو! پیغه مبهری خواش پێی فەرمووە: بێگومان پێره ئێ ناچێتە بەهەشتی! پاشان پیغه مبهەر پێشێتووە نوێژی كردووە، داوی هاتۆتەو لای عایشە، عایشەش گوتوویەتی: ئەو پێره ئێ بەهۆی قسەكەتەو زۆر دڵی توندو نارەحتە بووە! پیغه مبهری خواش ﷺ فەرموویەتی: بێگومان ئەو هەروایە، چونكه خوا، كه دەیانخاتە بەهەشتەو دەیانگۆڕی بۆ كچ!

سێ: ((قال زيد بن أسلم: ان امرأة يقال لها: أُمُ أَيْمَنَ جاءت الى النبي ﷺ فقالت: إن زوجي يدعوك، قال: ومن هو؟ أهو الذي بعينه بياض؟ قالت: والله ما بعينه بياض! فقال: بلى إن بعينه بياضاً، فقالت: لا والله! فقال: مامن أحدٍ إلا بعينه بياض)) أخرجه الزبير بن بكار في كتاب (الفكاهة و المرح) ورواه ابن أبي الدنيا، واته: زەیدی كۆپی ئەسڵەم دەئێ: ئافەرەتێك، كه ئوموئەیمەنی پێدەگوترا، هاته لای پیغه مبهەر ﷺ گوتی: مێردەكەم بانگت دەكات، فەرمووی: مێردەكەت كێیه؟ ئەوكەسەیه، كه چاوی سپییتی تێدايه؟ گوتی: نه

به خوا، چاوی سپیه تی تیدانیه! فهرمووی: با چاوی سپیتی تیدایه، گوتی: نه به خوا! فهرمووی: هیچ کهس نه، که چاوی سپینهی نه بی!

جوار: ((عن أنس رضی اللہ عنہ: کان لأبي طلحة ابن یقال له: أبو عُمیر، وکان رسول الله ﷺ یأتیهم ویقول: یا أبا عُمیر! ما فعل النُّعیر؟! متفق علیه، واته: نهبوط طحه کوریکي هه بو، نه بو عوممیری پی ده گوترا، پیغه مبهری خوا ﷺ سهردانی ده کردن و ده فهرموو: هو نه با عوممیر نوغیر چی لیها؟
پیشتریش باسان کرد که (نُعیر) بچو ککراوهی (نُعِر) هو، نه میش به چکه چوله که، یان به چکه بولبوله.

پینج: ((قالت عائشة رضي الله عنها: كان عندي رسول الله ﷺ وسودة بنت زمعة فصنعت حريرة وجئت به فقلت لسودة: كلي، فقالت: لأجبه، فقلت: والله لتأكلن أو لأطعن به وجهك! فقالت: ما أنا بذانقته، فأخذت بيدي من الصفة شيئاً منه فلطخت به وجهها، ورسول الله ﷺ جالس بيني وبينها، فحفض لها رسول الله ركبتيه لتستقيد مني فتناولت من الصفة شيئاً فمسحت به وجهي، وجعل رسول الله ﷺ يضحك)) أخرجه الزبير بن بكار في كتاب (الفكاهة والمرح) وأبو علي باسناد جيد، واته: عانیشه - خوا لیئی رازی بی- ده لی: جاریک پیغه مبهری خوا ﷺ و سهودهی کچی زه معه (هاوسهری پیغه مبهری) م له لابون په لولمیه کم^(۱) لینابو، هیتام و به سهوده م گوت: بخو! گوتی: حزی لیناکم، گوتم به خوا، یان ده خوی، یان له ده م و چاوتی هه لده سووم! گوتی: لیئی ناچیژم، منیش له قاپه که هه ندیکم به ده ستم گرت و له پرویم هه لسوو، پیغه مبهری خواش له نیوان من و نهودا دانیشتبوو، نیدی پیغه مبهری خوا ﷺ نه ژنویه کانی خوی بۆ نزم کردن، تا کو تو لیم لیبکاته وه، نهویش هه ندیکي له قاپه که هه لگرت و به ده م و چاومی داهیتا، پیغه مبهری خواش ﷺ دهستی کرد به پیکه نین.

(۱) بویه (حریره) م به (په لولم) لیکدا وه ته وه چونکه به: (دقیق یطبخ بلبن اودسم) پیناسه کراوه، پروانه: (المعجم الوسيط) ص ۱۶۶.

شەش: ((رويَ أَن الضَّحَّاكَ بْنَ سَفْيَانَ الْكَلَابِيَّ كَانَ رَجُلًا دَمِيمًا قَبِيحًا، فَلَمَّا بَايَعَهُ النَّبِيُّ ﷺ، قَالَ: إِنْ عِنْدِي إِمْرَاتَيْنِ أَحْسَنُ مِنْ هَذِهِ الْحَمِيرَا - وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ آيَةُ الْحِجَابِ - أَفَلَا أَتَزَلُّ لَكَ عَنْ إِحْدَاهُمَا فَتَتَزَوَّجُهَا؟ وَعَانِشَةُ جَالِسَةٌ تَسْمَعُ! فَقَالَتْ: أَهْيَ أَحْسَنُ أَمْ أَنْتَ؟! فَقَالَ: بَلْ أَنَا أَحْسَنُ مِنْهَا وَأَكْرَمُ، فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ سَوَالِهَا إِيَّاهُ لِأَنَّهُ كَانَ دَمِيمًا) قال الحافظ العراقي: أخرجه الزبير بن بكار في (الفكاهة والمرح) وللدارقطني نحو هذه القصة مع عُبَيْنَةَ بنِ حِصْنٍ الغزاري بعد نزول الحجاب من حديث أبي هريرة، واته: گيڤراوه تەمە، کە ضەحەحاکى کورى سوفيانى کيلابى، کە پياويكى نابوت و ناشيرين بوو، کاتيک پيڤەمبەر ﷺ بەيەدەتى لەگەڵ کردو، گوتوو يەتى: من دوو ژنم هەن لەم سەيلکەتەيه جوانترن - ئەوەش بەر لە دابەزینی نايەتى پەردە بوو - جا نایا وازت بۆ ئە يەکیکیان بپنم و بیکەيه هاوسەرت؟! عانی شەش دانیشتبوو گوێی گرتبوو! جا پێی گوت: نایا ژنەکت جوانترە یان خۆت؟! ئەویش گوتی: بەلکو من جوانتر و بەرێزترم لەو! ئیدی پيڤەمبەری خواش ﷺ پيکەنى بەهۆی پرسىار کردنى عانی شەو ئەو ئیى لەوبارەو، چونکە نابوت بوو!

حدوت: ((كان نُعَيْمانُ بنُ عمرِ الأنصاري لا يدخل المدينة طُرفةً إلا اشترى منها، ثم جاء بها الى النبي ﷺ فيقول: هذا أَهْدَيْتُهُ لَكَ، فإذا جاءَ صاحبُها يُطالِبُ نُعَيْمانَ بِشَمَنِها، أَحْضَرَهُ الى النبي ﷺ قائلاً: أعط هذا كَمَنْ مَتاعه، فيقول: أوَلَمْ تُهْدِهِ لِي؟! فيقول: إِنَّه والله لم يكن عِنْدِي كَمَنْهُ وَلَقَدْ أَحْبَبْتُ أَنْ تَأْكُلَهُ، فيضحك ويأمرُ لِصاحِبِهِ بِشَمَنِهِ)) رواه الزبير بن بكار في (الفكاهة والمرح)، واته: نوعمەيمانى كورى عەمەرى ئەنصارىي هەرميەو يەكى^(۱) تۆيەر. هاتبايە مەدينەو. حەتەمەن ئیى دەكړى، پاشان بۆ پيڤەمبەرى ﷺ دیتا و دەيگوت: ئەمە ديارىي مەنە بۆ تۆ! ئنجا کاتيک خاوەنەكەى دەهات و نرخەكەى لە

(۱) سياقى فرمودە کە ئەو دەگەيەن: کە مەبەست لە (طُرفة) مێوەى تۆيەرەيه، ئەگەر نا وشەى (طرفة) هەموو شتيكى تازەو سەير دەگەيەن، بپوانە: (المعجم الوسيط) ص ۵۵.

نوعیماں داوا دہ کرد، دہیردہ لای پیغہ مہر ﷺ دہیگوت: پارہی
کہل ویدلی تہمہ بدہ! تہویش دہیغہ رموو: تہدی بہ دیاری بڑ تہہیتا بووم؟
دہیگوت: بہ خوا نرخہ کہیم لہ لا نہ بوو، جہ زیشم کرد بیخوی! تیدی تہویش
پیدہ کھنی و فرمانی دہ کرد، کہ نرخہ کھی بدہ نہ خواہ نہ کھی!

ہشت: ((عن ربيعة بن عثمان قال: دَخَلَ أعرابيُّ على النبي ﷺ وأناخ ناقتهُ
فبنائه، فقال بعض الصحابة لِنُعَيْمان الأنصاري: لو عَقَرْتَهَا فَاكُلْنَاهَا فَإِنَّا قَدْ
قَرَمْنَا إِلَى الدَّهَمِ! ففعل، فخرج الأعرابيُّ فصاح: واعتراه يا محمد! فخرج
النبي ﷺ فقال: من فعل هذا؟ فقالوا: النُّعَيْمان، فَأَتْبَعَهُ يَسْأَلُ عَنْهُ حَتَّى
وَجَدَهُ قَدْ دَخَلَ دار ضباعة بنت الزبير بن عبدالمطلب واختى تحت سِرْبِهَا
فَوَقَّعَهَا جَرِيدًا، فَأشار رجلٌ إلى النبي حيث هو، فأخرجَهُ، فقال له: ما حملك على
ما صَنَعْتَ؟! قال: الذين دُلُّوك عليَّ يا رسول الله، هم الذين أمروني بذلك ۥ قال:
فجعل يَمْسَحُ التراب عن وجهه وَيَضْحَكُ، ثم غَرِمَهَا للأعرابيُّ) رواه الزبير بن بكار
في (اللكاهة والمرج)، واه: ربهیعی کوپی عوسمان دہلئ: عہرہ پیتی دہشتہ کی
چوہ لای پیغہ مہر ﷺ حوشتہ کھی لہ حوشہ کدا یہ خدا، ہندیک لہ
ہاوہ لانیس بہ نوعیماںی تہ نصاریان گوت: تہ گہر سہرت پریبایہ و
خواردبامان، چونکہ تامہ زوی گۆشتین! تہویش سہری پری، کابرای دہشتہ کیش
ہاتہ دہری و ہاواری کرد، کئی تہمہی کرد: ہاوار موحمہد لییان سہرپریوم!
تیدی پیغہ مہریش ﷺ ہاتہ دہری و فرموی، کئی تہمہی کردوہ؟! گوتیان:
نوعیماں، تہویش خہلکی و ہدواخت سؤراغی بکھن، سہرہ نجام زانی، کہ
چۆتہ مائی ضیباہدی کچی زوبیری کوپی عہدولموططہ لیبو لہوی خوی لہ
قۆلتیکد اشار بۆوہ، کہ لاسکہ دارخورمای لہ سہربوون، جا پیایک ناماژہی بۆ
پیغہ مہر کرد بۆ تہو شویتہی، کہ تپیدا بوو، تہویش دہریہیتناو پیتی فرموو:
چ شتیک پائی پیوہنای وابکھی؟ گوتی: تہی پیغہ مہری خوا! تہوانہی منیان
پیشانی تۆدا، ہر تہوان بوون، کہ فرمانیان پیکردم تہوہ بکھم! تیدی

پێغەمبەریش ﷺ بە دەم پێکەنینمەوە تۆزو خۆڵی لە دەم و چاوی کردەو، پاشان بۆ کابرای دەشتەکی بژارد.

نۆ: (وقال الزبير: حَدَّثَنِي عَمِّي عَنْ جَدِّي قَالَ: كَانَ مَخْرَمَةُ بْنُ نُوْفَلٍ قَدْ بَلَغَ مِائَةَ وَخَمْسِ عَشْرَةَ سَنَةً: فَقَامَ فِي الْمَسْجِدِ يُرِيدُ أَنْ يَبُولَ فَصَاحَ بِهِ النَّاسُ: الْمَسْجِدَ الْمَسْجِدَ! فَأَخَذَ نُعَيْمَانُ بْنُ عَمْرٍو بِيَدِهِ وَتَنَحَّى بِهِ ثُمَّ أَجْلَسَهُ فِي نَاحِيَةِ أُخْرَى مِنَ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ لَهُ: بُلْ هُنَا! قَالَ: فَصَاحَ بِهِ النَّاسُ، فَقَالَ: فَمَنْ أَتَى بِي إِلَى هُنَا؟ قَالُوا: نُعَيْمَانُ، قَالَ: أَمَا إِنَّ لِلَّهِ عَلَيَّ إِنْ ظَفَرْتُ بِهِ أَنْ أَضْرِبَهُ بِعَصَايَ هَذِهِ ضَرْبَةً تَبْلُغُ مِنْهُ مَا بَلَغَتْ!

فَبَلَغَ ذَلِكَ نُعَيْمَانُ فَمَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ أَتَاهُ يَوْمًا وَعُثْمَانُ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ لِمَخْرَمَةَ: هَلْ لَكَ فِي نُعَيْمَانٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْ: فَأَخَذَ بِيَدِهِ حَتَّى أَوْقَفَهُ عَلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَكَانَ إِذَا صَلَّى لَا يَلْتَفِتُ، فَقَالَ: دُونَكَ هَذَا نُعَيْمَانُ فَجَمَعَ يَدُهُ بِعَصَاهُ فَضْرَبَ عُثْمَانَ فَشَجَّهُ، فَصَاحُوا بِهِ: ضَرَبْتَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! ذَكَرَهُ الْخَافِظُ بْنُ حَجَرٍ فِي (الْأَصَابَةِ) تَقْلًا عَنْ (الْفَكَاهَةِ وَالْمَرْحِ)، وَاتِهِ: زُوْبَيْرُ - وَاتِهِ زُوْبَيْرِي كُوْرِي بَهْ كَكَار - گوتووێتی: مامم ئە باپیرمەوێ بۆی گێڕامەوێ - گوتی: مەخرەمی کۆری نەو فەل گەشتبووێ سەدو پازدە ساڵ، جارێک دەیەوێ ئە مزگەوتێدا مێز بکات، خەلکیش ھاواری لێدەکەن: مزگەوتە مزگەوت! نووعیمانی کۆری عەمریش دەستی دەگرێ و جێیی دەکاتەو، دەبیاتە لایەکی دیکە مزگەوت و دایدەنیشینی و پێی دەلێ: لێرە مێزیکە! دەلێ: خەلکیش ھاواری لێدەکەن، ئەویش دەلێ: ئەوێ کێ هێناومی بۆ نێرە؟! دەلێن: نووعیمان، دەلێ: پەیمان بێ ئەگەل خوا، ئەگەر لێم هەلبکەوێ بەم گۆچانەم زەبریکی پێرەزای لێدەم!

نووعیمانیش ئەوێ پێدەگاتەو، جا ماوێک، کە خوا بیدەوێ دەمی نیتەو، پاشان رۆژێک ئەکاتی کدا، کە عوسمان -خوا لێی رازی بێ- پادەوێستی و نوێژ دەکات لەلایەکی مزگەوت، دیتەلای مەخرەو دەلێ: ئە نووعیمان دەخەفتی؟ دەلێ: بەلێ: ئەویش دەستی دەگرێ، هەتا لەسەر عوسمان

پایده گری، نهویش عاده تی وابوه، که نوژی کردوه ئاوری نه داوه تهوه، ئنجا پیتی ده ئی: نه مه نوعه یمانه و لییده! ئیدی نهویش به هه موو هیزییه وه گۆچانیك له عوسمان ده دات و سه ری ده شکینی، خه لکیش هاواری لیده کهن: له نه مه ری پروادارانت دا!!

ده: (روي عن أم سلمة رضي الله عنها قالت: خرج أبو بكر الصديق عليه السلام في تجارة الى بصرى قبل موت النبي صلى الله عليه وسلم بعام ومعه نعيمان وسويبط بن حرملة رضي الله عنهما، وكانا قد شهدا بذراً وكان نعيمان على الزاد، فقال له سويبط: - وكان رجلاً مزاحاً - أطعمني! فقال: لا حتى تجيء أبو بكر، فقال: أما والله لأغيطنك! فمروا بقوم، فقال لهم سويبط: تشترون مني عبداً؟ قالوا: نعم، قال: إنه عبد له كلام، وهو قاتل لكم: إني حر، فإن كنتم إذا قال لكم هذه المقالة تركتموه، فلا تفسدوا علي عبدي، قالوا: بل نشتريه منك، قال: فاشتروه منه بعشر قلائص، قال: فجاؤا فوضعوا في عنقه عمامة أوحبلاً، فقال نعيمان: ان هذا يستهزيء بكم، وإني حر لست بعبد، قالوا: قد أخبرنا خبرك، فانطلقوا به فجاء أبو بكر فأخبره سويبط، فأتبعهم، فرد عليهم القلائص وأخذته، فلما قدموا على النبي صلى الله عليه وسلم أخبروه، قال: فضحك النبي وأصحابه منها حولاً) أخرجه ابن أبي شيبة وابن ماجه، وأبو داود الطيالسي والرويانى ولكنهما جعلا المازح هو النعيمان والمبتاع سويبطاً، واته: له نوموسه له مه وه - خوا ليى پازى بى - گيپراوه ته وه گوتوويه تی: نه بويه كرى صيدديق - خوا ليى پازى بى - به سائيك بهر له مردنى پيغه مبهر عليه السلام بۆ بازرگانی چوو بۆ بوصراو، نوعه یمان و سوهیپیلى كورى حه پمه له ی له گه لدا بون - خوا لییان پازى بى -، ههردو کیشیان به شداری جهنگی به دریان کردبوو، جا نوعه یمان له سه ر زادو زه خیره دانرابوو، سوهیپیلى - که پیاویکی گالته باز بوو - پیتی گوت: خواردنم بدهیه! گوتی: هه تا نه بویه کر نه یه ت، نابى، گوتی: ده به خوا ده بى رقت هه لسیتم! ئیدی به لای کۆمه ئیکدا رۆیشتن، سوهیپیلى پیتی گوتن: کۆیله یه کم

لېدەكېن؟ گوتيان: بەلئى، گوتى: بەلام ئەمە كۆيلەيەكە قىسەى ھەن، پىتتان دەلئى: مەن ئازادىم! جا ئىپە، ئەگەر ھەركات ئەمە قىسەى پىتتانگوت، وازى لى دىنن، ئەمە كۆيلەكەم لى تىك مەدەن! گوتيان: بەلكو لىت دەكېن، دەلئى: لىيان كېرى بە دە حوشتران^(۱)، دەلئى: جا ھاتن مېزەرىك، يان پەتكىيان خىستە مىلى، نەمەيمانىش گوتى: ئەمە گالتەتان پىدەكات، مەن ئازادىم كۆيلە نىم! گوتيان ھەوالى تۆى پىداوين - كە ئەمە جۆرە قىسانە دەكەى! - ئىدى بىردىيان، جا كاتىك ئەبۇبەكر ھاتەو سەيىپى ھەوالى پىدا، ئەمەش خەلكى شۆين خىستە حوشترەكانى دانەو وەرى گرتەو، جا كاتىك چۈنەو لای پىغەمبەر ﷺ ھەوالىيان پىدا، دەلئى: پىغەمبەر ﷺ ھەوالانى سالتىك بەم پوداۋە ھەر پىدەكەنن.

دىارە ئەمە پوداۋە بەسەرھاتانە ھەۋىنەكانىشيان بەپوونى تىياندا دىارە، كە پىغەمبەرى ﷺ خوا ھەۋسەرو ھەۋەلانى بەرپىزى - خوا لىيان پازى بى -، وپراى ئەو، كە جىددىيەتى زۆر ئە ئىياندا ھەبۇە، تاراددەيەكى زۆرىش كراۋە قىسەخۇش و پوگەش بوون و گالتەو قىسە نوكتەى خۇشيشيان ھەبۇە بەپىچەۋانەى بۇچوونى ھەندىك، كەسەو بە پاساۋى دىندارىي و تەقراۋە وشك و داخراۋو بى زەوق نەبون!

ئىستاش دەگوازىنەو بۇ باسى سىيەم و كۆتايى ئەمە بەشە:

باسى سىيەم: حوكمى نوكتەو قىسەى خۇش و
پىكەنن و ئەمە سىنورانەى نابى بەزىنرىن:

خوتەرى بەرپىز!

(۱) (قلاص) كۆى (قلاص)، كە بە حوشترى بارەلگەر دەگوتى، ھەتا دەگاتە تەمەنى ئۆ سالىي، پىروانە: (المعجم الوسيط)، ص ۷۵۵.

لەبەر پۆشنایی ئەو دەقاندە، کە پابردن، زۆر بەروونی ديارە، کە نوکتە و قسەى
خۆش و پێکەنین و گائەکردن، پەوا (مُباح) نەو، بگرە ژيان بەبێ ئەندازەيەك لە و جۆرە
شتانە، وشك و ناخۆش دەبێ و تەحەمۆلکردنى قورس دەبێ، تنجا ديارە پێغەمبەرى
خوێش ﷺ کە سەر مەشقى ئێمەى مسولمانە، لە ھەموو پروییکەو تێروو تەواو
گونجاو و تەبا بوو لە سنورى شەریعەتدا، وەك (زید بن ثابت) -خوایى پازى بێ-
دەگێڕێتەو دەئێ: ((كُنْتُ جَارَهُ فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ بَعَثَ إِلَيَّ فَكَتَبْتُ لَهُ،
فَكَانَ إِذَا ذَكَرْنَا الدُّنْيَا ذَكَرَهَا مَعَنَا، وَإِذَا ذَكَرْنَا الْآخِرَةَ ذَكَرَهَا مَعَنَا، وَإِذَا ذَكَرْنَا
الطَّعَامَ ذَكَرَهُ مَعَنَا، قَالَ: فَكُلُّ هَذَا أُحَدِّثُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)) رواه الطبراني بأسانف
حسن، واتە: من دراوسیتی بووم، جا عادیەتى وابوو: کاتێك وەحى بۆ دادەبەزى
بەدوايدا دەناردم و بۆم دەنوسییهو، ئەگەر باسى دنیا مان کردبایە، ئەگەر ئمان باسى
دەکرد، کاتێك باسى دوا پۆژمان کردبایە ئەگەر ئماندا باسى دەکرد، کاتێك باسى
خواردن مان دەکرد ئەگەر ئماندا باسى دەکرد، ھەموو ئەوێ باسى دەکەم لەبارەى
پێغەمبەرى خواوێە ﷺ.

بەلام پێگومان ھەرشتێك لە سنورى سروشتیى خۆى چوو دەور، با لە بنە پەتدا
پەواش بێ، حوكمەكەى دەگۆڕێ بەرەو ناپەسندیى (كراهية) و بگرە قەدەغەيى
(حُرْمَة) یش، بۆیە گائە و نوکتە و قسەى خۆشیش، دەبێ لە سنورى شەریعەت
نەچیتە دەرى، تاكو بەرەوایی بپنێتەو، پەچاوکردنى ئەم مەرجانەى خوارەو ش
پێویستە بۆ ئەو مەبەستە:

۱- نابێ درۆکردن بکریتە ھۆکارى پێکەنینى خەلك :

لەو بارەشەو بەلگە زۆرن، بۆ نمونە:

أ- ((وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ الْقَوْمَ، وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ)) رواه
النسائي وأبو داود والترمذي وحسنه عن بهز بن حكيم عن جده، واتە: سزای سەخت بۆ

نموکەسە، کە قسان دەکات درۆ دەکات، تاکو خەڵکە کە بهیئیتە پیکەنین،
سزای سەخت بۆ وی، سزای سەخت بۆ وی، سزای سەخت بۆ وی.

ب- ((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قالوا: يا رسول الله إنك تُداعِبنا! قال: إني لا أقول إلا حَقاً)) رواه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح، ورواه البيهقي، وأته: -
هاوۀ لّان- گوتیان: ئەو پێغەمبەری خوا! تۆ گاتنەمان لە گەڵ دەکە! فەرمووی:
-بەئێ-، بەلام جگە لە هەق شتێکی دیکە نایم!

۲- نابێ گالتە بە خەڵک کردن و بە سووک سەیرکردنیان
تێدابی:

نەمیش مەرجێکی دیکە بەرەوایی مانەوای گالتە و قسە خۆشە، بەلگەش
لەوبارەو زۆرن، بۆ نموونە:

أ- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَر قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ...﴾ (الحجرات)، واتە: ئەو
نەوانی بڕواتان هێناو! باکو مەتێکتان گالتە بەکو مەتێکی دیکە نەکات...
ناشکراشە، کە (گالتە بەپەکدی کردن) زۆرجایە لە (گالتە لە گەڵ
یەکا کردن)! هەر بۆیەش، یەکە میان قەدەغە و دووە میان پەوایە.

ب- ((... بِحَسَبِ ءِمْرٍ مِّنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ...)) رواه مسلم، واتە:
مروفت ئەوەندە خراپە بەسە، کە بۆ مسوڵمانی بەسووک بگرێ...

ج- ((عن عائشة رضي الله عنها أنّها ذكرت إحدى ضرائرها فَوَصَفَتْهَا بِالْقَصْرِ
تَعِيبُهَا بِهِ، فَقَالَ ﷺ: يَا عَائِشَةُ! لَقَدْ قُلْتَ كَلِمَةً لَوْ مَزِجَتْ بَاءُ الْبَحْرِ لَمَزِجَتْهُ))
رواه أبو داود والترمذي وقال: حسن صحيح، واتە: عائشە -خوای ئێسی پازی بێ-
گێڕاویەتەو، کە پۆژێک باسی یەکیک لە هەوێیەکانی خۆی کردووە، بە کورتە
بالای پێناسە کردووە وەک پەخنە لێگرتنی، نویش ﷺ فەرموویەتی: ئەو
عائشە! قسەیهکت کردووە، ئەگەر لە گەڵ ناوی دەریادا تێکەڵ بکری دەگۆڕی!

۳- نابى بېتە مايهى ترساندنى هيچ كەس !

بۆ سەلماندى پيويستىي ئەم مەرجەش بەلگە زۆرن، بۆ نموونە:

أ- ((عن عبدالرحمن بن أبي ليلى قال: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَرُوعَ مُسْلِمًا)) رواه أبو داود،
كانوا يَسْمُونَ مع النبي ﷺ فقام رجلٌ منهم، فانطلق بعضهم إلى حَبْلٍ معه،
فأخذه فَنَزَعَ، فقال رسول الله ﷺ: لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَرُوعَ مُسْلِمًا)) رواه أبو داود،
واته: عبدوررەمانى كورى ئەبى لەيلا دەت: هاوەلانى موحەممەد -خوا لىيان
پازى بى- بۆيان باسكردىن، كە جارىك لەگەل پيغەمبەردا ﷺ دەرپويشتن
پياويكيان هەتسا - بۆ نيشيک - جا هەنديكيان چوون پەتيك، كە پيى بوو
برديان، ئەويش - كە گەرايهو پەتەكەى ئەمابوو- ترسا، پيغەمبەرى خواش
ﷺ فەرمووى: بۆ هيچ پياويك رەوا نيه، كە مسولمانيك بترسيئ.

ت- ((لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ أَخِيهِ لَاعِبًا وَلَا جَادًا)) رواه الترمذي وحسنه، واته:
هيچ يەكيكتان، كەل وپەلى برايهكەى ئە بەگائە ئە بە جيديدى، ئەبات.

۴- پيويستە لەكاتى گونجاودا بى و، بى جى ئەبى !

ئەميش مەرجيكي ديكەيه بۆ بەرەوايى مانەوەى گائەو قسەى خوش، ديارە
عەقل و مەنتىق و زەوقى سەلیميش، ئەم مەرجە پەسندو بگرە پيويستيش دەكەن،
ئەو تا خۆى كار بەجى سەرزەنشتى كافەرەكانى كردو، كە لەجياتى گريان لەكاتى
بيستنى قورئاندا پيکەنيون: ﴿أَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥١﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَكُونُ

النجم ﴿٥٠﴾، واتە: ئايا سەرتان لەم قسانە سور دەميئى: پيئەكەنن و ناگرين؟!

بەئێ بابای عاقل و دانا هەر شتە ئە شویتێ شایستەیی خۆیدا دادەنێ، وەک ماش و برنج تێکەڵیان ناکەت و بە پێچەوانەشەو» دایاننانی، (أصمعي) لەمبارەوێ ئەم قۆلە نەزێلە دەگێڕیتەوه:

دەئێ: ئە بیابان نافرەتێکم بینی، کە بە گەردنکەچییه» لەسەر بەرمالەکەیی نوێژی دەکرد، بەلام کاتێک نوێژەکەیی تەواوکرد چوو بەر ناوێنەو دەستی کرد بە خۆرازانەنەو و خۆی جوان کرد!

دەئێ: منیش پێم گوت: نەمەیان ئەکۆ و ئەوی دیکە ئەکۆ؟!

ئەویش گوتی:

وَلِلَّهِ مِنْ بَنِي جَانِبٍ لَا أَضْيَعُهُ

وَلِلَّهِ مِنْ بَنِي الْبَطَالَةِ جَانِبٌ

واتە: بەلای خوادا لایەنێکم هەیە بەزایەیی نادەم، هەر وەها لایەنێکی دیکەیی کات بەسەر بردن و خۆ خاڤلاندنیشم هەیە.

دەئێ: ئیدی زانییم، کە ئەو ژنە خواپەرستەو میێردی هەیە و خۆی بۆ جوان دەکات.

۵- نابێ ئە ئەندازەیی سروشتیی و مافوولی بچیتە دەری:

گوتراوه: (كُلْ شَيْءٍ جَاوِزَ حَدِّهِ انْقِلَبْ ضِدَّهُ) هەر شتێک لەسنووری خۆی دەرجوو، پێچەوانەیی خۆی دەبیستەوه، دیارە پێشتریش چەند جارێک باسمان کرد، کە زێدەڕۆیی و تێپەراندن (الأسراف والأفراط) حوکمی شتە پەواپەکان دەگۆڕن بۆ ناپەوا، تەنانت ئەو شتە، ئەگەر ناو خواردنەوهش بێ، وەک خوا - عَزَّوَجَلَّ - فەرموویەتی: ﴿... وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (الأعراف

﴿... واتە: ... بخۆ و بخۆنەوهو زێدەڕۆیی مەکەن، مسۆگەر ئەو (خوا) زێدەڕۆیی کەرانی خۆش ناوێن.

(علي بن أبي طالب)یش - خوا لێی پازی بێ- لەو بارە یەوێ گوتویەتی: (إِعْطِ
الكلامَ مِنَ الْمَرْحِ بِمِقْدَارِ مَا تُعْطِي الطَّعَامَ مِنَ الْمِلْحِ)، واتە: بەئەندازەی خۆی، کە لە
چێشتی دەکەیت، گالتەو قسە ی خۆش پەگەڵ قسەکردن بچە!

لێرەشدا کۆتایی بەم بەشی هەشتەمە دێنێو، بە کۆتایی پێتھێنانی ئەم بەشەش،
کۆتایی بە سەرچەم بەشو باسو بابەتەکانی ئەم کتێبە دێنێو، لە کۆتایی ئەم
تۆتۆینەو یەشدا دەلێم:

بەگوێرەی تواناو بۆلوان هەولمداو، کە، چی راست و هەق، یان راسترو هەقتر
لە هەموو ئەو بابەت و مەسەلانەدا، کە تۆتۆیوماننەو، ئەو بەلێم و بنوسم و
هەولیشمداو، کە بە هیچ جۆرێک قەناعەتی پێش بپەکردنەو بەکارنەهێتم، وەك
کۆلکەدار خۆم بە رووباری ئەقل و عەقلدا بدەم، بۆکوێیان بردم پێی پازی بێ، بەلام
بێگومان هیچکەس، جگە لە پێغەمبەرەن (عليهم الصلاة والسلام) لە شەرو
خراپە ی نەفس و شەیطان سەلامەت و پارێزراو نابێو، منیش هەرچی هەق و راستیی
تێدا پێکاوە، ئەو بە چاکو بەخششی خۆی بەخشەر و بە بەزەیی دەزانم، هەرچی
تێشیدا بەهەلەداچووم، ئەو فیتی نەفس و شەیطانەو، نایێو بەرنامە ی تێرو تەواو
پاک و بێگەردی خۆی تاكو پاک لێی بەرییە.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا اله الا أنت أستغفرك وأتوب اليك

٢٠ جمادي الثانية ١٤٢٩ هـ / ٢٤

حوزەپیرانی ٢٠٠٨ ز

هەولێر

بەرھەمەكانى دانەر

- ۱- پوختەيەك دەربارەى ئىسلام. چاپى ۲/ ۲۰۰۶.
- ۲- دىبەرلىك پاجوونى ئىسلام و پىچكان. چاپى ۳/ ۲۰۰۶.
- ۳- يادى خوا، گرنگى يادى خوا لە ژيانى مرۇف. چاپى ۱/ ۱۹۸۷.
- ۴- كۆمەلى خوا. چاپى ۱/ ۱۹۸۸.
- ۵- پىشمەرگەى ئىسلام، يان مسوئمانى موحاھىد كىيەوچۇنە؟ چاپى ۳/ ۲۰۰۱.
- ۶- دىردو دىرمانى بزوتنەوہى ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۸۹.
- ۷- رىبازى پىغمەبەر ﷺ كامەيە؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹.
- تېيىنى: دواتر خرايە نىو كىتېبى (مسوئمانى كامل) بەشى يەكەم: بىرۈپرواى مسوئمان وە دواتر ئەمىش خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامىي) يەوہ.
- ۸- رىگاي صالح بوون و بەرەو خوا جوون. چاپى ۵/ ۲۰۱۲.
- تېيىنى: وەرگىرپ دراوہ بۇ عەرەبى و لەژىر چاپە.
- ۹- كوردستان بۇ وىران بوو و چۆن ئاوەدان دىمىتەوہ؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹.
- ۱۰- حوكمى گەرانەوہ ژىر نىرى طاغوت. چاپى ۲/ ۲۰۰۵.
- ۱۱- سۆزى نەتەوايەتى و بىرى ناسىۋناليزم لە تەرازووى ئىسلامدا. چاپى ۳/ ۲۰۰۵.
- ۱۲- مسوئمانى كامل/ بەشى يەكەم: بىرۈپرواى مسوئمان. چاپى ۱/ ۱۹۹۷.
- تېيىنى: ((دواتر خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامىي) يەوہ)).
- ۱۳- چارەسەرى كىشەى كورد لە نىوان ئىمان و پەرلەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲.
- ۱۴- بزوتنەوہى ئىسلامىي لە دووپىانى مان و نەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۳.
- ۱۵- بزوتنەوہى ئىسلامىي و ئايندىيەكى گەش و پروون. چاپى ۱/ ۱۹۹۵.
- ۱۶- پرۇژەى بەرنامەى فېكرىي كارى ئىسلامىي. چاپى ۱/ ۱۹۹۶.
- ۱۷- چەند رېپرووتىيەك بۇ ئىسلامىيەكانى كوردستان. چاپى ۱/ ۱۹۹۶.
- ۱۸- ئىسلام و كىشە ھەنووكەيەكان. چاپى ۱/ ۱۹۹۵.
- ۱۹- با وريا بىن! دارووخانى رەوشت كۆمەلگاگەمان بەرەو ھەلدىر دەبات. چاپى ۲/ ۲۰۰۶.

- ۲۰- خۇاپەرستى ئىسلامىي: بەشى يەكەم/ خۇاپەرستى بەگشتى، پاك و خاۋىنى .
- ۲۱- خۇاپەرستى ئىسلامىي: بەشى دوۋەم/ نۆيۈز بەرپاكردن .
- ۲۲- خۇاپەرستى ئىسلامىي: بەشى سىيەم/ مال بەخشىن و زمكات.
- ۲۳- خۇاپەرستى ئىسلامىي: بەشى چۈرەم/ رۇزۋو گرتن، ھەج و عومرە، زىكرى خوا.
- ۲۴- گەرەنەۋە بۇ لای خوا ﷻ .
چاپى ۲۰۱۰/ ۵
- ۲۵- زانائانى ئىسلام كىن و چۇن ؟!
چاپى ۲۰۱۱ / ۲
- تېبىنى : بۇ زمانى عەرەبىش وەرگىپراۋە.
- ۲۶- بنچىنە گرنگەكانى ھەئس و كەۋتى شەرەپىيەنەۋ ژىرانە لەگەل و رەدە بابەتە
خىلافىيەكاندا،
چاپى ۱ / ۱۹۹۹ .
- تېبىنى : ئەم نامىلكەيە باسكى بەرگى يەكەمى كىتبى: (خۇاپەرستى ئىسلامىي) يە،
بۇ زمانى عەرەبىش وەرگىپراۋەو چاپىش كراۋە.
- ۲۷- مزگەۋتەكانى كوردستان لەنيۋان ئاۋەدانكردەنەۋە ويران كردن دا. چاپى ۲۰۰۰/ ۱
- ۲۸- تافىكردەنەۋەى خوا بۇ بەندەكانى چىيەو چۇنە؟
چاپى ۲۰۰۰/ ۱
- ۲۹- بنەما شەرەپىيەكان و ھىلە گشتىەكانى كۆمەئلىكى ئىسلامىي رەسەن .
تېبىنى: (ئەم نامىلكەيە وەرگىپراۋەتە سەر زمانى عەرەبى).
- ۳۰- كۆمەئلى ئىسلامىي: ئامانچ و ھەئۋىستەكانى.
چاپى ۲۰۰۱/ ۱
- ۳۱- پاساۋو بەلگە شەرەپىيەكانى بنىاتنانى كۆمەئلى ئىسلامىي،
ئالغەكانى: ۱ و ۲ و ۳ و ۴ .
چاپى ۲۰۰۱ / ۱
- ۳۲- ئافرەتى مسۇلمانى كورد مافە شەرەپىيەكانى و ئەرگە گرنگەكانى. چاپى ۲۰۰۰/ ۱
- ۳۳- ئافرەت و خىزان لە سايە شەرەپىيەت دا .
چاپى ۲ / ۲۰۰۵
- ۳۴- چەند مەسەلەيەكى باۋى سەردەم .
چاپى ۵ / ۲۰۰۵
- تېبىنى: وەرگىپراۋەتە سەر زمانى عەرەبى.
- ۳۵- چەند رېپروۋىيەك بۇ خوشك و براياتمان لە ھەندەران. چاپى ۲۰۰۲/ ۱
- ۳۶- سنوۋرە قەدەغەكان مەشكىتن! (چاۋپىكەۋتنى دكتورحسین محمد عزیز).
چاپى ۲ / ۲۰۰۳
- ۳۷- چۇن ھەئس و كەۋت لەگەل خەللى دا بكەين؟!
چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- تېبىنى: وەرگىپراۋەتە سەر زمانى عەرەبى.

- ۳۸- شەھىد كىيەو چ پلەو پايە يەكى ھەيە؟
چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۳۹- جىھاد لە رىي خواداو چەند سەرنج و ئاگادارىيەك.
چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۴۰- بۇئەۋدى لەسەر جىھاد كرىختان قەرزدار نەبىنەۋە؟
چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۴۱- جىھاد لە رىي خوادا چىيەو بۇچى دەكرى و چۆن دەكرى؟
چاپى ۱ / ۲۰۰۲
- ۴۲- ئەشكەنجەو زىندان (چاوپىكەۋەتنى ھاۋزىن غومەر)
چاپى ۳ / ۲۰۰۹ .
- تېبىنى: ۋەرگىرپراۋەتە سەر زمانى غەربى، ھەرومھا دوو تەرجمەي فارسىشى
كراۋەو چاپ و بلاۋكراۋەتەۋە، ھەرومھا بۇ زمانى ئىنگلىزىش ۋەرگىرپراۋەو
چاۋەرىي چاپە.
- ۴۳- كارو پرۇژەي ئىسلامىمان (وتارى كۆنگرەي يەكەمى كۆمەلى ئىسلامىي)
چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .
- ۴۴- ئىسلام و مەسئۇلمانەتى و كارى ئىسلامىي لەبەر رۇشنايى قورئان و سوننەتدا.
چاپى ۱ / ۲۰۰۶ .
- ۴۵- ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۱، ئىمان و غەقىدەي ئىسلامى چىيەو
چۈنە؟ ۱۱ تا ۱۲
چاپى ۱ / ۲۰۰۶
- ۴۶- ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۲، خوا بە يەكگرتن (التوحيد) لە
بەدىھىنەرايەتتى و پەرۋەردگارپىتى دا. ۱۳ تا ۲۶ .
چاپى ۱ / ۲۰۰۶
- ۴۷- ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۳، خوا بە يەكگرتن لە ناو و سىفەت و لە
پەرستراۋىتى دا، ۲۷ تا ۳۶ .
چاپى ۱ / ۲۰۰۷
- ۴۸- ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۴، ئىمان بە فرىشتەكانى خوا (عز و
جل)، كىيەبەكانى خوا (عز و جل)، پىغەمبەرانى خوا (عليهم الصلاة
والسلام). ۳۷ تا ۴۰ .
چاپى ۱ / ۲۰۰۷
- ۴۹- ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۵، ئىمان بە رۇژى دوايى قەزا و قەدەر
چاپى ۱ / ۲۰۰۸ .
- ۵۰- ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي. بەرگى/ ۶، تايبەتمەندىي و دىدو بۇچۈنەكانى
پەپەرەۋانى رىيازى راست. ۴۶ تا ۵۰ .
چاپى ۱ / ۲۰۰۸
- ۵۱- تەۋھىمى ئىسلامىي و غەلمانىي و خالە ھاۋبەش و جىاۋازەكانىيان.
چاپى ۱ / ۲۰۰۷، چاپى ۲ / ۲۰۱۱

- تێبینی: زۆریە بە (٢٤) ئالقە لە هەفتەنامەی (هاوولاتی) و ئەوەی دیکەش بە (٩) ئالقە لە هەفتەنامەی (ئاوینە) دا بلأوگراوتەو.
- ٥٢- گەنجەکانمان لە نیوان پەسەنایەتی و لاسایی کردنەویدا.
- ٥٣- بە دوورخستەوێ ئافەرت لە ئیسلام چ زیانیك دمهکین؟
- ٥٤- سیاسەتی ئیسلامیی و چەند روونکردنەوێهك.
- ٥٥- چۆنیەتی بوونە پێشەنگو بنیاتنانی بنکەى جەماوەری.
- ٥٦- چەند بنەمایەکی گرنگی وتاریژی.
- ٥٧- قوتابیانی زانیاری شەرعیی چەند سەرنج و پێنمایی یەك.
- ٥٨- خوو رەهوشتی بەرزو پەسەند سەنگی مەحەکی مسوڵمانەتی یە.
- ٥٩- بانگەواز بۆ لای خوا .
- ٦٠- قوتابیانی لەم هەل و مەرجەدا پێویستە چۆن بن و چی بکەن؟
- ٦١- ضيف وقضية (مقابلة مع قناة العربية). كە دوايى لە شیوەی ناملیکەدا چاپ کراو
- ٦٢- حوار خاص (مقابلة مع قناة العالم). كە دوايى لە شیوەی ناملیکەدا چاپ کراو.
- ٦٣- خواناسی، ئایین ، ئیمان. چاپی ٢ / ٢٠٠٩ .
- ٦٤- واقعی هەریمی کوردستان ... دیدیکی ئیسلامییانە. چاپی ١ / ٢٠٠٨ .
- ٦٥- چەند بابەتێکی هونەریی لەبەر رۆشنایی قورئان و سوننەت دا. چاپی ١ / ٢٠٠٨
- ٦٦- چۆن باشتەر لە کتییی بەرپێزی خوا بەرەمەند دەبین؟ چاپی ١ / ٢٠٠٨ ، چاپی ٣ / ٢٠١٠
- ٦٧- سروشت و پایەکانی خێزان و مەسەلەى چەندزنیی لە تەرازووی شەرع و عەقڵدا. تێبینی: ئەم ناملیکە بە (٤) ئالقە لە رۆژنامەى (رۆژنامە) دا بلأوگراوتەو.
- ٦٨- پوختەى ژياننامەى پیغەمبەرى خوا ﷺ چاپی ١ / ٢٠١٠ ، چاپی ٢ / ٢٠١١
- ٦٩- چەند بابەتێکی سیاسى هاوچەرە لەبەر رۆشنایی عەقڵ و وەحی دا .
- ٧٠- کاری ئیسلامیی و رەواندەوێ چەند تەم و مژیک.
- ٧١- حوکمی لە ئیسلام هەلگەرانەو و هەلسەنگاندنیک.

- ۷۲- مەلەي گەۋرە كۆيەۋ تەفسىر مەكەي و چەند سەرنىچىك .
- ۷۳- ئەرگى سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان .
- ۷۴- ھەئسەنگاندنىك لەبارەي: ھەبۈون و نەبۈونى نەسخ لە قورئان دا .
- ۷۵- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول .
- ۷۶- تافىكرىدەۋەي خوا بۇ بەندەكانى چىيەۋ چۈنە؟
- ۷۷- بەرگى يەگەمى (تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز)، كە سوورەتى (الفتاحه و البقرة) ى گرتۆتە خۇي .
- ۷۸- بنەما شەرعىيەكان و ھىللە گشتىيەكانى كۆمەلى ئىسلامىي . چاپى / ۳
- ۷۹- پروونكرىدەۋەي بنەما شەرعىيەكان و ھىللە گشتىيەكانى كۆمەلى ئىسلامىي .
- ۸۰- رەۋەندى كورد لە ھەندەران و ئەرگى سەرشانى .
- ۸۱- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز / بەرگى دوۋەم سوورەتى (آل عمران) .

نەۋ بەرھەمانەي چاۋمىرى چاپىن

- ۱- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد (۱ - ۹) .
- ۲- خوۋو رەۋىشتى ئىسلامىي .
- ۳- گرنگى و پىۋىستى پابەندى بە قورئان و سۈننەتەۋە .
- ۴- ئىسلام و دەۋلەتدارىي (۱-۴)
- ۵- تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز / بەرگى چاۋارەم، سوورەتى (المائدة) .

لە تۆرە كۆمەلەنمەرىمەكانى لىبەرالىيە
مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە
لىبەرالىيە مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە

۱۹۸۵-يىلى مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە

مەل باپىر/Alibapir

مەل باپىر/Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - گۆزى

مەل باپىر/Alibapir

مەل باپىر/Alibapir

۱۹۸۵-يىلى مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە

۱۹۸۵-يىلى مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە مەكەلەلە

مەل باپىر/Alibapir

مەل باپىر/Alibapir

ئەم كىتەپ

لىكۈلىنەۋەيەكى پشوو درىژانەيە لەبارەى چەند
بابەتتىكى ھونەرىيەۋە، كەلەم رۆژگارەدا، كەم و زۆر
رەۋاجيان ھەيەو، خەلكى پىيانەۋە سەرگەرمەن و، ھەول
دراۋە ھەركام لەو بابەتە ھونەرىيانە، لەبەر رۆشنايى
قورئان و سوننەتدا ھەلبەسەنگىزى و ھوكمى
شەرىئەتەى پر بەپىستە بۆ ديارى بىرى.
ھەرلە بەرايىشەۋە، پىويستە بگۆترى، كە مەسەلە
خىلافيە و مەشت و مەر ھەلگەركەن، بەبى تىۋەرمان و
لىكۈلىنەۋى وردو قول، قەسە لە بارەكردىيان پەسند
نەيەو، بەردەوامىش ھەربەكراۋەيى دەمىنەۋە بۆ
وتويزو قەسەوباسى خەلكى پىپۇر

نوسىنكى تەفسىر

يۇتۇكرەۋە و راگىتەن

ھەمىلار - شەخسەى دادگا - زىر نوڭلى شىرىن پىلىس

Mob: +964 750 818 08 66

Tel: +964 750 818 08 65

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com